JESÚS LARA

YAWARNINCHIJ

Jesús Lara • Yawarninchij

JESÚS LARA

YAWARNINCHIJ

În romîneşte de
ALICE GABRIELESCU şi PETRE MIHĂILEANU

Prefaţă de
CRISTIAN POPIŞTEANU

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
Bucureşti e 1964

Coperta de SABIN BĂLAŞA

Jesús Lara
YAWARNINCHIJ, novela quechua
Editoriel Pletina, Buanos Aires,
1959

„De jur împrejur, în văzduhul străveziu ca de cristal, se întindea cîmpia cu lanurile ei secerate smălțate cu cirezi de vite și căsuțele aciuate printre eucalipți subțiratici și piersici despuiați de frunze. Ici și colo, perechi de boi îmboldiți de plugari nerăbdători și asudați se-nvîrteau în cerc, cu pas greoi, peste grămezile de grîne. Țărani înconvoiați sub uriașe poveri de strujeni treceau pe poteci. Stoluri de păsări se năpusteau asupra ariilor de pe care strînseseră grăunțele. În depărtări, de jur împrejurul cîmpiei, se ridicau munții suri, trandafirii și albaștri, cu crestele capricios zimțate."

Iată cadrul în care se desfășoară acțiunea romanului *Yawarninchij* (în limba *quechua*[1] înseamnă *Sîngele nostru*), aparținînd cunoscutului scriitor bolivian Jesús Lara, și în care este evocat în tonuri puternice, contrastante, destinul dur al indienilor din micul sat bolivian Saipurenda.

Situată în inima continentului sud-american, mărginindu-se cu Chile, Perú, Brazilia, Paraguay și Argentina, patria scriitorului este supranumită și „acoperișul lumii". Pămînt indian, străvechi leagăn al unei vestite civilizații precolumbiene, Bolivia este poate cel mai „indian" stat sud-american. Piscurile veșnic albe ale Anzilor și marea de un verde intens a luxuriantelor păduri virgine au constituit o pavăză naturală împotriva unei infiltrații masive a colonizatorilor. Acest pămînt de 1.100.000 km² este teritoriul natal a peste 3.500.000 locuitori. A șaptea parte a populației aparține rasei albe europene. Restul populației este formată din urmașii vechilor locuitori ai țării — incașii. Limba națională este spaniola, dar în unele provincii se vorbesc limbile vechilor triburi *quichua* sau *quechua, aymará* și *guarní*.

Pămîntul bolivian ascunde bogății fabuloase, cunoscute încă pe vremea incașilor, Bolivia fiind una dintre cele mai mari pro-

1 V. n. 1, p. 11.

ducătoare mondiale de cositor, stibiu, bismut. Poporul bolivian apare însă asemeni unui bogat care păşeşte desculţ pe drumurile istoriei. Economia ţării, cu totul subordonată unor monopoluri străine (care extrag şi exportă peste 80% din cositorul bolivian), ilustrează tendinţa imperialistă de a rezerva statelor slab dezvoltate situaţia de furnizor ieftin de materii prime. Dependenţa economică se răsfrînge extrem de dureros asupra nivelului de trai al poporului bolivian. Venitul muncitorilor şi ţăranilor este mult sub cele mai modeste calcule privind un minim acceptabil. Peste 12% din bolivienii apţi de lucru sînt şomeri, şi numai fiecare al patrulea bolivian ştie carte. Viaţa minerilor bolivieni — urmaşii incaşilor de altădată — este deosebit de grea ; ei sînt nevoiţi să coboare în adîncuri, la o muncă infernală, pentru a primi drept salariu... un dolar pe zi. În atari condiţii, bolile şi accidentele seceră oamenii cu miile în fiecare an.

În mod firesc soarta aspră a indienilor, fie că lucrează în adîncul minelor de cositor şi wolfram, fie că trudesc sub soarele torid al tropicelor pe marile latifundii, constituie o sursă permanentă de inspiraţie pentru întreaga literatură boliviană a secolului al XX-lea, deşi nu toţi scriitorii au viziunea clară a cauzelor şi efectelor care ţin poporul în mizerie şi ignoranţă. Mulţi dintre ei — şi în primul rînd Alcides Argüedas, unul dintre creatorii literaturii boliviene din veacul nostru — i-au zugrăvit în cărţile lor pe cei oropsiţi şi exploataţi, pe indienii simpli. Necunoaşterea îndeajuns de profundă a mecanismelor sociale precum şi limitele de clasă ale scriitorilor respectivi au făcut însă ca de multe ori operele acestora să capete accente false, denaturînd problemele esenţiale ale vieţii indienilor, înfăţişîndu-i într-o aureolă mistico-clericală, ca „victime" sau ca „fii ai unui popor bolnav".

Provenind el însuşi din poporul „umilit şi obidit", Jesús Lara se apropie de tema indiană de pe alte poziţii. Scriitorul a luat parte alături de oamenii simpli la războiul sîngeros din Chaco, purtat între Paraguay şi Bolivia între anii 1932—1935. Războiul a fost provocat de interesele monopolurilor străine care tindeau să obţină terenurile petrolifere din acea regiune şi au împins Bolivia şi Paraguay la o dispută în privinţa posesiunii teritoriului denumit Chaco Boreal, situat la graniţa celor două ţări, la nord de Gran Chaco. Prima sa nuvelă, *Repete*, a fost inspirată tocmai din viaţa ostaşilor alături de care a trăit zilele grele ale

acelui măcel. În ea, Lara a adus în scenă tragedia omului simplu din Bolivia — fără denaturări și efecte artificiale.

După ce a publicat mai întîi versuri, primul roman al lui Jesús Lara a văzut lumina tiparului în Argentina, în anul 1943, și se intitula *Surumi*. Zece ani mai tîrziu, de astă dată în patria scriitorului, apare *Yanakuna*, iar de curînd *Yawarninchij*. O cunoaștere profundă a vieții poporului, a aspirațiilor și idealurilor lui caracterizează întreaga sa operă. Fie că e vorba de episoade din lupta unor simpli ostași, ca în *Repete* (sau *Jurnalul unui participant la războiul din Chaco*), sau de viața țărănimii boliviene, ca în romanele mai sus amintite, eroii lui Lara sînt oameni cu o voință dîrză, care chiar dacă nu cunosc pînă la capăt drumul drept spre schimbările atît de necesare în țară, știu să lupte pentru drepturile lor, pentru o existență mai omenească. Rezultat al acestei lupte — reflectată puternic și în opera lui Jesús Lara — sînt acele prime succese pe care le-au dobîndit forțele progresiste din Bolivia în urma răscoalei populare din 1952, care a adus la cîrma țării partidul Mișcarea Națională Revoluționară [1]. Sub presiunea maselor s-au înfăptuit atunci unele reforme.

Legea reformei agrare, semnată în 1953 de către președintele țării, Paz Estensoro, în prezența a 150.000 de țărani înarmați, a dus la împroprietărirea a 85.000 de familii de agricultori, ceea ce înseamnă că din totalul populației agricole 20% a beneficiat de urmările ei. Faptul însă că noilor mici proprietari nu li s-a acordat nici un ajutor tehnic sau financiar a golit în fapt de conținut însăși actul reformei agrare. Ziarul *Rebelion*, organ al sindicatelor boliviene, scria recent în această privință: „Prefacerile democratice la sate sînt frînate. Țara este pusă în fața unui sistem de exploatare care îmbină formele vechi, feudale, cu practicile capitaliste..." Deși datorită reformei s-a pus capăt sistemului muncii neretribuite a țăranilor în folosul latifundiarilor precum și altor servituți feudale, în agricultura Boliviei persistă încă unele forme ale relațiilor semifeudale, cum este de pildă dijma.

[1] Acest partid exprimă orientarea burgheziei naționale, sprijinindu-se în special pe mica burghezie precum și pe o parte a țărănimii și pe clasa muncitoare.

Celelalte forme: dreptul de vot universal, naționalizarea unor mine de cositor, s-au lovit, de asemeni, de rezistența forțelor sociale ostile — latifundiarii, proprietarii de exploatări miniere și capitalul nord-american. Exponentul politic al acestora este organizația fascizantă „Falanga Socialistă Boliviană" care a pus la cale în ultimul deceniu cîteva încercări puciste, ce au fost însă înăbușite.

Fără a aborda analiza evenimentelor politice propriu-zise, Lara prezintă în romanul *Sîngele nostru* situația de pe marile latifundii tocmai în acea perioadă plină de frămîntări și conflicte dramatice.

Măreața bătălie a țăranilor pentru pămînt, împotriva samavolniciei latifundiarilor, împotriva exploatării fără margini la care sînt supuși — la fel ca toți țăranii din continentul sud-american — constituie mesajul de care este pătrunsă această operă. Pentru a învinge, țăranii se înrolează sub stindardul detașamentului de avangardă a clasei muncitoare: Partidul Comunist din Bolivia.

Lara înfățișează cu multă dragoste soarta indianului de pe moșiile nesfîrșite din valea Chochabambei, fiind el însuși fiu al unei modeste familii care a cunoscut îndeaproape implicațiile imediate ale existenței omului simplu din Bolivia: exploatarea și mizeria. „Cînd eram mic nu aveam nici ghete, nici jucării, în schimb știam foarte bine ce înseamnă foamea" — povestește autorul. Cu toate reformele adoptate, datele tabloului social bolivian nu s-au schimbat în esență, iar copiii de azi ai indienilor încearcă aceeași tristă experiență prin care a trecut și scriitorul odinioară. De altfel, al III-lea Congres al Centrului Muncitoresc din Bolivia a subliniat chiar în primăvara anului trecut că reacțiunea internă și monopolurile imperialiste frînează dezvoltarea „revoluției naționale" — multe dintre sarcinile ei rămînînd nerezolvate.

În *Yawarninchij* scriitorul ne introduce în lumea plină de contradicții a latifundiilor boliviene. Destinul fiecăruia dintre eroii romanului reprezintă în ultima analiză un simbol. Minerul comunist Tomas și învățătorul Silvestre trezesc în oamenii necăjiți și exploatați din Saipurenda sentimentul demnității, al mîndriei strămoșilor lor incași, dorința de a lupta. Partidul clasei muncitoare, prin aceiași Tomas și Silvestre, vorbește țăranilor pe înțelesul lor despre tradițiile de luptă pentru libertate ale incașilor. Treptat, cei mai buni oameni din sat se organizează și

pornesc bătălia pentru punerea în aplicare a reformei agrare. Tumi și ceilalți țărani, prietenii lui Tomas, înțeleg tot mai bine că, așa cum i-a învățat partidul, vor obține pământul numai prin luptă și nu prin dărnicia latifundiarilor. Tumi, unul din eroii principali ai romanului, reprezintă tocmai acea pătură a țărănimii care, în mod conștient, se alătură luptei împotriva latifundiarilor reprezentați de generalul Castillejo — înfățișat cu multă veridicitate de Lara. Tomas, Silvestre și Tumi simbolizează însuși poporul bolivian care suferă o dublă exploatare: a latifundiarilor și capitaliștilor din țară și a monopolurilor străine.

Tumi cunoaște din proprie experiență ce înseamnă pentru un om simplu viața grea de la țară, sau de la oraș, beciurile poliției, abuzurile autorităților și descoperă în sfîrșit marele drum împotriva impilatorilor maselor populare. El participă la acțiunea de demascare a manevrei diversioniste a claselor stăpînitoare, care, pentru a canaliza în organizații „oficiale" nemulțumirile țăranilor, patronează așa-numitele „sindicate țărănești". Alături de Tomas și de alți țărani din Saipurenda, convinși de justețea cauzei lor, Tumi participă la întemeierea — în focul luptei pentru pămînt — a primei organizații a partidului comuniștilor bolivieni de pe cîmpiile Cochabambei.

Romanul lui Lara se desfășoară pe fundalul vieții politice a țării: venirea la putere a Președintelui Estensoro, apoi încercare loviturii de stat organizată de „Falanga Socialistă Boliviană" urmată de înfrîngerea fasciștilor.

„O pregnantă sinteză a unei perioade istorice ce nu s-a încheiat încă, și care are multe elemente comune cu cele pe care le-a trăit în mod tragic Guatemala, Republica Dominicană și cu împlinirile revoluționare din Cuba, acesta este romanul lui Lara. Jesús Lara a creat un roman care reflectă problemele ce frămîntă, de fapt, viața popoarelor Americii Latine" — astfel este apreciat romanul în paginile săptămînalului literar chilian *Vistaso*. Desigur că, datorită acestor calități, romanele lui Jesús Lara sînt atît de apreciate în Bolivia, ca și dincolo de hotarele ei. La rîndul său, revista argentiniană *Quadernos de cultura* arăta: „Noi cunoaștem prea puține lucruri despre patria scriitorului, despre Bolivia, și aproape că nu cunoaștem literatura boliviană... Într-o anumită măsură acest gol este împlinit de romanul *Sîngele nostru*".

Evident, aceste aprecieri sînt tot atît de valabile pentru cititorul romîn, căruia romanul de față îi descoperă un sector inedit al panoramei sociale a celui mai clocotitor continent din epoca noastră. Romanele lui Jesús Lara sînt pătrunse de profundă înțelegere a condiției umane a indienilor simpli, ele conțin o puternică notă de critică socială. Din episoadele cele mai neînsemnate cît și din întregul suflu epic al lucrărilor sale, rezultă că Lara cunoaște „pe viu" realitățile boliviene.

Țăranul, indianul simplu din Bolivia, deocamdată victima opresiunii, manevrelor înșelătoare a fărădelegilor claselor exploatatoare, dar încrezător în viitorul mai bun al lui și al urmașilor săi, este de fapt eroul principal al romanului *Yawarninchij*. Jesús Lara a izbutit să zugrăvească procesul complicat, sinuos și uneori tragic al luptei lui pentru pămînt. Datorită ideilor înaintate pe care le întruchipează eroii săi, romanul a dobîndit o valoare incontestabilă.

În cartea lui Lara sînt prezente veselia andaluzului și revolta indianului, trăsături caracteristice, care în creuzetul istoriei s-au contopit formînd factura psihică a poporului bolivian.

Opera lui Jesús Lara — consacrată tragismului vieții poporului bolivian, pătrunsă de ură față de asupritorii săi și de credința în orizonturile luminoase ce vor veni și pentru oamenii de la poalele Anzilor — ne oferă un bun prilej de a privi încă o dată complexul peisaj uman și social al Americii de Sud, de a cunoaște tradițiile, obiceiurile și viața indienilor din Bolivia.

Cristian Popișteanu

Capitolul I

Din frunzişul unui arbore crescut în marginea drumului, o *k'ita paloma* [1] picura din timp în timp suava nostalgie a cînteculuí său. În contrast cu impresia de singurătate pe care în acel ceas al înserării o răspîndea cîntarea, o păstoriţă se juca voioasă cu cîinele ei la umbra unui *algarrobo* [2] stufos, în timp ce pe miriştea vecină păştea liniştit o mică turmă de oi. De jur împrejur, în văzduhul străveziu ca de cristal, se întindea cîmpia cu lanurile ei secerate, smălţate de cirezi de vite şi de căsuţele aciuate printre eucalipţi subţiratici şi piersici despuiaţi de frunze. Ici şi colo, perechi de boi îmboldiţi de plugari nerăbdători şi asudaţi se învîrteau în cerc, cu pas greoi, peste grămezile de grîne. Ţărani încovoiaţi sub uriaşe poveri de strujeni treceau pe poteci. Stoluri de păsări se năpusteau asupra ariilor de pe care se strînseseră grăunţele. În depărtări, de jur împrejurul cîmpiei, se ridicau munţii, suri, trandafirii şi albaştri, cu crestele capricios zimţate. Deasupra se boltea cerul, înalt şi fără pată, ca un clopot enorm de peruzea ; soarele, pornind spre asfinţit, surîdea ca o inimă voioasă.

Era o privelişte din văile munţilor Anzi în pragul iernii.

[1] *K'ita paloma :* pasăre cîntătoare, frecvent întîlnită pe cîmpiile boliviene (în lb. *quechua*). *Quechua* sau *quichua* : familie de limbi indigene din America de Sud vorbite pe teritoriul statelor Perú, Bolivia, Chile, Ecuador şi Argentina de către băştinaşii din aceste ţinuturi. Una dintre limbile *quechua* — aceea a vechilor incaşi — a fost, înainte de invazia colonialiştilor spanioli, singura limbă de cultură sud-americană, şi s-a conservat destul de bine pînă în zilele noastre.

[2] *Algarrobo* : o specie de roşcov.

Pe drum se ivi un camion tixit de călători. Înainta tîrîndu-se anevoie, gîfîind ca un plămîn lipsit de aer şi învăluindu-se într-un nor gros de praf. La curbe şi peste gropi greaua încărcătură se apleca pe o coastă sau pe alta, gata să se răstoarne. Pasărea cîntătoare îşi luă zborul şi păstorița încetă o clipă joaca ei cu cîinele. Camionul trecu mai departe dar, apropiindu-se de o căsuță care arăta ca o fată aşezată la marginea drumului, claxonă, îşi încetini hîrîielile şi opri chiar la poartă. O prăjină înfiptă cu un capăt într-o scobitură a pervazului de lemn negeluit, purta la celălalt capăt un steag mic alb, împodobit cu ciucuri de lînă colorată. Steguleţul, aşezat destul de sus, era lăsat să atîrne pînă la mijlocul drumului, pentru a fi văzut din depărtare, semn că acolo se putea găsi *chicha* [1], băutură răcoritoare şi gustoasă pentru călători.

Din grămada pasagerilor coborî sprinten o tînără fată, alunecînd uşor pe o latură a camionului. O legătură mare, aruncată de cineva de sus, căzu la picioarele ei ; şi-o săltă anevoie în spinare, intră în căsuţă şi se întoarse numaidecît, aducînd un ulcior mare plin cu *chicha* şi o cană. Fata era plăcută la vedere, proaspătă ca dimineţile din vale. Umplu cana cu băutură rece şi cu multă bunăvoinţă i-o întinse şoferului ; acesta o goli dînd-o de duşcă ; înapoindu-i-o fetei, îi strînse uşor încheietura mîinii. Ea nu ridică ochii, dar simţi un foc straniu încingîndu-i obrajii, şi sînii zvîcnind ca două porumbiţe speriate. Trecu apoi să-i servească pe călători, care-i cereau şi ei de băut ; trebui să meargă să umple de cîteva ori ulciorul, căci nici un pasager nu se lăsă pînă ce nu-şi răcori gîtlejul, afară de unul singur, un bărbat voinic căruia vecinul său de bancă îi spunea Tumi. Acesta nu arătă nici o dorinţă de a bea ; vecinul său îi oferi o cană, dar el n-o luă, spunînd că nu-i era sete.

Camionul porni iarăşi la drum cu gîfîieli zgomotoase şi cu pocnete scurte de eşapament, ridicînd vîr-

[1] *Chicha :* în America Latină, un fel de bere preparată din porumb ; este consumată îndeobşte de băştinaşi.

tejuri groase de praf. Se opintea mereu, apoi drumul deveni drept şi în depărtare, la poalele munţilor din faţă, se conturară lămurit clopotniţa şi cupola bisericii din tîrg, deasupra unui zid întunecat de arbori. Pe măsură ce înaintau se iveau printre pomi acoperişuri împrăştiate, de un roşu spălăcit. Apoi camionul intră pe o stradă lungă şi îngustă, pavată cu piatră de rîu şi mărginită de case mici fără etaj ; acoperişurile unora erau stricate. Opri la un colţ, aproape de centrul tîrgului şi se uşură de încărcătură. Strada se umplu de praful mantalelor şi glugilor scuturate de pasagerii care se împrăştiară în toate direcţiile, încărcaţi cu boccele de toate culorile şi mărimile.

Tumi era poate singurul dintre ei care nu avea nimic de dus. Îşi scutură cu multă grijă *poncho*-ul [1] aproape nou, îl pături în acelaşi chip şi-l aruncă pe umăr. Apucă apoi pe o străduţă care dădea spre rîu, trecu prin albia pietroasă şi aproape secată şi porni pe drumul îngust care ducea la bucata lui de pămînt.

Drumeagul acesta urca spinarea largă a unei coline, şerpuind apoi peste altele, toate acoperite de mirişti unde păşteau vaci şi catîri împrăştiaţi. Aurul roşcat al soarelui se retrăgea de pe cîmpie spre înălţimi, lăsînd văgăunile cufundate în umbră. Stoluri de păsări se ridicau zburînd de pe mirişti, poposeau în frunzişul verde al arborilor pentru a vesti de acolo, cu triluri cristaline, apropierea amurgului.

După ultima cotitură a drumeagului, în plin cîmp, la umbra cîtorva piersici, aştepta căsuţa lui Tumi. E un fel de a spune că aştepta, căci nevasta şi copiii habar n-aveau că el se întorcea de la oraş. Nu ştiau nimic. Indianul nu se poate folosi nici de telegraf, nici de poştă, pentru că îi lipsesc mijloacele şi nu ştie să scrie. Aşadar, sosirea lui Tumi avea să cadă pe neaşteptate. Poate că mai întîi o să mîrîie cîinele ; curioşi,

[1] *Poncho :* un fel de pelerină pe care o poartă indienii peste cămaşă sau haină.

copiii aveau să dea fuga să vadă ce străin trece pe acolo şi nu mică le va fi mirarea cînd îşi vor vedea tatăl la gard.

Un vînt potolit şi curat adia peste cîmpie. Din depărtări răzbea un răpăit stins de tobă. „Se treieră la vreo fermă", gîndi Tumi. Într-adevăr, după ce mai merse puţin, putu să zărească pîlcul de ţărani robotind pe aria fermei principale a regiunii. Cîţiva cai galopau în cerc strîns în jurul unei movile de grîu. „Au început în dimineaţa asta — îşi spuse Tumi cu toată siguranţa — şi o să termine mîine". Se ştia că la ferma aceea treierişul nu ţinea niciodată mai puţin de două zile. Toba răpăia de zor. Din timp în timp se auzeau sunete de fluier şi şuierături.

În proporţii mai mici se treiera şi în alte locuri. Una, două, cel mult trei perechi de boi se învîrteau în silă pe cîte o moviliţă de grîne, mînaţi de ţărani cu mişcări iuţi. Tumi îi privea cu oarecare jind. Îşi pierduse *pegujal*-ul [1] de vreo doi ani. Proprietarul şi-l luase înapoi supărîndu-se pentru o nimica toată. De atunci nu mai putea cultiva decît bucata de pămînt moştenită de la socru-său, o jumătate de jugăr în spatele căsuţei, unde un an semăna porumb, în alt an grîu şi în al treilea nimic, pentru că era pămînt sărac, secătuit şi cerea odihnă. În anul ăsta semănase porumb şi nu avea nimic de treierat.

Umbre uşoare pluteau pe toată întinderea cîmpiei, alcătuind, ca o mînă nevăzută, contururi şi culori. Sus, pe piscuri, străluceau încă mici pete de soare, dar păsările nu încetau să-şi închine exaltarea lirică apropierii amurgului.

Aproape de ultima cotitură Tumi zări o arie unde trei ţărani terminau de vînturat grîul. Erau, fără îndoială, unchiaşul Fili şi feciorii săi. În timp ce se apropia, tustrei bărbaţii începură să adune boabele gră-

[1] *Pegujal:* lot de pămînt luat în arendă.

madă. Apoi, în vreme ce unul din flăcăi întocmea o cruce din două bețe, tatăl îngenunche lîngă grămada de grîu, și, ca și cum ar fi celebrat un rit, ridică un pumn de boabe în mîinile făcute căuș și le apropie de buze. După aceea înfipse crucea în vîrful moviliței și se ridică în picioare. Tumi privea mișcat scena, fără a se opri din mers. Odinioară, îndeplinea și el acest rit pe aria *pegujal*-ului său.

Moș Fili și feciorii săi boldiră mirați ochii cînd îl zăriră pe Tumi. Toți de pe-acolo erau siguri că o să lipsească mai mult, ca și în altă dăți, și abia se împlinise săptămîna de cînd îl văzuseră prin sat. Ce l-o fi făcut oare să se întoarcă așa repede? Tumi nu vru să destăinuie ce i se întîmplase, spuse doar că, deocamdată, nu prea era de lucru la oraș. Moș Fili îl privi cu un pic de neîncredere; se mai știa în sat că Tumi, de cîte ori venea pentru cîteva zile, aducea în legătura lui felurite lucruri pentru nevastă și copii, iar de data asta nu avea decît *poncho*-ul păturit și aruncat pe umăr. Dar bătrînul nu-și dădu pe față gîndul. Vorbiră apoi despre recoltă: destul de bună; o să fie grîu și porumb pentru tot anul; ei culegeau însă rodul a trei *pegujales*, pentru că feciorii lui moș Fili erau, slavă Domnului, încă neînsurați și aduceau acasă întreaga recoltă.

Tumi își luă apoi rămas bun, dornic să ajungă la ai săi cît mai repede. Din locul acela se vedea tot satul: două uliță care se întretăiau, una dreaptă și largă, cealaltă îngustă și răsucită. Colibele țărănești erau despărțite de miriști și mici livezi de piersici.

Căsuța lui Tumi se afla afară din sat; ca să ajungi pînă acolo trebuia s-o iei pe o cărăruie, care de la capătul ultimei cotituri apuca la stînga ocolind un dîmb.

În pofida tuturor presupunerilor, nu mîrîi nici cîinele și nici copiii nu se îmbulziră. Tumi îi găsi pe toți ai săi în pridvor stînd la cină în liniștea înserării.

Fortuna îl văzu cea dintîi ; de mirare, scăpă strachina din care mînca. Săriră de la locul lor şi copiii şi alergară să i se agaţe de genunchi cu strigăte de bucurie, în timp ce cîinele îi sărbătorea sosirea prin salturi şi chelălăituri vesele.

— Ce mi-ai adus ?

— Da' mie ?

— Da' mie ?

După primele întrebări, copiii văzură că tatăl nu ducea nici o legătură în spate şi-l priviră tăcuţi, cu o mirare plină de nelinişte.

1

Fortuna era o femeie înțelegătoare și care știa cînd trebuie să tacă ; avea și darul rar întîlnit de a se simți părtașa soțului în necazurile ce se abăteau asupra lui. Văzîndu-l întors pe neașteptate, nu se gîndi să arate vreo nemulțumire sau supărare, ci se purtă grijuliu cu el ca de obicei. Nu întîrzie să observe îngîndurarea de pe chipul bărbatului și mai ales picul de oboseală din glas, dar nu-i puse nici o întrebare care ar fi putut fi nepotrivită. Se arătă mai curînd dornică să-i povestească ea noutățile din sat. Cu cîteva zile în urmă murise bătrînul Firmo, socrul lui Antuli. Miculá a răpit-o pe Asunta, fiica văduvei Benica, și au plecat amîndoi nu se știe unde. Un hoț dibaci furase de pe moșia lui Castillejo doi dintre boii cei mai buni ; l-au căutat mult dar nu i-au putut dibui urma. Lui Mauri, fiul bătrînului Banti, i se luase cu hapca *pegujal*-ul și umblă vorba că a plecat cu nevasta și copiii la minele din vale. Fortuna mai povesti și altele, dar era limpede că n-o îmboldea dorința de a-l informa, ci mai ales aceea de a-și ascunde într-un fel oarecare neliniștea.

Bineînțeles că starea sufletească a soției sale nu trecu neobservată de Tumi. De aceea, cu toate că simțea mare nevoie să-și descarce năduful povestindu-i cum se înverșunase împotrivă-i nenorocirea în ultima săptămînă petrecută la oraș, se gîndi că nu se cuvenea să mărească suferința tovarășei sale și socoti că e mai bine să tacă. Dar fiindcă, totuși, înapoierea sa nu putea rămîne fără explicație, repetă ceea ce-i spusese pe drum lui moș Fili. Adaugă apoi că în ultimul timp cîștigase atît de puțin, încît abia îi ajunsese să mănînce și să-și plătească drumul cu camionul. Fortuna nu

scoase nici o vorbă, dar în ochii ei, bărbatul citi o adîncă neliniște stăpînită.

Cînd veni vremea de culcare, Tumi ieși prin curte, ca să nu trebuiască să se dezbrace sub ochii soției ; dar zăbava nu-i izbuti, deoarece femeia nici nu se gîndea să se culce și rînduia niște lucruri îngrămădite într-un colț. Tumi încercă atunci să se bage cît mai repede în pat, dar nu apucă bine să-și scoată pantalonii că Fortuna se și întoarse, descoperind într-o clipă vînătăile umflate care-i brăzdau picioarele.

— Ce ai ? strigă ea înspăimîntată. Ce ți s-a întîmplat ? Răspunde, ce ți s-a întîmplat ?

Tumi nu mai avu încotro și-i povesti tot ce pățise.

Dar înainte de a așterne aici istorisirea lui Tumi, ar fi bine să facem cunoscute unele amănunte din viața acestui om simplu. Se născuse în valea aceea, pe moșia vestitei familii de moșieri Cetina. Copilăria sa, la fel cu a tuturor din aceeași clasă socială, se scursese între sat și munte, nedespărțită de perechea de boi de jug și cele cîteva oi pe care le aveau părinții. Era încă un copil, cînd îi muri tatăl, snopit în bătaie de Manelsinu Montesinos, vechil fără suflet, vestit în toată valea drept un călău sălbatic al colonilor. Și atunci băiatul trebui să-l înlocuiască el pe tată la muncile moșiei, pentru că aveau datorii de plătit și mîncarea în colibă nu prisosea. Veni acum rîndul lui să îndure lovituri și abuzuri de tot felul. Dar nu trecu mult și se văzu răzbunat de cîțiva tineri coloni scăpați din războiul de la Chaco [1]. Era înfricoșător capul călăului nebun

[1] *Războiul de la Chaco* : război purtat între Paraguay și Bolivia (între anii 1932—1935) care-și disputau de multă vreme drepturile de posesiune asupra teritoriului Chaco Boreal, aflat la granița dintre cele două țări. De fapt, războiul a fost provocat de puterile imperialiste (S.U.A. care-i sprijineau pe bolivieni și Anglia sub dominația căreia se afla Paraguayul), care tindeau să acapareze resursele petrolifere din ținut. În urma tratatului de pace (iulie 1938) cea mai mare parte a teritoriului amintit a revenit Republicii Paraguay.

ciopîrțit cu toporul. Veniră alți vechili, moșia își schimbă și stăpînul de mai multe ori și în cele din urmă fu împărțită. Partea cea mai mare căzu în mîinile generalului Castillejo, militar la pensie, ajuns de pomină pentru isprăvile lui la Chaco, după care dădu și moșiei sugestiva sa poreclă de Saipurenda (Nesățiosul). În partea aceasta rămase și *pegujal*-ul lui Tumi. Tînărul se căsători la 24 de ani și avea patru copii cînd fu deposedat de pămînt.

Generalul Castillejo se dovedi un moșier cum nu mai era altul în toată valea Cochabambei. Nici cei mai bătrîni peoni de pe moșie nu-și aminteau să fi cunoscut vreodată un stăpîn ca el. Trăia la oraș, dar regulat, la fiecare două săptămîni, venea să-și inspecteze proprietatea. Se știa că e putred de bogat, dar mai ales se vorbea despre felul în care venea la moșie. Călătorea într-un camion ticsit de pasageri, înghesuit între indieni și metiși, îmbrăcat cu o haină roasă, pătată de grăsime și fără nici un bagaj. Astfel venea pînă în tîrg, unde îl aștepta vătaful cu un cal gata înșeuat. La masă, nu îngăduia să i se servească nimic din produsele moșiei. Peonul care era de rînd în săptămîna aceea trebuia, în afara multelor lui obligații, să suporte costul hranei stăpînului. Și nu s-ar putea spune că se mulțumea cu puțin. Pui, iepuri, ouă, cartofi de soi, pîine albă și un ulcior cu cea mai bună *chicha*. Pîinea și *chicha* trebuiau aduse din tîrg. Arăta o deosebită preferință pentru ouăle fierte, moi, gustarea sa favorită. În legătură cu ouăle, colonii povesteau o întîmplare — adevărată sau nu — care e plină de haz și tîlc, fiind un tablou exact și complet al norocosului proprietar, astfel că merită să o pomenim. Se zice că în una din numeroasele sale călătorii, generalul a întîlnit un țăran bătrîn, murdar și slab, atît de slab încît te făcea să crezi că s-a dezobișnuit de a mînca. Îl tocmi ca argat în curte. De obicei, la ora gustării un servitor aducea în dormitorul generalului un ceaunaș de fier smălțuit în care pluteau în apa fiartă vreo du-

zină de ouă şi apoi pleca la treburile lui. Dar ţăranul din poveste nu pleca, rămînea încremenit lîngă masă, cu braţele încrucişate, contemplînd plăcerea cu care îşi savura stăpînul gustarea. Într-o dimineaţă, după ce mîncase ouăle, generalul descoperi cu mirare ochii holbaţi de poftă ai servitorului. Înduioşat şi îmboldit de o spontană pornire de „generozitate", îi dădu omului ceaunul plin cu apă, spunîndu-i : „Du-te, fiule, şi soarbe fiertura asta de ouă, ştii că în ea rămîne ce e mai bun." Întîmplarea aceasta, povestită şi comentată de indienii de pe moşie, nu întîrzie să-şi croiască drum spre satele din toată valea, unde fericitul proprietar al Saipurendei deveni cunoscut în urmă sub porecla de *Runtu caldo* [1]. De această poreclă începură oamenii a se folosi mai tîrziu, dînd-o tuturor acelora pentru care banul devenea un lucru sfînt.

Dintre aceştia, Castillejo era cel mai aprig. Banii erau pentru el ca anafura pentru credincioşi. Îl primea cu o emoţie smerită şi îi depozita în cufere, ca şi cum ar fi fost înseşi rămăşiţele lui pămînteşti. Banii, odată încuiaţi nu mai ieşeau de acolo. Chiar şi la oraş, pentru a nu plăti leafă unei bucătărese, un argat venea de la moşie să-i pregătească mîncarea. Trebuie să spunem că fiecare peon era obligat să slujească o săptămînă la ţară şi alta la oraş. Pentru gătitul mîncării nu se foloseau decît alimente aduse de la moşie : porumb, grîu, *quinua* [2], cartofi, ouă. Un singur lucru trebuia cumpărat : carne, un kilogram în fiecare săptămînă, şi ceva mirodenii, pentru a da bucatelor un gust mai bun.

La strînsul recoltei era neîndurător. Nu îngăduia ca peonii să lase pe cîmp nici măcar un strujan de porumb, nici un spic de grîu. Mai mult încă, punea să

[1] *Runtu caldo :* în traducere liberă : fiertură de ouă (în lb. *quechua*).

[2] *Quenua* sau *quinua :* plantă din ale cărei seminţe, în unele ţinuturi sud-americane, se face pîine, bere etc.

se adune pînă şi ultimul bob de grîu de pe arie, pînă şi ultimul grîunte de porumb de pe cîmp. Pentru a-şi vinde produsele aştepta vremea cînd era lipsa cea mai mare, atunci cînd preţurile se urcau cît mai mult. Dacă dintr-o pricină oarecare preţurile nu se urcau, era ştiut că el îşi păstra hambarul neatins pînă în anul următor, cu toată primejdia de molii şi gărgăriţe.

Era totuşi un lucru pe care peonii îl priveau cu ochi buni: faptul că generalului nu-i plăcea să aibă vechili, administratori. Se mulţumea cu cîţiva vătafi ţărani, pricepuţi în conducerea muncilor şi destoinici în apărarea intereselor moşierului; aceştia nu erau niciodată atît de hrăpăreţi şi tirani ca vechilii. Peonilor nu le păsa că îndatoririle lor deveneau din ce în ce mai apăsătoare şi tratamentul mai aspru. Nu ţineau seamă că atunci cînd generalul se afla pe moşie, erau ţinuţi ca soldaţii, într-o disciplină cu adevărat de cazarmă, siliţi să muncească din zori şi pînă la asfinţitul soarelui. Nu dădeau însemnătate nici faptului că în răstimpul acesta li se aplica pedeapsa cu biciul, sau plantonul şi carcera peste noapte. În schimb puteau să se bucure de o linişte relativă în restul zilelor şi de toată libertatea noaptea, dacă aveau grijă să nu-l înverşuneze pe vătaf împotriva lor. Astfel, viaţa nu era atît de grea şi nesuferită ca pe vremea familiei Cetina.

În aceste condiţii a muncit Tumi la generalul Castillejo mai mulţi ani. Era un ţăran ca oricare altul şi nu se deosebea de ceilalţi decît prin trupul lui vînjos şi prin zelul depus pentru îndeplinirea muncilor. Ca şi mulţi alţii, n-a scăpat de pedeapsa cu biciul, de plantonul şi de carceră. Pentru a fi supus la aceste pedepse nu trebuia numaidecît să cazi cu adevărat în greşeală. Stăpînului îi plăcea să supravegheze el însuşi peonii în timpul muncii. Dacă vreunul se dădea în lături cîteva clipe sau rămînea un pas în urmă, îl şi ajungea cu biciul. Orice abatere, orice nebăgare de seamă în

îndeplinirea muncii obişnuite sau a celor poruncite de general se pedepsea cu plantonul sau carcera. Şi Tumi nu era dintre acei care să nu greşească niciodată. Într-o zi, pe cînd prăşeau un lan de porumb, el se apucă să se uite la cicatricile generalului, nişte tăieturi lungi şi adînci care-i brăzdau o jumătate din figură. Era o după-amiază vîntoasă, cu soare puternic. Din pricina arşiţei care-l pîrlojea nemilos şi a vîntului care-i arunca valuri de praf în faţă, stăpînul îşi schimonosea din cînd în cînd obrazul, atît de caraghios, că te umfla rîsul. Tumi nu se putu stăpîni şi, spre nenorocul său, pufni în rîs tocmai în clipa cînd generalul îşi îndrepta privirea spre el. Nu-i spuse nimic atunci, dar în plină noapte doi vătafi îl smulseră din pat ducîndu-l la conacul moşiei, unde nefericitul trebui să stea de planton ca la cazarmă, pînă în zori. Altă dată cumpărase din sat nişte *chicha* de proastă calitate ; o plăti scump apoi, cu trei nopţi de carceră, mîncat de ploşniţe şi păduchi.

Cu toate acestea Tumi nu se plîngea de soarta sa. Trăia mai puţin rău decît alţi dijmaşi. O bucată de pămînt moştenită de nevastă-sa sporea binişor bunăstarea căminului. Şi trebuie să mai spunem că Fortuna nu sta nici ea cu braţele încrucişate : torcea şi ţesea, creştea iepuri şi pui, şi pregătea făina de păpuşoi pentru *chicheros* [1] din sat. În unele zile de sărbătoare pleca la tîrg în zori cu marfă : lînă, ouă, vreo pereche de iepuri, cîteodată un pui şi se întorcea pe înserate aducînd copiilor îmbrăcăminte şi dulciuri. Aceste zile erau cu adevărat de neuitat pentru copii : tatăl pleca şi el la muncă, iar ei rămîneau singuri stăpîni şi bineînţeles, găseau neîncăpătoare casa pentru toate poznele ce le treceau prin cap. Se căţărau în copaci şi cădeau de pe crengi ; săreau pîrleazul, se certau între ei, se zbenguiau pe drum, se băgau în băltoace, în sfîrşit, nu

[1] *Chichero :* cel care se îndeletniceşte cu pregătirea băuturii *chicha.*

era năzdrăvănie pe care să n-o facă. Dacă le era foame, căutau în oală ; mama avea totdeauna grijă să le lase ceva. Apoi luau nebuniile de la capăt. Dar la apropierea serii începea să-i cuprindă un fior de neliniște. Mama va sosi dintr-o clipă în alta și va vedea numaidecît ulciorul spart, piersicul smuls și cuibarul gol. În ce privește puiul, vor spune că l-a răpit uliul, dar ulciorul... Venea mama cu ditamai legătura în spinare și... era un adevărat noroc dacă tatăl se întorcea mai devreme sau în același timp cu ea ; atunci el lua asupră-și sarcina, de a îmblînzi mînia mamei care nu-i mai bătea sau îi bătea mai ușor. Dar venea apoi și partea plăcută. Mama desfăcea legătura și împărțea tuturor turtă cu sirop, smochine, banane și celelalte bunătăți și lucrușoare aduse. Da, zilele acelea erau cu adevărat de neuitat pentru copii.

Astfel a trăit Tumi cu nevasta și odraslele lui pînă la un carnaval care a rămas de pomină prin năpastele care i-au urmat. Fusese un an bun. Plouase mult și la timp, și ogorul făgăduia o recoltă bogată. Mulțumiți și veseli, oamenii se hotărîră să sărbătorească după datină carnavalul. Lucru de necrezut, pînă și stăpînul se lăsă împins de însuflețirea generală și sacrifică de rîndul acesta o baniță de porumb pentru prepararea băuturii. La carnavalul acela, pentru prima și ultima dată au băut țăranii *chicha* de la conacul moșiei. Poate că n-ar fi fost ultima dată, dacă nu s-ar fi făptuit o greșeală care, deși lipsită de orice intenție rea, a atras după sine, pentru unii, urmări dureroase.

Tumi pierduse obiceiul de a sărbători carnavalul. Mai bucuros folosea aceste zile lucrîndu-și *pegujal*-ul și petecul de pămînt al Fortunei. Dar în acel an, îndemnat de rude și prieteni, se învoi să ia parte și el la petrecere alăturîndu-se unui grup de coloni, toți căsătoriți, care nu pregătiseră dinainte cupletele hazlii, cîntate în asemenea ocazii. Hotărîră în primul rînd, ca grupul lor să fie cel mai liniștit, mai puțin bătăios. Lucrurile au mers bine pînă în clipa cînd mica lor

ceată a pătruns în conac. Băuseră toți cam mult și cîțiva erau bine afumați. Generalul, cu familia și cu cîțiva pieteni beau la umbra salcîmului din curte. Cupletele răsunară unul după altul, în care timp cîntăreții băură cîteva rînduri de *chicha,* care se servea gratuit oaspeților în timpul carnavalului. Deodată, cineva din grupul amintit începu să cînte un cuplet care mai umblase prin sat cu ani în urmă. Cîntărețul nu-și dădu seama că versurile acelea ar putea fi supărătoare, deși auzise că era vorba în ele despre generalul lor. Mahmureala nu-i dădu putința să judeçe cuprinsul stihurilor și nu crezu că face vreun rău cîntîndu-le :

Sosi generalul
Cu medalia de aur,
Cu obrazul însemnat
De mînă de femeie.

Toți ceilalți îi ținură isonul cu însuflețire. Cupletul fu primit cu aplauze și rîsete. Cîntăreții, fără să bage de seamă înnourarea de pe chipul generalului, erau încîntați că toți cei de față îi apreciau și cînd una din domnișoare le ceru să repete cupletul, îl cîntară din nou. Mai tîrziu, merseră să-l cînte prin multe case din împrejurimi.

Nu Tumi a fost acela care a început să intoneze cupletul. Îl cunoștea, desigur, dar nu-și adusese aminte de el. Auzindu-l, nici nu-i trecuse prin cap că face rău dacă îi îngînă și el pe ceilalți.

Grupul continuă să cînte și să bea pînă noaptea tîrziu. În dimineața următoare un servitor povesti că generalul s-a certat rău cu oaspeții, care au plecat în mașinile lor îndată după miezul nopții. Pricina certei nu putea fi alta decît cupletul. Servitorul adause că generalul a plecat devreme în tîrg, lăsînd vorbă că se va întoarce seara.

Grupul lui Tumi, la fel ca și celelalte, continua să bată drumurile prin împrejurimi, cîntînd din casă în

casă. Trebuie să spunem că, de carnaval, stăpînul îi dă indianului două zile de libertate. Bineînțeles că aceste zile trebuiau să fie cele două de la sfîrșitul săptămînii, pentru a nu întîrzia prea mult muncile la moșie. În ziua următoare, adică duminică, hazliul cuplet, numit acum „al generalului", fu repetat de nenumărate ori, nu numai de către grupul lui Tumi ci aproape de toți cîntăreții din regiune. Făcea să vezi cum le mai plăceau oamenilor aceste versuri.

În zorii zilei de luni, la cîntatul cocoșilor, Tumi, fiind în pat și încă mahmur, primi vizita neașteptată a doi agenți de poliție din tîrg. Îl duseră, urmat de bocetele Fortunei, la conacul moșiei, unde se aflau adunați toți cei din grupul său. De acolo fură ridicați numai bărbații și duși la închisoarea din tîrg. Femeile se luară după ei, udînd cu lacrimi drumul, fiecare din ele purtînd în spinare o legătură cu de-ale mîncării.

La poliție îi primi însuși subprefectul, într-un mod, s-ar putea spune, părintesc. Nefiind obișnuiți să se poarte cei mari atît de prietenos cu ei, se simțiră îmbărbătați. Subprefectul le spuse că vina lor era fără însemnătate, că singurul lucru pe care dorea el să-l știe era de unde au scos „cupletul acela" și cine a început să-l cînte. Argații crezură că lucrurile stăteau cu adevărat așa cum le arăta subprefectul și spuseră de la început că l-au auzit în sat cu ani în urmă ; apoi bătrînul Jasu se grăbi să adauge că fiind beat nu și-a dat seama cum și cine a început cîntecul, adăugînd că, după credința sa, versurile acelea nu puteau să facă rău nimănui, fiind asemenea nenumăratelor cuplete ce se auzeau în toți anii. Mai mult sau mai puțin, fiecare vorbi da fel ca moș Jasu. Subprefectul nu spuse nimic, ba, se despărți de ei cu aceeași amabilitate cu care îi primise. Pînă seara nu li se dădu nici apă, nici mîncare și nici nu li puseră alte întrebări. Petrecură toată ziua închiși într-o temniță întunecoasă, fără să poată vorbi cu nimeni dinafară, nici măcar cu nevestele lor. Noaptea, cînd toți cei închiși dormeau, fură

scoşi unul cîte unul în curte şi bătuţi cu o sălbăticie de neînchipuit, fără să li se spună nici o vorbă. Ziua următoare, la fel, nu li se dădu nici apă, nici mîncare, nu li se puseră întrebări şi nu comunicară cu nimeni. Vorbiră între ei despre întunericul din temniţă, despre suferinţele prin care vor fi trecînd nevestele lor, despre foamea pe care cu siguranţă o îndură acasă copiii, pînă şi despre chipul în care fuseseră ciomăgiţi, dar nimeni nu suflă un cuvînt în legătură cu acela dintre ei care a început să cînte cupletul. Poate că nu dădeau o însemnătate deosebită acestui amănunt şi de aceea nu le venea în gînd. Poate că nici iniţiatorul cîntecului nu era sigur că el este vinovatul. Fiecare ştia doar toate cupletele şi i-ar fi fost greu să spună pe care anume l-a început el. Se mai putea presupune că fiecare se simţea solidar cu ceilalţi şi nu doreau ca unul singur să aibă de suferit urmările.

În noaptea a doua fură bătuţi cu aceeaşi, sau cu o şi mai mare cruzime. Ca şi cum s-ar fi înţeles între ei, nici în ziua următoare nu pomeniră despre cuplet şi din nou nu li se dădu de mîncare, apă şi nici îngăduinţa de a vorbi cu cineva de-ai lor. În noaptea aceasta, mai devreme ca în celelalte două, fură duşi unul cîte unul într-o sală puternic luminată. Acolo, subprefectul şi alte persoane şedeau în jurul unei mese pe care se vedea un crucifix între două lămpi strălucitoare. La o parte, un bărbat cu înfăţişare de bandit ţinea în mîini o rangă de fier. Lui Tumi îi veni rîndul să intre cel dintîi. Văzîndu-se în faţa crucifixului şi orbit de flacăra lămpilor, simţi că-l cuprinde frica, dar îşi reveni repede, şi cu toate că îl hărţuiră cu întrebări, susţinu ceea ce declarase în prima zi. Cel cu ranga se năpusti asupra lui, zdrobindu-i mădularele. Dar Tumi tot nu se gîndi să denunţe pe careva. Moş Jasu intră tocmai în clipa cînd îl tîrau afară jandarmii. Bătrînului îi fu peste putinţă să-şi păstreze cumpătul şi luă asupră-şi toată vina. Ceilalţi patru făcură la fel, încît acum erau cinci care declarau că ei începuseră să cînte

cupletul. Subprefectul crezu că procedează bine iertîndu-i pe toţi cinci şi aruncînd vina asupra lui Tumi. Ca urmare, acesta fu trimis în colonia de răufăcători de la Chapare iar celorlalţi li se dădu drumul. Nici unul, însă, nu mai putu să se întoarcă pe moşie ; cele şase loturi de pămînt arendate lor fură restituite moşierului.

2

Cu şiroaie de lacrimi însoţi Fortuna, pînă la oraş, pe tovarăşul ei de viaţă, dar trebui să se înapoieze, deoarece copiii rămăseseră în grija unei rude care locuia în partea cealaltă a satului.

Un camion încărcat cu vreo douăzeci de oameni de tot soiul şi de toate vîrstele porni într-o dimineaţă pe şoseaua care ducea spre pădurile din Chapare. Printre ei se afla şi Tumi, frămîntat de temeri, neştiind ce viaţă îl aştepta. Nu avea nici o cunoştinţă despre locul unde era dus. Tovarăşii de drum începură a povesti că acolo erau rîuri clocotitoare fără vaduri, munţi necălcaţi de picior de om, păduri de nepătruns şi cîte alte rele fără număr. După spusele lor, nu exista fiinţă omenească în stare să scape din acel iad. Dar toate le spuneau pe un ton răutăcios şi cu două înţelesuri, ca şi cum n-ar fi urmărit decît să se distreze pe socoteala unor proşti.

Camionul se tîrî pe urcuşuri şi povîrnişuri pînă seara tîrziu. Intrînd în zona munţilor împăduriţi, motorul încetă deodată să mai duduie. Camionul încremeni ; şoferul şi cîţiva călători îşi petrecură restul zilei străduindu-se să-i repare stricăciunea, dar nu izbutiră. Nefiind în apropiere nici o casă unde ar fi putut să se adăpostească, jandarmii însărcinaţi cu paza arestaţilor hotărîră să-şi petreacă noaptea în camion. Zis şi făcut. Se cuibăriră cu toţii cum putură, aşezaţi prin colţuri, sprijiniţi cu spatele de laturile maşinii, pînă cînd începu să cadă o burniţă măruntă, care pătrundea

pînă la os. Doi dintre gardieni se băgară atunci în cabină, unul singur rămînînd să-i supravegheze pe deţinuţi.

Alături de Tumi moţăia un tînăr. Cît timp durase călătoria nu scosese nici un cuvînt. Avea trăsături plăcute şi privirea blîndă şi nu arăta să fie om rău. Deodată începu să scruteze somnul fiecăruia şi în mod deosebit pe al gardianului. Acesta, aciuat într-un colţ, dormea sforăind puternic. Într-o străfulgerare, tînărul îşi desprinse din spate *poncho*-ul, îl aruncă peste marginea camionului, apoi se ridică în picioare şi, fără a face cel mai mic zgomot, lunecă şi el jos. Tumi, uluit de uşurinţa cu care fugise tînărul, se gîndi mult la el, la pădurea necunoscută şi la lipsurile în care avea să se zbată. În jurul său toţi dormeau. Tumi socoti că nu-i va fi prea greu să urmeze pilda tînărului. Se gîndi la coliba sa, la Fortuna, la copii. În oraş, nimeni nu-i spusese pentru cîtă vreme a fost condamnat şi cei care aveau să-i împărtăşească soarta comparau colonia cu iadul. Cine ar fi putut spune dacă nu era într-adevăr aşa? Ce vor deveni Fortuna şi copiii dacă lui îi va fi dat să moară în gheena aceea? Omul nu mai şovăi mult. Burniţa cădea, cădea fără oprire. Ca şi tînărul, Tumi se uşură de *poncho* şi-l aruncă pe pămînt, alunecînd apoi şi el peste marginea camionului. Odată jos, îşi luă mantaua şi, pentru a nu fi uşor descoperit în cazul cînd gardianul s-ar trezi şi ar constata golul, se strecură în desişul pădurii şi începu să-şi croiască drum la vale.

Dar cît de greu îi venea să străbată reţeaua deasă de ramuri, liane şi bălării, prin întunericul des şi silindu-se să nu facă zgomot! Era cu neputinţă să-ţi dai seama cît timp pierdeai în această înspăimîntătoare luptă, nici cît spaţiu ai străbătut. Cu puterile sleite, cu trupul zdrobit, chinuit de sete şi cuprins de neliniştea cumplită că ziua următoare l-ar putea găsi la numai cîţiva paşi de camion, Tumi se hotărî să apuce tot pe şosea, cu scopul de a se îndepărta mai repede.

Dar umblă o bună bucată de vreme fără a mai găsi șoseaua. Apoi își dădu seama că înainta pe un teren moale și drept. Picioarele i se înfundau ca în paie. Vroi să se întoarcă pentru a găsi un loc de coborîș dar nu izbuti decît să se împotmolească mai rău. Nu mai știa în ce parte rămăsese camionul. Atunci îl cuprinse o spaimă grozavă. Simți că se înăbușă și i se înțepenesc picioarele.

În clipa aceea se socoti cu desăvîrșire pierdut. Dar gîndul nu dură decît o clipă. Își recăpătă repede stăpînirea de sine și se avîntă într-o direcție care, după cît i se păru, ducea drept înainte. Merse mult, trei, patru ore, cine știe cîte, fără a se mai feri să facă zgomot, fără a înlătura din cale-i ghimpii care-i sfîșiau îmbrăcămintea și-i zgîriau mîinile. Deodată auzi un vuiet neașteptat. Rămase paralizat de teamă. Îl urmăreau ? Zgomotul continua, un murmur uniform venind din același loc. Într-acolo se îndreptă Tumi. Vuietul creștea treptat și, curînd, fugarul nu se mai îndoi că se auzea curgînd apa unui rîu. Tufișurile pădurii deveneau mai dese și mai dușmănoase. Mîinile și picioarele, însîngerate, i se muiară, dar înainta mereu luptînd cu disperare, nerăbdător să ajungă mai repede la rîu. Și, în sfîrșit, ajunse. Era o cădere mică de apă, o cascadă. În acea clipă pătrunse în pădure prima rază de lumină a zorilor. La ce depărtare de șosea se găsea oare ? Ce trebuia să facă acum ? Neîndoios, drumul mare nu era departe, dar străbătîndu-l în plină lumină a zilei, se expunea să cadă din nou în mîinile jandarmilor. Era de presupus că ei nu aveau să rămînă cu brațele încrucișate după fuga a doi deținuți. Nu puteai fi sigur dacă în acele clipe nu adulmecau cumva pe acolo, pe aproape. Dar o zi în pădure, fără nimic de mîncare, era de asemenea greu de înfruntat. Deținuții vorbiseră în camion despre pericolele ascunse ale pădurii. Tumi asudase leoarcă și i se uscase gîtlejul. Se aruncă însetat asupra apei reci, cristaline, minunată la gust. Apoi se hotărî să-și continue fuga cu orice preț. Dar numai după cîțiva pași se împie-

dică de un morman ciudat de moale, pe jumătate ascus în ierburile pădurii. I se zburli părul din creştet. Era un bărbat care dormea la rădăcina unui copac gros. Dădu să fugă, dar fu izbit, în clipa aceea, de privirea a doi ochi holbaţi de groază. Atunci văzu că în faţa lui se afla tînărul din camion şi inima îi săltă vesel în piept, dîndu-şi seama că în sfîrşit întîlnise un tovarăş de nădejde.

3

Tumi nu putea să se întoarcă acum în valea sa, lîngă Fortuna şi copii. Tovarăşul de fugă îi propunea să meargă cu el la minele de cărbuni şi-l îmbărbăta în toate chipurile. Dar pe Tumi nu-l atrăgea necunoscutul, nu-l ispitea nici salariul mare şi nici munca aceea unde nu sînt stăpîni care să umble cu bîta după tine. Se născuse printre ogoare şi lanuri de porumb şi niciodată nu năzuise să se îndepărteze de ele. Vitregia soartei îl alungase din sat dar, mai devreme sau mai tîrziu, starea aceasta de lucruri va trebui să se schimbe. Singura lui dorinţă era, deocamdată, să se ţină cît mai aproape cu putinţă de coliba sa. Astfel va putea să primească ştiri de la nevastă şi copii, şi să le trimită ajutoare. Oraşul era mare, nimeni nu-l va bănui că a evadat şi munca nu-i va lipsi.

Tovarăşul de fugă plecă la minele din vale. Rămas singur, Tumi pierdu puţin din încrederea în propria sa siguranţă. Îl cuprinse iarăşi teama că jandarmii care păziseră camionul cu deţinuţi l-ar putea recunoaşte, întîlnindu-l pe stradă. Se cutremura de groază la gîndul că într-o zi l-ar putea descoperi însuşi generalul Castillejo, sau vreunul din oamenii lui, cînd veneau să-l slujească la oraş. De aceea, în primele săptămîni se foi numai prin mahalale, ferindu-se în tot felul. Trăi zile amare, de foame şi suferinţe. Nu avea unde să-şi petreacă noaptea şi uneori nu cîştiga

nici atît cît să-şi cumpere o pîine. Nu găsi de lucru nici la cuptoarele de cărămizi dinafara oraşului, nici la carierele de piatră de pe dealurile din apropiere, nici la binale. Apoi legă prietenie cu un sărăntoc, un cerşetăor bătrîn, bun la inimă, care îl chemă să împartă cu el cocioaba ce-o avea închiriată la periferie, dincolo de curtea unei case căzute în ruină. Cîteodată îi aducea şi o bucată de pîine, un fruct sau o cutie de tinichea cu mîncare. Era un om trecut prin multe şi se dovedi un sfetnic înţelept. Tumi învăţă de la el lucruri folositoare. Mai întîi izbuti să-i uite pe jandarmi şi pe Castillejo, apoi, la îndemnul cerşetorului, se duse într-o dimineaţă de luni, foarte devreme, în piaţeta Catedralei, în plin centru. Te mirai cîtă lume se aduna acolo, la acea oră : zeci de zidari, ajutori şi peoni. Bărbat în putere, Tumi fu ales printre cei dintîi, ca salahor la un mare edificiu public care se construia într-un cartier apropiat. Acolo învăţă să înalţe schelele, să stingă varul şi tot ce trebuie să ştie un ajutor de zidar. Şi astfel începu să capete un salariu care-i îngăduia să mănînce în fiecare zi şi să poată pune şi ceva deoparte pentru Fortuna şi copii, trăind însă tot la un loc cu cerşetorul, în ciuda păduchilor, a ploşniţelor şi puricilor care mişunau în cocioabă.

Cerşetorul nu mai avea pe nimeni în lume şi nu-i plăcea singurătatea. Nevasta îi murise cu cîţiva ani înainte, fără să-i fi lăsat un copil. El muncise pînă la bătrîneţe pe o proprietate din văgăuna de la Arque, dar stăpînul era un zbir a cărui cruzime nu se putea îndura toată viaţa. O dată, stăpînul ridicase biciul pentru a-l lovi şi atunci apucase şi el o sapă. Cu toate că nu se ajunsese la vărsare de sînge, furia poliţiei se dezlănţui împotriva nefericitului. Poliţia a fost veşnic un instrument orb în mîinile bogaţilor. Mult timp a umblat el fugar pe colinele de la Arque pînă ce a venit la oraş. Aici, bătrîn şi obosit cum era, nimeni nu voi să-i dea de lucru. „Cară-te, moşule, cere de pomană", i se spunea. Şi aşa, s-a apucat de cerşit. Nu-i

plăcea să trăiască singur. Dorea să aibă lîngă el pe cineva cu care să stea seara de vorbă şi căruia să-i împărtăşească durerile şi bucuriile sale ; în sfîrşit, dorea tovărăşia unui om. Nu arareori găsise şi mai înainte pe cîte cineva. Dar nimeni nu putea să îndure mult timp flecăreala sărmanului bătrîn. „Poate că tu — îi spunea lui Tumi — vei fi ceva mai înţelegător, mai îngăduitor." Într-adevăr, Tumi îl preţuia mai mult decît ceilalţi ; învăţase tot soiul de lucruri de la el şi mai cu seamă nu uita că primise din mîinile lui, în zilele de foame, o bucată de pîine şi, după nopţile fără acoperiş, un colţişor într-o odaie.

Tumi avea o înclinaţie firească spre recunoştinţă. Mai înainte, la moşia unde muncise, se socotea îndadorat faţă de toţi, pînă şi faţă de aceia care-i doreau cît de puţin binele, sau îi adresau un cuvînt de îmbărbătare, şi niciodată nu refuza un serviciu cînd i se cerea. Cu atît mai mult se simţea obligat faţă de cerşetor, cu datorii, după părerea sa, greu de plătit. De asemenea, îi datora recunoştinţă tovarăşului de fugă. Se gîndea adeseori la el, amintindu-şi peripeţiile prin care trecuseră amîndoi, în pădure şi pe drum. Fără ajutorul acelui tînăr i s-ar fi putut întîmpla să nu mai găsească ieşire din pădure şi n-ar mai fi ajuns în oraş. Pentru că în noaptea fugii, Tumi pătrunsese adînc în junglă, iar dimineaţa, ar fi încercat să iasă la drum. Celălalt era mai chibzuit şi-l făcu să înţeleagă că jandarmii îi vor căuta pe şosea, măcar atîta vreme cît dura repararea camionului. Ca urmare, petrecuseră ziua împreună la cascadă, mîncînd nişte peştişori pe care tovarăşul său îi prinsese într-un iaz din apropiere şi apoi îi fripsese singur. Ieşiseră la drumul mare în plină noapte, mergînd cu prudenţă. Umblau numai pe întuneric, iar în zori se adăposteau prin vreo văgăună, departe de şosea. Mîncau cartofi sau *ocas* [1] furate de la vreo fermă din cale şi le coceau apoi în spuză. Toate astea se făceau din iniţiativa tînă-

[1] *Oca* : plantă leguminoasă cu tuberculi comestibili.

rului, pentru că Tumi, care nu se mai aflase niciodată într-o situaţie de felul acesta, nu-şi dădea seama de nimic, nici nu înţelegea bine în ce primejdie se află. În timpul odihnei forţate de peste zi, tînărul, cînd nu dormea, stătea tăcut ore întregi, cu privirea pierdută în gol. Tumi ardea de dorinţa de a-i pune întrebări, voia să ştie cine era şi de ce îl trimiseseră în colonie. Îl oprea însă faptul că omul acela nu se arăta şi el curios, nici măcar nu ţinea să afle numele celui cu care mergea alături. Dar chiar neştiutorul Tumi era din ce în ce mai sigur de un lucru : tovarăşul său nu vădea nici un semn că ar fi un om rău. După aparenţă era muncitor. Avea mîinile bătătorite, spatele cam prea adus pentru anii săi şi o privire plină de bunătate ; cuvintele, puţine cîte le scotea, erau în stare să cîştige încrederea şi a celui mai bănuitor om. Un om ca el, şi atît de tînăr, n-avea de ce să fie un ticălos. Îşi datora pedeapsa, fără îndoială, unei nedreptăţi, una la fel cu aceea pe care Tumi însuşi o suferise.

La oraş, situaţia lui Tumi se îmbunătăţi încetul cu încetul. Bărbat voinic şi cu o bunăvoinţă neştirbită, nu-şi cruţa puterile şi nu-i slăbea stăruinţa în muncă. Nu era treabă pe care să nu o facă şi nici sarcină pe care să şovăiască a o îndeplini. Chiar dacă felul muncii îi era cu totul necunoscut, niciodată nu spunea „nu", ci dimpotrivă, stăruia : „Arătaţi-mi cum şi o să fac întocmai". Şi aşa făcea. Astfel, salariul îi crescu mereu şi, cam peste o jumătate de an, Tumi deveni zidar calificat, bucurîndu-se de stima maiştrilor şi contramaiştrilor. Nu rămînea niciodată fără lucru. Cînd se termina o clădire, el n-avea altceva de făcut decît să se ducă, în prima zi a săptămînii, în piaţeta Catedralei, sigur că va fi ales printre cei dintîi. Şi niciodată nu s-a întîmplat altfel.

Economiile lui Tumi sporeau în chip îmbucurător. Cîştiga bine, dar îşi şi drămuia cu zgîrcenie cheltuielile, în scopul de a economisi cît mai mult. Plănuia să cumpere o fustă şi un şal pentru Fortuna, haine şi alte lucruri pentru copii. Nu-i lipseau veştile de la ei.

Încă din primele luni se întîlnea într-un loc convenit cu unii consăteni care-i dădeau noutăți despre familie și moșie. Fortuna se descurca greu, o mai ajutau și rudele, totuși copiii umblau flămînzi și dezbrăcați. Tumi le trimise ceva bani prin acei cunoscuți. Altfel, acolo în sat era liniște. Cei cărora li se luase pămîntul din pricina faimosului cuplet plecaseră să muncească în minele de la Patino, în afară de bătrînul Jasu; acesta, prin rugăminți și făgăduieli, obținuse iertarea lui Castillejo.

Pe măsură ce treceau zilele, pe Tumi îl cuprindea tot mai mult dorul de Fortuna și copii. Se gîndea la ei cu o tristețe și o duioșie pe care nu le simțise mai înainte și care deveneau tot mai puternice. O dorință fierbinte îl copleșea: să zboare la ei, să-i vadă, să-i îmbrățișeze; lacrimile îi umpleau atunci ochii. Era o dorință fără sorți de îndeplinire. Prin fuga sa, Tumi știa că situația i s-a înrăutățit iar generalul nu era omul care să se lase ușor înduplecat spre îndurare. Numai la gîndul că ar putea fi din nou arestat și trimis în colonia răufăcătorilor de la Chapare, Tumi se cutremura de spaimă. Pe de altă parte, nu se putea gîndi să-și aducă familia în oraș; salariul îi îngăduia să economisească ceva, dar era neîndestulător pentru a-și întreține acolo nevasta și cei patru copii.

În același timp, Tumi înțelegea, din ce în ce mai limpede, că nu va putea trăi la nesfîrșit despărțit de Fortuna și de copii. Cu o forță de neînvins, simțea că trebuie să-i aibă lîngă el, să se bucure de prezența lor, să fie cu ei măcar o zi, cîteva ore, să le audă glasul, să le vadă bucuria pe față, să le vegheze somnul. Și astfel încolți în mintea lui gîndul de a se duce în taină pînă la căsuța lor, mergînd pe jos, noaptea, și de a rămîne acolo cîteva zile, fără să dea ochi cu altcineva, apoi să se înapoieze tot noaptea. Un drum de zece leghe se putea străbate fără mare greutate într-o singură noapte.

Ideea călătoriei prinse repede rădăcini în mintea

lui şi sfîrşi prin a-l stăpîni. Ceru sfat consătenilor săi şi ei găsiră planul bun pe de-a-ntregul. Sărmana Fortuna era adînc îndurerată şi revederea ar fi fost pentru ea o alinare. Curînd, Tumi se hotărî să plece neapărat şi mai trebuia doar să fixeze ziua. Tocmai era pe cale să se încheie lucrările la clădirea unde muncea. Peste cîteva zile, lucrătorii vor fi plătiţi şi li se va da drumul. Atunci, îndată ce va primi banii, lui Tumi nu-i mai rămînea decît să cumpere cele trebuincioase familiei şi s-o pornească la drum.

Ziua multdorită nu se lăsă aşteptată. Într-o sîmbătă, la amiază, Tumi primi plata, nu cheltui mai nimic pentru mîncare şi, cu toate economiile în buzunar, o porni spre Caracota. Prăvăliile gemeau acolo de mărfuri, de te apuca ameţeala. Fuste în cele mai atrăgătoare culori, şaluri de felurite mărimi şi calităţi, bluze frumos brodate, pălării, ghete, cămăşi... Apoi cîte şi mai cîte pentru copii. Ce-ar mai fi dorit Tumi să cumpere pentru Fortuna şi pentru fiecare copilaş tot ce era mai bun ! Dar cercetînd preţurile acestor lucruri îl cuprinse dezamăgirea văzînd că economiile ce le strînsese în vreo zece luni de muncă nu-i ajungeau pentru mai nimic. Trebui să aleagă lucruri din cele mai ieftine ; după o tocmeală îndîrjită şi multe şovăieli, cumpără o fustă şi o cămaşă pentru Fortuna şi numai cămăşuţe pentru micuţi. Rămase cu un rest de nimica pentru dulciuri, fără de care nu putea merge acasă. Apoi se ivi altă încurcătură. Nu-i mai rămîneau bani să-i lase Fortunei. Ce bine ar fi fost ca, o dată ajuns acasă, dîndu-i soţiei sale ce adusese, să poată adăuga : „Ia lucrurile astea ca să te îmbraci şi banii ca să mănînci". Cu acest gînd în minte, se hotărî să vadă dacă prietenul său, cerşetorul, care era atît de bun cu el, n-ar putea să-i împrumute ceva bani. Pierdu multă vreme pînă-i găsi urma pe străzi şi pînă ce, după multe ocoluri, îi mărturisi dorinţa. Fără să aştepte vreo lămurire, bătrînul scoase din sîn un pacheţel murdar în care avea nişte bancnote şi luă din el banii ceruţi, bineînţeles o sumă modestă,

care să poată fi înapoiată fără mare greutate. Băgîndu-şi înapoi în sîn pachetul, cerşetorul îi spuse: „Banii ăştia i-am strîns pentru înmormîntare. Va trebui poate să te însărcinezi tu cu treaba asta". Tumi rămase uluit văzînd atîta bănet în mîinile bătrînului. El socotise întotdeauna că din pomeni un cerşetor putea să-şi acopere doar costul mîncării, dar niciodată că ar izbuti să strîngă atîta grămadă de bumăşti.

Deşi ardea de nerăbdare să plece, abia pe înserate purcese Tumi la drum. Se simţea uşor şi puternic; nici depărtarea, nici ora tîrzie nu-l îngrijorau. Pînă la căderea nopţii, străbătuse primele trei leghe. Stelele i se păreau mai mari şi mai strălucitoare ca de obicei; s-ar fi zis că-i luminează calea, străduindu-se să-l ajute, trimiţîndu-i urări de bine din înălţimi. Chiar şi vîntul îi sufla din spate, parcă ar fi vrut să-i uşureze drumul. Cîinii de la colibele din drum îl întîmpinau cu lătrături furioase, dar şi ei se opreau la marginea drumului, ca şi cum i-ar fi spus: „A, tu erai, mergi înainte", şi făceau cale întoarsă.

Omul pornise din oraş cu paşi mari; tot în acest ritm parcurse mai mult de jumătate din drum şi, fără a-l încetini, ajunse la hotarul moşiei.

Nu-i fusese cu putinţă să comunice prin consătenii săi ziua cînd va veni, de aceea, Fortuna nu-l aştepta. Puţin după miezul nopţii cîinele începu să latre cu furie, apoi, deodată, tăcu. Femeia, temîndu-se că vreun răufăcător dă tîrcoale colibei, vru să se scoale şi mai întîi asmuţi dulăul. În acea clipă, uşa se deschise; Fortuna tresări şi scoase un ţipăt.

— Eu sînt, Fortuna, spuse Tumi cu linişte în glas, scăpărînd un chibrit.

Femeia nu-şi credea ochilor. S-ar fi spus că se îndoia că-i trează. Dar Tumi, după ce aprinse opaiţul, dădu jos legătura din spate şi începu să scoată din ea fusta, cămăşile şi celelalte lucruri. Aşezată pe pat şi încă zăpăcită de uimire; Fortuna îl privea în tăcere. Între timp se deşteptaseră şi copiii; săltînd de bucurie se agăţară de gîtul, braţele şi picioarele tatălui lor.

— Astea le-am adus pentru tine, spuse Tumi, dîndu-i Fortunei fusta și cămașa.

Ea le primi cu mîini recunoscătoare și ducîndu-le la buze, murmură :

— Sînt tocmai lucrurile de care aveam nevoie.

Tumi văzu atunci că nevastă-sa purta o cămașă toată numai cîrpeli și petice. Apoi, cînd împărți copiilor cămășile, ea spuse :

— Tocmai mă gîndeam să le cumpăr cămășuțe, cu primii bani ce mi-ar cădea în mînă.

Îndată după asta fură împărțite dulciurile, și toți le mîncară, lăudîndu-le zgomotos cît erau de bune. Nici unul nu mai gustase vreodată ceva la fel. Numai la oraș se puteau găsi asemenea bunătăți. Privind fețele fericite ale copiilor și duioșia care se oglindea în ochii soției sale, Tumi simți că i se umple inima de o bucurie pe care nicicînd n-o cunoscuse.

Cînd dulciurile se terminară, Tumi își aminti de bani.

— Uite și pentru cheltuieli, îi spuse Fortunei, întinzîndu-i teancul de hîrtii.

— Asta, adevărat, ne cade la timp, exclamă ea tulburată. Acum o să putem avea cartofi și porumb.

4

Tumi primea un salariu mai mult sau mai puțin fix, fără mari urcări sau scăderi dar, deși se străduia să-și restrîngă tot mai mult cheltuielile, economiile lui creșteau foarte încet. Întîrzie destul pînă înapoie banii împrumutați de la cerșetor. Iar cînd putu să adune ceva mai mult, făcu alte cumpărături, se împrumută iarăși și o porni din nou acasă. Acolo îl primiră, ca și întîia oară, cu multă veselie, așa cum se întîmpină o ființă multașteptată. Apoi copiii i se jeluiră, dojenindu-l că i-a uitat atîta vreme ; spuseră că n-au ce mînca și că

mama lor plînge în fiecare zi. Dar se bucurară de lucrurile scoase din legătură și mîncară cu plăcere dulciurile aduse pentru ei.

În chipul acesta, făcînd împrumutri, restituindu-le și contractînd altele, încărcat cu vreo hăinuță și cu dulciuri, sosea Tumi la colibă, întotdeauna noaptea, și la răstimpuri din ce în ce mai scurte. Bineînțeles, venirile lui nu mai erau o taină pentru nimeni din sat, deși toți le priveau ca atare și se purtau în așa chip ca lucrurile să nu ajungă la urechea generalului Castillejo, om nemilos și răzbunător. Le era teamă că moșierul, aflînd că a venit, îl va preda din nou poliției, iar poliția, știau ei din pățite, nu stătea mult la gînduri cînd era vorba să năpăstuiască un nenorocit. Se gîndeau tot timpul că Tumi era unul de-ai lor, un desmoștenit de soartă ca și ei.

Într-o zi, cînd se întîlni în oraș cu unul din consătenii săi, acesta îi aduse o veste care-l descumpăni pe Tumi. Vătaful Fructu, cunoscut pe moșie pentru devotamentul ce-l arăta generalului și pentru înclinația sa spre bîrfeală, dăduse în vileag vizitele periodice ale lui Tumi. Stăpînului îi sărise țandăra, dar, lucru ciudat, nu se înverșunase împotriva lui Tumi, ci a denunțătorului. Îi spusese acestuia că nu voia să mai audă, cu nici un chip, de numele sălbaticului ăluia și, dacă va mai veni cineva înaintea lui cu povești, îi va crăpa capul.

Pîrîtorul ieșise, cum se spune, cu coada între picioare. Scena fusese urmărită de la început pînă la sfîrșit de către bătrînul Apuli, dintr-o cameră învecinată, și el o povestise țăranilor de pe moșie.

Tumi nu găsea nici o explicație pentru atitudinea generalului. Denunțul vătafului ar fi trebuit să-i provoace o altă reacție. Mai curînd era de așteptat dezlănțuirea unor noi persecuții împotriva victimei. Dar el știa că bogătașii sînt vicleni. De multe ori, cuvintele și atitudinile lor nu se potrivesc cu ceea ce gîndesc. Adesea, spun un lucru și-l fac tocmai pe dos. Nu ar fi fost așadar de mirare ca generalul să se prefacă a nu lua în seamă venirile lui, pentru a-i cădea apoi în spate

cînd se aştepta mai puţin. Dar dacă altfel stăteau lucrurile? Poate, cine ştie, stăpînului îi convenea să lase cu totul dat uitării cupletul de odinioară şi de aceea nu mai voia să i se amintească de Tumi. Cu aceste gînduri şi altele, închipuirea omului se pierdu într-un păienjeniş de contradicţii. Pînă la urmă simţi că nu-i în stare să vadă singur cum trebuia să înţeleagă purtarea generalului. Cîteodată se gîndea că nu mai era nevoie să se ferească de el şi ar putea să umble liber pe drumurile satului, ziua sau noaptea, ca şi altădată. Dar numaidecît îi apărea înaintea ochilor, ca o nălucă, poliţia, şi zăpăceala lui creştea. Se hotărî să ceară părerea ţăranilor, care socotiră că temerile lui nu erau îndreptăţite, dar, pentru a-i linişti, pe el şi pe ai săi, făgăduiră că vor lua măsuri de prevedere în răstimpul şederilor lui în colibă.

În cele din urmă, întîmplarea dezlegă lucrurile. Călătorind pentru prima dată în camion, ziua în amiaza mare, Tumi nu-şi dădu seama că în acelaşi timp cu el se urcase şi Castillejo. Sosiţi în tîrg, în clipa în care Tumi îşi scutura *poncho*-ul de praf, se trezi faţă în faţă cu generalul, care cobora din cabină. N-a fost, bineînţeles, o surpriză prea plăcută.

— Hee, Tumi, îi spuse limpede generalul, pe un ton nepăsător şi întorcîndu-i spatele se îndreptă spre locul unde îl aştepta calul. Urcă în şa fără întîrziere şi o porni la trap spre conacul moşiei.

Tulburat de temeri, Tumi şovăi să meargă de-a dreptul acasă. După mari ocoluri, intră în coliba bătrînei Asunta, văduva fratelui său. Abia la căderea nopţii, nevăzînd nici un semn rău părăsi, tot cu oarecare grijă, adăpostul.

Întîmplarea aceasta îl făcu pe Tumi să vadă limpede situaţia sa. Generalul uitase, într-adevăr, pozna aceea cu cupletul şi nu-i mai păsa cîtuşi de puţin de soarta vinovatului fugit de pe drumul care ducea la Chapare. Şi omul începu să se simtă cu adevărat liber.

Multe zile umblă Tumi mîngîindu-se cu gîndul de a se statornici la coliba sa. Pămîntul îl atrăgea cu o putere şi un dor de neînvins, dar la fiecare pas se lovea

de nevoia unui lot luat în arendă. În ce privește vechiul *pegujal,* era o nesocotință să mai spere că-l va recîștiga. Generalul spusese că nu voia nici să audă măcar de numele său. Doar dacă ar fi obținut un lot de la o moșie vecină, ar fi părăsit fără șovăire orașul.

Cu acest gînd făcu unele încercări. Îi duse plocon o oaie unui moșier vecin, altuia o pereche de pui, iar celui de-al treilea un purcel. Plocoanele fură primite peste tot cu vorbe plăcute, și tot în același chip se rosti și refuzul moșierilor. Nici un proprietar nu avea nevoie de coloni. Două moșierițe, fete bătrîne, cunoscute sub porecla de „cucernicele" și cu mare faimă în toată valea pentru virtuțile lor, fiindu-le greu să-i răspundă printr-un „nu" hotărît, îi oferiră o parcelă ca s-o lucreze pe socoteala lui, ele fiind părtașe la cîștig. Gîndindu-se că tot e mai bine să alegi din două rele pe cel mai mic, Tumi se arătă gata să primească. Merse să vadă parcela, care se dovedi a fi un teren înțelenit, cu mari pete de salpetru primejdios. Ca urmare, nu s-a putut încheia înțelegerea.

Nu-i mai rămînea alta decît să continue a munci ca ajutor de zidar la oraș. Era o muncă grea, cu mare risipă de forțe, iar salariul, care la prima vedere nu părea mic, era neîndestulător pentru toate nevoile familiei. Totuși, și-o putea întreține. Acum toți aveau ce îmbrăca și nu se mai plîngeau de foame; în curînd, așa spera Tumi, nu va mai fi silit să facă datorii.

Într-o dimineață, cerșetorul se opinti în zadar să se scoale din pat.

— Mă simt rău, i se plînse lui Tumi. Am să mor.

Văzîndu-l atît de schimbat la față, Tumi, speriat, voi să-l ducă la spital. Bolnavul se înfurie și îndată se porni pe bocete, rugîndu-se să nu-l arunce acolo. Se știa doar că pe săracii care mor în spital îi ciopîrțesc studenții ca pe oi și el nu dorea să se umble astfel cu leșul său. Dar ce era atunci de făcut? Tumi nu știa cum și cu ce leacuri să-l îngrijească și bătrînul își pierdea din zi în zi puterile. Așa încît, într-o dimineață, chiar bolnavul, văzînd că tovarășul său e hotărît să-l ducă la spital, să-l ia în cîrcă, îngrămădit în *poncho,*

ca pe un sac, nu se mai împotrivi, mărginindu-se să spună cu un glas abia şoptit :

— Nu mă părăsi, Tumi. Scoate-mi din sîn legătura cu bani : cu ce găseşti în ea, ai să plăteşti cheltuielile de înmormîntare.

Tumi bagă mîna în sînul bătrînului printr-o ruptură a cămăşii murdare şi-i luă pachetul, pitindu-l bine. Cînd ajunseră la poarta spitalului, bolnavul mai găsi puterea să spună :

— Nu uita să se facă şi cîteva rugăciuni la mormîntul meu. Dacă mai rămîn bani, cumpără ceva lucruşoare pentru copiii tăi.

Tumi ajunse cu întîrziere la şantier ; după amiază, cînd termină lucrul, primul său gînd fu să se ducă la spital. Acolo află că bătrînul murise. Se dădu drept o rudă şi se îngriji el însuşi de transportarea cadavrului la morgă. Fără a pierde timpul, cumpără un sicriu şi un giulgiu şi veghe mortul toată noaptea. În ziua următoare, după-amiază, se învoi de la lucru ca să asiste la înmormîntare, dar cadavrul nu mai era la morgă. Mustrîndu-se pentru întîrziere, fugi la cimitir, unde groparii aruncau ultimele lopeţi de pămînt în groapă. Se duse repede să-l caute pe preot şi-l puse să facă rugăciuni la mormîntul proaspăt, îndeplinindu-şi astfel făgăduiala dată prietenului său.

În noaptea aceea, pe cînd se pregătea de culcare, se pomeni în adăpostul său cu un musafir neaşteptat : un bărbat de vîrstă mijlocie, cu barba deasă şi ochii oblici îndreptaţi în jos ; Tumi nu-şi amintea să-l mai fi văzut vreodată. Se prezentă ca vecin şi începu să pălăvrăgească despre timp, muncă, Dumnezeu, despre oameni şi alte lucruri. Avea un glas mieros şi gesturi mult prea politicoase. Tumi îşi dădu repede seama că vizita lui nu prevestea nimic bun şi deveni atent. Omul aduse în sfîrşit vorba despre bătrînul răposat, pe care, aşa zicea, îl cunoscuse bine, ba, o bucată de vreme îi fusese şi tovarăş de pat, chiar în acelaşi adăpost. Spunea că cerşetorul era plin de noroc şi economisea ban cu ban. Cu siguranţă că, murind, a lăsat, fără exage-

rare, o sumă rotunjoară. În mîinile cui a căzut oare această avere? Tumi rîse cu poftă și spuse că n-a văzut niciodată în mîinile bătrînului averea despre care vorbea și nici vreun lucru de preț. Celălalt îl iscodea într-una, apoi îl amenință cu poliția, care, anunțată, n-ar întîrzia să-și bage nasul în afacerea asta; în cele din urmă îi propuse o împărțeală dreaptă a banilor. Tumi izbucni din nou în rîs, stăruind că bătrînul nu i-a lăsat nimic.

— Și sicriul de unde a ieșit? Și rugăciunile?

Tumi își pierdu deodată buna dispoziție și-i răspunse fălos:

— Despre asta nu am de dat nimănui socoteală!

— Așa crezi tu? Aici sînt bani și trebuie să-i împărțim!

— Mutra o să ți-o împart, netrebnicule! strigă Tumi, arătîndu-i pumnul.

Fără să mai stea la gînduri, ticălosul scoase cuțitul. Văzînd că lucrurile iau o întorsătură proastă, Tumi fu dintr-un salt în picioare și cînd celălalt se aruncă înainte pentru a-l lovi, el îi propti talpa piciorului în piept, îmbrîncindu-l cu putere. Cuțitul, împreună cu stăpînu-său, se rostogoliră pe jos pînă în curte. Tumi puse mîna pe cuțit, aruncîndu-l repede peste zidul casei vecine. Agresorul ieși scuipînd insulte și strigînd că se duce la poliție.

Tumi se simți cuprins de remușcări. Nu-i stătea în fire să se poarte astfel cu un necunoscut. Nu-și dădea seama cum de s-a lăsat stăpînit de furie, pentru o nimica toată. Din banii rămași după cheltuielile cu înmormîntarea mai avea un mic rest. Ce se putea întîmpla acum, vedea limpede. Vor veni agenții de poliție și ca urmare arestul, interogatoriile, torturile și, cine știe, din nou camionul cu deținuți, drumul prin junglă. Nu! Nu voia să mai aibă de-a face cu poliția. Orice, numai asta nu. Îi veni pe neașteptate o idee și se hotărî. Își luă *poncho*-ul și părăsi pentru totdeauna cocioaba.

Nu-i fu greu să-și găsească alt adăpost. Un peon care lucra la aceeași construcție îi oferi un colțișor

în sălaşul său. Locuia în apropiere, pe un strîmt loc viran, unde el şi alţi săraci îşi construiseră mici cocioabe din scînduri, bucăţi de tinichea şi pînză de sac. Manunu, aşa îl chema pe prieten, trăia acolo cu nevastă-sa. Erau oameni buni şi inimoşi. Din prima zi femeia începu să le aducă la amîndoi prînzul la şantier, iar seara îi aştepta acasă cu cina pregătită. Cînd Tumi vru să-i plătească ceva pentru alimente, Manunu îi dădu banii înapoi şi femeia spuse :

— Unde mănîncă doi, mănîncă şi al treilea.

Peste cîteva zile, Tumi îi anunţă că era hotărît să mănînce tot la Caracota, ca şi pînă atunci, dacă ei nu vor să ia bani pentru alimente. Le spuse că i-au făcut un mare bine găzduindu-l în locuinţa lor, dar mîncarea era ceva deosebit şi nu putea să o mai primească, dacă nu-i îngăduiau să ia parte la cheltuieli. Se iscă o discuţie întreagă şi pînă la urmă Tumi se învoi să plătească numai jumătate din ceea ce cheltuia la Caracota.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, porni din nou acasă, ducînd pentru copii unele lucruri ; le cumpărase din economiile făcute între timp, precum şi din puţinii bani rămaşi de la înmormîntarea cerşetorului. Bătrînul le era cunoscut celor de acasă ; Tumi le vorbise despre el la fiecare din venirile sale. Astfel, ştirea despre moartea lui o făcu pe Fortuna să verse cîteva lacrimi. Bărbatul şi femeia lăudară bunătatea şi prevederea răposatului. Se mirară cum putuse el să agonisească, numai din pomeni, atîţia bani. Şi se simţeau mişcaţi că bătrînul îşi amintise, în ultimele sale clipe, de copiii lor, pe care nici nu-i cunoştea.

La întoarcerea din această călătorie, Tumi şi Manunu începură să lucreze la o construcţie foarte mare. Se spunea că acea clădire, cu multe etaje, se construia pentru o societate de yankei, al căror nume nu-l puteau rosti, nici înţelege peonii. Şantierul era un adevărat furnicar de muncitori. Pompele de apă şi malaxoarele de ciment umpleau văzduhul de zgomote asurzitoare şi împiedicau să se audă ordinele maiştrilor şi contramaiştrilor. Cu toată mărimea lui, edificiul înainta cu

o mare repeziciune. Munca nu se întrerupea nici o clipă, nici ziua, nici noaptea, muncitorii lucrînd în ture de cîte opt ore. Tumi şi Manunu preferau să lucreze în schimbul de zi, deoarece salariul ce-l primeau peonii din tura de noapte nu era cu mult mai mare. În scurtă vreme se terminară lucrările de construcţie şi mulţi peoni, printre care şi Manunu, fură concediaţi. Nu astfel se întîmplă şi cu Tumi ; contramaistrul, *don* Malacu, care îl cunoştea şi de la alte construcţii, îl opri pentru a lua parte la lucrările din interior. Bineînţeles, munca era acum redusă numai la tura de zi obişnuită, edificiul rămînînd peste noapte în seama unui paznic. Într-o dimineaţă, paznicul îl rugă pe Tumi să-i ţină locul peste noapte, spunîndu-i că nevastă-sa zăcea bolnavă în sat. Tumi primi fără să pregete, dornic să fie folositor unui tovarăş de muncă şi amintindu-şi că în multe rînduri şi lui îi dăduseră alţii ajutor ; chiar şi săptămîna trecută, cînd plecase acasă, îi ţinuse locul Manunu.

La sfîrşitul zilei alergă să-şi ia cina şi-i spuse gazdei sale că în noaptea aceea nu va dormi în cocioabă. Aflînd de ce, Manunu rămase pe gînduri, apoi întrebă :

— Eşti prieten cu paznicul ?

— Nu, răspunse Tumi. Ne cunoaştem numai din vedere.

— Mi se pare ciudat că te-a ales tocmai pe tine, şi văzînd că Tumi rămăsese îngîndurat, adăugă : În sfîrşit, du-te, numai vezi, să nu ne dai de vreun bucluc.

Tumi se întoarse în grabă la construcţie şi petrecu o noapte albă umblînd prin toate colţurile ; se minuna că se plătea de prisos un paznic pentru nişte săli unde, în afară de cîţiva saci de ghips şi lemnărie de schele, nu era decît întuneric şi linişte. Depozitul de materiale, bine încuiat cu un cogeamite lacăt, se afla în spatele curţii, unde nimeni nu putea ajunge din stradă, fără a fi văzut. Bineînţeles, nu observă şi nu auzi nimic deosebit, nimic care i-ar fi putut stîrni bănuielile. Liniştea nopţii era atît de deplină, încît, înspre dimineaţă, Tumi se ghemui într-un colţ, lăsîndu-se

biruit de somn. Aţipi abia o clipă ; numaidecît se ridică în picioare şi reluă paza sălilor deşarte. Ziua se arăta senină, cu soare vesel şi plin de făgăduinţi. Tumi alergă să ia o gustare la Caracota şi se întoarse mulţumit la munca sa obişnuită. În cursul dimineţii se zvoni că din depozitul de materiale lipsea ceva. Tumi rîse, fiind sigur că era o glumă, dar zvonul stăruia, ba se spunea chiar ce obiect dispăruse, cu toate că în privinţa aceasta nu spuneau toţi la fel. Unii vorbeau de o chiuvetă, alţii de un closet şi alţii de o cadă. Zvonul fu confirmat pe la prînz, cînd muncitorii se duceau la masă. Se pierduse un closet. Nu se poate spune cît de uimit fu Tumi cînd doi agenţi, neîngăduindu-i măcar să-şi spele ipsosul de pe mîini şi faţă, îl ridicară aproape în brînci. Omul se simţi mai nenorocit ca niciodată. Se străduise în fel şi chip să nu mai aibă de-a face cu poliţia, dar iată că poliţia tăbăra pe el ca bandiţii cînd atacă la drumul mare pe călători.

Torturile suferite în trecut, la poliţia din tîrg, s-ar fi putut socoti mîngîieri faţă de acele pe care le avu de îndurat în noul arest. Aici, deţinutului i se dădea de mîncare şi de băut, dar îndată după asta primea atîtea lovituri, încît vărsa tot ce înghiţise. Apoi urma interogatoriul. Tumi se agăţă cu disperare de adevăr. Cum era să spună că furase, dacă nu era adevărat ? A patra zi, o dată cu mîncarea vărsă şi sînge. Atunci îl lăsară în pace două zile, închis într-o carceră unde nu putea să stea nici lungit pe jos, nici în picioare, de îngustă ce era. În noaptea celei de-a şasea zile, fu condus într-o sală cu o mulţime de aparate ciudate şi un bec electric neobişnuit de mare, care te orbea ca soarele. Îl aşezară în faţa acestui soare şi-i spuseră cu veşnicul lor ton ameninţător :

— Dacă nu „cînţi“, o să-ţi aplicăm maşinuţa.

— Din prima zi, spuse hotărît Tumi, am spus adevărul, domnule.

— Nu, n-ai spus adevărul. Dacă nu eşti autorul furtului, atunci eşti complice.

— Dacă aşa credeţi, puteţi să mă şi ucideţi, domnule, spuse Tumi cu o hotărîre vrednică de mirare.

Fără să mai aştepte, unul din călăi luă un fir subţire de metal galben şi-l înfăşură cu multă abilitate pe arătătorul mîinii drepte a lui Tumi, de jos pînă sus, apoi făcu acelaşi lucru cu alt fir pe degetul arătător al mîinii stîngi. Călăul întoarse apoi, cu un pocnet slab, întrerupătorul electric şi Tumi se simţi străbătut de o forţă de nestăpînit, care în clipa următoare îl lăsă fără cunoştinţă. Cînd îşi reveni, întîrzie destul pînă să-şi dea seama că se afla iarăşi într-o carceră, în întuneric.

În dimineaţa următoare îl supuseră unui nou interogatoriu ; văzînd că nu puteau scoate nimic de la el, îi dădură drumul.

Cu trupul îndurerat şi capul vîjîind ca un stup, Tumi se îndreptă spre gazdele lui, faţă de care îşi arătă dorinţa de a nu se mai întoarce la construcţie. Fără să mai ia în seamă împotrivirile lui Manunu şi ale nevestei acestuia, cu bani împrumutaţi de la ei, părăsi pentru totdeauna oraşul.

1

Vestea despre sosirea lui Tumi şi hotărîrea ce-o luase de a se statornici la colibă se împrăştiară prin sat cu iuţeala vîntului. Tumi era foarte preţuit, nu întîlneai pe toate cărările un om atît de bun, chibzuit şi săritor ca dînsul. Tot satul îl compătimea pentru necazurile ce se abătuseră asupra lui în vremea din urmă şi, unul mai mult, altul mai puţin, după puterea fiecăruia, îi întinseseră o mînă de ajutor. Astfel, o dată cu vestea bună pătrunse şi bucuria în toate casele iar consătenii începură a se pregăti să-i ureze bun sosit. O făceau abia acuma, deoarece Tumi venea mai înainte numai pe apucate, nu rămînea în colibă decît o zi sau două şi, bineînţeles, nu avea atunci timp de pierdut.

În asemenea cazuri urările nu se mărgineau numai la vorbe bune, cu urări de bine rostite din toată inima, ele se manifestau mai grăitor printr-un dar potrivit. După simţămintele celor din sat şi după anumite obiceiuri din strămoşi, nu se cuvenea să te înfăţişezi în casa noului-venit fără a aduce un blid cu mîncare şi un ulcior cu *chicha*. Bunătatea mîncărurilor şi mărimea ulciorului erau, îndeobşte, dovada gradului de dragoste al aducătorilor pentru cel dăruit. Nu era destul să se exprime „dovada" prin mai mult sau mai puţin, ci trebuia făcută şi în chipul cel mai drăgăstos cu putinţă.

Şi iată că a doua zi după sosirea lui Tumi, pe înserate, veniră mai întîi la colibă unchiaşul Jasu şi nevastă-sa, mătuşa Sipica. Aceasta puse în mîinile lui Tumi — aşa trebuia să fie pusă, chiar în mîinile lui — o oală de lut cît toate zilele, plină cu supă de găină, apoi în altă strachină o porţie mare de cartofi fierţi şi jumări de ouă. Din mîinile unchiaşului primi apoi

un ulcior mare cu *chicha*. Nu începuseră bine să se ospăteze din mîncarea adusă, cînd se iviră în curte Pastu şi Evancha, rude de-ale Fortunei, aducînd o strachină cu carne de iepure, fără oase, şi ulciorul cu *chicha*. Apoi veniră alte perechi, toţi încărcaţi de daruri. Cei din urmă sosiră Jabilu şi Katira, precedaţi de un miros aţîţător de friptură de miel. Bucăţile de friptură alcătuiau o moviliţă într-un castron pîntecos de lut, pe care femeia îl ţinea cu mare greutate în mîini şi sprijinit de şold, în timp ce Jabilu se încovoia sub povara unui ulcior mare cu *chicha* pe care-l purta în spinare legat cu o curea. Trebuie să spunem că Jabilu şi Katira fuseseră cununaţi de către Tumi şi Fortuna.

Pridvorul deveni prea strîmt pentru atîta lume. Femeile se aşezară pe podeaua de lut şi bărbaţii pe vine de-a lungul pereţilor. Fortuna trebui să chibzuiască mult pentru a servi cuviincios, la atîţia inşi, bucatele de atîtea feluri. Copiilor mai mari, Miquita şi Juancho, ageri şi îndemînatici, li se dădu sarcina de a împărţi oaspeţilor străchinile pline, începînd cu cei mai bătrîni şi sfîrşind cu cei mai tineri.

Se vorbea cu toată bună-cuviinţa, ca într-o casă de oameni cumsecade : despre recoltă, despre pîrloage, despre unele întîmplări din sat. Fiul bătrînului Satu o furase pe fata văduvei Presenta. Băiatul lui moş Micula dispăruse într-o noapte, fără urmă, după ce tatăl său îl snopise în bătăi. Vaca bătrînului Firme fătase o viţică, frumoasă ca într-un tablou. Dar după primele înghiţituri de *chicha* începu a se răspîndi o oarecare căldură în aer şi conversaţia deveni mai însufleţită şi mai plăcută. Ţîşniră şi glume, urmate de primele rîsete, apoi unii începură să se zeflemisească între ei sau să-i bîrfească pe cei absenţi, alţii povestiră anecdote pipărate, primite cu hohote de rîs. Dar nimeni nu pomeni de generalul Castillejo sau de necazurile prin care trecuse Tumi. Nu se adunaseră acolo pentru a răscoli nenorociri vechi, ci pentru a se bucura de întoarcerea unui bun prieten.

Veselia sporea o dată cu numărul ulcelelor date pe gît. Cineva îşi aminti că a adus şi un *charango* [1], altul, la rîndul său, un flaut pe care-l ţinea băgat între brîu şi betelie. Numaidecît se înjghebă o orchestră întreagă care însufleţi noaptea cu cele mai dulci melodii. O veselie năvalnică îi cuprinse pe toţi şi cînd ghitarele şi flautele începură o arie de dans, moş Jasu nu mai putu să rabde şi îndreptîndu-se dintr-un salt spre Fortuna o luă la joc. La rîndul său, Tumi se simţi dator s-o joace pe mătuşica Sipica. Cele două perechi se mlădiau cu multă eleganţă şi vioiciune, mai ales femeile, stîrnind admiraţia celor de faţă. Apoi dansară şi alte perechi. Fortuna trebui să răspundă la invitaţia tuturor bărbaţilor şi Tumi să danseze cu toate femeile. Dar cînd orchestra începu dansul indigen *waynu*, nu rămase nici un bărbat fără perechea sa ; toţi se lăsară cuprinşi de plăcerile jocului, sub surîsul binevoitor ale stelelor scînteietoare.

Cînd prietenii începură să-şi ia rămas bun, cocoşii satului trîmbiţau primul lor cîntec de dimineaţă.

N-a fost singura zi de sărbătoare a lui Tumi. A urmat şi cea de-a doua, a treia, a patra, pînă ce toţi consătenii s-au perindat pe la colibă pentru a-i ura bun sosit. În aceste zile s-a mîncat mult, s-a băut şi s-a dansat pînă la ore tîrzii din noapte.

Astfel obişnuiau să-şi arate prietenia oamenii din acel sat. Urări de bine şi veselie în zilele paşnice, solidaritate şi ajutor în cele cu necazuri.

2

Tumi locuia într-o latură a satului, ca la vreo trei aruncături de praştie de la ultima căsuţă a uliţei strîmbe, într-un loc de unde începea povîrnişul unui munte plin de steiuri colţuroase şi rîpi cu bălării.

[1] *Charango* : un fel de ghitară.

Acolo era tupilată căsuța lui, ca o păstoriță care își păzește turma împrăștiată pe cîmpie. N-avea decît o cameră cu un pridvor în față și, mai la o parte, o bucătărioară. De cealaltă parte un țarc strîmt, pentru oi, își arăta zăplazul în ruină, întocmit din piatră și lut. În fața pridvorului se întindea curtea, nici mare, nici prea mică, împrejmuită cu un zid durat din lut, ros de ploi. În spatele țarcului se înșirau cîțiva piersici despuiați de iarnă. De partea cealaltă a gardului, spre sat, se întindea jumătatea de jugăr de pămînt arabil, pe care, împreună cu coliba, le moștenise Fortuna de la părinții ei. Destul de aproape cobora de pe munte o rîpă care în timpul ploilor se umplea ca un torent ; apa aceea o folosea Tumi pentru a-și uda pămîntul. În pridvor se vedea, sprijinit de perete, un război primitiv de țesut, cu urzeala pregătită. Înăuntru, în camera destul de strîmtă, un prici lat de cărămizi ocupa jumătate din încăpere. De cealaltă parte, în colț, se întocmise, tot din cărămizi, un cotlon pentru depozitat grîne, iar în restul spațiului se vedeau îngrămădite diferite lucruri. Cuierele rămăseseră aproape goale, fără hainele noi, destul de multe în timpuri mai bune ; acum, Fortuna nu putea să desprindă din cuier decît o fustă și o manta în stare bună ; le îmbrăca numai atunci cînd mergea în tîrg. Cotlonul era și el aproape gol ; în adînciturile lui, deschise în fața priciului, se înghesuiau mai înainte ulcioarele umplute cu grăunțe, făină și alte provizii, iar acum păreau niște guri căscate. Pînă și priciul, altădată acoperit cu piei mirosind a stînă și cu pături noi, curate, se arăta aprig bîntuit de sărăcie.

Aici, în această căsuță, trăia Tumi din ziua cînd se căsătorise. Aici i se născuseră copiii și încolțiseră multe din speranțele sale. Tot aici îl împresuraseră necazurile. O vreme, numai noaptea, strecurîndu-se ca un răufăcător, și doar pentru cîteva ore putuse să intre în casa lui. Iar după aceea, venise mult timp ca un străin, un musafir veșnic în război cu dorințele sale, hărțuit de lipsa de timp și neputincios să aducă bunăstarea între ai săi.

Şi iată că prindea din nou rădăcini la căsuţa lui, fără ca vremea să-l ia cu zorul şi fără să-l mai chinuie gîndul că va trebui să plece din nou. Putea să-şi petreacă în voie timpul alături de Fortuna dedată la treburile ei şi să privească poznele ce le făceau copiii mai mici. Miquita, fata cea mare, ajuta la bucătărie, torcea bine lîna şi era pe cale să înveţe şi ţesutul. Mergea pe 14 ani. Era o codană. Cît despre băiatul cel mare, Juancho, el pleca din zori pe munte cu vaca şi oile şi nu se întorcea decît la căderea serii. În ochii tatălui, Juancho era o mîndreţe de băiat, ager şi inimos, întotdeauna străduindu-se ca vaca şi oile să nu ducă lipsă de mîncare.

Tumi se gîndea mereu la Fortuna şi simţea că o preţuieşte tot mai mult în inima sa. În lungile ore pe care şi le petrecea stînd la umbra pridvorului, căci nu avea încă o ocupaţie, îi plăcea să-şi amintească modul în care ea ştiuse să se poarte an de an în căminul lor. Fusese veşnic dornică să se potrivească felului său de a fi, încerca să-i înlăture din cale toate neajunsurile şi se silea mereu să nu-l stingherească în nici un chip. Pentru Fortuna, ceea ce gîndea bărbatu-său era întotdeauna bine gîndit. Ceea ce făcea el, era bine făcut. Şi trebuie să spunem că Tumi, ca soţ, nu putea fi dat ca exemplu, nu se deosebea mult de ceilalţi bărbaţi din sat. Adesea era aspru şi chiar nedrept cu Fortuna. Nu arareori o lovea, iar cînd venea beat acasă, o bătea cu cruzime pentru orice fleac. Dar ea nu se văita niciodată faţă de naşi sau rude. Era supărată că el nu ştia să-şi preţuiască destul munca ; nu spunea niciodată „nu", cînd i se cerea ceva cu împrumut, sau cînd îl chemau la o *mink'a* [1], dar în urmă se mînia pe datornici. Mai ales asta îi imputa Fortuna şi de aceste dojeni îşi amintea bărbatul cînd se îmbăta.

Modul cum ţinuse nevastă-sa gospodăria în cei doi ani cît el lipsise, îl umplea pe Tumi de mirare şi admiraţie. Mai înainte, cînd venea pe apucate, el nici nu

[1] *Mink'a :* prestarea unui ajutor mutual între ţărani (în lb. *quechua*).

se gîndea să vadă dacă lipseşte în casă ceva de trebuinţă. Cele cîteva ore de stat nu-i lăsau timp pentru toate. Avea întotdeauna prea multe de făcut: acoperişul, ciuruit de găuri, cerea o reparaţie; balamaua uşii era stricată şi trebuia repede dreasă; se rupseseră curelele de la opincile Fortunei şi nu puteau fi lăsate aşa; Juancho crescuse mult, nu era drept să-l laşi să umble în cămaşă de pînză pînă la genunchi, ca fraţii săi mai mici, şi îi trebuiau pantaloni. Şi Fortuna îi tăinuia încă atîtea nevoi care i-ar fi putut spori amărăciunea şi grijile. Acum însă avea răgaz să vadă că gospodăria se afla în proastă stare dar nu mult mai proastă decît o lăsase cînd fusese arestat. E drept, nici Fortuna, nici copiii nu prea aveau îmbrăcăminte, în ţarc rămăseseră foarte puţine oi, şi nici găini nu se vedeau în curte atîtea cîte erau altădată. Rămăsese totuşi ce era mai de preţ: vaca şi viţelul de curînd născut. Gîndindu-te bine, însă, chiar de-ar fi vîndut vaca şi toate oile, tot n-ar fi izbutit Fortuna să hrănească patru copii timp de doi ani încheiaţi, dacă n-ar fi fost o femeie răzbătătoare, pricepută să facă rost de cele trebuincioase traiului. Jefuiţi de lotul de pămînt avut în arendă, de recoltă şi de toate celelalte, nu-i rămăsese decît jumătatea de jugăr, pe recolta căruia nu puteai pune mare nădejde.

Despre toate acestea şi multe altele îi vorbea Tumi tovarăşei sale seara, înainte de culcare. Nu mai înceta punîndu-i întrebări, dorea să ştie cu de-amănuntul cum se rostuise ea pentru ca micuţilor să nu le lipsească hrana. Femeia îi răspundea cu vorbe simple, fără umbră de lăudăroşenie şi fără cea mai mică dorinţă de a creşte în ochii tovarăşului ei. Îi povesti tot şirul de negustorii mărunte pe care le punea la cale potrivit cu timpul şi împrejurările. Cînd începea culesul porumbului, în timp ce copiii mai mari lucrau la strînsul boabelor de pe cîmp, ea făcea schimb cu secerătorii şi cu cărăuşii dîndu-le *melcocha* pentru porumb. *Melcocha* era o prăjitură preparată cu miere, mult cerută şi se cîştiga bine cu negustoria asta. În zilele

de sărbătoare aducea *chicha* din tîrg, o *chicha* mai bună decît cea din sat şi oamenii plăteau bine cînd li se aducea băutură mai de soi. Cumpăra ouă pe drumurile de la ferme, în zilele cînd ţăranii coborau de pe înălţimi să-şi vîndă produsele în pieţele comunelor din vale, şi apoi ea le revindea cu un cîştig bun negustorilor de la oraş. Nu arareori se vedea lipsită de mijloace de cumpărare ; atunci prindea cîteva găini şi le ducea la tîrg, sau tăia o oaie, o jupuia şi vindea în sat bucăţile de carne la un preţ convenabil. Tumi o asculta înduioşat şi înţelegea, din ce în ce mai limpede, că nu se află pe lume multe femei ca Fortuna. Dar gîndul său nu şi-l dădea pe faţă, poate că nu găsea cuvintele cele mai potrivite, sau poate credea că nu era nevoie să şi-l spună prin vorbe.

3

Pe măsură ce trecea vremea, în jurul lui Tumi atmosfera devenea tot mai apăsătoare şi el se simţea copleşit, încordat de nelinişte.

Cu bucurie şi cîntece fusese întîmpinat la sosire de rudele şi prietenii săi. Venise apoi răstimpul de vagi amintiri şi lipsă de griji. Trecuseră şi unele, şi altele şi omul se trezise cu un orizont deşert în faţă, cu ochii înceţoşaţi de nesiguranţă, fără să ştie pe ce cale să-şi îndrepte paşii. Bucata de pămînt a Fortunei, un pumn de ţărînă, putea fi lucrat ca o distracţie, nu era ceva care să ceară toată forţa de muncă a unui plugar. În ce priveşte *pegujal*-ul, nici nu trebuia să-şi mai amintească de el. Castillejo nu era dintre oamenii care să mai dea înapoi ceea ce le-a căzut o dată în mîini ; mai mult încă, Tumi avea destule motive să creadă că generalul nu voia nici măcar să i se mai pomenească de el.

Obosit de a medita atîta la umbra pridvorului şi de a rătăci pe cărările cîmpului, Tumi se mustra că

se lenevise, părîndu-i rău uneori că a părăsit cu atîta grabă orașul, fără să dea ascultare îndemnurilor lui Manunu, om atît de dezinteresat și prevăzător. În acele clipe, copleșit de descurajare, nu vedea altă cale decît aceea care ducea spre mahalaua îndepărtată unde-și avea cocioaba bunul său prieten. Și hotăra să plece cît mai repede. Îndată apoi dădea de privirea blîndă a Fortunei, care părea să-i spună: „Nimic nu prețuiește mai mult decît șederea noastră laolaltă"; o vedea dăruindu-se cu atîta mulțumire și hărnicie măruntelor ei treburi și purtîndu-se cu el atît de gingaș, parcă voind să-i arate că fără dînsul viața în colibă nu ar mai fi de îndurat; apoi și copiii, pînă la cei mai mici, ajutau în gospodărie cu atîta rîvnă! Atunci Tumi înceta să se mai gîndească la întoarcerea sa în oraș și începea să-și scormonească mintea în căutarea unui alt chip de a-și întrebuința timpul și puterile în folosul a lor săi.

Reînnoi încercările de a obține un *pegujal* pe proprietățile vecine. Moșierii, rînd pe rînd, de cum aflau că Tumi lucrase cu ani în urmă pe moșia lui Castillejo, îi spuneau că au colonia completă și că, în orice caz, nu voiau să intre în conflict cu generalul, om cam sucit. După un șir de neizbînzi la proprietățile cele mari, începu să încerce la cele mici și într-o dimineață bătu din nou la poarta „cucernicelor", care își administrau singure moșioara. Îl primiră cu multă bunăvoință, ba chiar, cum tocmai își luau gustarea de dimineață spuseră bucătăresei să-i servească în pragul bucătăriei o ceașcă de cafea slabă cu o felie de pîine. Dar cînd își înfățișă cererea, ele clătinară din cap că nu pot, ca și data trecută, și tot ca atunci, îi propuseră să lucreze în *compañia*[1] lotul de pămînt înțelenit. Tumi, hotărît să nu înlăture nici o posibilitate de muncă, își dădu fără șovăială consimțămîntul. Au vorbit timp îndelungat asupa condițiilor în care omul își va lua răspunderea cultivării lotului. Condițiile

[1] *Compañia*: lucrare a pămîntului în comun (în lb. *quechua*).

erau mai ales obligații, care de la început aveau să constituie o grea sarcină pentru Tumi. Cu toate că o bună parte a lor privea direct recolta, Tumi nu se descurajă. Cu felul său de a vedea lucrurile, era sigur că totul atîrnă de stăruința și chibzuiala cu care se muncește. Dacă ești destoinic să obții o recoltă bună, bineînțeles că și profitul crește, chiar dacă moșierițele vor rămîne cu cea mai mare parte din produse. Și, nici vorbă, el se socotea destoinic. Totuși, rămase descumpănit cînd, la capătul discuției, femeile pomeniră de vitele de jug. Tumi nu avea nici una și socotea de la sine înțeles că le vor da moșierițele, dar ele rîseră auzind această „noutate", căci nimeni în vale nu putea să nu știe că în asemenea munci proprietarul pune la dispoziție numai pămîntul, iar restul, celălalt. Asta i-o spuseră pe un ton foarte blînd, plin de bunăvoință, astfel că țăranul nu se simți de fel supărat.

În acea dimineață nu se putu ajunge la o înțelegere, pentru că una dintre domnișoare trebuia să plece la oraș și calul era cu șaua pusă. Niciodată Tumi nu se simțise prada unor neliniști și gînduri atît de apăsătoare ca atunci, pe drumul de întoarcere la colibă. Un plugar vrednic ar fi gata întotdeauna să se supună oricăror obligații, cît de grele ar fi, dacă nu li s-ar adăuga beleaua cu vitele. Pentru a cumpăra și a hrăni o pereche de boi, omul trebuia să fie cu adevărat înstărit, și țărani înstăriți nu se aflau mulți în acea vale. A-și face treaba cu boi închiriați, era de asemenea cu neputință ; mijloacele țăranului nu-i dădeau pas niciodată să agonisească atîția bani, încît să-și poată cumpăra sau închiria o pereche de boi. Dar *compañia* aducea și avantaje reale : muncă independentă, fără bici, fără zile de corvoadă la conac și parte aproape egală din recoltă. Dacă domnișoarele ar consimți să dea boii lor măcar pentru jumătate din zilele de muncă, el ar putea să înceapă desțelenirea fără nici o zăbavă. Ele aveau boi buni. Le-ar fi oare prea greu să-i dea, de cîteva ori, cîte o pereche de boi ?

Tumi o chemă în ajutor pe Fortuna pentru a se sfătui cu ea ; în doi vor vedea mai bine pe ce cale să apuce. Chibzuind bine totul, își dădură seama, în primul rînd, de greutățile ce le prezenta desțelenirea lotului ; nu era chip să calculezi numărul zilelor necesare pentru arătura cu boi. Apoi, de vreme ce Tumi va munci singur, ar fi nevoit să îngrașe pămîntul bucată cu bucată, vreme de mai mulți ani, obținînd recolte slabe la început care, în cel mai bun caz, abia ar fi putut acoperi cheltuiala cu boii. Ajunseră la concluzia că alergînd după atelaje vor risipi de pomană, cu bună-știință, și timp și muncă. Atunci hotărîră să meargă amîndoi să discute cu moșierițele, pentru a vedea dacă ele înclinau să se alăture felului lor de a judeca.

În dimineața următoare, cînd sosiră la conac, domnișoarele se aflau încă în camera de rugăciune. Avură de așteptat destul de mult, la adăpostul unei streșini, într-un colț al curții. Conacul era o casă veche, aproape în ruină, cu zidurile scorojite, țiglele și caldarîmul sparte în multe locuri. Din camera de rugăciune, proprietăresele, cu cărțile sfinte și mătăniile încă în mîini, trecură în sufragerie să-și ia gustarea. Ei continuară să aștepte, în același loc, răbdători, așa cum sînt obișnuiți să adaste indienii. Între timp veni bucătăreasa, o bătrînă deșălată și murdară, aducîndu-le două cești de cafea și două felii de pîine. Fortuna tresări de mirare. Se găseau deci și stăpîni politicoși cu indienii ? Își simți inima scăldată într-un val de încredere.

Moșierițele îi primiră în sufragerie, cu dovezi grăitoare de bunăvoință, ajungînd chiar să dea mîna cu ei. Pereții erau acoperiți cu imagini de sfinți puse în rame colorate și Fortunei i se păru că încăperea se umplea cu un surîs cald de bun venit. „Cu asemenea stăpîni nu ne poate merge rău niciodată", gîndi ea, chircindu-se pe vine lîngă perete, alături de Tumi.

Începură sfatul. Dar toate argumentările lui Tumi și toate rugămințile Fortunei fură zadarnice ; inimile

domnişoarelor nu se vădiră atît de mlădioase pe cît le erau purtările. Ele ştiau să-şi apere interesele şi nu se arătau dispuse la concesiuni. Tocmeala se desfăşura însă într-o lină unduire de blîndeţe, surîsul sfinţilor plutind mereu în aer, încît nefericiţii, chiar văzîndu-şi nimicit planul, nu simţiră muşcătura dezamăgirii. Cînd se ridicară să plece, moşieriţele îi însoţiră pînă la poarta mare de afară, flecărind despre lucruri fără însemnătate. Şi abia cînd ajunseră în poartă, Fortuna, amintindu-şi de pereţii scorojiţi şi de ţiglele mîncate şi sparte ale acoperişului, strecură uşurel :

— Bărbatu-meu se pricepe şi la zidărie, a lucrat mult timp în oraş, la construcţii...

— Ce bine ! exclamă Maria del Carmen, cea mai mare dintre surori, cu un glas dulceag. Asta e un avantaj...

— Dacă aţi avea de făcut — urmă indiana — vreo reparaţie, sau ceva nou...

— Aţi picat la timp, spuse Maria del Rosario, sora cea mică. Tocmai căutam un zidar.

Acolo, în pragul porţii, căzu Tumi la înţelegere pentru a face reparaţii la casă, pe dinăuntru şi pe dinafară. În ce priveşte plata zilei de muncă, ea va fi fixată mai tîrziu, în raport cu ceea ce avea să facă şi cu preţul care se plătea prin partea locului. Treaba putea s-o înceapă de-a doua zi. Tumi şi Fortuna se întoarseră mulţumiţi la colibă, fără a conteni să laude purtările blînde şi politicoase ale domnişoarelor.

— *Los qhapajkuna*[1] — spunea femeia — nu se poartă niciodată aşa de frumos cu noi. Oare moşieriţele astea ne-au omenit astfel pentru că ele trăiesc în frica lui Dumnezeu ? Ai văzut cum nu mai lăsau din mînă cartea de rugăciuni şi mătăniile ? Şi toţi sfinţii aceia atîrnaţi pe pereţi, i-ai văzut ?

— Da, sînt evlavioase, răspunse omul ; apoi, întorcîndu-se la gîndurile sale, adăugă : Am în sfîrşit de

[1] *Qhapajkuna :* oameni bogaţi, puternici (în lb. *quechua*).

lucru, n-o să mai fiu prada muştelor din colibă şi nici n-oi mai rătăci pe cîmp, ca un cîine fără stăpîn.

— Da, încuviinţă Fortuna, ai să trăieşti mai mulţumit. Iar eu, poate n-o să mai fiu silită să tai altă oaie, aşa cum mă gîndisem. Am cheltuit aproape toţi banii pe care-i strînsesem din vînzări.

— Am de lucru, repeta Tumi. Iar tu, n-ai să te mai chinuieşti atîta de azi înainte.

A doua zi dimineaţă Fortuna se sculă mai devreme ca de obicei şi pregăti gustarea înainte de răsăritul soarelui. Tumi trebuia s-o pornească din zori la muncă, iar dînsa avea de gînd să cumpere pentru revînzare ouă de la oamenii care treceau pe la poalele dealului, lăsînd în sarcina Miquitei să pregătească prînzul, pentru a-l duce apoi tatălui ei, la ora potrivită.

Tumi sosi la conac tocmai cînd moşieriţele ieşeau de la rugăciune, cu cartea şi mătăniile în mînă. Ele de asemenea se sculaseră devreme şi nu îngăduiră ca Tumi să înceapă munca, înainte de a primi cunoscuta ceaşcă de cafea apoasă, cu felia de pîine.

Omul îşi dădu seama că era acolo de lucru pentru o bună bucată de vreme: pe dinăuntru, locuinţa se găsea într-o stare şi mai proastă decît pe dinafară. După cum îi era felul, Tumi socotea că salariul trebuie să fie rodul unei munci cinstite şi adevărate, nu de mîntuială şi înşelătoare, ca a multor peoni pe care-i cunoscuse la oraş şi care tindeau să cîştige bani învîrtindu-se numai de colo, colo, făcînd să se creadă că lucrau. Dar în această casă, el nu numai că trebuia să fie de bună-credinţă, pentru că domnişoarele se purtau atît de binevoitor şi politicos, ci lucrul de căpetenie era să le cîştige încrederea, cu scopul de a nu ieşi în pagubă la calculul zilelor lucrate, şi mai ales ca nu cumva ele să se gîndească la vreun alt zidar. Reflectînd astfel, Tumi se aşternu cu toată inima la treabă, hotărît să nu-şi cruţe sforţările şi nici orele zilei de lucru.

Cu aceeaşi îndîrjire munci şi în zilele următoare. Domnişoarele, mulţumite de excelentul zidar pe care-l

supravegheau, îşi sporiră amabilitatea faţă de el, dîndu-i cîte puţin din prînzul şi cina lor. Prînzul se nimerea să fie servit, mai totdeauna, atunci cînd sosea şi Miquita cu mîncarea, iar cina, la sfîrşitul zilei de lucru. Şi Tumi se simţea într-adevăr îndatorat faţă de moşierițe.

Un ţăran fu pus la dispoziţia zidarului, în chip de ajutor. Acesta lucra cu o lipsă de bunăvoinţă atît de fățişă, încît Tumi trebuia să-l îmboldească pe mică, pe ceas, ca pe un bou încăpăţînat.

— Îndată, îndată, meştere, răspundea el ori de cîte ori era certat şi se mişca repede, apoi lenevia îl cuprindea din nou peste cîteva clipe. Nu rareori Tumi îşi pierdea răbdarea. Dar cînd era înciudat, avea un fel al lui de a se descărca : făcea singur, cu mîinile sale, ceea ce trebuia să facă ajutorul, ştiind că astfel îşi cruţa şi timpul şi liniştea.

Moşieriţele erau pe fiecare zi mai mulţumite de rîvna cu care muncea zidarul. Nu dădea prilej la nici o observaţie, căci tot ce făcea era bine făcut şi în afară de aceasta, nu venea la ele, ca alţii, cu povestea zilei de lucru de opt ore şi nici nu întreba de plată, cît anume era. Pe de altă parte, nu le scăpa faptul că omul nu le ceruse nici măcar un avans, cu toate că, după cît putuseră să vadă, nici el, nici nevasta sau fata nu erau îmbrăcaţi ca lumea şi nu păreau nici sătui, aşa cum era voia Domnului. Ţinînd seama de aceasta, ele îl chemară pe Tumi într-o seară, pe cînd omul se pregătea să plece de la lucru, şi după ce îi vorbiră cîteva clipe cu amabilitatea obişnuită, Maria del Carmen îi spuse :

— Pe cît se pare, eşti om înlesnit, nu ai nevoie de bani.

— Vai, stăpînă — răspunse zidarul — cunoaşteţi doar situaţia mea.

— Dar nu ne ceri nimica...

— Da, stăpînă. N-am cerut pentru că doream să vedeţi mai întîi cum muncesc.

— Am văzut, Tumi — interveni surîzînd Maria del Rosario — am văzut.

— Nu sîntem nemulţumite, spuse cea mai mare. Putem să-ţi dăm ceva bani, porumb sau grîu.

Tumi se întoarse în acea seară la colibă cu cîteva bancnote şi un sac cu porumb adus pe un măgar al „generoaselor" domnişoare.

— Porumbul ăsta ne cade la timp, spuse Fortuna, ca şi cum i s-ar fi luat o greutate de pe inimă. Mai aveam doar pentru o singură zi.

În colibă se revărsă bucuria.

Capitolul IV

1

Cînd Tumi sosi la colibă, Fortuna încă nu se întorsese din tîrg.

Făcea să vezi cum se mai războia Miquita cu focul din vatră şi cu oala în care fierbea cina. Trebăluia pe deplin sigură pe tot ce făceau mîinile ei, ca şi cum i s-ar fi spus că era o bucătăreasă fără pereche. De pe cîmp se apropia behăitul oilor lui Juancho în timp ce fraţii mai mici îşi vedeau de joacă, pe lîngă gard, cu văcuţele şi măgăruşii lor de lut.

Tumi ieşi să dea o raită pe bucăţica lor de pămînt, dar voia mai ales să vadă dacă nu se arăta Fortuna pe drum. În anul acela grîul crescuse frumos. Compact, uniform, cu spice grele care începeau să se aurească. Încet, încet, se lăsa noaptea. Fortuna se ivi de după cotitura drumului ; se apropia cu pas uşor, cu o mică boccea în spinare. Sosea mai tîrziu ca de obicei. Spuse că abia pe înserate a putut să-şi desfacă marfa, pentru că la tîrg nu venise atîta lume cît se aştepta ea. În schimb, îi adusese lui Tumi un ulcioraş cu *chicha,* din cea mai bună pe care o găsise.

Cina era gata. Miquita nu se lăsă aşteptată şi aduse în mijlocul curţii oala cu mîncare şi străchinile. Apoi se aşezară cu toţii pe jos, în jurul oalei. Fortuna nu avu de făcut nici o observaţie, căci mîncărica de cartofi, preparată cu usturoi şi niscai mirodenii, era bună la gust şi răspîndea un miros ispititor ; fata gătea din ce în ce mai bine. Tumi îşi spuse tare părerea, pe un ton drăgăstos. Miquita asculta liniştită laudele, ca şi cum ar fi fost obişnuită cu ele. Juancho şi ceilalţi copii îşi goliră cu lăcomie străchinile şi începură să le cureţe cu degetele.

— *Mamay*[1], nu m-am săturat! îngînă plîngăreț unul din băieți.

— Nici eu, nici eu, strigară în cor și ceilalți doi.

Fortuna se tulbură puțin, dar o liniști Miquita:

— Mai este mîncare în oală, mamă. Nu-i cunosc eu pe mîncăcioșii ăștia?...

Miquita nu era proastă, știuse la ce trebuie să se aștepte; nu era nevoie să-i mai împuie urechile fraților ei cu asemenea nimicuri.

Noaptea de aprilie era liniștită și primitoare ca sînul unei mame. Un vîntuleț adia blînd asemenea unui fîlfîit de fluturași ușori. Stelele păreau felinare veghind asupra odihnei de pe pămînt și luminînd căile visurilor. Culcate lîngă pripon în mijlocul curții, vaca și vițica rumegau alene, părînd cufundate în gînduri adînci. Un *charango* se auzea slab din depărtări, ca un ecou.

Copiii își așternură patul în pridvor. De la întoarcerea tatălui, dormeau acolo toți patru. Tumi și Fortuna mai rămaseră în curte, așezați unul lîngă altul, bînd la rare răstimpuri din *chicha* adusă din tîrg. Acesta era pentru ei ceasul cel mai fericit din zi, singurul în care puteau să stea împreună, să se simtă la largul lor, tăifăsuind după pofta inimii; dimineața, unul pleca la conac iar celălalt se pierdea în lumea mărunțelor sale negoțuri. Nu întotdeauna își petreceau seara, ca de data asta, în curte. De obicei intrau în colibă să se culce și, în pat, înainte de a-i cuprinde somnul, mai apucau să-și împărtășească noutățile și impresiile adunate în timpul zilei. Dar prea era senină noaptea aceea și *chicha* te îmbia să mai stai, ca o vorbă bună. În afară de asta, Fortuna adusese o veste care în adevăr le dădea de gîndit. Spre seară, fiind încă în tîrg, ea își dăduse seama că generalul Castillejo trebuia să sosească la moșie, deoarece îl văzuse pe vătaf așteptînd cu calul, în apropiere de stația camioanelor. Cînd se dusese mai tîrziu în căutarea *chichei*, văzuse calul priponit la poarta unei cîrciumi. I

[1] *Mamay:* mămico (în lb. *quechua*).

se păruse ciudat, căci nimeni nu-l văzuse vreodată pe general într-un asemenea loc. Dar nu generalul se afla înăuntru, ci vătaful, căruia îi venise poftă să-şi mai ude gîtlejul. Tocmai spunea că stăpînul n-a sosit şi nu ştia de ce. În cîrciumă mai beau cîţiva metişi vorbind în gura mare, şi pe unul dintre ei Fortuna îl auzise povestind că în oraş s-a iscat o răzmeriţă. Alt muşteriu adăugase că se petreceau lucruri mari, că va veni la cîrma statului alt preşedinte. Cele două veşti erau într-adevăr neliniştitoare. Dacă generalul nu sosise de la oraş, cum anunţase, era de crezut că l-a împiedicat un motiv puternic, altfel n-ar fi prilejuit pierderea de vreme a argatului venit cu calul, şi apoi nu-i plăcea să-şi lase mult timp moşia pe mîinile vătafilor. De multe ori îl auziseră spunînd : „Ochiul stăpînului îngraşă vita". În ce priveşte povestea cu răzmeriţa şi preşedintele, Tumi îşi aminti că în urmă cu cîţiva ani, tocmai cînd îşi îndeplinea pentru ultima dată obligaţia de a-l servi pe moşier la oraş, au şuierat pe străzi gloanţele toată ziua. Castillejo nu se afla atunci acasă ; plecase cu cîteva zile înainte în alt oraş. Poate de teamă că rămăsese singură — socotea Tumi — stăpîna cădea mereu în genunchi şi se închina plîngînd la toţi sfinţii. Prin faţa porţii treceau pîlcuri, pîlcuri de oameni : trăgeau în aer focuri de armă şi cereau, cît îi ţinea gura, moartea „ţapului". Aflase apoi că „ţapul" era porecla dată preşedintelui. Cîteva zile mai tîrziu se întorsese în oraş generalul, într-o uniformă strălucitoare şi conducînd o armată întreagă, ca în vreme de război ; venise, aşa se vorbea, pentru a ucide pe toţi care ceruseră moartea „ţapului", dar între timp răzvrătiţii fugiseră care încotro. Tumi se gîndi că vestea pe care o adusese Fortuna se referea desigur la o zaveră asemănătoare. Oare generalul n-o fi plecat şi de data asta pentru a se întoarce în uniforma sa strălucitoare şi a-i stîrpi pe cei care cereau un alt preşedinte ? Taifasul se prelungi mai mult ca de obicei şi aripile somnului mai zăboviră, dînd tîrcoale în întunericul colibei, înainte de a poposi pe pleoapele celor doi.

În dimineața următoare se răspîndi prin sat și împrejurimi știrea că în ajun, calul generalului Castillejo se întorsese în sat fără călăreț. Că în oraș gloanțele țiuiau pretutindeni și era vorba să vină un alt președinte.

În acea zi Tumi nu lucrase, pentru că domnișoarele nu i-au îngăduit, motivînd că era o zi de mare sărbătoare, Joia Sfîntă, închinată cultului Domnului. Spuseră aceasta, apoi alte lucruri și, cum aveau șeile puse pe cai, se grăbiră să închidă ferestrele, ușile și porțile și porniră spre tîrg, urmate de bucătăreasa șchioapă, care călărea pe un măgăruș.

La sfîrșitul săptămînii sosi argatul de la oraș, cu sacul plin de amănunte zguduitoare. Generalul dispăruse din zorii zilei de miercuri și nu se știa unde se află. În ziua aceea fusese mare zarvă în oraș : umbla zvonul că un „turc" (negustor arab) pretindea să fie ales președinte. Lumea nu voia nici să audă despre „turc". A doua zi se aflase că și-au bătut toți joc de el și că un altul va fi numit președinte. Argatul mai povesti că soția generalului aprindea lumînări la icoane, implorînd pe sfinți, în genunchi și înecată în lacrimi, să facă astfel ca soțului ei să nu i se întîmple nimic.

În zilele următoare nu numai că se confirmă dispariția generalului și numirea unui nou președinte, dar se petrecu ceva neașteptat : sosi la moșie un camion plin de soldați înarmați pînă în dinți. Conacul fu înconjurat și percheziționat pînă în cele mai mici ascunzișuri. Mai mult încă, s-au făcut percheziții și în colibele satului și colonii au fost interogați, băgîndu-li-se frica în oase. Percheziția fu extinsă pînă la moșiile vecine și numai întîmplarea făcuse ca puștile să nu se arate și la conacul de la Asúa — astfel se numea moșia „cucernicelor". Negăsind nimic deosebit în casa lui Castillejo — nici măcar destulă mîncare, decît o pereche de miei grași și o duzină de pui care fură sacrificați pe loc, afară de tot felul de mărunțișuri pe care fiecare și le bagă prin buzunare — camio-

nul încărcat cu soldaţi plecă pe-aci încolo. Firește, nimeni din sat nu se îndoia că toată desfăşurarea de forţe fusese îndreptată împotriva proprietarului Saipurendei.

2

Vremea trecea şi reparaţiile casei se terminară. Domnişoarele Asúa se arătau mulţumite de munca lui Tumi. Nu-l lămureau însă în privinţa costului lucrării, cu atît mai mult cu cît nu se ştia nici numărul zilelor lucrate de zidar ; nu se tocmiseră de mai înainte şi nici nu socotiseră împreună zilele de muncă. De cîte ori Tumi aducea vorba despre asta, moşieriţele îi răspundeau să nu aibă grijă, căci registrul va explica totul la ceasul potrivit şi între ei, oameni de bunăcredinţă, nu se putea ivi nici cel mai mic neajuns. Mai ales, nu conteneau să se tînguie că reparaţiile le costau şi ochii din cap.

Tumi nu se arătă neliniştit, dar Fortuna era copleşită de presimţiri rele. Încă din primele săptămîni, cu toate că moşieriţele nu-i inspiraseră nici pic de neîncredere, ea fusese de părere să se fixeze plata zilei de lucru, doar fiecare trebuie să ştie cîţi bani îi aduce munca sa. După chibzuiala ei, cînd nu cunoşti cîştigul obişnuit pe o zi de lucru, nu-ţi dai seama cît poţi cheltui. Iar acasă, copiii nu-şi săturau foamea în unele zile şi nici nu erau îmbrăcaţi cum trebuie. Miquita, fetişcană de 14 ani, încă nu avusese parte de o pereche de ghete. Juancho se întorcea adesea de la munte cu picioarele rănite, pentru că nu avea opinci. Mai spunea Fortuna că era mare nevoie să se încheie odată socoteala reparaţiilor pentru că trebuia să ştie dacă mai aveau ceva de luat, ori au mîncat tot cîştigul. Dar lui Tumi i se muia curajul ori de cîte ori era îmboldit să ceară o atare socoteală, căci de îndată ce domnişoarele începeau iar să turuie despre cinstea lor şi despre registrul care vorbeşte de la sine, o ceaţă ciu-

dată îi învăluia capul, nemaiştiind cum să stăruie mai departe. Firește, omul nu se mai gîndea la nimic rău, se simțea pe deplin liniştit, convins că era totuna dacă se răfuiau acuma sau mai pe urmă, de vreme ce totul era notat în registru şi stăpînele n-ar fi fost în stare să se bucure la banul lui. Şi cînd acasă Fortuna începea să-l certe pentru că n-a stăruit, bărbatul se burzuluia.

După ce sfîrşise reparaţia casei, Tumi continua să lucreze, după propunerea domnişoarelor, la desţelenirea locului, folosind boii proprietăţii. Şi de astă dată s-a lăsat pentru mai tîrziu fixarea plăţii zilei de lucru. Tumi nu văzu vreo nevoie să-şi bată capul, pentru că „nobilele" stăpîne niciodată nu-i refuzaseră şi nu-i drămuiseră cerealele şi nici banii pe care-i cerea ca avans.

Într-o zi, cam pe atunci cînd se aflase de tărăşenia cu preşedinţii şi după percheziţiile făcute în tot satul, mai exact într-o duminică dimineaţă, coliba lui Tumi fu martora unei scene pe cît de scurte pe atît de neplăcute, şi pricina era tot răfuiala cu domnişoarele. Fortuna porni la atac cu vorba tăioasă, ca una care-şi pierduse şi ultima fărîmă de răbdare.

— Pînă cînd oare Miquita — întrebă pe un ton ridicat — n-o să aibă şi ea o pereche de pantofi?

Tumi încercă s-o liniştească, făgăduindu-i să ceară numaidecît un avans pentru cumpărătura aceasta.

— Şi Juancho? O să-l lăsăm să umble desculţ pe munte toată viaţa?

— Şi pentru el, Fortuna, şi pentru el — rosti mai încet omul — va fi avansul.

— Dar cei mici? Trebuie să-i lăsăm mereu cu buricul gol?

— Nu se pot face toate deodată, Fortuna, răspunse Tumi şi prin glasul lui străbătea un pic de umilinţă.

— Nu ne mai putem mulţumi cu puţinul ce ţi-l dau moşieriţele, nu ne ajunge nici pentru mîncare! Trebuie să ceri să încheie odată socotelile!

Ultimele cuvinte le rosti, s-ar putea zice, zbierînd ca împunsă.

— Nu striga, Fortuna...

— Ba strig ! Poate aşa ai să faci cum îţi spun !

— Bine, femeie, destul ! rosti omul cu oarecare asprime. Săptămîna asta o să aranjez totul.

— Nu, chiar azi !

Cuprins deodată de mînie, bărbatul strigă :

— Nu pot azi !

— Poţi ! răcni cu disperare femeia. Trebuie să poţi !

Tumi nu mai fu în stare să-şi stăpînească furia şi-i arse o palmă. Fortuna se întinse pe jos, cît era de lungă. Copiii, toţi de faţă, săriră s-o apere pe mama lor scoţînd ţipete de spaimă. Bărbatul ieşi din colibă şi o porni la drum fără nici o ţintă. Vîntuleţul de dimineaţă făcea să se legene uşor pînza întinsă a lanului de grîu şi-i aducea lui Tumi în obraz adieri de aer proaspăt şi răcoros. Se pomeni mergînd pe cărăruia care ducea în sat. Acolo avea mulţi prieteni, îi făcea plăcere să se vadă din cînd în cînd cu ei şi să schimbe o vorbă cu unul şi altul. Toţi erau oameni buni şi totdeauna se purtaseră bine cu el. Nu întîrzie să-şi recunoască prostia de adineauri. Fortuna fusese desigur prea iute dar nu nedreaptă, iar el se lăsase împins de mînie, fără nici un motiv. De multe ori i-a tot cerut ea să limpezească odată socotelile, dar domnişoarele acelea bisericoase aveau ceva în ele, o putere pe care el nu ştia cum s-o explice. Printr-o vorbă sau un surîs izbuteau să-i întunece gîndirea. Dar azi trebuia negreşit să se înarmeze cu mai mult curaj ca să i se facă neapărat faimoasa socoteală. Pentru că atunci cînd Fortuna îşi băga ceva în căpăţînă, nu se lăsa cu una, cu două ; după vijelie nu urma liniştea, ci o nouă vijelie. Vorbind drept, foarte rar — abia de trei sau patru ori de-a lungul vieţii lor conjugale — fusese Fortuna atît de bătăioasă, dar cele petrecute de dimineaţă erau ca vuietul care vesteşte revărsarea apelor.

Tumi intră pe poarta conacului cu paşi nesiguri ; o mîncărime neplăcută îi rodea, ca un şoarece, măruntaiele. Dar nu era totuşi mai puţin hotărît să dea

bătălia cea mare. La naiba ! n-o să se descurajeze ca în alte dăți, oricît l-ar fi urmărit ghinionul.

Domnișoarele erau în toane rele. Deși țineau în mîini cartea de rugăciuni și mătăniile, umblau de colo, colo mînioase pe nevasta argatului, care nici pînă la ora aceea nu venise să mulgă vacile. Sosirea lui Tumi fu pentru ele ca un balsam alinător.

— Iată-l, cu atît mai bine ! exclamă Maria del Rosario, răsuflînd ușurată.

— Da, bine ! adăugă Maria del Carmen, și ridică ochii strîngînd cartea și mătăniile la piept : Dumnezeu veghează pururea asupra noastră !

Fără o vorbă, la cererea stăpînelor, Tumi intră în grajd și începu să mulgă vacile, cu ajutorul bucătăresei șchioape. Rareori avusese prilejul în viață să apuce un uger de vacă, dar împrejurările nu-i îngăduiau să se împotrivească a da ajutor. Nefiind îndemînatic la asemenea treabă, întîrzie destul de mult pînă să mulgă cele șapte vaci — toate grase și cu viței frumoși — aflate în grajd. Nu termină bine mulsul și moșierițele îl rugară, cu dulceață în glas, să le ajute să smîntînească laptele, căci leneșul de argat încă nu se întorsese de la cositul de *q'achu* [1]. Nici de data aceasta Tumi nu putu să găsească o portiță de scăpare. În timp ce alegea smîntîna în putinei, împresurat de un nor de muște sîcîitoare, se gîndea în ce mod și cu ce cuvinte își va rosti cererea cînd va sosi timpul, și în fiecare clipă își spunea că nu va mai primi nici o altă însărcinare. Între timp, moșierițele, tot cu cartea și mătăniile în mînă, umblau de colo-colo prin curte, cînd cercetînd găinile care săltau din cuibarele lor, cotcodăcind, cînd după ghemul de lînă care dispăruse din cutia de lucru, cînd fiindcă lătra cîinele în livadă și poate intrase cineva să fure mere.

Abia isprăvi Tumi cu smîntînitul că moșierițele se și înființară lîngă el, surîzătoare și dulcege.

[1] *Q'achu :* plantă furajeră cultivată pe lanurile de porumb, după culeș (în lb. *quechua*).

— *Tatay*[1] — îi spuse cea mare — fă binele pînă la capăt. Ajută-ne să alegem untul.

— Vai, stăpînă — spuse cu nehotărîre în glas indianul — de-acum, gata !... Am venit numai ca să-mi faceţi socoteala.

— Ce om ! protestă cea mică.

— Ai mania socotelilor, rîse cea mare. De ce te îngrijeşti de asta ? Nu ştii că totul e trecut în registru ?

— Da, *mamitay*... îngînă el simţind că-i slăbeşte hotărîrea ; amintindu-şi însă de ţipetele Fortunei, se încordă şi putu să urmeze : Dar nu pot să mai aştept. Copiii au nevoie de îmbrăcăminte. Vreau să ştiu cît am cîştigat...

— Dar acum nu avem timp, obiectă una din ele.

— Sîntem foarte ocupate, întîi cealaltă. Nu vezi că am rămas singure ?

Luptînd cu disperare împotriva ceţii care se încăpăţîna să-i învăluie capul şi pentru a nu se lăsa iarăşi amînat, Tumi se gîndi să descrie starea în care se afla, nevoia care îl împingea să ceară acuma, şi nu în altă zi, încheierea socotelilor. Era sigur că domnişoarele îl vor înţelege.

— *Niñitasniy*[2], vorbi el, nu pot să mă întorc la colibă decît cu socotelile făcute. Azi-dimineaţă nevastă-mea m-a sîcîit rău din pricina asta... şi eu m-am lăsat purtat de mînie...

Mărturisirea produse asupra moşierieţelor cu totul alt efect decît crezuse Tumi.

— Eh, bicisnicule ! îl atacă cea mică.

— Te ţine nevasta sub papuc ? adăugă cealaltă. Ea te-a trimis să ne plictiseşti ?

— Într-o zi cînd avem atîta treabă ?

— Nu te credeam un bărbat atît de nevolnic.

Lui Tumi i se păru că îl loveau cu pietre în piept ; i se întunecă mintea şi în acelaşi timp o forţă necunoscută se deşteptă în el. O revoltă, care nu dură decît

[1] *Tatay :* tăicuţule (în lb. *quechua*).
[2] *Niñitasniy :* prietene (în lb. *quechua*).

o secundă şi dispăru în clipa următoare ; privirea i se izbi atunci de două feţe îngălbenite de spaimă şi de o pereche de cărţi de rugăciuni şi mătănii ; abia după asta îşi dădu seama că ţinea pumnii strînşi. Ce nebunie ! Nu se cădea să strîngă pumnii în faţa domnişoarelor. Ele făceau parte dintr-o altă lume, erau *qhapajkuna,* în vinele lor nu curgea acelaşi sînge ca al indienilor. Un val de ruşine şi remuşcare îl copleşi. În acest timp auzi cum Maria del Carmen îi spunea pe un ton rugător :

— Ai dreptate, Tumi, trebuie să ne socotim... Da fă-ne şi serviciul ăsta...

— Bine, bine, stăpînă, se grăbi Tumi, în zăpăceala lui, să-şi dea încuviinţarea. După asta, o să facem socotelile...

Soarele străbătuse aproape jumătate din cale, cînd untul fu în sfîrşit bătut, cîntărit şi pus în borcane. Dar numai după prînz, din care Tumi îşi primi şi el porţia, moşierităle scoaseră la lumină registrul. Se puseră să adune, cu toată siguranţa, de o parte avansurile în bani, de alta cerealele date, fixînd pentru ele ultimul preţ de pe piaţă. Tumi îndrăzni o timidă împotrivire : preţurile crescuseră binişor de la tăraboiul cu schimbarea preşedinţilor, dar raţia lui de grîne şi-o luase cu mult timp înainte. Dar ele aduseră argumente cu mai mare greutate, rostind vorbe măsurate şi binevoitoare şi omul se dădu bătut. Apoi atinseră punctul nevralgic sau, cu alte cuvinte, plata zilei de lucru. Suma propusă de moşierităle era o nimica toată în comparaţie cu aceea pe care Tumi o primise la oraş. Astfel începu o ciorovăială lungă, la capătul căreia ieşiră, firesc, cîştigătoare, moşierităle, cu ajutorul blîndeţei şi politeţei lor. În ce priveşte numărul zilelor, omul socotea că în registrul lor trebuie să se fi făcut o greşeală. Muncise atîtea luni şi numai cînd şi cînd lipsise de la lucru. Dar zilele trecute acolo păreau puţine de tot. Nu le putu convinge însă pe moşierităle că avea dreptate, deoarece el nu-şi însemnase zilele, neştiind să scrie şi să citească, şi ele îi repetară, cu îndoită blîndeţe, că registrul nu putea greşi. Poate

că ele aveau dreptate, nu degeaba erau *qhapajkuna*, femei nobile, cunoscătoare ale poruncilor lui Dumnezeu, nefiind în stare, aşadar, să înşele un nefericit muncitor. Rezultatul final al socotelilor a fost acela, că totalul în bani al zilelor lucrate era mai mic decît avansurile primite, şi Tumi simţi că diferenţa, destul de mare, îi cădea ca un pietroi în cap.

Plecă de la conac cu paşi şovăitori, sleit de puteri, cu ochii înceţoşaţi de descurajare. Se gîndise mult la prisosul mare de bani pe care moşierițele i-l vor pune în palmă. Nutrise multe speranţe şi clădise planuri frumoase. Avea în minte o seamă de lucruri pe care voia să le cumpere pentru Fortuna şi copii. Şi iată că totul se prăbuşise ca un copac lovit de trăsnet.

Pe toată întinderea cîmpului porumbul îşi arăta semeţ vîrfurile arămii, şi grîul, spicele de un auriu palid şi cald. În liniştea după-amiezii părea că pulsează o făgăduinţă de belşug şi bunăstare. Ritmul ei pătrundea încet-încet, pe nesimţite, în cugetul lui Tumi. „În anul ăsta vor fi bucate destule şi preţul lor va coborî", îşi spuse el. Apoi se întoarse iarăşi cu gîndul la socoteli ; cîştigul nu era pe potriva dorinţelor sale, dar în schimb putuse să aducă de-ale mîncării în colibă atîta timp. Domnişoarele, orice-ai zice, erau bune şi dacă ele nu-i dădeau de lucru, el ar mai fi tînjit încă la umbra pridvorului, sau ar fi plecat din nou la oraş, lăsîndu-şi nevasta şi copiii, mai mult sau mai puţin, în voia soartei. Chibzuind bine, trebuia să recunoşti că nici economiile ce le aduna la oraş nu acopereau toate nevoile familiei.

Văzîndu-l că intră în curte, Miquita şi frăţiorii alergară speriaţi spre mama lor, care ţesea în pridvor, temîndu-se că el are s-o bată din nou. Dar Tumi trecu în tăcere pe lîngă ei şi intră în casă. Lăsînd la o parte suveica, Fortuna îi aduse bărbatului mîncarea şi, semn că nu era supărată, îi întinse ea însăşi strachina. Tumi o luă, nu spuse nimic, dar îi aruncă femeii o lungă privire de împăcare. După ce isprăvi de mîncat, ieşi în pridvor şi se aşeză pe vine alături de războiul de ţesut, la care Fortuna îşi reluase lucrul. Văzîndu-l că

tace, începu ea vorba ; în vocea ei nu se simţea nici urmă din supărarea de dimineaţă.

— Ai fost prin sat ?

— Nu. Am stat de-am făcut socotelile.

— Cum s-au purtat moşieriţele ? întrebă ea cu oarecare nelinişte în glas.

— Nu ştiu ce să spun. Am ieşit tare amărît din casa lor, dar poate că nu am de ce.

— Cum aşa ? Ce s-a întîmplat ?

Tumi povesti încercînd să-şi păstreze cumpătul, ca şi cum cele întîmplate n-ar fi însemnat mare lucru, dar Fortuna ghicea în glasul lui un strop de dezamăgire. La auzul sumei fixate pe ziua de lucru, cu toată grija ei de a nu repeta greşeala de dimineaţă, spuse ritos că asemenea plată nu se putea primi cu nici un chip. Ea întrebase pe cîte unii la tîrg ; ştia sigur că un zidar cîştigă acolo mai mult decît îndoitul acestei sume. În clipa aceea abia Tumi îşi dădu seama că moşieriţele îi fixaseră o plată de muncitor pălmaş, nu de zidar, socotindu-i munca la reparaţii la fel cu aceea de la cîmp. Dar a fost şi mai rău cînd s-a ajuns la numărul zilelor lucrate. Fortuna s-a ridicat în picioare şi a adus din bucătărie un ulcior afumat. Tumi îl tot vedea pe praful ferăstruicii bucătăriei dar nu aflase niciodată de ce stătea acolo. În ulcior erau o mulţime de boabe de porumb.

— Iată — zise Fortuna — zilele pe care le-ai muncit. Cum ieşeai din colibă eu aruncam un grăunte în ulcior. Nici o zi n-am lăsat să treacă fără să arunc boaba. Nu ţi-am vorbit despre asta pentru că eu însămi nu credeam că fac o treabă cu rost, căci prea bine au ştiut moşieriţele să ne cîştige încrederea.

Tumi se uita lung la grăunţe şi admira prevederea soţiei. Lui niciodată nu i-ar fi trecut prin cap o socoteală atît de bună. Fortuna începu să numere grăunţele cu mîini tremurînde, făcînd grămăjoare de cîte zece. Păcat că Tumi nu-şi amintea exact cîte zile erau scrise în registru. În orice caz grăunţele păreau mai multe.

Tumi stătu îndelung în cumpănă ; știa bine că moșierițele n-au să admită socoteala altuia, mai ales a unui muncitor fără carte. Dar îi dădu brînci dîrzenia Fortunei ; felul ei de a vedea lucrurile se deosebea cu totul de al soțului. Ea socotea că trebuie să nu te dai ușor bătut, ci să lupți, pînă te faci auzit și înțeles. Ascultînd-o, Tumi era tot mai mult uimit de acest mod de a judeca, atît de îndrăzneț și în același timp atît de cuminte.

Și o porni în urma nevestei sale, pe drumul care ducea la conac.

Treaba nu merse acolo așa cum nădăjduia Fortuna. De cum sosiră, domnișoarele o trimiseră pe ea, cu obișnuita lor dulceață în vorbă, să taie și să jupoaie la bucătărie o duzină de iepuri de casă și o pereche de pui, hărăziți preotului din tîrg, care își sărbătorea în ziua următoare onomastica, iar pe Tumi îl trimiseră să secere cîteva brațe de lucernă pentru vaci. Mai îndepliniră și alte treburi și soarele ajunsese în scăpătat cînd izbutiră în sfîrșit să deschidă vorba despre ceea ce le stătea pe inimă. Abia pomeniră de bani și moșierițele se întunecară la față, declarînd că socotelile au fost făcute și nu se mai puteau schimba. Fortuna replică îndată că nefiind de acord una din părți și avînd în vedere că s-au putut face greșeli la socoteală, ar fi bine să fie revizuită, mai ales că dumnealor erau persoane cinstite și cu frica lui Dumnezeu. Discuția a fost lungă ; femeia parcă ridica una cîte una pietrele pe care domnișoarele le semănau în cale. Pînă la urmă, neavînd pietre în mînă, ele trebuiră să cedeze. Prima greșeală de care Fortuna le vorbi, era aceea că fixaseră soțului ei un salariu de muncitor agricol și nu unul de zidar ; în tîrg, și unui copilandru tocmit ca ajutor la construcții, i se plătea acest salariu. Moșierițele nu răspunseră la asta decît cu ocoluri, cu subterfugii și pînă la urmă spuseră că ele niciodată nu au plătit salarii mai mari, adăugînd, ca o culme a argumentelor, că împinse de profunda lor milă creștinească și-au împărțit și masa cu muncitorii lor, în-

cepînd cu gustarea de dimineață. Așadar, dacă ei voiau salarii mai bune, ar trebui să li se scadă în același timp costul mîncării ; și adăugară că tăgăduind dărnicia lor, ei dovedeau de-a dreptul nerecunoștință. Fortuna nu mai găsi cuvinte pentru a răspunde acestei observații și, ca urmare, plata zilei de lucru nu a fost modificată.

O discuție mai lungă se iscă în jurul numărului de zile lucrate. Cînd Fortuna desfăcu basmaua în care adusese grăunțele de porumb, domnișoarele rîseră cu poftă. Grăunțele acelea nu însemnau nimic pentru ele, care ținuseră socoteala cu cifre, în registru.

— Registrul — rosti cu oarecare semeție Fortuna — nu spune adevărul.

— Ce ? strigă Maria del Rosario. Crezi că noi mințim ?

— Dumnezeu e cu noi ! exclamă Maria del Carmen, fluturînd cartea de rugăciuni și mătăniile, pe care le ținea în mînă.

— Nu am vrut să spun asta, *mamitasniy*, grăi cu umilință Fortuna. Doar atît, că s-a putut întîmpla, că poate din nebăgare de seamă, să fi uitat cîteva zile.

Indiana se agață de presupusa uitare și se sili să demonstreze că tocmai atîtea erau zilele lucrate, cîte numărase ea și își udă spusele cu lacrimi. Luă și ea martori pe toți sfinții, căzu în genunchi și ridică ochii la cer, jurîndu-se că n-a aruncat nici măcar un grăunte mai mult în ulcior. Discuția luă atunci altă întorsătură. Jurămintele și lacrimile Fortunei păreau să fi atins inima moșierițelor, care, fără a adăuga nimic la numărul zilelor, propuseră să se întoarcă mai curînd la plata zilei de lucru, sfîrșind prin a acorda o urcare. Se făcu din nou socoteala, după care Tumi rămase cu o datorie mică, dar domnișoarele, cu un gest de mărinimie, declarară că renunță la ea.

Cînd ciorovăiala încetă, soarele asfințise de mult. Era ora cinei. Tumi și nevastă-sa fură poftiți cu amabilitatea obișnuită să mănînce în bucătărie.

La înapoiere, sub surîsul prietenos al stelelor, Tumi cugeta că în tot satul nu se mai află o femeie ca Fortuna. Şi mare, luminoasă ca stelele, era mulţumirea sa.

3

Vestea veni ca foşnetul pe care-l poartă vîntul prin porumbişte sau ca fîlfîitul păsării care zboară pe deasupra arborilor. Nimeni nu putea să spună de unde venise şi cine o adusese. Foşnetul vîntului printre porumbi nu e luat în seamă de nimeni şi nici zborului păsării prin aer nu i se dă vreo atenţie. Astfel fu primită şi uitată ştirea. Lumea era obişnuită să audă felurite palavre şi aceasta le părea una mai mult. Dar vestea se întoarse. De data asta fu ca şi cînd cineva ar fi ciocănit încetişor, în zorii zilei, cu degetul în uşă. Oamenii, parcă deşteptîndu-se dintr-un somn adînc, ciuleau urechile, vrînd să se încredinţeze că bătea într-adevăr cineva. În sfîrşit, vestea se arătă limpede, strălucitoare ca lumina soarelui şi sonoră ca metalul clopotelor.

Indianul e asemenea unui copac milenar ale cărui rădăcini s-au înfipt adînc în pămînt. Tot trecutul său, tradiţiile sale, credinţa, realităţile, speranţele sale de viitor, toate îşi au obîrşia în pămînt şi converg spre el. Indianul nu înţelege existenţa sa fără ogor, nici departe de munţi, fără ploi care să umfle rîurile, fără grîne care să se coacă la soare. Dar vine omul puternic, *qhápaj* [1]-ul, şi-i spune : „Ogorul ăsta pe care l-ai semănat îmi aparţine. Roadele pe care le-ai produs sînt ale mele. Tu nu eşti decît o unealtă pe care eu o întreţin cu pămîntul meu." Indianul pleacă fruntea şi închide ochii. În acea clipă aude un glas din adîncuri, un glas care vine din străfundurile sutelor, sau cine

[1] *Qhápaj :* bogătaş, stăpîn (în lb. *quechua).*

știe, poate ale miilor de ani, și care îi vorbește într-un chip diferit, cu totul altfel decît *ghápaj*-ul. Dar nu-i decît un glas lăuntric, împovărat de nostalgie și neputință. Ceea ce este real și simțit, forța faptului real și simțit stă în glasul *ghápaj*-ului, în biciul *ghápaj*-ului, în puterea *ghápaj*-ului. Atunci indianului îi rămîne un refugiu : nădejdea că într-o zi va avea totuși o bucată de pămînt. E un vis pe care-l nutrește din copilărie pînă la moarte. Un vis ascuns, asemenea umilei flori care răsare și piere într-o crăpătură neștiută a muntelui. Trebuie să te pricepi cum să cîștigi binefacerile sorții și rar i se întîmplă indianului, foarte rar, ca acest vis al lui să se înfăptuiască, să se materializeze într-o palmă de pămînt. Și, pînă la urmă, palma asta de pămînt nu-i dă cele trebuincioase ca să sature foamea copiilor.

Iată de ce vestea cea mare ajunsese la urechile indienilor mai întîi ca un susur fără însemnătate. Vorbea despre un lucru de necrezut, nebunesc, încît mintea zăbovea, firește, să-l socoată adevărat. Era ceva care semăna mai degrabă cu făgăduința paradisului ceresc, despre care propovăduia preotul în predicile sale ; un noroc tot atît de nesigur, cu neputință de controlat. Dar vestea ciocăni atîta la urechea indianului, înlăuntrul colibei sale, în golul cotloanelor, în zdrențele de pe el, în mizeria și, în sfîrșit, în speranțele sale, încît neîncrederea începu să se macine. Mulți se întrebau : „S-ar putea oare să fie adevărat ?“ Și tot ei își răspundeau : „Poate că e adevărat“.

Se află apoi că vestea e numai o făgăduială, dar o făgăduială reală și adevărată, auzită chiar din gura președintelui. Președintele a răspîndit-o el însuși în toate vînturile. Așadar, iată : bogățiile vor fi deposedați de moșiile lor care vor trece în mîinile indienilor ; indienii, din robi cum erau, se vor transforma în stăpîni ai pămîntului. Cu toate că președinții au fost pururea meșteri în înșelăciuni și prefăcătorii, acesta părea că vorbește adevărat. Neîncrederea se sfărîma, slăbea din ce în ce. Treptat, oamenii începură să vadă în alt chip lucrurile. Strălucitorul soare, aidoma unei fețe

omenești, îi întîmpina, li se părea lor, cu un dulce surîs binefăcător. Aerul din colibă era mai bun de respirat ; mizeria și foamea care domnea în ea, mai lesne de îndurat. Culorile munților păreau mai vesele ; drumurile mai primitoare ; munca mai ușoară. În sfîrșit, viața însăși căpăta un sens ciudat de nou și devenea mai vrednică de a fi trăită.

Din zilele răzmeriței, proprietatea Saipurenda rămăsese în sarcina vătafilor, astfel ordonase generăleasa. Cum generalului i se pierduse urma și făgăduiala președintelui circula din ce în ce mai stăruitor, vătafii nu mai puteau să-și impună autoritatea ; colonii îi priveau ca pe niște bicisnici, sau ca pe niște venetici, rîzînd de poruncile lor ori supunîndu-se cu bombăneli printre dinți. Paznicii slăbiră supravegherea puțin cîte puțin, nemaiducîndu-se să-și petreacă noaptea în colibele de pază dintre lanuri. Aceasta, pentru că toți sătenii începuseră să considere proprietatea ca fiind a lor, și nu puțini dintre ei străbăteau, în orele de răgaz, țarinile cele mai mănoase, atribuindu-și, bineînțeles în sinea lor, parcelele pe care aveau să le ceară atunci cînd se va împărți moșia. Socotind că în scurtă vreme pămîntul ăsta le va aparține, mulți indieni, cu deosebire cei nevoiași, își făceau drum în timpul nopții prin porumbiști, însușindu-și cu oarecare fereală un mic avans de recoltă, pentru ca ai lor din colibă să aibă cu ce-și umple burta. În zadar răcneau vătafii amenințînd că-i vor reclama moșieriței. Colonii tăceau, dar știind că puterea stăpînei s-a dus pe copcă, nu pregetau să se întoarcă în porumbiște.

În aceste împrejurări, se înființă într-o zi la moșie cu totul pe neașteptate, soția generalului, însoțită de autoritățile din tîrg și de alți cîțiva indivizi necunoscuți. Se produse zarvă printre vătafi și toți colonii fură adunați în curtea conacului. Subprefectul și primarul rostiră lungi discursuri, dar nici unul nu suflă o vorbă în legătură cu făgăduiala președintelui ; dimpotrivă, vorbiră despre nevoia de a se respecta proprietatea particulară și de a îndeplini cu tot zelul obligațiile pe care țăranii le aveau față de proprietari. Apoi le fu

prezentat ca administrator al acestei moşii şi ca reprezentant al proprietarului, *don* Rudecindo Humérez, faţă de care colonii trebuiau să arate respect şi ascultare.

Indienii părăsiră conacul ca şi cum ar fi purtat pe umeri o încărcătură de plumb. Nu izbuteau să înţeleagă de ce autorităţile din tîrg păreau să nu cunoască, ba ceva mai mult, să se împotrivească făgăduielii preşedintelui. Asta reieşea din discursurile subprefectului şi primarului. Unii crezură că văd lucrurile cît se poate de limpede : făgăduiala preşedintelui era un mănunchi de vorbe ispititoare, dar nimc altceva decît vorbe. În schimb, dispoziţiile ce le dăduseră aceşti reprezentanţi ai autorităţii erau ceva neîndoios şi evident : aveau acum peste ei un administrator. Făgăduiala preşedintelui începu să le sune în urechi ca o monedă calpă.

Don Rudecindo Humérez era un metis încă tînăr, de statură mijlocie, robust, cu pielea arămie şi privirea vicleană. Era greu să-ţi dai seama cu ce ochi te privea. Numele său corect era Umiri, cel puţin aşa îl chemase pe tatăl său. Un frumos nume indigen. Dar acest *don* Rudecindo era un om ahtiat de onoruri şi de lucruri rafinate. Cu toate că citea şi scria greu de tot, îi plăcea să fie socotit om cult ; era văzut adesea cu un sul de reviste sau ziare sub braţ, dar aproape niciodată nu le citea. Exagera manierele sale alese ; în dorinţa de a pătrunde în lumea „bună", ascundea că ar fi indian. Indienii erau pentru el tot ce e mai rău, pleava societăţii, şi se gîndea la ei cu ură şi dezgust. Ce n-ar fi dat să-şi poată şterge arămia întunecare a feţei şi această „infamantă" tăietură oblică a ochilor, semn demascator al originii sale. De aceea se străduise, cu mulţi ani în urmă, după ce şi-a frămîntat creierii nopţi întregi, să obţină măcar o transformare mai potrivită a numelui. Cînd sosi la moşie, numele părintesc era aproape cu totul uitat.

Nu mult după sosirea lui veni să se instaleze la conacul moşiei o femeie, o metisă foarte tînără, cu o odraslă de cîteva luni. Nu erau căsătoriţi, dar trăiau împreună.

De la început administratorul îi dădu afară pe vătafi, păstrînd numai pe bătrînul Fructu, iar în locul celorlalţi tocmi numai unul, pe Misicu, un bărbat tînăr, rudă cu Fructu. Primele zile şi le petrecu străbătînd pe jos moşia, cercetînd ici şi colo pămîntul, dezghiocînd cîte un ştiulete de porumb sau frecînd în mîini spice de grîu. Se oprea îndelung prin locurile unde porumbul părea să fi fost furat. Indienii îl întîlneau pe toate cărările, cu pălăria lui cu boruri largi, cu cizme înalte din piele de viţel şi cu un pistol mare, băgat în teaca umflată de la şold, atîrnată de o curea cu desene crestate cu cuţitul.

Colonii încetară să mai privească moşia ca fiind a lor ; drept urmare, paznicii, care dormeau din nou în colibele de pază, n-au mai surprins raite nocturne prin porumbişti. Viaţa în sat se scurgea ca şi înainte de dispariţia generalului, iar vechilul, *don* Rudecindo, deşi îi ţintuia pe indieni cu privirile lui viclene, nu le dădea motive de îngrijorare.

La marginea satului, aproape de coliba lui Tumi, trăia Agapu, care avea o nevastă bolnavă şi şapte copii mici. *Pegujal*-ul său dădea puţine bucate şi copiii scînceau mereu de foame. Agapu era unul dintre acei care ciupiseră cel mai mult de prin porumbişti, în nopţile cînd colibele de pază erau goale. Copiii avuseseră atunci mîncare din belşug, dar acum foamea ţipa din nou în colibă, zi cu zi mai tare. Într-o noapte, copiii — cei mai mici — se culcară plîngînd. Agapu nu putu să adoarmă ; se tot gîndi pînă după miezul nopţii şi în cele din urmă se sculă. Adesea, pentru a astîmpăra foamea copiilor, făcuse pe vrăjitorul. Înfăşurat într-o pînză groasă cenuşie, cu o chivără de carton pe cap, şi scuturînd din cînd în cînd un clopoţel, se apropia de porumbişti. Cînd auzeau clopoţelul, paznicii fugeau care încotro, aidoma duhurilor purtate de vînt, pentru că se ştia bine că vrăjitorul se slujeşte de o baghetă magică, a cărei putere nevăzută avea darul să cufunde victima într-un somn adînc ; în acest timp el îi scotea prapurul, fără a lăsa urme pe corp. Adormitul se deştepta cu dureri mari în burtă, ca după cîteva

ore să-şi dea duhul. Firește, frica de vrăjitori a paznicilor îi dădea lui Agapu putința să-şi umple sacul cu porumbul după care venise. Ataca mai bucuros ogoarele vecine, decît pe ale Saipurendei. În acest chip nimeni, în afară de tovarăşa sa de viaţă, nu avea habar de coţcăriile lui ; faţă de toţi trecea drept un biet muritor, pe cît de nefericit, pe atît de cumsecade.

În acea noapte nenorocită, cînd foamea copiilor îi înfipsese parcă un pumnal în inimă şi în creier, omul scoase pe dibuite de sub pat un halat vechi şi boţit, iar dintr-o gaură a peretului, astupată cu un ghemotoc de ziare, luă binişor clopoţelul. Deşi hotărîse să se îndrepte spre o moşie din vecinătate, pe drum se lăsă ispitit — fără a mai sta să cugete la urmări — de un lan de porumb de soi, *manka phatachi,* o varietate care creştea la hotarul moşiei lui Castillejo. După primele sunete de clopoţel, auzi bufnitura cu care paznicul sări jos de pe coliba de pază, apoi desluşi goana lui zgomotoasă şi nestăvilită printre porumbi. Nemaiavînd ce să aştepte şi de ce să se teamă, încărcă nestînjenit în sacul din spinare un braţ de ştiuleţi frumoşi şi se întoarse la colibă, fără ca vreun ochi iscoditor să-l fi văzut şi fără ca vreun cîine să-l fi lătrat.

Zorii zilei îl găsiră pe paznic tremurînd încă de frică, ghemuit într-un şanţ, destul de departe de postul său de veghe. Abia la revărsatul zorilor se linişti şi se întoarse la porumbiştea aflată în paza sa, unde nu-i fu greu să descopere semnele isprăvii „vrăjitorului". Hotărî să nu sufle o vorbă nimănui despre nenorocita întîmplare. Dar în timpul prăşitului, cum administratorul încă nu apăruse şi peonii începuseră a tăifăsui, paznicul, pe nume Ismichu, nu mai putu răbda mîncărimea de limbă şi le povesti că în noaptea trecută a văzut un vrăjitor. Oamenii holbară ochii de uimire, pentru că nu multora li se arătase vreodată o asemenea nălucă. În mod obişnuit le era destul să audă clopoţelul, ca să-şi ia picioarele la spinare, iar Ismichu îl văzuse cu ochii lui, scăpînd cu chiu, cu vai de îngrozitoarea baghetă magică.

Încă mai vorbeau despre vrăjitor și de drăcească lui putere cînd se ivi administratorul. Acesta îi chemă la o parte pe Ismichu și Fructu, spunîndu-i celui dintîi pe nepusă masă :

— Măgarule, te-ai lăsat furat astă-noapte.

Nefericitul, ca și cînd i-ar fi sunat iarăși în urechi clopoțelul vrăjitorului, începu să tremure de frică și nu fu în stare să scoată nici un cuvînt.

— Urmați-mă ! le porunci *don* Rudecindo, făcînd stînga împrejur și porni înainte, cu vătaful și paznicul după el.

Merseră tustrei fără să deschidă gura pînă lîngă coliba de pază. Ismichu asudase de frică, inima îi bătea ca un ciocan și o ceață deasă îi învăluia creierul. Își pierduse cu totul cumpătul.

— Ei ? scrîșni printre dinți vechilul, ca o fiară, cînd se opriră.

— Vrăjitorul, stăpîne... vrăjitorul, izbuti să bîiguie paznicul.

— Vrăjitorul ? Ei, comedie ! Ia povestește-mi cum vine asta.

Paznicul trebui să înșire cu de-amănuntul tot ce se întîmplase și apoi să răspundă la o mulțime de întrebări, din cele mai ciudate, pe care i le puse administratorul. După ultimul răspuns se îndreptară toți trei spre sat. *Don* Rudecindo părea că adulmecă o urmă de pe jos și din aer, ca un cîine.

Ca din simplă curiozitate intră prin cîteva colibe. Dar, ciudat, numai în ale celor mai săraci. În fiecare își vîra nasul, parcă din întîmplare, prin camera de alimente și în bucătărie, gustînd uneori din terciul de porumb care fierbea în oală. Pe calea aceasta ajunse și la coliba lui Agapu unde găsi pe copiii mai mari dezghiocînd cîțiva frumoși știuleți de porumb *manka phatachi*. Văzîndu-l intrînd, femeia, care stătea la soare într-un colțișor de ogradă, simți că leșină și nu se lungi la pămînt numai din pricină că ședea jos cu spatele sprijinit de gard ; își veni însă în fire numaidecît.

— De unde ai porumbul ăsta ? o întrebă administratorul ridicînd un ştiulete.

— De pe ogorul meu, domnule, răspunse cu o liniştе firească indiana.

— Să controlăm, Fructu — ordonă el vătafului dîndu-i ştiuletele — du-te şi vezi dacă pe ogorul lor creşte soiul ăsta de porumb.

Femeia ameţi din nou. Venindu-şi apoi în fire, se tîrî în genunchi la picioarele administratorului, hohotind de plîns şi implorîndu-i mila. Fără s-o ia în seamă, *don* Rudecindo intră în colibă şi începu a scotoci cu o îndemînare rară printre lucrurile ce se găseau acolo. Dar, deşi a desfăcut patul, pătură cu pătură şi piele cu piele, n-a găsit nimic care să poată servi ca deghizament de vrăjitor şi cu toate că a scos din perete ghemotocul de foi de ziar n-a găsit în crăpătură nici urmă de clopoţel. Cu aceeaşi sîrguinţă şi cu acelaşi rezultat, răscoli bucătăria şi cercetă fiecare gaură ce se vedea. Şi mai uimitor, nu găsi în toată coliba nici un ştiulete în afara celor zece, sau ceva mai puţini, pe care îi văzuse la venire, în mîna copiilor.

Pe înserate, „vrăjitorul" Agapu şi paznicul fură duşi la conacul moşiei şi rămaseră închişi acolo timp de o săptămînă. Această formă de pedeapsă n-o folosise niciodată generalul Castillejo şi indienii nu izbuteau s-o înţeleagă. Cei doi peoni dispăruseră în conac, ca şi cum ar fi fost îngropaţi de vii. Servitorul, care putea pătrunde în unele camere, se străduí în zadar să strecoare o privire prin crăpăturile uşilor şi prin pod ; în zadar încercă să profite de lipsa administratorului şi de neglijenţa metisei lui. Dar într-o noapte, deslusi ca prin vis un geamăt slab şi stins, ca al unui bou rănit de moarte ; îşi ascuţi atunci auzul cu o neliniştе mărită ; se sculă, îşi lipi urechea de uşi şi ferestre, dar nu mai auzi nimic. Numai de un lucru rămase încredinţat : că vătafii cunoşteau şi păstrau taina. Într-o noapte îl văzu din întîmplare pe Misicu ieşind dintr-una

din camerele la care era oprită intrarea şi încuind uşa ciudat de grijuliu.

Cînd cei doi ieşiră din misterioasa temniţă, colonii observară la ei schimbări neînţelese. Erau mai slabi, priveau ponciş, păreau să şchioapete şi nu vorbeau. La întrebări dădeau răspunsuri în monosilabe şi coborînd privirea : „Da..." „Nu..." „Bine...", în aşa fel că nu puteai scoate nimic limpede din gura lor. Se mai adăuga şi vaietul dureros pe care îl auzise atunci noaptea servitorul. Toate dădeau mult de gîndit.

4

Tumi luase cunoştinţă de făgăduiala preşedintelui cu mai multă neîncredere decît ceilalţi. Nenorocirile suferite în ultimii ani, condiţia sa de ţăran liber, stăpîn pe o palmă de pămînt, precum şi felul său simplu de a vedea lucrurile îl învăţaseră că nu tot ce zboară se mănîncă. Avusese de-a face pînă atunci cu multe feţe reprezentînd autoritatea, şi toate erau nedrepte şi crude ; preşedintele era de asemeni o autoritate, cea mai înaltă şi mai puternică, dar asta nu-l putea face să se poarte mai bine cu sărăcimea. Stăruinţa veştii, care-i făcuse pe ceilalţi să se simtă ca şi stăpîni pe pămîntul moşiei, lui Tumi îi suna în urechi ca bălăngănitul unei tălăngi.

Cu Fortuna se întîmpla dimpotrivă. Femeie dăruită cu multă înţelepciune şi atît de descurcăreaţă în toate, luă de bună, cuvînt cu cuvînt, făgăduiala preşedintelui ; începu să se închine zi şi noapte, cheltuind o bună parte din cîştigul ei cu lumînările pe care le aprindea în biserica din tîrg, la picioarele sfinţilor, pentru ca făgăduiala să nu se spulbere. În clipele de intimitate petrecute alături de Tumi, Fortuna vorbea ca şi cînd promisiunea era pe cale să ia fiinţă, să se întruchipeze

într-o bună parcelă roditoare, o pereche de boi frumoşi şi o mulţime de unelte. Atunci începeau lungi ciorovăieli, ea repetînd mereu că făgăduiala dată era ca şi împlinită — celălalt susţinînd că, vorbele preşedintelui nu făceau altceva decît să strîmbe judecata oamenilor, aşa cum o oglindă defectuoasă îţi strîmbă obrazul. Şi astfel, nu rareori li se înăcreau sufletele vorbind.

Cînd află că autorităţile de la oraş au venit să instaleze un administrator, neîncrederea lui Tumi se dovedi îndreptăţită dar el suferea că atît pentru soţia sa cît şi pentru ceilalţi dezamăgirea venise atît de repede. La auzul ştirii că administratorul cutreiera prin porumbişti cu cogeamite pistolul atîrnat la şold, nu se sfii să spună că de la un astfel de om colonii nu pot să se aştepte la nimic bun. Şi neîncrederea îi crescu şi mai mult atunci cînd află de sechestrarea celor doi peoni în conac. Dar şi mai mult se tulbură aflînd că argatul auzise peste noapte un vaiet stins de bărbat. Îşi aminti de torturile la care fusese şi el supus. Agenţii de poliţie aşteptau noaptea pentru a-şi lovi victimele. De cîte ori nu scosese şi el gemete de durere ca acelea pe care le auzise servitorul.

Tumi continua să lucreze în acest timp la pregătirea ogorului. „Cucernicele" erau pricepute la muncile cîmpului şi aproape totdeauna obţineau recolte bogate. Împotriva părerii lui Tumi, ele semănară orz şi bob în partea unde se terminase aratul, cu toate că timpul potrivit trecuse, dar s-a întîmplat să ţină ploile mai mult decît în alţi ani, nu s-a lăsat îngheţ, şi iată că bobul era aproape copt, iar orzul bun pentru nutreţ. Tumi număra, de astă dată zilele lucrate şi la fiecare sfîrşit de săptămînă avea grijă ca moşierităle să le noteze în registru de faţă cu el. În acelaşi timp, urmărea ca Fortuna să nu uite să arunce grăunţele de porumb în ulcior.

În sat şi în afara lui stăruiau zvonurile în legătură cu făgăduiala împărţirii pămîntului. Oamenilor li se

spunea că președintele a reînnoit-o, adăugîndu-se că experții guvernului studiază problema. Țăranii ascultau cam buimaci, nu era ușor să le revină încrederea, după întîmplările prea puțin încurajatoare petrecute la Saipurenda, ca și la alte proprietăți din vale. Cînd veneau la el să-l întrebe, Tumi spunea că, orișicum, era mai bine să nu-ți împuiezi capul cu fleacuri. Fortuna, însă, continua să spere că va avea o parcelă, dar pretențiile ei deveneau din ce în ce mai modeste. Acum s-ar fi socotit fericită, dacă i s-ar fi înapoiat lui Tumi *pegujal*-ul, cu un mic adaos de pămînt.

Într-o dimineață Tumi plecă din întîmplare la munca sa mai devreme ca de obicei, din pricină că trebuia să schimbe grătarul plugului, înainte de a înjuga boii. Ajunsese aproape de hotarul Saipurendei cînd deodată, de pe o cărare a lanului de porumb ieși în drum un bărbat ; Tumi îi văzu pistolul băgat în teaca de la șold. „Trebuie să fie vechilul", se gîndi el ; îl vedea pentru prima oară, deși trecuse destulă vreme de cînd metisul administra Saipurenda. Tumi se pomeni învăluit într-o privire în care părea să se amestece mirarea cu frica și putu să observe în același timp că mîna omului se îndrepta cu o mișcare iute spre revolver, fără a-l atinge însă.

— Bună ziua, domnule, salută Tumi mașinal, fără a se opri din mers.

— Bună ziua, răspunse celălalt cu un glas care voia să fie energic.

„Cam sperios, șobolanul", își spuse Tumi, văzîndu-și mai departe de drum.

Mergînd, chipul administratorului i se ivea mereu în fața ochilor. Oricît se silea să nu se gîndească decît la muncă, la colibă sau la orice altceva, imaginea îl urmărea cu încăpățînarea muștei care nu se lasă alungată dintr-un loc. Îl obseda un mic amănunt, care, în clipa întîlnirii, îi scăpase aproape neobservat, dar mai pe urmă se precizase și-i revenea în minte ciudat de stăruitor. Mișcarea mîinii spre pistol fusese însoțită de

o strălucire fugară, asemuitoare aceleia pe care o aruncă o piatră prețioasă în raza unei lumini. Lucirea aceasta de o clipă o vedea mereu, îi fîlfîia în închipuire ca un liliac încăpățînat zburînd încoace și încolo în penumbra amurgului. Și i se părea că nu pentru prima oară vedea această lucire ; că o mai văzuse înainte undeva, cu un prilej oarecare. Gîndul îl purtă de la ciudatul licăr la spaima din ochii vechilului, apoi la arestul misterios al lui Agapu și Ismichu, pînă la vaietul auzit de servitor și la muțenia de neînțeles a celor doi. Vaietul îl conduse spre nopțile de groază în care și el fusese torturat la poliția orașului. Deodată, își aminti, așa cum pe o ușă deschisă năvălește lumina, că acolo, da, acolo îi izbise ochii o străfulgerare la fel cu aceasta ; unul din călăii săi, acela care mînuia bastonul de cauciuc, care îi înfășurase apoi degetele cu înfricoșătorul fir de sîrmă, purta la mîna dreaptă un inel gros, a cărui strălucire îi rănea ochii din cînd în cînd. Statura, obrazul, felul cum umbla se asemănau în totul cu ale administratorului. Avu deodată siguranța că gîdele de profesie și vechilul Rudecindo erau una și aceeași persoană. Rămase uluit, aproape înspăimîntat, cînd ajunse la această descoperire. Se gîndi mult, reconstitui scene și fizionomii, se îndoi, examină din nou și pînă la urmă concluzia fu aceeași. Călăul polițienesc de ieri devenise administratorul Saipurendei. Lucrurile erau simple : tărăboiul din primăvară făcuse să cadă un președinte și să vină altul la cîrmă ; era lesne de înțeles că același lucru se petrecuse și cu restul autorităților și paiațelor lor. Era limpede că omul acesta, dat afară din oraș, venise să-și continue meseria pe moșie.

O atare descoperire Tumi nu putea să o țină ascunsă. Trebuiau să afle toți colonii cine-i acel om și să se păzească să nu cadă în ghearele lui, ca Ismichu și Agapu. Seara, întorcîndu-se de la muncă, se opri la coliba lui Jasu și vorbi mult cu el. Jasu socoti că știrea trebuia comunicată în cel mai mare secret, numai băr-

baţilor ; mai mult ca toţi, Tumi va trebui să-şi ia măsuri de pază de acum încolo. De cîte blestemăţii n-ar fi în stare acest bandit, dacă ar ajunge să-şi dea seama că el, Tumi, l-a recunoscut.

Colonii ascultară ştirea în linişte, cu ochii aţintiţi în pămînt, ca şi cînd ar fi fost numai o confirmare a unui lucru pe care-l ştiau mai de mult. Curînd după descoperirea lui Tumi, aflară şi din gura celor doi peoni închişi la conac cu cîtă cruzime au fost torturaţi. Şi înţeleseră atunci că o nenorocire de neînchipuit se abătuse asupra satului. Sub apăsarea cutremurătoarei realităţi care-i înconjura, încetară să se mai gîndească la făgăduiala preşedintelui. Începură să regrete timpurile lui Castillejo, de parcă atunci ar fi trăit în deplină fericire. Generalul era rău şi zgîrcit, îi plăcea să bată cu biciul şi pedepsea cu arestul, dar nu purta pistol, nici nu folosea vreun mijloc de tortură.

Don Rudecindo nu întîrzie să-şi dea seama că un duh rău plutea în cuprinsul moşiei. De ce oare peonii se arătau, în ultimul timp, mai punctuali şi mai ascultători ca de obicei, dar mai tăcuţi şi temători în acelaşi timp ? Ocoleau cu grijă orice prilej de a da ochii cu el. Mai ales se îndepărtau de vătafi, ca şi cînd aceştia ar fi fost cei mai mari duşmani ai lor. Totuşi munceau bine şi totul mergea, cum se spune, pe roate. Una din cele mai bune recolte de porumb fu ridicată într-o săptămînă, iar grîul, treierat şi vînturat în cîteva zile. Fără îndoială, *don* Rudecindo nu putea să desluşească motivul dublei atitudini a colonilor, şi nici să prevadă ce urmări va avea mai tîrziu. Purtarea lor cu două feţe îi părea uneori o simplă urmare a lecţiei date „vrăjitorului" şi paznicului ; alteori însă, îşi închipuia că, informaţi asupra torturilor aplicate sau chiar cunoscători ai adevăratei sale meserii, ei unelteau ceva împotrivă-i. Ştia că indienii sînt oameni răzbunători şi sîngeroşi, şi cînd se răscoală nu există forţă în stare să-i oprească. Existau multe exemple, şi mai vechi şi mai recente. Dar nu ! Nu era de crezut ca peonii pe-

depsiți să fi povestit ceea ce pătimiseră. În ce privește fosta sa ocupație, săteanul pe care l-a torturat în oraș trecuse pe alături de el, cînd îl întîlnise pe drum, fără să-l recunoască, ba chiar salutîndu-l. Era greu de admis că un indian ar fi în stare să-și întipărească în memorie chipul unui polițist văzut în cîteva nopți de tortură. Cît despre zvonul stăruitor despre împărțirea pămîntului, nici un om cu judecată n-ar putea, socotea el, să-i dea crezare. Era absurd să-ți închipui că guvernul și-ar propune să atenteze la drepturile și interesele miilor de moșieri din țară ; dacă ar păși la o asemenea faptă, nu ar întîrzia să fie răsturnat. Pînă la urmă, așa cum ar fi ținut în mînă o balanță, *don* Rudecindo cîntări raționamentele sale și sfîrși prin a-și întări vechea convingere că nu există mijloc mai bun pentru a conduce oamenii, decît „mîna forte". Aceasta era credința sa, dar în fundul sufletului un ghimpe ascuțit nu înceta să-l înțepe dureros ; cînd acul pătrundea mai adînc și atingea hotarele fricii, omul își mîngîia pistolul din teacă spunîndu-și : „Atîta timp cît ai un tovarăș ca acesta, poți fi liniștit".

5

Pe moșie căzu ca un snop de artificii o nouă și neașteptată știre, care reînvia încrederea în făgăduiala despre pămînt. Președintele smulsese minele din mîinile magnaților în folosul poporului. Bogatele mine de cositor, de cupru, de tungsten nu mai aparțineau cîtorva exploatatori nesățioși, ci statului, care le va cîrmui de acum înainte pentru a ferici națiunea. Vor dispare foamea și mizeria : toți aveau să aibă din belșug mîncare, îmbrăcăminte și bani. Monstruoasele cîștiguri pe care le înghițeau afaceriștii cei mari vor fi repartizate da acum înainte după un anumit plan, pentru ca fiecare bolivian să-și aibă partea sa.

În acest fel se răspîndea ştirea despre naţionalizarea minelor. Măsura luată constituia oricum un precedent; o dovadă că guvernul era puternic şi hotărît. Dacă milionarii proprietari de mine au fost depoşedaţi, de ce n-ar fi şi moşierii ? Nimeni nu mai punea acum la îndoială făgăduiala preşedintelui. Se scăldau în lumină inimile, speranţele înfloreau ca piersicii, picioarele călcau pe pămînt cu mai multă hotărîre, mîinile apucau coarnele plugului cum ar fi luat mîna iubitei. În sfîrşit, ţăranii începură să simtă, mai de grabă decît să cugete, că pămîntul e al lor. Pînă şi Tumi, în clipele de taifas cu Fortuna, recunoştea că s-a înşelat nesocotind făgăduiala preşedintelui şi nu şovăia să mărturisească marea-i dorinţă de a redobîndi cu orice chip *pegujal*-ul care fusese al lui.

Într-o cu totul altă dispoziţie sufletească primi ştirea *don* Rudecindo. Nu-i aducea nimic plăcut şi nu era de fel semnul unor zile mai bune. Dimpotrivă, răsuna ca un avertisment, un adevărat clopot de alarmă. Dar nici el nu era un neghiob, ştia unde-l strînge gheata şi nu putea fi luat pe nepusă masă. Cum nu era nici sfios, nici leneş, începu să se ducă des prin tîrg, fiind hotărît să se dea de partea autorităţilor şi a adepţilor guvernului ; în scopul de a lega prietenie cu aceştia, îşi manifesta buna părere ce-o avea despre ei, invitîndu-i la bodegi, unde făceau risipă de mîncare şi băutură. La rîndul lor, politicienii provinciali ştiau să aprecieze atenţiile de acest fel ; pentru ei, o bună *qowichhango* [1], o friptură de pui cu cîteva ulcioare de *chicha* erau bunătăţi fără seamăn.

În acest timp, domnişoarele Asúa începură să-şi îndrepte activitatea către noi căi. Evlavia lor era bine cunoscută în toată valea. Toţi cei aduşi de treburi sau de alte pricini, cînd se arătau în casa lor sau pe pote-

[1] *Qowichhango :* mîncare de iepure necondimentată (în lb. *quechua*).

cile moşiei, le întîlneau negreşit cu cartea de rugăciuni şi mătăniile în mînă. Pînă atunci se îngrijiseră numai de salvarea sufletelor lor, spuneau ele, asigurîndu-şi fiecare un loc bun în împărăţia cerurilor. Dar Dumnezeu le îndreptase acum pe drumul salvării tuturor sufletelor din jurul lor. În scopul acesta îi întîmpinau pe coloni la terminarea zilei de muncă, întrebîndu-i căror sfinţi se închinau, interesîndu-se de slujbele şi ofrandele ce li se cuveneau, precum şi despre toate celelalte practici la care îi îndemna mila creştinească. Intrau prin locuinţele lor vorbind şi cu femeile despre aceleaşi lucruri, dăruindu-le apoi cîte o iconiţă care le prisosea la conac şi atîrnîndu-le de gît mătănii cu boabe mari. Firește, nu uitară nici coliba lui Tumi ; ba îi făcură o vizită specială. Îi dăruiră Fortunei o statuetă, un preţios sfînt Ioan (San Juan de Dios) care ţinea în palmă un prunc durduliu şi adăugară un şirag de mătănii mari, lung pînă la glezne. Dăruiau, de altfel, tuturor femeilor mătănii cu boabe albastre şi purpurii, precum şi poze frumoase fiecărui copil. Cu darurile şi cu vizitele îşi făcură drum spre inimile locuitorilor. Nu era mică cinstea ce le-o făceau aceste doamne, cînd nimeni, în toată valea, nu-şi amintea să fi intrat vreodată moşierul în coliba sa umilă de colon, sub nici un motiv.

În timp ce domnişoarele Asúa colindau prin sat, *don* Rudecindo deschidea capela Fecioarei del Barbecho, vestită pe vremea familiei Cetina. Capela aceasta rămăsese cuprinsă în trupul de moşie care primi mai pe urmă numirea de Saipurenda, dar stăpînul ei, generalul Castillejo, neînţelegînd importanţa calendarului sfinţilor, se purtase cu Fecioara ca un adevărat eretic, desfiinţînd sărbătoarea care-i era dedicată în fiecare an. Din care pricină se spusese adesea prin ţinut că moşierul prefera să se arunce de bună voie în cazanul iadului, decît să cheltuiască un gologan pentru cinstirea Fecioarei. Şi iată că administratorul, *don* Rude-

cindo, o despăgubea pe sfînta patroană a moşiei, redîndu-i privilegiile şi punînd-o la îndemîna credincioşilor, dornici s-o vadă şi s-o adore. Cu toate că data sărbătorii ei era destul de îndepărtată, preotul din tîrg veni să facă slujbe întru slăvirea ei, timp de două zile, la care participară pline de zel familiile mai de vază de prin acele locuri. Deosebit de aceasta, „trimisul Domnului" oficia în fiecare zi, în zori, o slujbă în sănătatea numitelor familii. La aceste slujbe venea lume de pe meleagurile cele mai îndepărtate ale văii şi cum în incinta capelei încăpea doar o mînă de credincioşi, restul se înghesuiau la uşă, cum se îngrămădeşte un roi de albine în jurul locului unde s-a aşezat regina lor.

În timp ce se oficiau slujbele pentru Fecioara del Barbecho, domnişoarele Asúa se frămîntau de zor; pregăteau casa pentru apropiatele sărbători ale Născătoarei. Deşi atît de cucernice, ele nu cheltuiseră niciodată bani la zilele sfinţilor, şi cu atît mai puţin pentru acestea, care cereau cheltuieli mari, dar de data asta păreau gata de orice jertfă ca să aducă la îndeplinire planul ce şi-l făuriseră întru salvarea sufletelor. Tumi fu silit să facă sforţări nemaipomenit de mari — adevărate minuni — şi să-şi pună la lucru toată isteţimea, pentru ca în puţine zile şi fără nici o îndrumare să transforme o sală într-o capelă. În ce priveşte Fecioara însăşi, icoanele ei trebuiau doar adunate de prin casă, care de multă vreme era reşedinţa întregului sobor ceresc. Cu multă solemnitate, sub pîlpîitul sutelor de lumînări aprinse, se celebră „novena" [1] şi la urmă se cîntă o neuitată „Salve Regina". Dar punctul culminant l-a constituit procesiunea, însufleţită de orchestră şi bubuit neîncetat de pocnitoare şi artificii.

Această pioasă zguduire a conştiinţei religioase a ţăranilor nu se opri la picioarele Născătoarei; ea fu reînnoită şi crescu, aţîţată de sărbătoriri şi petreceri,

[1] *Novena:* slujbe celebrate timp de nouă zile (la catolici).

care chemară la veselie şi locuitorii de pe moşiile vecine, ba şi de pe cele mai îndepărtate.

Credincioşii nu vor putea să uite mulţi ani slujba celebrată într-o micuţă capelă, care se mai vede şi astăzi pe vîrful muntelui Quiliquili. În această capelă îşi stabilise reşedinţa, cu ani în urmă, miraculoasa Fecioară din Surumi. Vechea ei poveste era bine cunoscută în satele din vale. Se ştia că această fecioară din ceruri trăia, cu foarte mulţi ani în urmă, într-un cătun singuratic şi umil din regiunea Potosi. Din pricina unei ofense ce-i fusese adusă prin acele locuri, ea s-a retras pe muntele Quiliquili, la poalele căruia cobora uneori, seara, să-şi mai treacă vremea în tovărăşia unei copile păstoriţe. Se întîmplă ca aceasta să-i spună odată: „Aş vrea să cunosc casa ta". Cealaltă încuviinţă: „Bine. Urmează-mă", şi începu să se caţăre pe muntele abrupt. Copila o urmă cu mare greutate, scuipîndu-şi plămînii, dar cînd ajunse în vîrf, o văzu pe prietena ei, care alergase vreo zece paşi înainte, cum se împrăştia în aer, ca o păpădie scuturată de vînt. Căutînd-o într-o parte şi în alta, se lovi de o piatră pe care era zugrăvit chipul dispărutei. Nemaipomenita întîmplare ajunse la auzul populaţiei prin mijlocirea preotului; acesta se făcu luntre şi punte şi izbuti să înalţe capela care se vede şi astăzi. Faţă de curiozitatea de nestăvilit a poporului, doritor s-o vadă măcar pe păstoriţă, preotul spuse că preafericita îşi pierduse graiul îndată ce-i povestise miracolul, totuşi, făgăduia că o va aduce, fie şi mută, şi porni din sat în sat în căutarea ei, dar se întoarse cu trista veste că sărăcuţa murise.

La rîndul lor, „trimişii Domnului", înţelegînd că lor le revine rolul de a desăvîrşi opera începută sub auspicii atît de favorabile de către moşieri, rostiră în acest scop un ciclu special de predici prin bisericile satelor şi în capelele moşiilor. În aceste predici vorbeau în primul rînd de „frica de Dumnezeu", expunînd, explicînd, interpretînd acest subiect în atît de multe forme

şi ilustrîndu-l cu exemple atît de grăitoare, încît pînă şi cei mai îndrăzneţi se simţiră înfricoşaţi, mistuiţi de teamă ca bucata de seu în candelă. Pătrunse bine în cugetul tuturor că Dumnezeu era un stăpîn atotputernic, cumplit şi neîndurător, faţă de care muritorii nu-şi puteau îngădui nici o greşeală, decît cu riscul de a fi trimişi direct în iad. Popimea zornăia apoi sonorul lanţ al poruncilor cereşti. Era un lanţ făcut pentru a-i menţine pe oameni în robie, juruiţi chinurilor pe care întotdeauna le-au îndurat. Se dădea, printre altele, o însemnătate deosebită poruncii „Să nu rîvneşti la avutul aproapelui". După spusele preoţilor, Dumnezeu repartiza fiinţelor omeneşti toate bogăţiile materiale după meritul fiecăruia. Orice om, aşadar, era stăpîn doar pe bunurile date lui de voinţa divină, de aceea nimeni nu trebuia să rîvnească la averile aproapelui său, nici să se certe pentru ele sub nici un motiv. În tot ce a fost obţinut prin cumpărare, prin moştenire sau transmitere intervenise „divina providenţă" ; aşadar, cumpărarea şi moştenirea erau darurile „Ei". Orice bun creştin trebuia să se mulţumească cu bunurile, multe sau puţine, bune sau rele, pe care Domnul i le-a atribuit ; rîvnind la bunurile altuia însemna să nesocoteşti poruncile „Lui" şi adunai astfel asupră-ţi fulgerele mîniei sale.

După atîtea predici, slujbe şi rugăciuni conştiinţa religioasă a ţărănimii rămase asemenea pămîntului frămîntat de un şir de arături, pulverizat şi gata să primească sămînţa. Popii se pricepeau să-şi croiască drum în adîncul sufletului omenesc. Şi atunci ei, vechilii Domnului în această vale a plîngerii, urcară încă o dată în amvon în faţa pocăitei turme care îi aştepta. De astă dată se înarmară cu o parabolă biblică, îmbogăţită de o frază edificatoare a lui Hristos : „Daţi Cezarului ceea ce este al Cezarului şi lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu". Fiecare predicator făcu o lungă şi mişcătoare interpretare a acestui pasaj din

Biblie. Cu vorbe întortocheate şi pline de har explicară toţi valoarea parabolei şi măreţia pe care o proiecta. O arătau ca fiind în strînsă legătură cu porunca a zecea, deoarece ordona, ca şi aceasta, să dispună fiecare numai de ceea ce-i dăduse Dumnezeu. Nimeni nu putea să se amestece, direct sau indirect, în bunurile altuia. Nici mai mult, nici mai puţin ca Hristos, care spusese că „El" nu avea nimic de-a face cu bogăţiile Cezarului ; în schimb, cu ale cerului era altceva. „El" putea pedepsi lăcomia Cezarului pe lumea cealaltă, aşa cum îi va pedepsi, cu cea mai mare neînduplecare, pe toţi aceia care s-ar atinge de bunurile pămînteşti ale altora. Pilde găseau din belşug, unele extrase chiar din Biblie, altele din viaţa obişnuită. Fu mai ales instructivă ultima parabolă care, ca şi cum preoţii s-ar fi înţeles de mai înainte, răsună din toate amvoanele. Grăiau toţi cam astfel : „Presupuneţi, iubiţi creştini, că vine un om şi arătîndu-mi o frumoasă bucată de pămînt, îmi spune : «Ogorul ăsta e al tău. Ia-l !» Ce trebuie să-i răspund eu ? Iată ce trebuie să-i răspund : «Nu, domnule, această proprietate nu e a mea, ea aparţine altuia prin voia lui Dumnezeu şi nu pot să o iau». Celălalt stăruie şi-mi spune : «Eu sînt o înaltă autoritate şi ţi-o dau». Dar eu, dacă sînt bun creştin, trebuie să mă împotrivesc : «Nu. Dumnezeu mă opreşte să uzurp pămîntul altuia. Tu, ca şi Cezar, poţi să dispui numai de ceea ce e al tău şi nu de acest pămînt, care nu-ţi aparţine.»"

Credincioşii ieşiră din capelă exaltaţi şi cu desăvîrşire lămuriţi. Cuvintele şi exemplele popilor scînteiau în adîncul conştiinţei lor ca stelele de pe cer. Îndreptîndu-se spre colibe, pe potecile care mărgineau semănăturile, mulţi dintre ei îşi amintiră de făgăduiala preşedintelui. Dar acea luminoasă făgăduială zăcea acum într-un colţ al minţii lor, asemenea unui pumn de cenuşă.

Singură Fortuna nu se resemna să se lepede de toate nădejdile avute. Un glas care ţîşnea din ungherul cel

mai ascuns al inimii ei îi şoptea că nu era departe vremea cînd Tumi va arunca din nou sămînţa în *pegujal*-ul său.

6

În zilele care au urmat slujbelor Născătoarei, s-au produs în sat două evenimente, pe cît de neaşteptate, pe atît de însemnate.

Într-o dimineaţă sosi neanunţat subprefectul, se opri pe maidanul care servea drept piaţă şi porunci să se adune oamenii. Muncile fură întrerupte la toate moşiile din regiune şi prin bucătării focurile încetară să mai fumege. Piaţa nu întîrzie să se umple de *poncho*-uri, de fuste şi de zgomotul copiilor. Subprefectul începu a vorbi ; spuse că satul va avea de azi înainte un primar şi arătă către un metis care-şi plimba ochii asupra mulţimii. Se dezlănţui un val de bucurie cum rareori se mai văzuse la acei săteni. Nici n-ar fi putut să se bucure mai puţin de un atare privilegiu. De azi înainte, nu se vor mai duce să ceară dreptate la porţile conacelor, nici sub streşinile poliţiei din tîrg.

Cîteva zile după ce-şi luă în primire funcţia, primarul se întoarse din tîrg cu o ştire care din nou făcu să tresalte inimile de bucurie. Satul va avea şi o şcoală. Şcoala era un vis pe care lumea aceea măruntă îl nutrea de multă vreme. Moşierii nu doriseră niciodată ca odraslele indienilor să înveţe carte ; găsiră întotdeauna mijloace pentru a zădărnici aplicarea legii care-i obliga să înfiinţeze şcoli ; cu nemaipomenită neruşinare spuneau : „Dacă indianul se civilizează, cine va munci pentru noi ?“ Şi iată că vechiul vis al ţăranilor era pe punctul de a deveni o realitate. Şcoala nu va depinde de moşier, ci de guvern. Înainte ca primarul să pornească în căutarea localului, sătenii se şi

gîndiseră că nu se va găsi nimic potrivit şi va trebui să se construiască un local nou, undeva la marginea satului. Primarul crezu că-i va fi mai uşor să obţină de la vreun moşier vecin o încăpere sau două în conacul său. Făcu multe demersuri, dar toate îi serviră numai să descopere inimi de piatră şi capete goale. Atunci ţăranii se hotărîră să-şi zidească ei înşişi şcoala. Şi se puseră pe treabă. În prima duminică, lipsită din fericire de procesiuni şi predici, porniră cu mic, cu mare şi găsiră un loc bun la poalele muntelui, dincolo de coliba lui Tumi. În serile următoare, unii adunară pietre pentru temelie, alţii coborîră la malul rîului şi pregătiră lutul pentru cărămizi. Fiecare era încredinţat că pune umărul la o înfăptuire de mare folos. Înţelegeau doar că şcoala era poarta prin care va pătrunde în ei lumina cunoaşterii, glasul care îi va învăţa cît preţuieşte un om şi ce este el faţă de ceilalţi. Nimeni nu-şi cruţa puterile, bucuria creştea ca un val şi umplea satul de rîsete şi cîntec. Cînd erau slujbe sau procesiuni, bărbaţii se duceau cu rîndul şi uneori trimiteau numai femeile şi copiii.

Cîteva zile după ce popii socotiră că au terminat cu bine „salvarea" sufletelor, lucrările de zidărie se sfîrşiră. Mai trebuiau puse uşile şi ferestrele. Autorităţile nu aveau bani pentru cheltuiala aceasta, iar ţăranii erau săraci. Şi iată că sosi învăţătorul, înainte ca oamenii să fi avut timp să se gîndească la el. Era un flăcău voinic, înalt şi spătos, cu părul vîlvoi, nasul ascuţit şi ochi pătrunzători. Venea de la oraş, împreună cu soţia sa şi un copil de cîteva luni. În seara aceea nici un locuitor din sat nu se lăsă pînă nu merse la şcoală să ureze bun venit învăţătorului. La salutul lor sincer, spus din toată inima, adăugară şi nişte porumbi, cîţiva pumni de grîu sau de *quinua*, cîte un pui, vreo duzină de ouă, în sfîrşit ceva care într-o formă oarecare să poată materializa bucuria şi nădejdile lor.

Învăţătorul se instală într-o cămăruţă care fusese anume construită pentru locuinţa sa, dar nu avea încă uşă şi tencuiala era umedă.

Fără întîrziere, se dădu zvon că încep înscrierile și după cîteva zile se și inaugură școala, fără surle și trîmbițe, fără discursuri mai ales, dar cu multă însuflețire.

Școala avea două clase destul de mari comunicînd între ele printr-o ușă largă ; se dovediră prea mici însă pentru mulțimea de copii sosiți din toată regiunea. Era o dovadă că oamenii înțelegeau bine cît folos le va aduce învățătura.

Cursurile n-au mers de la început fără piedici. Învățătorul avea în fața sa o ceată de băieți și fete de toate vîrstele, cu caractere diferite și greu de strunit. Îl încurca și lipsa mobilierului, înlocuit deocamdată cu simple lavițe din cărămizi. Lipsa de materiale era pentru el problema cea mai mare. Dar munca nu înceta. În recreații, era o plăcere să privești jocul gălăgios al prichindeilor, timida solemnitate a flăcăiașilor de paisprezece ani și năzbîtiile puștilor necăjind pe fricoasele fetițe.

În ce privește copiii lui Tumi, se duseră cu toții la școală. La început fusese hotărît să-i înscrie numai pe băieți, pentru că Miquita era fată mare și nu era chip să rămînă casa fără ajutorul ei. Dar copila sări să-și apere drepturile cu o dîrzenie neașteptată și cu puternicul argument al lacrimilor, iar părinții nu avură încotro și o trimiseră și pe ea la școală. Fortuna se văzu nevoită să se lase de micul ei negoț și să ia asupră-și cele mai multe din treburile gospodăriei. Totuși n-a fost nevoie să se încarce cu toate ; Miquita îi mai dădea destul ajutor în casă în orele libere, iar Juancho, îndată ce ieșea de la școală, alerga pe munte pentru a păzi oile. Ceilalți puști se străduiau și ei să fie folositori.

Încetarea micilor vînzări cu care se îndeletnicea Fortuna nu întîrzie să-și facă simțite urmările în colibă. Era mai puțină mîncare, erau mai slabe nădejdile de a cumpăra îmbrăcăminte ; cît despre dulciuri, fură suprimate cu totul. Dar nici unuia nu-i trecu prin minte

să se plîngă, socoteau toţi că e firesc să fie aşa şi nimeni nu se gîndi că negoţul trebuia reluat. În timpul acesta Tumi trăgea ultimele brazde de arătură pe pămîntul domnişoarelor Asúa şi cu asta luă sfîrşit ocupaţia lui acolo. Căută de lucru pe la moşiile vecine ; la unii proprietari casele căzuseră în ruină, dar nici unul nu arătă cea mai mică dorinţă de a le repara. Trebui să se ducă în tîrg, unde găsi din fericire de lucru ca zidar, cu un salariu destul de bun.

Tumi lăsase neîncheiate socotelile sale cu „cucernicele". Ele aveau, după cum am văzut, un ciudat fel de a fi. Erau virtuoase şi pline de bunăvoinţă, dar le plăcea să amîne rezolvarea anumitor treburi, mai ales a acelora care aveau drept urmare o plată în bani. În schimb, cu cît zel, cu cîtă grabă încasau veniturile proprietăţii şi cum li se mai lumina faţa cînd se aşezau să numere banii intraţi în casă. Tumi le văzuse astfel de nenumărate ori şi pînă la urmă nu izbuti să-şi facă o idee destul de limpede despre ele. Totuşi, dacă cineva l-ar fi întrebat cum erau moşieriţele, i-ar fi răspuns fără să stea la gînduri : „Sînt foarte bune, dar nu le place să plătească".

Tumi nu s-ar fi dus niciodată de bună voie să ceară socoteala. Simţea o teamă ciudată, o sfială de neînţeles ori de cîte ori se gîndea să meargă să discute cu stăpînele, de parcă s-ar fi ştiut vinovat de ceva şi ele ar fi trebuit să-l judece. Totdeauna se întîmpla astfel şi lucrurile ar fi ajuns şi mai rău fără amestecul Fortunei.

Cu toate çă Tumi — poate din pricină că în ultimul timp cîştiga bine — se arăta mereu gata să amîne, Fortuna hotărî că trebuie să se răfuiască cel mai tîrziu pînă duminica următoare. Lucrurile nu mai erau atît de încîlcite ca prima oară, pentru că plata zilei de lucru se fixase, iar în ulcior se păstrau grăunţele, mărturie a numărului de zile lucrate. În ce priveşte avansurile, şi asta era limpede : atîta porumb, atîta grîu, atîta

quinua și bani de loc. Fortuna se puse pe numărat cantitatea de grăunțe primite, apoi luă deoparte un pumn și făcu grămăjoare din atîtea boabe, cît era plata unei zile de lucru ; la urmă numără grămăjoarele și obținu rezultatul precis. În același fel procedă și cu alimentele primite, socotindu-le la prețul zilei, după care trase încheierea că Tumi mai avea de încasat o sumă bunicică.

Duminică sosiră devreme la conacul moșiei, dar amîndouă domnișoarele umblau de colo, colo, ocupate cu pregătirîle slujbei. Se apropia ceasul cînd trebuia să vină preotul și altarul încă nu era împodobit cu flori, nici sticla de vin nu fusese adusă și nici sufrageria măturată. Între timp, curtea se umplea de credincioși, nerăbdători să asculte slujba. Preotul veni destul de tîrziu, dar își puse odăjdiile într-o clipă și se ivi ca prin farmec în fața altarului începînd slujba în latinește. Cînd o isprăvi, domnișoarele îl poftiră în sufragerie, însoțindu-l cu o grămadă de complimente și plecăciuni. Gustarea ținu mai mult decît de obicei și era aproape de amiază cînd preotul plecă acasă pe un căluț al moșierițelor.

Pînă în clipa aceasta se prelungi așteptarea lui Tumi și a Fortunei. Slujba religioasă fusese orișicum o compensație. Domnișoarele răsfoiră apoi registrul și luară în mînă creionul, dar păreau să aibă socoteala în cap, căci într-o clipită, făcînd doar cîteva însemnări pe hîrtie, îi spuseră lui Tumi că el le-a rămas dator ; diferența rezultată era destul de mare. Fortuna rămase încremenită, dar își regăsi îndată cumpătul și ceru lămuriri. Moșierițele îi recunoscură lui Tumi abia vreo două treimi din totalul zilelor pe care îl arăta ulciorul ; țineau apoi să încaseze pentru grîne prețuri mult mai mari decîte cele cunoscute în tîrg. În registru apărea și un avans în bani. Pe fiecare din aceste socoteli Fortuna le răstălmăci, aduse dovezi, le udă cu ropote de lacrimi și sfîrși astfel :

— Precum se vede, omul sărac n-are niciodată dreptate. Adevărul curat, pe buzele noastre se şterge şi încetează de a mai fi adevăr. Numărăm zilele de lucru şi ni se spune : „Ai numărat rău". Cerem plata obişnuită şi ni se dă pe jumătate ; însă pentru grînele ce le primim ni se socotesc preţuri de speriat, fără pic de milă. Aşa se face că munca săracului nu preţuieşte mai nimic, în timp ce produsele bogaţilor fac cît greutatea lor în nestemate... şi o podidi plînsul.

— Nu-ţi mai face atîta sînge rău, Fortuna, spuse Maria del Carmen. Doar nu a murit nimeni. Discutînd se aranjează lucrurile. Hai să vedem... Poate s-a făcut vreo greşeală — şi începu să frunzărească din nou registrul. Dar domnişoarele erau femei care nu se dădeau uşor bătute şi rezultatul revizuirii n-a schimbat socoteala nici cu un bănuţ. Tumi nu avu încotro şi rămase încărcat cu pretinsa datorie. Văzînd că Fortuna nu înceta să plîngă, Maria del Rosario, cu un larg gest de generozitate, îi spuse :

— Nu-i nimic, Fortuna. N-o să vă cerem banii imediat. Ne veţi plăti cînd puteţi, sau mai bine, prin munca voastră.

7

Felul cum se gospodărise învăţătorul îi umplea de mirare pe săteni. Ei socoteau că un om învăţat vine neapărat din lumea celor bogaţi, pentru că în patrimoniul acestora se găseau luminile ştiinţei. Aşteptau să vadă sosind dintr-un moment într-altul mobile luxoase, obiecte nemaivăzute de ei, dar zilele treceau, fără să se arate nimic, şi nimeni nu văzu altceva în camera lui decît un pat, o masă micuţă nevopsită şi un scaun destul de vechi ; mai era şi un maldăr de cărţi. Învăţătorul şi nevastă-sa se îmbrăcau foarte modest, iar pentru copil întocmiră, într-un ungher al

camerei, un hamac, așa cum îl făceau indienii, din niște cîrlige, o frînghie și o bucată de molton. Toate astea nu se potriveau de loc cu confortul de care se bucură de obicei bogații, și țăranii nu se dumireau cum se mulțumea să trăiască în atîta strîmtoare un cărturar ca învățătorul.

Soția lui — „învățătoarea", cum o numeau oamenii — nu semăna de loc cu femeile înstărite din vale, așa cum le cunoșteau ei. Nici sclifosită, nici înfumurată, nu era văzută nici un moment stînd cu mîinile în sîn: veșnic făcea ceva, gătea, spăla și călca rufe sau cîrpea. Mai îndeplinea și sarcina de a-i învăța pe copii curățenia, punîndu-i să măture, cu rîndul, clasele și curtea. Și încă mai găsea timp — nu arareori — pentru a-l ajuta pe soțul ei; atunci intra în cea de-a doua clasă și, în fața ei, copiii încetau să mai zburde, devenind atenți.

Într-o după-amiază, pe cînd gălăgioșii elevi se împrăștiau pe potecile cîmpului, veni la învățător un musafir ciudat. Un omuleț grăsuț, cu fața ca a unei pisici sălbatice la pîndă se ivi pe neașteptate în curte. Se prezentă cu un șir de nume și pronume, din care învățătorul reținu numai trei: Martínez, Luján și Zucincos.

Neavînd unde să-l primească, învățătorul îl pofti într-una din clase. Cum acolo nu se afla nimic care să semene cu un scaun, se așezară pe lavițele de cărămizi.

Era un proprietar vecin care începu să-i adreseze învățătorului o droaie de complimente. Ca om iubitor de progres ce era îi aduse laude pentru înființarea școlii și pentru faptul că tocmai el fusese trimis, cu misiunea de a-i călăuzi pe copiii satului pe drumul cunoașterii. Proprietarul făcea paradă de vorbe alese și le pronunța declamator, cu puncte și virgule. A dorit întotdeauna să converseze cu oamenii culți și-i plăcea grozav să citească. *„Life"* și *„Visión"* [1] erau lecturile

[1] *Life* și *Visión*: reviste-magazin.

sale favorite, pe care le înghiţea de la prima pînă la ultima pagină. Vorbea fără întrerupere, ca într-un monolog, în timp ce interlocutorul său îl asculta cu cea mai mare atenţie şi cu uşoare mişcări aprobative. Dînd să plece, îşi băgă capul ca din întîmplare în camera învăţătorului şi arătă o sinceră uimire :

— Dar, dragul meu profesor, nu sînteţi instalat după cum meritaţi. Dacă-mi permiteţi, vă ofer din toată inima o cameră în casa mea, o cameră mobilată cum se cuvine, unde vă veţi putea stabili cu scumpa dumneavoastră soţie. Vă fac oferta cu cele mai bune intenţii şi vă rog să nu mi-o respingeţi.

În pofida a tot ce s-ar putea presupune, această dovadă de mărinimie nu-i pricinui învăţătorului nici plăcere, nici mirare. Nu era un naiv şi apoi fusese informat despre întîmplările care precedaseră construcţia şcolii. Dîndu-şi toată silinţa de a fi cît mai politicos, respinse generoasa ofertă. Proprietarul căscă gura şi ochii, de parcă ar fi descoperit deodată că se află în faţa unui om care şi-a pierdut raţiunea. Stărui apoi, cu frazele cele mai convingătoare care-i veniră pe buze, dar se lovi de acelaşi refuz, exprimat cu cea mai desăvîrşită politeţe.

În după-amiaza următoare, la aceeaşi oră, învăţătorul primi o nouă vizită : un bărbat de statură înaltă, bine legat, cu ochii parcă adormiţi, smolit tare la faţă, ciupit de vărsat şi spîn. Vorbea puţin, cu oarecare greutate, bîlbîindu-se. Era tot un moşier, vecin cu generalul Castillejo. Găsind prea puţine lucruri de spus, vizita sa dură doar cîteva minute. La plecare, rosti cu oarecare căldură :

— Ce aş putea să vă ofer... Casa mea e şi a dumneavoastră.

Două zile mai tîrziu, la lăsarea nopţii — o noapte cu lună — se auzi apropiindu-se pe poteca pietroasă a şcolii, un tropăit puternic de cal. Animalul se ivi în curte cu călăreţul, care purta în cap o pălărie cu boruri late şi pe umeri un *poncho* foarte lung. Încă o vizită :

un moşier care dorea să-l cunoască pe învăţător şi să-i ofere sprijinul său dezinteresat. Un bărbat plăcut la chip şi cu un fel de a se purta foarte simplu. Vorbea cîte puţin din toate : de-ale cîmpului şi de la oraş, ceva despre agricultură, ceva politică, ceva despre şcoală şi ceva de asemenea despre viaţa de sacrificiu a învăţătorilor. Un om cu vorbe blajine, în care totul te îmbia la prietenie, la încredere. Stătură de vorbă destul de mult, aproape o oră, după care, cu un gest cordial, proprietarul strecură o invitaţie. Învăţătorul, cu familia, ar putea s-o petreacă duminica în *„quinta"* [1] sa (moşierul locuia foarte aproape de tîrg). Învăţătorul se arătă recunoscător, dar spuse că ziua asta a rezervat-o unei vizite la părinţii săi, care trăiau de cealaltă parte a văii. Celălalt îl rugă atunci să accepte invitaţia pentru duminica următoare. Învăţătorul rămase un moment în încurcătură ; spuse apoi că, mai fiind atîta timp pînă atunci, nu putea să se angajeze de pe-acum, adăugînd că, în orice caz, el considera o onoare faptul de a-i putea păşi pragul casei. Chiar în clipa în care spunea asta, îi fulgeră prin minte, asemenea unei stele între nori, un gînd : să-i ceară musafirului să aiute şcoala dînd de la el cîteva uşi. Cînd îşi traduse ideea în cuvinte, moşierul şovăi o clipă, apoi spuse :

— Da, am acasă nişte uşi uzate. Veniţi să le vedeţi şi, dacă vă pot folosi, luaţi-le.

Învăţătorul nu dormi toată noaptea. Dimineaţa, cînd veniră copiii la şcoală, îi chemă pe băieţii mai mari, destul de mulţi, şi împreună cu ei se îndreptă spre *quinta* lui *don* Cayetano Robledo, cum se numea moşierul. Acesta se întrecu în politeţi poftind pe învăţător în eleganta sa cameră de primire şi ţinîndu-l de vorbă, în timp ce în curte aşteptau nerăbdători şi zgomotoşi elevii. *Don* Cayetano se întunecă la chip cînd *don* Silvestre — aşa se numea învăţătorul — nu voi

[1] *Quinta :* vilă.

să bea din *ambrosía*[1], pe care i-o aduse într-un pahar mare de cristal, o fată, care nu părea obişnuită să ridice ochii din pămînt.

— Vă place să vă supăraţi prietenii ? se mîhni moşierul.

Fără să răspundă, *don* Silvestre luă paharul şi-l goli dintr-o sorbitură. Băutura avea un gust foarte plăcut...

În afara uşilor, la vilă erau de prisos şi nişte ferestre. Nici învăţătorul nu şovăi să le ceară, nici moşierul să le dea. Numai că primul, înainte de a se pregăti pentru înapoierea la şcoală, trebui să golească un al doilea pahar de *ambrosía* şi să-şi dea cuvîntul că va petrece negreşit o duminică la *quinta*. Cu toate că lemnăriile erau grele, băieţii le cărară veseli şi sprinteni, fără să simtă oboseala, fericiţi la gîndul că în curînd vîntul n-o să mai intre prin clase jucîndu-se printre filele caietelor.

În aceeaşi zi, pe înserate, învăţătorul merse la coliba lui Tumi cerîndu-i să dea o mînă de ajutor la aşezarea uşilor. Fără să pregete, zidarul îi spuse că era bucuros să facă o asemenea treabă, iar ziua cea mai potrivită pentru el era duminica. Nu rosti nici o vorbă despre plată. Mulţi săteni se oferiră apoi să-l ajute. Tumi alese cîţiva dintre ei şi în prima duminică fură aşezate uşile. Montarea ferestrelor rămase pentru duminica următoare.

După *don* Cayetano mai veniră la învăţător şi alţi moşieri, care locuiau în părţile mai îndepărtate ale văii. Numai o singură vizită, tocmai aceea la care Silvestre s-ar fi putut aştepta, a administratorului din Saipurenda, moşia cea mai apropiată, nu s-a produs. În schimb, sosi o carte de vizită bine scrisă din partea domnişoarelor Asúa, care-l invitau, cu multă politeţe, să vină să asculte slujba de duminică în capela casei lor. Învăţătorul băgă invitaţia în buzunar şi nu-şi mai aminti de ea, nici de trimiţătoarele ei.

[1] *Ambrosía:* băutură preparată din lapte proaspăt cu mirodenii şi rachiu.

Silvestre îşi impusese o regulă severă : să ocolească relaţiile pe care proprietarii încercau să le înnoade cu el. Ştia că aşa trebuie. Învăţătorul care s-ar fi lăsat atras de bogătaşi putea fi asemuit cu albina zăpăcită care zboară în jurul gurilor căscate ale broscoilor ; mai curînd sau mai tîrziu va fi înghiţită. Nu ne-am mira ca această imagine să le pară multora exagerată, dar trebuie să se ţină seama că Silvestre avea o concepţie foarte puţin sau de loc obişnuită despre rolul învăţătorului de ţară şi ea deriva din altele, strîns legate cu ideea de patrie, societate şi cu însăşi viaţa.

Cu totul altfel privea relaţiile cu ţăranii. Aceştia îi încredinţau în mîini lutul acela nepreţuit — copiii lor. El trebuia să frămînte acest lut fără a-l risipi, fără a-l strica şi fără a pierde vremea. După felul său de a gîndi, el trebuia să schimbe forma arhaică a acelui lut, înjositoare pentru demnitatea umană şi să-i dea valori şi proporţii noi, pe care omul le cere şi le merită, pentru simplul fapt că e om. Părinţii i-au pus acest lut în mîini fără nici o şovăire, cu toată încrederea, şi pentru asta el se simţea îndatorat ; datoria lui se plătea cu o singură monedă, bătută însă dintr-un metal foarte scump : sinceritatea, şi dintr-un alt metal, nu mai puţin scump : efortul.

Potrivit felului său de a fi, Silvestre se purta cu sătenii prietenos şi simplu. Puţine lucruri îl mulţumeau atît ca o discuţie cu ei. Dacă întîlnea pe vreunul în drumul său, ceea ce i se întîmpla des, căci îi plăcea mult să se plimbe pe cîmp în orele libere, se oprea să schimbe cîtva vorbe iar uneori îl însoţea pe ţăran o bucată de drum. Cînd afla despre cineva că s-a îmbolnăvit, o pornea imediat spre coliba lui şi dacă în trusa farmaceutică avea medicamentul necesar, i-l ducea bolnavului fără întîrziere. La şcoală, el nu era numai învăţătorul, dar şi medicul. Într-o zi, o muşcătură de cîine ; în altă zi, o durere de măsele ; altă dată, în sfîrşit, un cap spart la joacă. Iar sătenii ştiau să-i mulţumească, în felul lor. Prima îngrijire medicală o avu de dat în coliba Fortunei. I se infectase femeii un picior din pricina unui spin intrat în carne, în timp

ce urca pe munte cu vitele. Învățătorul a lecuit-o în cîteva zile. După însănătoșire, Fortuna îi aduse o legătură cu ouă. Învățătorul îi spuse cu delicatețe că dorea să i le plătească, dar în acea clipă văzu ochii femeii umplîndu-se de lacrimi ; atunci își bagă banii înapoi în buzunar și căută cuvintele cele mai potrivite pentru a șterge jignirea ce fără voie i-o adusese. Această întîmplare, măruntă în sine, îl ajută să înțeleagă sensibilitatea sufletului indian. Nu mai repetă greșeala, încredințîndu-se că oamenii aceia voiau să răsplătească întotdeauna binele ce li se făcea ; socoteau răsplata, e drept, cu o monedă foarte umilă, dar expresivă. Un ou. Două ouă. Patru ouă. Uneori un pui.

Silvestre mai îndeplinea un rol, nu mai puțin însemnat, acela de scrib al satului. Mulți țărani aveau feciori sau alte rude muncitori în mine sau la oraș ; adesea poșta le aducea pe neașteptate cîte o scrisoare. Mai înainte trebuia să se roage de vreun conțopist, care cerea plată pentru citit scrisoarea și pentru scris răspunsul. Acum ei se duceau de-a dreptul la școală și *don* Silvestre citea și scria fără să primească nimic în schimb, susținînd că nu-și făcea decît datoria, în situația sa de învățător și prieten al satului.

1

Lungile şi zeloasele practici religioase cu care fuseseră blagosloviţi ţăranii n-au trecut fără să fi pătruns în conştiinţa lor, asemenea ploilor putrede care ajung să satureze de apă chiar şi rădăcinile cele mai adînci ale plantelor. Oamenii rămaseră pocăiţi şi ruşinaţi, ca şi cum preoţii le-ar fi smuls din inimă un păcat greu şi l-ar fi arătat tuturor la lumina zilei. Şi, într-adevăr, ei se gîndiseră mult la făgăduiala preşedintelui, dorind fierbinte ca pămîntul moşierilor să treacă în mîinile lor. Acum ştiau că n-au făcut bine, că bunul altuia nu le poate aparţine şi trebuia să trăiască şi de-acum înainte tot flămînzi şi săraci, ca şi pînă acum, aceasta fiind voinţa lui Dumnezeu.

În săptămînile ce urmară nimeni nu mai pomeni de păcătoasa năzuinţă şi dacă li se furişa vreodată în cuget, o alungau, închipuindu-şi că diavolul voia să-i ducă în ispită. În zadar colinda primarul prin sat, vorbind despre împărţirea pămîntului, ca despre o reformă dreaptă şi neapărat necesară, a cărei înfăptuire nu va zăbovi mult. Oamenii îşi astupau urechile, aşa cum se închid uşile în faţa unor musafiri nepoftiţi.

Dar într-o zi, un colon de pe o moşie apropiată veni la şcoală cu un ziar pe care-l adusese din oraş. După cum i se spusese acolo, în ziar scria ceva în privinţa pămînturilor şi el socotise că numai învăţătorul ar putea judeca ce era adevărat şi ce nu. Desfăcînd ziarul, *don* Silvestre se pomeni în faţa unui decret al guvernului: se organiza o comisie pentru a studia principiile unei reforme serioase în distribuţia proprietăţii agricole, precum şi modul de a le introduce în toată ţara. Indianul părea că nu-şi crede urechilor

şi pe faţă i se zugrăveau vii semne de nedumerire. În sinea sa se ridicară faţă în faţă făgăduiala reînnoită a preşedintelui şi cuvintele de blestem ale preoţilor, mizeria sa de totdeauna şi visul îndestulării, trista sa condiţie de rob şi speranţa unei vieţi libere şi demne. Atît de aprigă fu lupta încinsă între aceste idei şi simţăminte potrivnice, încît, după ce învăţătorul repetă cuprinsul decretului, tălmăcindu-l şi în dialect, omul se îndepărtă în tăcere, cu pasul nesigur şi capul plecat, de parcă i-ar fi fost ochii învăluiţi într-un joc de lumini şi beznă.

Acelaşi joc de lumini şi beznă şi aceeaşi luptă între idei şi simţăminte potrivnice copleşiră întreaga populaţie indigenă, de îndată ce se împrăştie ştirea despre decret. Făgăduiala preşedintelui era pe cale de a deveni o realitate vie, dar în faţa lor se ridica, neînduplecată, oprelişteа divină, arhanghelul biblic înarmat cu un paloş de foc, care împiedica intrarea muritorilor de rînd în lăcaşul bunăstării. Spiritul indigen e simplu şi naiv ; sfiala sa e la fel de mare ca şi buna sa credinţă ; nu e greu să-l conduci pe un drum, să-l faci apoi să se întoarcă şi să-l îndrumezi în altă direcţie. Dar acum două forţe contrarii trăgeau de el în acelaşi timp. Se întîmpla întocmai ca în acele mistere religioase pe care le reprezentau grupurile de dansatori la sărbătorile de hram : sufletul creştin întins la pămînt şi deasupra îngerul şi demonul luptîndu-se pentru el cu o amarnică îndîrjire.

Tot pe atunci începu să colinde prin sat un zvon nedesluşit, despre un individ necunoscut care se ivea noaptea prin colibele cele mai îndepărtate ; le vorbea ţăranilor, lămurind scopul şi foloasele reformei agrare. N-ai fi găsit, firește, nici un om care să mărturisească : „L-am auzit“ sau „L-am văzut“ ; cei ce vorbeau despre asta se mărgineau să spună că au aflat zvonul pe drum, în tîrg sau în satul vecin. Ca un amănunt mai de seamă adăugau că acest individ venea de la oraş la căderea nopţii şi dispărea înainte de ivirea zorilor,

pentru a reveni numai după ce treceau cîteva zile. Mai tîrziu s-a aflat că omul era un miner.

Tumi continua să lucreze în tîrg ; nu lipsea nici o zi de la muncă, trebuia doar să-şi hrănească familia. Îndeobşte, cum ieşea de la lucru, lua fără întîrziere drumul spre sat şi înainte de lăsarea nopţii copiii mai mici şi cîinele alergau să-l întîmpine, sărind de bucurie. Dar o dată, avînd unele cumpărături de făcut, la ora cînd ar fi trebuit să vadă copiii alergînd, el abia cobora spre rîu, destul de adînc în acel anotimp. Şi atunci văzu pe malul celălalt un om, aşezat pe o piatră, care îşi ştergea picioarele ude şi se încălţa. Intrînd în rîu Tumi observă că omul era tînăr de tot şi fără îndoială străin, căci îmbrăcămintea lui nu semăna cu a metişilor din tîrg, nici cu a indienilor. Cînd Tumi puse piciorul pe nisipul umed al malului celălalt, omul tresări şi alergă voios spre el, ca înspre un prieten pe care nu l-ai văzut de multă vreme ; apropiindu-se, îl salută în dialect :

— Ce mai faci, frăţioare ?

Pe Tumi îl uimi salutul, i se păru nepotrivit ca un tînăr să se adreseze astfel unui om mai în vîrstă. Văzînd că nu-i răspunde, celălalt repetă fraza pe un ton vesel şi-i întinse mîna.

— Bine, domnule, foarte bine, răspunse de astă dată Tumi, luptîndu-se cu ceaţa de uimire care-l învăluia şi strîngînd slab mîna străinului.

— Dar, *kunpa*[1] — stărui acesta fără a-i slobozi mîna — nu mă mai cunoşti ? Uiţi atît de uşor ?

Tumi nu găsi nimic de spus, sigur că pentru prima oară îl vedea pe omul acela ciudat.

— Nu-ţi aminteşti de camionul condamnaţilor, de drumul prin pădure, de văgăunile din munţi ?...

Într-o clipă lui Tumi i se şterse ceaţa de pe ochi. Era flăcăul acela care, fără să-şi dea seama, îl învăţase cum să evadeze, ajutîndu-l apoi cu atîta grijă şi

[1] *Kunpa :* prietene (în lb. *quechua*).

înțelepciune să iasă din codru arătîndu-i cum să ajungă în oraș. El era, tînărul acela prevăzător și tăcut, fără exemplul căruia lui nici nu i-ar fi trecut prin minte să sară din camion, ci ar fi mers să se îngroape în iadul închisorii din munți, poate pentru totdeauna.

— Ah, tovarășe drag ! exclamă Tumi îmbrățișîndu-l cu căldură. Tu ești ! Tu ești ! Nu mi-aș fi închipuit niciodată că ne vom revedea așa, în clipa în care mă așteptam mai puțin.

— Nici eu, *kunpa*. Nu știam că ești *valluno* [1] și nici că trăiești prin locurile astea.

Se priviră o bucată de vreme, plini de bucurie. Apoi reieși că amîndoi aveau același drum. Porniră. Tumi nu întîrzie să-și dea seama că acesta era minerul despre care se tot vorbea în sat. Tînărul nu mai era atît de tăcut, atît de temător ca în zilele evadării. Atunci nu se interesase nici măcar de numele său ; de astă dată îl întrebă de la început cum îl cheamă, apoi despre felul cum trăia, unde-i era locuința, despre familia, ocupația, cîștigul, speranțele sale. Și nu-i ascunse că el era omul care venea noaptea prin colibe.

— Așadar — îl întrebă Tumi — tu le vorbești oamenilor despre împărțirea pămîntului ?

— Da, *kunpa*. Dar nu ăsta e lucrul cel mai de seamă. Sînt și altele mult mai însemnate decît simpla stăpînire a pămîntului.

— Și de ce nimeni nu vrea să spună că te-a primit în coliba lui ?

— Mi-au ascultat sfatul. Așa trebuie să facă deocamdată. Moșierii sînt tari și puternici și vor mai fi destul timp. Dacă află despre venirile mele, ar putea să mă arunce din nou pe drumul unde m-ai cunoscut. Și nu-mi pot îngădui să lipsesc.

— Bine, dar guvernul e împotriva moșierilor.

[1] *Valluno :* băștinaș din văile centrale ale Cochabambei (în lb. *quechua*).

— Nu, *kunpa*. Aşa se arată numai. Şi guvernanţii şi moşierii sînt toţi o apă, bogătaşi, *qhapajkuna* şi au aceleaşi interese. Dar despre asta vom vorbi cu alt prilej.

Umblînd şi discutînd astfel, ajunseră pînă la marginea satului.

— Niciodată nu ţi-am ştiut numele, spuse Tumi cînd se despărţiră. Cum să-ţi zic?

— Zi-mi Tomás, şi mai bine ar fi să-mi spui „Minerul".

„Acelaşi nume, gîndi Tumi. Avem acelaşi nume."

— Coliba ta n-o să scape de vizita mea, spuse glumind minerul şi se îndepărtă.

— Mi-ai face o mare cinste, răspunse Tumi privind cum se mistuia făptura omului în pîcla înserării.

2

Urmînd pilda celorlaţi, Tumi spuse şi el că a auzit povestindu-se despre individul necunoscut, un miner, pare-se, care umblă într-adevăr prin această vale. La ceea ce se ştia pînă atunci, mai adăugă că omul avea de comunicat indienilor lucruri mari, poate şi mai mari decît împărţirea pămînturilor. Această veste, ieşită din gura lui Tumi, om iubit şi respectat în sat, căpătă o însemnătate covîrşitoare în ochii ţăranilor. Putea oare să existe pentru ei ceva mai de seamă decît stăpînirea pămîntului? Să zicem că ar exista, dar ce ar putea fi oare? Fără doar şi poate, asta îţi dădea de gîndit.

Tumi se gîndea mult la „Miner". Avea motive să-l iubească şi să-l admire. Un bărbat atît de tînăr şi atît de înzestrat! Poate de aceea îi venea greu să-l înţeleagă. Se cunoscuseră în zile de nenorocire şi nedreptate, împărtăşiseră aceleaşi riscuri şi pedepse.

Aseară i-a spus că misiunea lui nu-i îngăduia să fie trimis încă o dată în junglă. De ce, totuşi, continua să-şi expună libertatea, tinereţea şi însăşi viaţa ? Ce urmărea cu drumurile astea de noapte, intrînd prin colibe cu atîta fereală, ocupîndu-se de lucruri care lui însuşi nu-i puteau aduce nici un folos ? El nu era ţăran şi se ferea de autorităţi şi de moşieri. Nu era un răufăcător. Şi nimic nu-l arăta a fi şarlatan, nici smintit. Atunci ce urmărea ?

Tumi aşteptă cu nerăbdare ca tînărul să vină la el, după cum făgăduise. Ardea de dorinţa să stea amîndoi la sfat, mult, cît mai mult ; voia să-l întrebe atîtea lucruri, să-l cunoască mai bine, să ştie cine era el cu adevărat, de unde vine, încotro merge, de ce duce această viaţă ciudată. Dar zilele treceau una după alta şi omul nu se arăta. Uneori, Tumi nu pleca din tîrg pînă ce nu asfinţea soarele, apoi aştepta pe malul rîului pînă se lăsa noaptea, tot nădăjduind că întîlnirea se va repeta. Dar nu se repetă, şi omul aşteptat nu-i păşi pragul colibei. Într-o dimineaţă, pe cînd se ducea la muncă, îl întîlni pe învăţător la ieşirea din sat. Nu era nimic neobişnuit în asta ; ca şi în alte dăţi, *don* Silvestre se opri să schimbe cîteva vorbe cu Tumi, apoi îl întovărăşi cîţiva paşi. Luîndu-şi rămas bun, îl pofti, pentru aceeaşi seară, la el acasă. Tumi se simţi măgulit. Totdeauna îi era plăcut să stea de vorbă cu învăţătorul, iar de data aceasta, acasă la el, vor putea vorbi pe îndelete. Ziua i se păru nesfîrşită şi munca plictisitoare, ceea ce îndeobşte nu i se întîmpla, dar vorbele lui *don* Silvestre şi poftirea pentru seară nu încetau să-i răsune în urechi.

Pe înnoptate, îndată după cină, îi spuse Fortunei că se duce pînă la şcoală să stea de vorbă cu învăţătorul. Cu toate că avea de vorbit cu bărbatu-său în privinţa unor treburi, ea nu-l opri, descoperind o oarecare neliniştе pe faţa lui.

Cînd Tumi intră la învăţător, îl găsi citind la lumina unei lămpi cu gaz ; soţia sa cîrpea o rufă. *Don* Silvestre îl primi cu vorbe bune şi, cum nu avea decît

un singur scaun, îi făcu semn să se aşeze pe marginea patului. Zidarului îi veni mai la îndemînă să se lase pe vine, sprijinit de perete ; apoi, în timp ce vorbeau despre şcoală şi copii, despre lipsa de materiale şi altele, el îşi scoase săculeţul cu *coca*[1] şi ceru voie să mestece cîteva frunze. Învăţătorul lăudă deşteptăciunea lui Juancho şi buna purtare a Miquitei, privind cum străluceau de satisfacţie ochii tatălui. Cînd acesta îşi strînse săculeţul, gazda îi oferi o ţigară şi îşi aprinse şi el una. În acea clipă se ivi în pragul uşii Ismichu. Fu primit cu aceeaşi prietenie ca şi Tumi şi se aşeză alături de acesta. Cîteva minute mai tîrziu sosi Tuli, apoi Doni şi la urmă Hilacu.

Tumi, care se crezuse singurul oaspete, nu mai înceta să se mire cînd văzu sosind atîţia. Erau cinci şi poate mai veneau şi alţii. În afară de el, toţi erau tineri. Ce-şi pusese în gînd învăţătorul ?

Şi iată că se ivi în pragul uşii încă cineva ; venirea acestuia făcu să strălucească feţele tuturor, asemenea Aveau pentru ce să se mire, fiecare văzînd că omul luminii care, aprinsă, se reflectă pe oglinda apei, era cunoscut şi de ceilalţi. Şi de asemeni, pentru că fuseseră poftiţi la întîlnirea aceasta toţi o dată. Noul venit surîdea larg, le strîngea mîinile şi găsea cuvinte din inimă pentru toţi. Era un tînăr ciudat, cu o ştiinţă de carte uluitoare, ca şi a bogaţilor, şi cu un fel de a fi atît de simplu, încît lăsa fiecăruia impresia că era prieten cu el de mulţi ani. Învăţătorul îi dădu scaunul, el aşezîndu-se pe marginea patului. Tînărul începu să vorbească de una şi de alta, dar îndată discuţia luă o întorsătură neobişnuită. Vorbiră despre timp, recolte, despre treburile mărunte din colibe şi neputinţa de a încropi bunăstarea familiei ; despre tirania proprietarilor, cu nesfîrşitul şir de obligaţii

[1] *Coca :* arbust din Perú ; frunzele de coca au o acţiune tonică în general. Mestecate în gură produc un fel de amorţire a aparatului digestiv, anulînd astfel senzaţia foamei şi a setei.

față de ei... Fără să-și dea seama, se văzură toți prinși într-o convorbire de-a lungul căreia păreau să descopere ei înșiși lucruri de care mai înainte nu-și dăduseră seama, deși erau la un pas de ei și le strîngeau ca în lanțuri viața.

Acesta era adevărul, trăiseră totdeauna în neștiință, orbiți de întuneric ca în miez de noapte. Și nu numai ei, ci tot astfel trăiseră și părinții, bunicii și strămoșii lor, din ziua cînd se iviseră pe acest pămînt moșierii. Ce era, de unde venea și încotro îi îndrepta acest întuneric? Era o realitate pe cît de simplă și limpede, pe atît de tristă, căci nu exista în lume un întuneric mai răufăcător decît ignoranța; o ignoranță menținută prin voința celor puternici, întreținută cu zel și viclenie, pentru ca ei să poată poseda la nesfîrșit această unealtă comodă și gratuită care era indianul. „Cum! — obișnuiau să exclame cu o nedumerire prefăcută — dar indianul are școli!" Da, le are; dar în ele e silit să învețe într-o limbă care nu e a lui și asta-i ca și cum ai lega la ochi pe cineva și l-ai pune să se plimbe printr-o livadă. Cu școala, așa cum e astăzi, nu se urmărește decît doar a-l înșela și adormi pe indian, pentru ca el să nu descopere comoara drepturilor sale omenești și să nu caute drumul eliberării.

Indianul e o ființă, un om, la fel ca bogații. Ca și ei e înzestrat cu inteligență, simțire, putere de a iubi, de a năzui. Ca și el are nevoie să se hrănească, să-și acopere goliciunea, să-și cultive mintea, îi trebuie un acoperiș sub care să se odihnească. Dacă în toate astea e la fel cu ei, îi revine de asemenea, în aceeași măsură ca și lor, dreptul la viață. Dar oare beneficiază în realitate indianul de acest drept? Pentru că dreptul la viață atrage după sine și o seamă de alte drepturi: acela de a-ți sătura foamea, de a te îmbrăca decent, de a trăi sub un acoperiș ca lumea, de a-ți însuși lumina științei, de a fi respectat, de a te bucura de toate libertățile nobile, într-un cuvînt, de

dreptul de a trăi omeneşte, demn. Dar tu, indianule, ai, poţi să ai hrana trebuincioasă şi să alungi foamea care dăinuie de veci în coliba ta? Ai o haină cumsecade pentru a înlocui zdrenţele care în mod obişnuit îţi acoperă goliciunea? De ce trăieşti într-o colibă mizeră şi nesănătoasă, mîncat de păduchi şi ploşniţe, asaltat de toate bolile? Poţi să aspiri la o învăţătură mai bună decît aceea pe care ei se prefac numai că ţi-o dau? Cine îţi arată respectul cuvenit? Cine te apără cînd eşti bătut, unde găseşti dreptatea cînd o cauţi? Indianule, tu nu ai decît obligaţii: obligaţia de a trăi înfometat, gol, condamnat la mizerie şi ignoranţă, obligaţia nelimitată de a munci în folosul stăpînilor, aceea de a îndura în tăcere cruzimea şi mîrşăviile lor, aceea de a fi veşnic înjosit şi exploatat.

Ignoranţa este un instrument de asuprire, lesnicios şi ascuns. Omul neştiutor de carte nu-şi poate face o idee despre demnitatea umană, nu ştie dacă are vreun drept, dacă merită să trăiască mai bine decît aşa cum i se îngăduie. E uşor să-l convingi că s-a născut cu soarta de a munci pentru fericirea celor puternici, că el trebuie să fie mulţumit cu fărîmiturile ce i se azvîrle, că supunerea, renunţarea şi resemnarea trebuie să fie virtuţile sale de frunte. E uşor să-l convingi că nu trebuie să ceară condiţii mai bune de viaţă, că îi este oprit să se răzvrătească împotriva sorţii sale şi mai ales împotriva stăpînilor săi.

Alt groaznic instrument de asuprire este mizeria. Cînd nu ai ce le da de mîncare copiilor şi soţiei, cînd nu ai cu ce să le acoperi trupul gol, ajungi să calci peste mîndria, cinstea, respectul de tine însuţi, în sfîrşit, peste cele mai scumpe însuşiri omeneşti, dacă prin aceasta îi poţi feri pe ai tăi să nu piară de foame. Atunci, ascultarea, umilinţa, înjosirea ajung să se transforme în norme de viaţă. Cerşetorul îşi calculează fericirea după numărul pomenilor pe care le primeşte. Omul care n-are ce da de mîncare copiilor săi vede salvarea şi într-un salariu cît de mic.

Pe nevoiaș îl poți ține în supunere la nesfîrșit. Ceea ce se întîmplă cu unul, se întîmplă cu mulți, cu un popor întreg.

— Mai sînt — spunea Minerul — și alte forme de ignoranță pe care atotputernicii le mențin cu îndîrjire în mediul celor asupriți, făcînd astfel ca ei să nu cunoască trecutul lor, tradițiile de veacuri, eroismul strămunilor. Un popor care-și cunoaște trecutul, mai ales dacă el cuprinde exemple și învățăminte frumoase, este totdeauna mîndru, știe să se apere și nu se supune cu ușurință, iar dacă, totuși, e subjugat cu forța, el nu încetează să lupte pentru eliberarea sa, deoarece pildele și idealurile strămunilor îl încurajează, el simte că are un patrimoniu de revendicat. În schimb, un popor care nu-și cunoaște propria istorie, poate fi ținut de-a pururi înrobit. Acuma, să vedem ce s-a întîmplat cu noi. Ia spune tu — se adresă el lui Ismichu — ce știi despre strămunii noștri de pe vremea incașilor ?

Luat pe nepusă masă, Ismichu izbuti să răspundă abia după o lungă șovăire.

— Nu știu aproape nimic... Am auzit că incașii erau ceva așa ca niște zei... aveau puteri cerești în mîinile lor...

Minerul puse aceeași întrebare și celorlalți, dar nimeni nu știu să adauge ceva nou. Atunci vorbi Tumi :

— Eu știu ceva. Odată, demult, oamenii din valea asta s-au răzvrătit împotriva lui Inca [1]. El a venit cu o armată din Cuzco [2] și și-a făcut tabăra pe muntele ăsta din fața noastră. De aici a pus în praștia lui toată creasta muntelui și a aruncat-o asupra răzvrătiților care au rămas îngropați sub ea. Cînd namila de munte s-a sfărîmat, o bucată mare ruptă din stîncă s-a rostogolit pe povîrniș, departe. Muntele re-

[1] *Inca :* așa erau numiți suveranii incașilor din epoca precolumbiană.

[2] *Cuzco :* oraș în Perú, capitala vechiului imperiu al incașilor.

tezat a rămas pe loc ca un deal, iar bucata de stîncă ruptă, ca o colină. Se pot vedea și azi de pe dealul nostru. Mai știu că Inca, numai cu puterea vorbelor abătea cursul apelor pentru ca ele să ude cîmpurile, deschidea pînă în măruntaie munții, ca să descopere zăcămintele de argint. Era bun și darnic cu oamenii, ca un tată.

— Iată, vedeți — spuse Minerul — că istoria poporului nostru a fost uitată. Cu desăvîrșire uitată, pentru că nimeni nu ne-a mai vorbit despre ea, ci, dimpotrivă, ne-a fost ascunsă cu grijă. Ceea ce știți dumneavoastră nu-i decît o părticică din legenda care preamărește isprăvile vechilor noștri conducători. Dar ar trebui să cunoaștem tot ceea ce s-a petrecut cu adevărat pe vremuri pe pămîntul acesta, ce fel de oameni erau strămoșii noștri, cum trăiau ei, ce fapte au săvîrșit, ce patrimoniu ne-au lăsat moștenire. Trebuie să înțelegem de ce noi n-am știut să păstrăm acest patrimoniu și de ce sîntem datori să luptăm pentru a-l recîștiga. Și încă un lucru de mare însemnătate : trebuie să vedem dacă trecutul poporului nostru este astfel încît ar trebui să ne rușinăm de sîngele nostru — așa cum fac mulți renegați — sau dacă, dimpotrivă, trebuie să ne simțim mîndri că ne-am născut indieni. Dar aceasta e o problemă foarte mare și nu putem s-o îmbrățișăm dintr-o dată. Va trebui s-o lămurim în cursul cîtorva adunări.

Se așternu tăcere. Țăranii stăteau adînciți în gînduri, meditînd asupra spuselor Minerului. Acesta îi întrebă dacă nu aveau vreo observație de făcut, vreo întrebare de pus. Cum toți tăceau, Doni se ridică și vorbi :

— Putem spune fără greș, că în astă-seară ni s-au deschis ochii la lumină. Eu îmi închipui acuma că sînt plămădit dintr-un aluat mai de soi, că sînt vrednic de cinstire ; nu-s atît de rău cum mă făceau stăpînii să cred și am dreptul să cer ce mi se cuvine. Și fiindcă adusei vorba, aș vrea să știu sigur dacă putem

pune vreun temei pe făgăduiala împărţirii pămîntului, pe care de atîtea ori ne-a dat-o preşedintele.

— E greu — spuse Minerul — să găsim un răspuns mulţumitor la această întrebare. Nu cunoaştem adevăratele intenţii ale guvernului. Să nu pierdem din vedere că guvernanţii sînt oameni bogaţi şi mulţi dintre ei moşieri. Un guvern de bogătaşi nu poate să ne inspire multă încredere, niciodată nu va dori cu bunăcredinţă îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale ţăranului, căci asta s-ar întoarce împotriva intereselor clasei sale. Dar nu se poate tăgădui că există o făgăduială repetată şi un decret pentru organizarea unei comisii care să studieze reforma. În aceste împrejurări, ceea ce avem de făcut, în primul rînd, este să ne astupăm urechile la cuvintele ce coboară din amvoanele bisericilor ; acele cuvîntări sînt puse la cale de moşieri şi, prin urmare, periculoase. Apoi trebuie să ne organizăm şi să strigăm, să strigăm tare, aşa încît glasul nostru să fie auzit de preşedinte, care să se vadă obligat să-şi ţină făgăduiala. În felul acesta au obţinut masele muncitoare naţionalizarea minelor. Se prea poate ca guvernul să elaboreze un excelent decret de reformă, arătînd cît pămînt şi în ce mod să fie repartizat fiecărui ţăran. Cu acest decret el va atrage de partea lui întreaga populaţie indigenă a ţării, şi asta îi va folosi pentru a se menţine la putere ; dar împărţirea pămîntului s-ar putea să rămînă doar pe hîrtie. E numai o presupunere, care însă nu trebuie dată la o parte ; compoziţia de clasă a guvernanţilor ne îndeamnă să o credem cu putinţă. Bogătaşii nu se vor ridica niciodată împotriva bogătaşilor, ei vor prefera să ne facă pe noi victimele unei înşelăciuni. Aceasta nu înseamnă că trebuie să respingem reforma. Nu ! Oricum ar fi ea, să vină cum va veni şi să se aplice ori nu, tot ne va aduce foloase, iar importanţa acestora va depinde de tăria cu care vom lupta pentru a le cuceri. Iar mai puternica sau mai slaba tărie a luptei va depinde la rîndul ei de modul în care vom fi organizaţi.

În săptămîna mare conacele moşiilor rămîneau de obicei nelocuite ; proprietarii lor plecau la oraş pentru a îndeplini obişnuitele practici religioase. Pentru ţărani, toate zilele se depănau la fel, afară de vineri, cînd posteau peste zi şi seara plecau la tîrg să ia parte la procesiunea solemnă a îngropării lui Isus. Dar în acel an moşierii hotărîră să rămînă la casele lor : se aflase că mai mulţi predicatori străbăteau principalele sate din vale şi chiar îşi vestiseră sosirea pentru ajunul duminicii Floriilor.

Într-adevăr, sosiră şi fură găzduiţi la conacul lui Castillejo, din diferite motive, şi mai ales pentru că se afla acolo, în apropiere, o capelă frumoasă, destul de mare, cea mai potrivită din regiune. Au fost golite, în acest scop, încăperile mai mari, în care preoţii adunară mulţimea despărţind-o după sexe şi vîrstă. Au fost zile de neuitat, cu atît mai mult cu cît toate slujbele s-au celebrat în prezenţa moşierilor, înţeleşi între ei să dea un exemplu bun colonilor. Niciodată indienii nu s-au supus unui atît de minuţios examen al conştiinţei, nu au simţit atît de vii şi sfîşietoare remuşcări şi n-au luat hotărîri de pocăinţă atît de fierbinţi. În cuvîntul preoţilor vibra o putere nepămîntenească, ochii lor păreau scăldaţi într-o lumină venită din cer. Zorile Joii mari îi găsiră pe toţi cu conştiinţa împăcată, spălată ca şi cămăşile pe care le purtau. Dar Vinerea mare a fost ziua cea mai de neuitat. Predica a durat trei ore şi a fost plină de admonestări şi anateme. Misionarii descoperiseră, cu ajutorul harului ceresc, prezenţa unor eretici în sat. Cînd oratorul aruncă din amvon învinuirea, credincioşii se uitară unul la altul cu ochi cercetători. Cîţiva dintre ei nu veneau la biserică nici atunci cînd erau chemaţi. În timp ce toţi, începînd cu moşierii, erau de faţă la solemnităţi, ei lipseau, fugiseră din turma Domnului ca oile momite de satana.

Aceşti eretici trebuia să fie nimiciţi şi daţi focului purificator ; ei semănau toate păcatele şi erau pricina tuturor relelor. Se ştie doar că erezia are strînse legături cu comunismul, fiara apocaliptică, însetată de sînge şi crimă, care nu respectă nici pe femeia aproapelui său, nici bunurile altora. Se aflase că unii din aceşti răufăcători vizitau în timpul nopţii colibele întinzînd cursele lor drăceşti, predicînd răscoala şi jaful, păcate care, chiar dacă s-ar făptui numai în cugetul credincioşilor, ar duce fără greş la pierderea sufletelor lor. Acei eretici trebuia să fie semnalaţi, urîţi şi nimiciţi cît mai curînd. Cînd predica se sfîrşi, toţi se simţeau cuprinşi de o sfîntă mînie şi vai de acela pe care, în asemenea clipe, ei l-ar fi bănuit că e un eretic. Bine că nu s-a întîmplat ceva rău şi s-a putut alcătui îndată procesiunea solemnă, în frunte cu icoana Răstignitului, împrumutată de „cucernice", pe care, după îndrumarea preoţilor, o aşezară pe o lectică înjghebată din nişte beţe.

Adunarea din acea noapte se prelungi pînă tîrziu. Tumi ieşi cel din urmă din casa învăţătorului, în afară de Minerul, care părea că va dormi acolo. Noaptea era liniştită, fără un nor ; o adiere de vînt făcea să se legene uşurel iarba de pe cîmpuri. Deodată, drept în faţa lui Tumi, o enormă stea căzătoare străbătu cerul. Îmbelşugata ţîşnire de lumină aprinse pentru o clipă întunericul. În clipa aceea omul nostru zări lîngă coliba lui făptura cuiva care se strecura spre văgăună. Cu siguranţă că ochiul său n-ar fi reţinut acest amănunt dacă nu s-ar fi auzit în aceeaşi clipă şi un trosnet, ca de picior încălţat care se împiedică de o piatră. Tumi înţelese că vechilul, *don* Rudecindo, dădea tîrcoale pe lîngă coliba sa, dar nu se gîndi ce ar putea să însemneze o asemenea plimbare prin aceste locuri, la o oră atît de neobişnuită. Din întîmplare, a doua zi Tumi fu nevoit să plece tîrziu din tîrg, ca şi în alte dăţi. Se înserase bine şi nu mică îi fu mirarea cînd, după cîţiva paşi de la trecerea rîului, descoperi pe vechil aşezat în mijlocul unor bolo-

vani, la marginea drumului, ca unul care dorește să rămînă neobservat de trecători. Zidarul, trecînd prin fața sa, îl salută. Celălalt răspunse politicos, ridicîndu-se și oprindu-l printr-un semn din mînă. Îi spuse că nevastă-sa s-a dus în tîrg cu o treabă oarecare și întîrzia să se întoarcă ; îl întrebă dacă din întîmplare n-a văzut-o. Omul n-o văzuse și, cerînd voie să-și urmeze drumul, plecă.

După părerea lui Tumi, întîlnirea aceasta nu era întîmplătoare, așa cum nu fusese nici ciudata vedenie din ajun. În ziua cînd umblase pe același drum cu Minerul, acesta îi spusese că bogătașii erau încă puternici și nu vor vedea cu ochi buni prezența sa în această vale. Vechilul Rudecindo a fost mai înainte un polițist fără milă, un zbir care nu-și poate uita cu ușurință meseria, așa cum o și dovedise în repetate rînduri. În situația sa de administrator al Saipurendei, era, în chip obligatoriu, un aliat al moșierilor și trebuia să-l socotești cu totul în serviciul lor. În acest caz, nu era adevărat că își așteptase acolo soția, ci pe o altă persoană. Poate că în spatele lui stăteau ascunși și alți oameni. Situația îi apăru limpede și înțelese că e dator să ia măsuri. Înainte de a ajunge la coliba sa, se îndreptă spre aceea a lui Doni și de acolo trecu la Ismichu, apoi la Hilacu. Toți recunoscură că o primejdie plutea asupra lor și trebuia încunoștiințat fără zăbavă învățătorul. Tumi fiind vecinul cel mai apropiat de școală, lui îi reveni sarcina să se ducă pînă acolo, negreșit în aceeași noapte.

Cînd învățătorul auzi istorisirea zidarului, îi spuse că asta era de așteptat. Bogătașii nu dorm și vor face totul pentru a împiedica să li se deschidă ochii săracilor. Pe Tomás îl vor aresta dacă nu va fi păzit.

Învățătorul mai spuse apoi că Minerul a făgăduit să vină din nou peste o săptămînă. Scrise pe loc o scrisoare și îi dădu lui Tumi toate lămuririle asupra adresei, persoanei și felului în care va trebui să o predea, într-o anumită comună din vale. Cum însă Tumi nu putea să lipsească ziua de la lucru, Doni luă asupră-și sarcina.

Predicatorii avuseseră darul de a scutura conştiinţele, aşa cum se scutură hainele păstrate în dulapul colibei, pentru a fi îmbrăcate în zi de sărbătoare.

Ţăranii sînt toţi asemenea unei turme care scapă cu destulă uşurinţă din mîinile păstorului ceresc. Era destul ca vreun eretic fără scrupule să se bage printre ei, să le vorbească despre o viaţă îndestulată şi despre alte lucruri îmbietoare — de parcă omul ar trăi numai cu pîine — pentru ca îndată să se simtă înclinaţi a se abate din drum, uitînd cu totul de poruncile legilor divine. Tocmai aceasta era pe punctul să se întîmple şi de cîte fapte rele n-ar fi avut ei a se căi, dacă n-ar fi sosit la timp predicatorii.

Un alt fapt însemnat pe care ei îl rezolvaseră a fost acela de a ţine trează conştiinţa ţăranilor împotriva intrării agitatorilor prin case. Acum era aproape sigur că ereticul care ar fi îndrăznit să pătrundă într-o colibă va ieşi de acolo izgonit cu alai, aceasta în cel mai bun caz, căci s-ar putea să se aleagă şi cu oasele frînte.

Predica din Vinerea mare denunţase atît de limpede şi răspicat pe eretici, încît nimeni nu mai aştepta să fie amintiţi pe nume. Era de la sine înţeles că în fruntea lor se afla învăţătorul, omul care le dăduse pînă atunci numai motive de recunoştinţă şi dragoste. Unii nu izbuteau să înţeleagă, cum însuşi Tumi, omul ăsta care se bucura de o atît de mare cinstire în sat, căzuse în plasa ereziei ; nu-l văzuseră spovedindu-se în săptămîna mare şi nici luînd împărtăşania. Ca ei mai erau şi alţii, din fericire numai cîţiva, toţi tineri, dar pe care nu merita să-i iei în seamă.

Mulţi părinţi, mai ales mame, încetară să-şi mai trimită copiii la şcoală. Strădaniile lui Tumi şi ale celorlalţi eretici nu dădură nici un rezultat, nu izbutiră să schimbe hotărîrea oamenilor deveniţi atît de zeloşi în credinţa lor ; împiedicară totuşi să se continue golirea claselor. Tot în aceste zile învăţătorul primi vizita unui inspector ; acesta îi aruncă în faţă, cu grosolănie, învinuiri grave : erezia şi afilierea sa la comunism ajunseseră pînă la urechile inspectoratului şcolar, care nu era dispus să acopere atare nebunii ;

în școală, nici un învățător nu trebuia să facă paradă de lipsa sa de credință, nici de ideile sale extremiste. Fără a-și pierde calmul, Silvestre spuse că, într-adevăr, el era ateu și comunist, dar nu s-a dedat la provocări de nici un fel, nu a vorbit oamenilor nici măcar despre reforma agrară pe care o anunțase guvernul. Dar inspectoratul, ținînd seama de gravitatea denunțurilor, și luase hotărîrea de a-l transfera pe învățător în altă provincie. Astfel, la cîteva zile după inspecție, Silvestre și soția sa trebuiră să-și facă boccelele ; în locul lor veni alt învățător, tînăr absolvent al unei școli normale.

Minerul nu se lăsă așteptat multă vreme. Cunoștea el și alte căi pentru a ajunge în sat. Totuși, nu mai putu să facă nimic. Îndreptîndu-se spre locul de întrunire care fusese pregătit — de data aceasta nu la școală, bineînțeles — își dădu seama că o umbră ciudată încerca să-i cadă în spate ; fu silit să schimbe drumul, o dată și încă o dată, și în cele din urmă se piti într-un lan de porumb. O porumbiște e un adevărat labirint în care și cel mai bun cîine de vînat, nu numai *don* Rudecindo, poate fi înșelat cu ușurință. Data următoare însă — cîteva nopți mai tîrziu — căzu, tocmai cînd intra în sat, în mîinile a doi agenți înarmați, anume trimiși de la oraș. În afara împrejurărilor în care agenții puseseră mîna pe el, Tumi și ceilalți eretici nu mai aflară nimic.

Nu mai trebuie să spunem că arestarea Minerului a fost povestită și comentată în sat în cele mai diferite chipuri. Mai ciudat era că mulți țărani — aproape majoritatea — o dezaprobau fățiș. Cauza acestei atitudini, deși nimeni n-o mărturisea, nu era alta decît ura împotriva vechilului Rudecindo, omul disprețuit și temut de întregul sat : el făcuse planul și condusese, după cîte se știa, capturarea Minerului. În afara celor cunoscuți ca eretici, începură și alții să vorbească despre cel arestat cu o simpatie crescîndă.

Noul învățător era un tînăr sclifosit care-și dădea aere. Camera pe care o ocupase predecesorul său îi păru un bordei de nelocuit, și fără zăbavă se duse să ceară moșierilor o locuință potrivită. Nu trebui să

caute mult ; găsi una vrednică de el, cu pereții tapetați, cu mobilă bună și fereastră spre grădină, în casa acelui proprietar vecin care semăna la față cu o pisică sălbatică. Nu numai locuință găsi acolo, dar și masă bună, servită aproape gratuit. La școală, nu se purta față de elevi cu blîndețea lui Silvestre. Era neîndurător față de copiii strengari, voia să impună ordinea în clasă prin bătaie și văzînd că literele își deschideau greu albie prin hățișul minții fiecărui elev, ajunse foarte repede la concluzia că indianul era o ființă inferioară, incapabil să asimileze darurile civilizației. El nu gîndea ca Minerul și nici ca predecesorul său ; potrivit învățăturii ce-o primise în școala normală, nu recunoștea că greutatea alfabetizării indianului ar avea o legătură cu graiul de baștină, ci se datora, pretindea el, caracteristicilor înnăscute ale rasei : indianul învăța greu să citească pentru că natura l-a înzestrat cu o inteligență foarte redusă. Pe de altă parte, noul învățător nu avea și nici nu se străduia să caute prilejuri de contact cu satul. Nu știa să vindece boli, nu-i plăcea să se oprească la vorbă cu țăranii, și mai puțin să intre în colibele lor. În schimb, își organiză vizite săptămînale pe la casele moșierilor vecini, unde petrecea nopți plăcute jucînd cărți și zaruri, și bînd delicioase cupe de *chicha*.

Lipsa lui Silvestre era adînc simțită de satul întreg. Parte din acei care mai înainte contribuiseră la plecarea sa, începea să înțeleagă deosebirile dintre el și noul-venit. Și multora din cei care încetaseră a-și trimite copiii la școală le părea rău că s-au purtat cu atîta ușurință.

4

În sat sosi știrea că în ultima duminică preotul din tîrg ținuse o predică exemplară, vestejind fapta indienilor din districtul Potosi, care se răsculaseră împotriva proprietarilor și, amenințîndu-i cu moartea, încercaseră

să pună mîna pe pămînturile lor. Preotul nu arăta în care punct din districtul Potosì s-a ivit răscoala, şi nici cu ce prilej izbucnise, dar explicase pe larg cutremurătoarea gravitate a păcatului făptuit : atentaseră la proprietatea şi la viaţa aproapelui. Cei vinovaţi de un asemenea păcat puteau să se ia de mînă cu Lucifer însuşi ; pe toţi îi aşteptau deschise porţile iadului şi nu mai puteau nutri nici o nădejde de a obţine iertarea.

Din alte comune ale văii sosiră de asemenea zvonuri despre unele predici, mai mult sau mai puţin asemănătoare, vestind răzmeriţe ale indienilor în mai multe puncte ale ţării şi îndemnîndu-i pe toţi să înfiereze nefastele exemple. Apoi zvonurile nu se mai sprijiniră pe predici, ci pe mărturiile unora despre care se spunea că au fost martori oculari sau chiar participanţi la răscoale. Se povesteau episoade groaznice despre incendieri de case, distrugeri de recolte, violări de femei şi asasinate colective. În cele din urmă, se întîmplă cu zvonurile aşa cum era de aşteptat : îşi făcură apariţia şi în ziare. Moşierii aduceau de la oraş teancuri de gazete, citeau articolele, comentîndu-le apoi în faţa vechililor şi vătafilor ; numaidecît aceştia se făceau ecoul lor în sat, iar paşnicii locuitori ascultau uluiţi şi ruşinaţi, de parcă ar fi luat parte ei înşişi la actele de violenţă. În această acţiune filantropică adevărate minuni făcu ziarul *Los Tiempos* din Cochabamba, publicînd cu o mare risipă de imaginaţie descrieri senzaţionale ale nenumăratelor devastări şi ucideri.

Zgomotoasa campanie a ziarului *Los Tiempos* atinse culmea cu povestirea unei drame înfiorătoare, care la rîndul ei dăduse naştere unei drame de familie nu mai puţin impresionante. Un moşier bogat, căruia cronicarul îi cita şi numele, plecase într-o dimineaţă de la oraş spre moşia ce-o stăpînea într-o provincie din regiunea Potosì. Începuse să-şi vadă acolo de treburi, fără a bănui că unii coloni pregăteau în taină o răzmeriţă împotriva lui, cu gîndul de a-l ucide şi de a-i lua în stăpînire moşia. Într-o noapte, pe cînd moşierul îşi dormea somnul paşnic, a năvălit în casă o hoardă de indieni.

Omul n-a vrut să deschidă uşa camerei în care dormea, şi atunci ei au spart-o cu lovituri de topor. Stăpînul a fost aruncat gol puşcă în curte, unde l-au bătut fără milă vreme îndelungată. L-au bătut toţi, cu rîndul, pînă au obosit. Cînd s-au hotărît, în sfîrşit, să înceteze bătaia, s-a văzut că victima murise. Atunci, împinşi de o cruzime mai rafinată, au început să taie cadavrul ca pe o ceapă, transformîndu-l într-un morman de bucăţele sîngerînde. Ca şi cînd nici asta n-ar fi fost destul, au dat foc casei, pornind apoi să distrugă semănăturile, fără măcar să le culeagă roadele date în pîrg. Acum insurgenţii, scria ziarul, s-au proţăpit ca domni şi stăpîni ai moşiei.

Ca scînteia căzută pe o şiră de paie, care se transformă pe dată în vîlvătaie şi nori de fum, astfel căzu cronica ziarului în oraş, umplînd inimile de o sfîntă mînie şi făcînd să sticlească în ochii tuturor cel mai nobil curaj. Care mai mult, care mai puţin, toţi simţeau că în vinele lor mai curge sîngele vechilor cruciaţi, şi erau hotărîţi să aplice cea mai straşnică pedeapsă gloatelor de indieni răufăcători.

O dată cu ziarul pătrunse dezolarea în căminul de la oraş al nefericitului moşier ucis. Soţia şi fiicele plînseră cu îndurerare, una văduvia pretimpurie, fetele, situaţia lor tristă de orfane. Cîţiva neîncrezători cerură lămuriri ziarului, care publică drept răspuns noi amănunte, citînd mărturiile unor persoane de încredere. Văduva şi fiicele îmbrăcară veşminte de doliu şi făcură funeraliile cu o pompă corespunzătoare demnităţii decedatului. S-a hotărît că rămăşiţele lui trupeşti nu puteau să rămînă părăsite, cine ştie unde, urmaşele erau datoare să meargă să le caute, fie şi cu riscul de a cădea în mîinile indienilor care, după cum se zvonea, nu şi-au astîmpărat încă setea de sînge. Fiica cea mare ceru să meargă ea în fruntea expediţiei, alcătuită în grabă din poliţişti şi reporteri, înarmaţi cu toţii pînă în dinţi. Ajungînd acolo, expediţionarii zăriră de departe conacul moşiei, întreg şi fără cel mai mic semn de incendiu. Semănăturile erau neatinse şi gata de cules,

colibele colonilor împodobite cu paşnice panaşuri de fum şi copilaşii gata de pozne prin curţi. Surpriza cea mai fericită o avu fiica, atunci cînd îi apăru în faţa ochilor propriul ei tată ; tolănit într-un hamac, la umbra unui cort de pînză, supraveghea în linişte vreo douăzeci de ţărani care arau ţarina cu boii. Tulburarea moşierului la vederea fiicei sale, îmbrăcată în doliu şi însoţită de poliţişti înarmaţi, a fost atît de impresionantă, încît ziariştii s-au silit în zadar să redea în articolele lor tot dramatismul scenei.

1

De pe o zi pe alta *don* Rudecindo grăbea muncile pe moşie. Abia se terminase cu secerişul şi, fără a aştepta să fie vînturat grîul la soare, ordonă să se înceapă treieratul. Împotriva obiceiurilor locului, puse să se pregătească o arie suplimentară ; pe una din arii lucrau caii moşiei, pe cealaltă un mare număr de cai împrumutaţi de la proprietăţile vecine. Spre norocul său, în ultimele zile bătuse vîntul şi boabele se desprindeau uşor de paie. Îndată ce fu însilozat grîul, administratorul anunţă că în ziua următoare se va începe dezghiocarea ştiuleţilor de porumb. Colonii se uitară uluiţi unul la altul ; nu era încă timpul cuvenit pentru această treabă. Porumbul se dezghioca după sărbătoarea Toţi sfinţii, epocă la care moşierii deschideau hambarele pentru cumpărători.

Graba administratorului nu înceta să dea de gîndit colonilor. Întîi cu grîul, apoi cu porumbul. Pe de altă parte, le atrăsese atenţia încă mai înainte faptul că servitorul de la conac fusese îndepărtat. De obicei acesta dormea în vestibul şi avea de îndeplinit o seamă de treburi casnice. Dar într-o bună zi *don* Rudecindo îi dăduse ordin să-şi construiască un bordei afară, în faţa porţii principale, şi să doarmă acolo ; apoi l-a oprit cu totul să mai intre prin casă, hotărîndu-i să vadă numai de grajduri. Toate acestea păreau foarte ciudate ; nu cumva era o legătură între ele şi reforma agrară, asupra căreia se făceau atîtea presupuneri ? Unii socoteau că era, dar cei mai mulţi judecau altfel : ia, nişte toane de-ale vechilului. Doni şi ceilalţi prieteni ai minerului Tomás se întruniră în noaptea aceea la sfat şi cerură să fie chemat şi Tumi. Deşi acesta nu

avea nici un lot de pămînt în arendă, toți țineau să-l aibă printre ei ca să-i povățuiască și să-i ajute să vadă cum stau lucrurile. Doni propusese să fie chemat, dar ceilalți socotiră că ar fi mai bine să meargă ei la coliba lui.

Din întîmplare, Tumi aflase în seara aceea, în tîrg, cîte ceva asupra reformei. Mai întîi trăsese cu urechea cînd proprietarul casei la care lucra îi citise soției sale un articol din ziar, în care se anunța locul și data la care legea va fi promulgată. Apoi, același proprietar discutase cu prietenii săi punîndu-le ziarul sub ochi. La plecare, Tumi întîlnise grupuri, grupuri, formate pe la colțuri de stradă, vorbind despre același lucru.

Ascultîndu-l, tinerii începură să vadă mai limpede, ca și cînd ar fi ținut un opaiț aprins în mîini. Era neîndoios că administratorul, cu de la sine putere sau în înțelegere cu soția lui Castillejo, își propusese să vîndă toată recolta cît mai în grabă, prevăzînd dificultățile ce le-ar putea atrage după sine reforma. Se ivea un pericol în cazul acesta : moșia va rămîne lipsită de sămînță. Vînzînd porumbul, s-ar putea să vîndă și animalele și uneltele. Prin aceasta, se mărea primejdia ca pămîntul să nu poată fi lucrat.

Hotărîră să-i împiedice pe peoni de a se duce să dezghioace știuleții, și fiecare dintre ei — erau cinci — luă asupră-și vizitarea unui anumit număr de colibe. Chiar în noaptea aceea, pînă în zori, au mers pe la toți, i-au lămurit cît mai bine și au pecetluit angajamentul, dar, dimineața, la ora începerii lucrului, fură văzuți, aproape toți, îndreptîndu-se spre conac. Administratorul nu întrebă nimic despre cei care lipseau, dar, de îndată ce munca începu, plecă urmat de amîndoi vătafii. Înarmat cu bastonul de cauciuc și cu teaca pistolului descheiată, se prezentă la coliba lui Ismichu, care tocmai dădea nutreț vacii. Flăcăul rămase țeapăn de spaimă, cunoștea doar puterea acelei măciuci în mîna furiosului vechil. Dar acesta nu avu nevoie s-o folosească, deoarece Ismichu, la ordinul său, porni cu ochii

în pămînt spre conacul moşiei. Nu se întîmplă acelaşi lucru cu Tuli, un flăcău mîndru şi cît se poate de îndrăzneţ, care se împotrivi să meargă la muncă ; atunci se năpustiră asupră-i loviturile de măciucă, date cu o sete sălbatică, pe spate, pe piept, pe obraji. Curînd rămase cu trupul plin de răni, cu nasul sîngerînd şi buzele crăpate. Ceilalţi care lipseau n-au mai fost găsiţi pe acasă, iar Ismichu, n-a ajuns nici el la conacul moşiei.

Tuli fu adus în faţa peonilor ca un exemplu. Nici unei fiinţe omeneşti nu i-ar fi plăcut să se vadă în pielea acelui nefericit. Şi fiecare şi-a dat seama cum se va purta administratorul cu cei ce se vor împotrivi ordinelor sale. Panica se întipări pentru multă vreme pe chipuri şi dezghiocarea ştiuleţilor urmă cu o grabă neobişnuită în tot restul zilei.

Peste noapte, prietenii Minerului adunară oamenii în cîteva colibe, iar acelora care nu voiau să vină, le vorbiră acasă la ei.

Minerul le arătase că era necesar să se organizeze, fără să fi ajuns, din păcate, să le lămurească cum anume, precum şi modul de a activa, odată organizaţi. Totuşi, fără măcar să-şi dea seama, ei se organizară ; ca şi cum s-ar fi înţeles de mai înainte, toţi colonii primiră să fie conduşi de către cei cinci prieteni ai Minerului şi dintre aceştia, în primul rînd fu ales Tumi, mai vîrstnic şi cu mai multă experienţă decît ceilalţi.

Dimineaţa, la ora obişnuită, se prezentară toţi, disciplinaţi, la conacul moşiei. Dar în locul administratorului se arătară numai vătafii. Ticălosul de vechil mirosise cum stau lucrurile ; nu degeaba fusese agent de poliţie. Vătafii deschiseră în zadar porţile hambarului şi încercară să-şi impună autoritatea. Nimeni nu se mişcă măcar cu un pas, afară de Doni care se proţăpi în faţa vătafilor şi glăsui cu toată hotărîrea :

— Nu dezghiocăm porumbul. Hambarul rămîne aşa cum se află, sub paza noastră, pînă în ziua reformei. Nu vom lăsa să se scoată nici un grăunte.

Peonii slobozirâ un murmur prelung de încuviinţare ; vătafii, cuprinşi de spaimă, părăsiră chiar atunci conacul moşiei.

Doni puse lacătul la hambar, alese oamenii care trebuia să rămînă de pază asupra întregului conac şi îi lăsă pe ceilalţi să se întoarcă la colibele lor.

Către amiază sosiră autorităţile din tîrg, însoţite de administrator şi de o jumătate de duzină de jandarmi înarmaţi. Indienii puşi de pază şi însuşi Doni păliră în faţa furiei subprefectului şi ameninţării armelor.

— Indieni imbecili ! zbiera subprefectul. Îmi veniţi cu de-astea în ajunul reformei ! Noi vrem să le dăm pămînt şi ei pun la cale revolte comuniste ! Dar asta înseamnă a lovi în prestigiul guvernului ! Să-i vedem pe capii voştri ! Vreau să văd cine-i capul !

Tunînd şi fulgerînd astfel, subprefectul îi înşiră la peretele marii curţi pe toţi indienii care se aflau acolo. Doni încercă să dea lămuriri despre cele întîmplate şi despre ceea ce hotărîseră să facă. Dar oamenii legii, departe de a-l asculta, aduseră în faţa lor pe jandarmi, ordonîndu-le să-şi pregătească armele şi să le îndrepte împotriva „acestor sălbatici".

— Să vedem ! — zbieră subprefectul — vreau să ştiu cine sînt capii !

Doni, care nu întîrzie să-şi recapete prezenţa de spirit, făcu un pas înainte cu fruntea sus şi spuse cu un curaj neobişnuit în faţa autorităţilor şi încă mai neobişnuit din partea unui ţăran :

— Eu, eu singur !

Bătrînul Jasu, care se afla şi el printre cei puşi de pază, şi care era un om cu multă mîndrie, şi fiind şi cel mai în vîrstă simţi, faţă de atitudinea lui Doni, scăzîndu-i prestigiul de care se bucura printre ai săi. În afară de aceasta, fusese primul care sprijinise iniţiativa de a nesocoti ordinele administratorului şi numai la stăruinţele sale se alăturaseră cauzei şi cei fricoşi — erau destui din aceştia. Şi apoi, gîndind bine,

nu era drept să îngăduie ca un singur om să ia asupră-şi toată răspunderea. Astfel, fără a mai sta la gînduri, ieşi din rînd şi se alătură în tăcere lui Doni.

Şi iată că se întîmplă ceva cu totul neaşteptat şi foarte greu de lămurit : ca şi cînd Jasu ar fi tras de ceilalţi cu o frînghie, toţi indienii, unul după altul, trecură alături de cei doi. Dînd semne de nedumerire, oamenii legii se înţeleseră din priviri că era necesar să se sfătuiască. Subprefectul şi primarul propuseră adunarea tuturor sătenilor. Dar administratorul fu de părere că se expun la o primejdie : colonii erau mulţi, mai mult de cincizeci, fără a-i număra pe fiii lor cei mari, şi dacă veneau cumva înarmaţi, cine ştie ce neplăceri ar putea să le pricinuiască ; prin urmare, adăugă el, nu se putea face decît un singur lucru : cei prezenţi să fie ridicaţi şi duşi la poliţia din tîrg, unde nu va fi greu să li se stoarcă mărturisiri, uşurînd astfel stingerea, în mod exemplar, a revoltei. Propunerea aceasta fu adoptată şi toţi peonii — nouă la număr — fură porniţi spre tîrg.

La conacul moşiei rămaseră în chip de garnizoană cei şase jandarmi, sub conducerea şefului lor, care primi consemnul de a-i pune la treabă pe coloni sub îndrumarea vătafilor. Înştiinţaţi de către aceştia, oamenii veniră la lucru în dimineaţa următoare de parcă nimic nu se întîmplase. Ca de fiecare dată cînd lipsea administratorul, peonii erau veseli, fără ca totuşi braţele lor să lenevească. În timp ce rîdeau şi, ba povesteau anecdote, ba făceau glume, grăunţele de porumb dezghiocate curgeau şuvoi. Veselia, dezlănţuită în rîsete zgomotoase, ajungea în răstimpuri pînă la coridorul de pereţii căruia jandarmii îşi sprijiniseră armele, în timp ce ei îşi omorau timpul jucînd în curte ţintar.

Nevăzînd în jur decît linişte şi pace şi dorind să-şi împrăştie plictiseala, şeful jandarmilor se gîndi să-i facă o vizită nevestei administratorului. „La dracu ! mormăi el, şi după obicei trase şi o înjurătură, muierusca asta nu-i lipsită de farmec şi alături de ea vremea

se scurge ca apa izvorului pe cîmpie." Şeful se pricepea la ocazii să fie galant cu femeile, iar în privirile şi mersul metisei i se părea că ghiceşte cele mai dulci promisiuni. Astfel trecu ziua, veni seara şi nu mai era mult pînă la căderea nopţii, cînd o larmă ciudată se auzi din curtea conacului. Ca şi cum l-ar fi împuns cineva, aşa sări şeful şi punînd mîna pe revolver părăsi camera cu ochii ieşiţi din orbite. În curte mişuna o hoardă de indieni fierbînd de ură, pe cînd jandarmii, dezarmaţi şi cu umerii căzuţi, erau împinşi într-o cameră de către grupul de indieni care le înşfăcaseră armele. Niciodată şeful de jandarmi nu se simţise mai neputincios ca în acea clipă ; îşi dădu fără împotrivire revolverul şi trecu să ţină tovărăşie subalternilor săi.

Tumi, care în ziua aceea nu se dusese la lucru, fu chemat în graba mare. Îi găsi pe jandarmi închişi stînd în picioare, cu faţa la perete, iar pe bătrînul Agapu buşindu-l în bătăi pe şeful lor, cu o furie nestăvilită. Ei, nu, aşa nu-i bine, nu trebuie să-l bată, nu atît pentru că acel om era reprezentantul forţei publice, ci înainte de toate pentru că era o fiinţă omenească. După părerea lui Tumi nici animalele nu trebuie lovite decît dacă se împotrivesc sau te atacă. Şeful jandarmilor nu avea nici un gînd rău, se supusese ca un mieluşel ; trebuia deci lăsat în pace. În ce priveşte pe cei şase jandarmi, cu toate că erau oameni josnici, vrednici de dispreţ, erau totuşi indieni, de acelaşi sînge cu ei şi slujba lor urîtă o îndeplineau numai pentru că nu găsiseră alta mai puţin nedemnă ; aşadar, nici ei nu trebuia loviţi.

Cuvintele lui Tumi fură ascultate din prima clipă, ele avură darul să liniştească spiritele şi ordinea se restabili numaidecît. Zidarul chemă apoi pe nevasta administratorului — cuprinsă de panică — şi îi porunci să meargă în tîrg ca să aducă la cunoştinţa celor în drept faptele întîmplate şi să comunice înştiinţarea că şeful de jandarmi şi ceata lui rămîn ostateci, pînă cînd cei nouă ţărani arestaţi vor fi puşi în libertate. Să nu uite să spună că ostatecii vor avea parte de

același tratament la care poliția îi va supune pe țăranii deținuți.

Tumi, împreună cu Ismichu, Hilacu și Tuli, ultimul încă bandajat la gură, luară o serie de măsuri, declarîndu-i pe toți țăranii consemnați la conacul moșiei ; puseră apoi sentinele pe drumuri și organizară o pază permanentă în vestibul.

Nevasta lui Agapu veni cu o oală de mîncare. Bătrînul o răsturnă în cîteva străchini, chemă pe prietenii săi cei mai apropiați și împărți cina cu ei, „cîte o îmbucătură", cum zicea. La rîndul lor, prietenii îl chemară pe Agapu, cînd și nevestele lor veniră cu oalele pline. Astfel, toți au luat cîte o îmbucătură din străchini și pînă la urmă nici unul n-a rămas flămînd, fiecare alăturîndu-se cu rudele și prietenii lui. Aceasta pentru că indienii, dintr-un vechi obicei, nu pot să mănînce ceva fără să împartă cu acei care li se află în preajmă.

Nevasta administratorului, care pornise valvîrtej pe drumul spre tîrg, nu se mai opri decît în localul poliției, unde căzu pe o laviță, cu copilul plîngînd în brațe, aproape leșinată de oboseală. Apoi începu a povesti întîmplarea, colorînd-o cu amănunte atît de fioroase, încît le-ar fi invidiat și un autor de reportaje polițiste. La ora aceasta, după scorniturile ei, jandarmii și șeful lor trebuia să fi fost făcuți bucăți cu lovituri de topor.

Știrea se împrăștie încă mai umflată prin tîrg, pînă ce ajunse a se șopti la ureche că dintr-o clipă în alta vor fi văzuți mii de indieni însetați de sînge năvălind pe străzi și prin case.

Între timp, subprefectul, nemaiavînd alți jandarmi și nici pușți, trimisese o telegramă urgentă la oraș cerînd forțe armate îndestulătoare pentru a înăbuși „insurecția". Dar, pînă la sosirea forțelor, cum autoritățile nu puteau să rămînă cu brațele încrucișate și fiind absolută nevoie să se descopere cine erau capii revoltei și ce urmăreau, dădură în noaptea aceea mînă liberă administratorului. Acesta „i-a lucrat" pe țărani,

cît a putut mai bine, pînă în zorii zilei, dar rezultatul fu slab : nouă trupuri stîlcite în bătăi şi nici o mărturisire. Dimineaţa, în locul forţelor cerute, subprefectul primi prin telegraf un ordin „irevocabil" care semănă zăpăceala şi descurajarea printre funcţionari : să fie puşi imediat în libertate cei nouă ţărani ! Ordinul străbătu fulgerător tîrgul şi fu comentat în grupuri şi prin case ca un compromis al guvernului cu agitatorii comunişti. Pentru prima oară se petrecea asemenea fenomen. Întotdeauna răscoalele de acest fel fuseseră înecate în sînge de către autorităţi, iar acum se întindea mîna răzvrătiţilor. Mai mult decît pe toţi, îl tulbură acest ordin pe *don* Rudecindo, care se hotărî, cu o cuminte prevedere, ca deocamdată să nu se întoarcă la Saipurenda.

Răniţi şi cu trupurile făcute piftie, cei nouă indieni ieşiră totuşi din închisoare veseli şi sprinteni. Ajunseră la conac glumind şi rîzînd ca nişte copii şi se simţiră nespus de mişcaţi cînd sentinela care păzea pe drum le povesti întîmplările petrecute. Emoţia lor crescu atunci cînd îi găsiră pe tovarăşi încazarmaţi şi organizaţi ca soldaţii şi încă mai mult, cînd aflară că jandarmii şi şeful lor sînt la popreală. Şi abia cînd ostatecii, eliberaţi şi ei, porniră pe drumul care ducea în tîrg, Doni şi ceilalţi povestiră cu cîtă cruzime i-a bătut vechilul Rudecindo în timpul nopţii. Ar fi de prisos să descriem indignarea produsă asupra mulţimii de istorisirea faptelor. Unii propuseră să alerge toţi după jandarmi, şi să li se înmoaie oasele, ca represalii, dar Tumi îi reţinu cu vorbe pline de judecată şi cu greutatea autorităţii sale, care între timp crescuse mult.

Ca urmare a întîmplărilor de la Saipurenda, moşierii din regiune înţeleseră că era mai cuminte să plece la oraş, lăsîndu-şi încuiate casele şi hambarele, pînă va sufla un vînt mai bun. Numai „cucernicele" de la Asúa nu se hotărîră să părăsească moşia, care nici nu era prea mare, sau, cum spuneau ele, venitul era abia un mizilic". În afară de aceasta ele trăiseră

întotdeauna în frica lui Dumnezeu şi se bizuiau pe întreaga armată cerească pentru apărarea lor. Ca pază supremă atîrnară în vestibulul casei icoanele arhanghelilor, cu a sfîntului Mihail deasupra. Nici gloata cea mai însetată de sînge nu va îndrăzni să se măsoare cu divinii luptători.

2

Conacul moşiei Saipurenda rămase în mîinile colonilor. Nici administratorul, nici subprefectul nu se mai arătau. Primarul satului, care rămăsese un simplu spectator la întîmplările petrecute, nu-şi bătea capul cu ele ; turna amenzi scandalagiilor şi datornicilor, iar pe răsculaţi părea că-i priveşte cu un ochi oarecum binevoitor.

Prietenii Minerului, recunoscuţi în mod tacit ca şefi, hotărîseră să menţină conacul moşiei în starea în care îl lăsase administratorul, pînă cînd se va vota legea reformei. În consecinţă, organizară paza hambarului, a vitelor şi a uneltelor de muncă, impunînd în acelaşi timp o severă disciplină ţăranilor. Bineînţeles, aceste măsuri nu era uşor de îndeplinit, trebuiau combătute tot felul de pretenţii şi pofte, căci erau destui acei care doreau să se împartă fără zăbavă ţăranilor porumbul şi grîul din hambar, precum şi uneltele de muncă. Astfel, nu lipseau actele de indisciplină şi destui oameni, mai slabi de înger, cădeau în ispita de a-şi însuşi lucruri de la conac. Trebuia deci instituite pedepse, trebuia să se recurgă la forţă pentru a-i pune la respect de recidivişti. Şi mai greu a fost să se reînceapă munca. După părerea conducătorilor, era bine să nu se întrerupă aratul pămîntului ; numai astfel putea fi asigurată şi după reformă o producţie normală. Era limpede că de această producţie nu se va mai bucura un singur stăpîn, ci ea le va reveni lor, ţăranilor.

Dar nu toţi înţelegeau cum stau lucrurile. Erau destui neîncrezători printre ei, care cîrteau, spunînd că nimeni nu poate şti cum va fi reforma şi nici ce foloase va aduce indienilor ; în ceea ce-i privea, cel puţin deocamdată, principalul era să nu li se irosească munca în folosul altora, de aceea doreau să vadă mai întîi ce schimbări aducea reforma. În fond, însuşi Tumi gîndea astfel, dar credea că în situaţia sa de conducător era obligat să îndrume oamenii după alte vederi : chiar dacă munca n-ar aduce avantaje personale, pămîntul moşiei nu putea să rămînă în paragină ; oricare vor fi beneficiarii, pămînturile trebuia să producă. Mintea nu-l ajuta să găsească şi alte îndreptăţiri. Apoi şi Fortuna se alăturase ideii că moşia trebuia cultivată ca de obicei iar părerile nevestei sale, după cum constatase el în atîtea rînduri, nu erau de aruncat la gunoi.

Tumi se lăsă prins cu totul de noua sa activitate. Se înlănţuiseră astfel lucrurile, încît nici nu se putea gîndi măcar să se întoarcă la munca sa din tîrg. Un şirag neîntrerupt de piedici mărunte, sarcini prost îndeplinite, lipsuri neprevăzute, neînţelegeri între coloni, ba şi neînţelegeri familiale reclamau atenţia sa zi şi noapte, fără a mai socoti muncile de căpetenie pe moşie. Şi aceasta ar fi durat cine ştie cît dacă Fortuna nu-i amintea că şi coliba avea nevoie de braţele lui. Fireşte că grija de casă a Fortunei era îndreptăţită. Dacă el nu aducea bani, familia nu se mai putea întreţine. Cu încuviinţarea celor cinci tineri, Tumi chemă în ajutorul său pe moş Jasu, om trecut prin multe şi care se bucura de toată stima satului. Jasu fu însărcinat să-l înlocuiască pe Tumi în timpul absenţei sale.

Întîmplările de la moşie îl sustrăseseră pe zidar de la o lucrare mare pe care o contractase şi o începuse în tîrg. Cu banii ce i-ar fi cîştigat la această lucrare, adăugaţi la micile economii ale Fortunei, Tumi se mîngîiase cu speranţa că-i va putea cumpăra soţiei sale o fustă bună iar Miquitei o pereche de ghete, pe

care să i le dăruiască de ziua ei de naştere. Dar despre toate cîte plănuise, uitase cu totul în zilele în care ocuparea conacului moşiei l-a ţinut prins cu atîtea treburi. Acum se simţea uşurat prin înlocuirea sa cu bătrînul Jasu şi, dornic să-şi vadă împlinite dorinţele, plecă din colibă a doua zi, foarte devreme. Mai întîrzie destul timp dînd poveţe suplinitorului său pentru tot ce avea de făcut şi apoi se aşternu la drum spre tîrg.

Inima indianului păstrează totdeauna o cîtime de copilăroasă încredere. În ciuda faptului că viaţa tinde a-l copleşi cu năpaste din cele mai grele, el nu încetează să creadă că va afla înţelegere acolo unde o caută. De aceea Tumi, intrînd în tîrg, avea siguranţa că va găsi lucrarea tot cum o lăsase, aşteptînd ca el să revină şi s-o continue. Dar nu era aşa, căci proprietarul o încredinţase altui zidar şi acesta înaintase mult cu munca. În astfel de împrejurări, oricît de supărătoare, indianul ştie de asemenea să se plece ; nu se răzvrăteşte, nici nu se plînge. Lui Tumi nu-i rămase decît să-şi ceară socoteala, în urma căreia se alese cu o mică sumă de bani şi începu de îndată să caute altă muncă. Fortuna, care-i adusese la ora obişnuită mîncarea, nu putu să înţeleagă de ce alt zidar lucra în locul soţului ei. Cu inima strînsă de durere şi ochii plini de lacrimi rătăci din stradă în stradă şi abia pe înserate dădu peste Tumi. Pierduse locul pentru un motiv foarte simplu : lipsise. Era firesc. Dar uite că nu mai găsea de lucru nicăieri. Nu doar că în tîrg nu se mai cereau zidari. Nu. Pricina era că toată lumea de pe-aici aflase că el, Tumi, i-a condus pe indienii care ocupaseră Saipurenda şi cum acest fapt fusese prezentat de către autorităţi şi administrator ca o urmare a unei revolte comuniste, omul era considerat periculos, de aceea îl respingeau de pretutindeni.

Se văzu nevoit să caute de lucru prin comunele vecine. De multe ori i se primea cererea cu vorbe bune, dar era destul să-şi spună numele, că toţi dădeau

îndărăt şi uşile se închideau în faţa lui. Faima sa, o faimă nefastă străbătuse toată valea.

Într-o seară, pe cînd se întoarcea abătut şi înspăimîntat, gîndindu-se că ar trebui să se lepede de rolul său de conducător, care nu-i aducea decît bătaie de cap şi funesta perspectivă de a-şi vedea copiii pierind de foame, îi găsi acasă pe bătrînul Jasu cu tinerii ; îl aşteptau, stînd pe vine în pridvor şi bînd ceai de coca. Se apropie de ei zicîndu-şi că nici nu se putea un prilej mai potrivit pentru a le vorbi de renunţarea plănuită. Dar, îndată după ce-l salută, moş Jasu îi dădu de ştire că primarul le-a comunicat un ordin : colonii din Saipurenda să se organizeze într-un „sindicat". Acelaşi lucru trebuia să se facă şi pe celelalte moşii ; mai spusese că ordinul venea de-a dreptul de la palatul preşedintelui. Dar primarul nu ştiuse să le desluşească înţelesul ciudatului cuvînt „sindicat", care pentru prima dată le ajungea la urechi, nici nu putuse să le spună cum trebuia să se procedeze la organizarea „sindicatului". În acelaşi timp, le ordonase să întocmească, fără a pierde timp, o listă a colonilor, notîndu-se în dreptul fiecăruia ce contribuţie — în cereale, oi, păsări sau bani — puteau să aducă pentru a-i ajuta pe delegaţi, pe toţi cei care vor asista la proclamarea reformei. Ca informaţie suplimentară, primarul adăugase că în acea zi se vor întruni multe mii de ţărani.

În scopul de a afla ce trebuiau să facă, bătrînul Jasu şi Doni fură trimişi să-l întrebe pe subprefect, care, însă, neavînd o idee prea clară în privinţa „sindicatului", se mărginise să le spună că era nevoie să fie adunaţi toţi peonii şi ei să-şi aleagă o jumătate de duzină de conducători. Pentru rest, trebuia să rămînă în aşteptarea ordinelor comunicate primarului.

Într-o dimineaţă de duminică, în curtea conacului se adunară toţi colonii, gălăgioşi şi plini de entuziasm. Nu era unul, nici printre cei mai neîncrezători, care să nu se arate mulţumit, căci constituirea „sindicatului", cu toate că nu aveau vreo noţiune despre el, era

un semn asigurător că peste cîteva zile reforma se va înfăptui și moșia avea să fie împărțită egal între toți cei care atîta amar de ani munciseră pe ea, pentru îmbogățirea lui Castillejo. Primarul nu întîrzie să se prezinte, și declară cu hotărîre că va prezida adunarea. Începu să spună că era autorizat să anunțe, în numele președintelui, că reforma se va decreta negreșit la data ce se fixase, o zi foarte apropiată. La această știre asistența izbucni în ropote de aplauze și strigăte de aprobare. Pentru deplina reușită a reformei, spuse el apoi, toată lumea era obligată să respecte dispozițiile autorităților ; altfel, s-ar putea prea bine ca dorința președintelui de a introduce reforma să nu-și atingă ținta. În continuare vorbi de numirea a șase conducători și, fără a se opri, propuse o listă în care figurau vătafii lui Rudecindo și cîțiva din ai lui Castillejo. Adunarea se dezlănțui în strigăte de protestare. După ce se făcu liniște, moș Jasu grăi :

— Asta nu se potrivește cu ceea ce ne-a învățat domnul subprefect. El ne-a spus că noi trebuie să ne alegem conducătorii, noi toți, nu autoritățile.

— Ei, drace ! exclamă primarul. Așa o fi spus subprefectul. Dar eu am primit ordine mai de sus și...

Un murmur puternic de dezaprobare îi acoperi cuvintele.

— Pentru ca dumneavoastră — interveni Tumi — să faceți alegerea, nu mai era nevoie să ținem adunare. Ar fi fost destul să ni se aducă la cunoștință, prin mijlocirea vătafilor aleși, hotărîrea ce-ați luat-o.

Cuvintele lui Tumi fură întărite de strigăte năvalnice de solidaritate, față de care primarul rămase descumpănit. Apoi găsi să spună :

— Da... ia să vedem... ei, drace ! Nu trebuia să mă înțelegeți pe dos. Eu nu încerc să vă impun voința mea. Atîta fac, vă propun o listă...

— Nu primim lista dumneavoastră !

— Vătafii sînt dușmanii noștri !

— Sînt cîinii de pază ai patronilor !

— Nu-i vom primi pentru nimic în lume!

Strigau pe întrecute. Apoi totul se amestecă într-o hărmălaie asurzitoare: primarul nu mai ştia de unde să apuce hăţurile. Se simţi împins să-i insulte, să arunce cu ceva în ei, dar fiindcă larma nu întîrzie să se potolească, el se mulţumi să zbiere:

— În faţa cui credeţi că vă aflaţi? Oare nu sînt eu primarul? Ei, drace, n-o să vă mai aud strigînd şi altă dată, că o să am eu grijă atunci să vă înmoi gleznele!

Îndreptăţită sau nu, această descărcare îi servi mult primarului. Ţăranii părură să-şi dea seama că, oricum, aveau de-a face cu un om căruia îi datorau respect şi ascultare. În afară de asta, ştiau că primăria era, în sat, aproape ca poliţia, unde cel care nu rămînea arestat, trebuia cel puţin să plătească o amendă. Nimeni nu se mai gîndi să-i întoarcă omului vorba, nici să întîmpine cu murmure cuvintele lui. Dominînd astfel adunarea, dar temîndu-se să nu provoace o nouă fierbere, primarul arătă nevoia ca guvernul să fie şi el reprezentat în sindicat şi acest reprezentant nu putea fi ales decît de autorităţi. Nu era vorba decît de un singur om, numai unul.

— Asta-i cu totul altceva — spuse împăciuitor moş Jasu — şi e un lucru cuminte. Nimeni nu se poate împotrivi acestei măsuri.

Tot aşa opinară şi alţii. La sfîrşit, patru prieteni ai Minerului (Hilacu, cel mai tînăr dintre ei, rămase pe dinafară) fură aleşi în unanimitate, alături de bătrînul Jasu; în ce-l priveşte pe primar, el propuse ca reprezentant al guvernului pe vătaful Fructu, care fu ales.

Tumi nu se mai gîndi să se retragă şi nici nu mai avu timp să cutreiere comunele vecine în căutare de lucru. Trebuia să facă lista ţăranilor şi să se vadă ce putea să dea fiecare pentru ziua reformei. Nici nu terminaseră bine lista, cînd sosiră în sat, în zorii zilei, cu cîteva camioane, o ceată de metişi în haine de piele,

care declarară că erau „conducători aleşi din ţărănime". Cum veniseră însoţiţi de o duzină de ţărani cu puşti, nimeni nu se gîndi să se arate neîncrezător. Cu lista în mînă metişii adunară dania colonilor, încărcînd, claie peste grămadă, într-un camion, oi, purcei, pui, saci cu porumb, saci cu grîu. Ţăranii predaseră contribuţia cerută nu numai cu voie bună şi entuziasm, dar şi cu o evlavie asemănătoare aceleia cu care plăteau o slujbă bisericească sau un acatist. Nu se putea altfel. O oaie sau un sac cu porumb nu însemna mai nimic faţă de pămîntul pe care-l vor primi cu dărnicie, îndestulător de întins pentru a asigura fericirea fiecărei familii. Aşa şi trebuia să fie. Reforma va aduce belşugul în toate colibele şi, ca urmare, vor fi îndepărtaţi stăpînii şi desfiinţate abuzurile.

Înainte de a se îndrepta spre moşia vecină, metişii comunicară colonilor ordinul de a alege o delegaţie numeroasă pentru ziua reformei, care bătea la uşă.

3

Zorile găsiră vetrele încinse şi colibele încununate cu spirale jucăuşe de fum. Niciodată nu fusese atît de vesel salutul cocoşilor la mijitul zilei şi nici atît de plină de semnificaţie deşteptarea cîntată pe mai multe voci de păsărele. Din mugetul vacilor părea că se desprind prevestiri ademenitoare. Suflarea înmiresmată a munţilor se strecura pe poteci şi pătrundea în colibe ca un crainic al bucuriei.

Încă de cu seară, întocmai ca în ajunul sărbătorii de hram, se auziseră, cînd şi cînd, explozii îndepărtate de artificii şi de încărcături de dinamită. Dimineaţa, exploziile urmară una după alta amestecîndu-se ca într-o bătălie.

Era o zi ca nici una alta. O zi nouă, mai luminoasă, mai plină de semnificaţie decît oricare duminică şi

oricare zi de sărbătoare. După credința indienilor, ziua aceea avea să fie începutul unui șir de ani fericiți pentru toate colibele.

Delegația se întruni în curtea conacului. Era numeroasă, așa cum recomandaseră conducătorii metiși. Delegația aleasă de către adunare spori apoi cu alți mulți voluntari, care nu voiau să se resemneze a nu fi și ei de față la proclamarea reformei. Era doar un mare eveniment, vrednic să-l îmbrățișezi cu privirile și să-l simți cu inima. Era, cu adevărat, o favoare a sorții să poți asculta rostindu-se decretul, chiar de pe buzele președintelui.

Delegația plecă devreme de tot. Soarele, parcă rezemat în coate pe crestele dinspre răsărit, surîdea ca un părinte iubitor, fericit să-și privească feciorii mergînd în întîmpinarea norocului.

Cîmpia memorabilă de unde bogăția avea să se aștearnă la picioarele țăranilor nu se afla prea departe de sat. Nu mai departe de trei leghe. Delegații umblau repede, simțindu-se ușori ca fulgul, însuflețiți de o dulce tulburare, de acea emoție care întotdeauna ne înfioară inimile cînd ne aflăm în așteptarea unui fapt deosebit, menit să introducă schimbări temeinice în viața noastră.

Țăranii aceștia nu erau singurii care, ducîndu-se să asculte decretul, păreau că merg pentru a fi miruiți cu untdelemnul fericirii. În fața și îndărătul lor, alte delegații, mai mult sau mai puțin numeroase, înaintau cu aceeași vioiciune și emoție. Unii aveau cu ei mici orchestre de fluiere, alții de flaute, care-și amestecau veselele melodii cu praful auriu al drumului.

Era o zi senină și liniștită ca niciodată, sub un cer limpede ca o conștiință curată, cu un soare care în locul luminii părea să aștearnă flori pe frumusețea de vis a miriștilor și țarinelor.

De departe, ochii li se pironiră spre cîmpia făgăduințelor, o pîrloagă la capătul căreia se zărea o linie deasă și întunecată, ca liziera unei păduri ce apare în

ochii călătorului la marginea zării. Pe măsură ce înaintau, linia se făcea mai lată și începeau să se contureze trupuri și capete. Era o uimitoare pădure omenească. S-ar fi spus că toate popoarele lumii se îngrămădiseră pe acea cîmpie.

Fluierele și flautele amuțiră, în timp ce delegațiile grăbeau instinctiv pasul, ca și cum le-ar fi șoptit cineva că vor întîrzia la sărbătoare.

Cînd ajunseră, găsiră imensa mulțime împrăștiată în mici grupuri pe nesfîrșita întindere a cîmpului. S-ar fi spus că fiecare grup se considera străin de celelalte ; oamenii vorbeau, rîdeau și glumeau cu ai lor, nesocotind restul. Așa cel puțin li se păru celor din Saipurenda, văzînd că nimeni nu-i lua în seamă la sosire, nici măcar cei din preajmă.

Doni se gîndi că trebuia să se aducă la cunoștința cuiva prezența delegației lor. Cînd își exprimă gîndul, Ismichu și alți tineri îl sprijiniră. Fire mai practică, Tuli spuse că era necesar să se prezinte organizatorilor adunării. Cu toate că Tumi și moș Jasu credeau că asta nu va schimba nimic, părerea celorlați se impuse și porniră toți în căutarea organizatorilor. Dădură ocol imensei păduri omenești, întrebînd ici și colo, dar nimeni nu știa nimic. Nimeni nu-i văzuse și cîțiva afirmau că nici picior de organizator nu era pe acolo. Mergînd, delegații treceau din uimire în uimire. Toată forfota aceea era pentru ei un spectacol nemaivăzut. Peste putință să calculezi cîte mii de oameni năpădiseră întinsa cîmpie. Și ce împestrițare de chipuri și veșminte ! Vedeai *poncho*-uri din țesăturile cele mai ciudate. Pantalonii de toate mărimile : unii lungi și largi ; alții largi și scurți ; alții scurți și foarte strîmți pe picior ; alții, în sfîrșit, lungi și crăpați jos la cusătura dindărăt. Pălării din lînă de oaie, cu boruri late sau înguste, pălării din blăniță de castor ; căciuliță de piele în cele mai ciudate forme, unele brodate cu lînă colorată și cu paiete. Ici și colo răsunau lovituri ritmice pe tamburine iar răgușita vibrație a tobelor parcă

bătea măsura pentru flautele şi fluierele cîntînd în contratimp, ca la o întrecere. Şi, mai mult ca orice, îi mira faptul că din toate direcţiile, pe drumuri sau de-a dreptul peste cîmp, continuau să sosească delegaţiile, cu alai de cîntece şi feţe de sărbătoare.

Sătui de a mai întreba şi nemaiavînd putere să se întoarcă la punctul de plecare, se opriră în preajma unui grup de oameni cu înfăţişare ciudată. Purtau cămăşi din flanelă grosolană şi pantaloni din acelaşi material, albaştri şi strîmţi pe coapse. Aveau părul lung şi mătăsos, tăiat la ceafă. *Poncho*-urile lor erau scurte, din lînă de lama, vărgate cu negru, alb şi castaniu. În apropiere stătea un alt pîlc de oameni îmbrăcaţi şi mai ţipător. Aceştia purtau pe cap nişte tichii iar părul lung le era împletit într-o coadă lăsată pe spate. *Poncho*-urile lor erau scurte de tot şi ţesute frumos, cu franjuri. Dar mai neobişnuiţi erau pantalonii, cu betelia strînsă într-un brîu de lînă petrecut mai jos de şold, părînd astfel mereu ameninţaţi de o periculoasă alunecare.

Cei din Saipurenda erau dornici să intre în vorbă cu aceste două grupuri. Văzuseră că toată lumea vorbea *quechua,* dar aceştia se înţelegeau şi în *aymará* [1]. Ambele delegaţii sosiseră cu cîteva zile înainte, fără ca cineva să le fi înlesnit un adăpost sau să le dea de mîncare ; veniseră odată nişte metişi care, după spusele lor, formau „comisia de recepţie" şi după ce le arătaseră ca loc de oprire cîmpia pleşuvă, au plecat, promiţînd că se vor întoarce, dar n-au mai revenit. Aceste cîteva nopţi oamenii le petrecuseră sub cerul liber ; noroc că le mai rămăsese ceva din uscăturile aduse de-acasă ca hrană pentru drum. Mulţi alţi delegaţi sosiseră în aceeaşi zi cu ei, alţii în ziua următoare. Toţi au fost lăsaţi pe cîmp în voia sorţii ;

[1] *Aymará :* limba indienilor din America de Sud vorbită pe teritoriul statelor Perú şi Bolivia (triburile de indieni *aymara* au fost anterioare incaşilor).

unii, sfîrşindu-li-se merindele, au fost nevoiţi să meargă după cumpărături în comuna din apropiere.

Cu toate că se aflau în cîmp deschis, aerul nu era destul de curat. Cei din Saipurenda îşi dăduseră seama de asta din prima clipă, apoi văzură că peste toată cîmpia erau răspîndite excremente. Se gîndiră că se alesese un loc prea puţin potrivit, dar văzură apoi mai limpede : oamenii veniţi cu cîteva zile mai înainte nu găsiseră nimic pregătit pentru aceste nevoi şi „comisia de recepţie" nu-şi bătuse capul nici măcar să ridice murdăria şi să purifice aerul care aveau să-l respire preşedintele republicii şi atîtea mii de oameni. În speranţa că mai spre mijloc mirosul nu va mai fi atît de îngrozitor, prietenii noştri pătrunseră în imensa mulţime. Au putut să răzbată, deoarece între grupuri se despicaseră trecători, şi nu era greu de circulat prin ele. Dar peste tot mirosea la fel de urît, şi pe lîngă asta, soarele, din ce în ce mai arzător, părea că a pus la fiert atmosfera.

Sosirea preşedintelui se anunţase pentru ora nouă. Clipa aceasta o aşteptau toţi cu o înflăcărare fără margini. Făceau cele mai însufleţite comentarii asupra unor neprevăzute avantaje ale reformei. Unii visau cu glas tare la viitorul belşug din colibă şi la trimiterea fiilor la universitate. Toţi erau siguri că în această zi şi pe acel cîmp va fi înmormîntată pentru vecie cumplita năpastă seculară — robia ţăranului.

Dar ora fixată trecu şi nu venea nici o ştire. Se scurse încă un ceas şi oamenii continuau să aştepte, să comenteze şi să viseze. Alt ceas trecu şi tot nu ştia nimeni nimic despre preşedinte. La amiază, nerăbdarea, viespe dibace şi vicleană, începu să înţepe fibrele cele mai simţitoare ale mulţimii.

— Preşedintele !

— Preşedinteleee !

— Preşedinteleeee !...

Chemarea asurzitoare, plină de speranţe, se prelungi prin pădurea umană ca ecoul care se repetă multiplicat de pe un munte pe altul.

Ca o haită de cîini asmuțiți, vreo douăzeci de motociclete dădură iureș prin mulțimea îmbulzită, care abia avu timp să se dea la o parte. Motocicliștii purtau uniforme de culoare închisă, elegant croite, și pistoale mari automate în bandulieră. După ei venea un camion scund și lat, plin cu soldați înarmați pînă în dinți. Îndată apoi năvăli un șir de automobile ; în unul din ele, un bărbat cu ochelari afișa cu ostentație un *poncho* scurt, cu înfloriturî bogate, ca aceleа pe care le purtau indienii cu pantaloni scurți vărgați. Suita o încheia un alt camion, plin, ca și cel dinții, cu soldați înarmați.

Defilarea aceasta a fost urmărită de aproape de către cei veniți din Saipurenda, care, fugind mereu de aerul viciat, se nimeriseră tocmai pe locul unde își deschideau drum motocicliștii, încît era cît pe ce să fie măturați de ei.

În timp ce alaiul își făcea intrarea, grupurile care umpleau cîmpia începură să se îndrepte toate înspre partea unde se bănuia că va opri automobilul președintelui. Fiecare dorea să-și facă loc cît mai aproape de mandatarul națiunii. Ce fericire pentru aceia care-l vor putea privi în față și-i vor auzi deslușit glasul ! Întorși la colibă, ar avea ce povesti, ar avea ce să-și aducă aminte toată viața. Acest gînd îi făcu pe mulți să înainteze împingîndu-se, dînd brînci și deschizîndu-și drum cu coatele. Dar, nefiind toți dispuși să se lase striviți pentru a înlesni altora să ajungă în primele rînduri, se încăierau aruncîndu-și insulte și schimbînd între ei ghionturi și pumni. Rezultatul fu că tot furnicarul acela de lume rămase strîns ca într-un teasc. Dar de asta nu se supăra nimeni. Era doar ziua eliberării, ziua victoriei.

În depărtare izbucni o larmă de glasuri nedeslușite, care creștea lărgindu-se pînă se condensă într-un strigăt :

— *Presidentenchaj kausachun !...* Trăiască președintele nostru !

Toţi, şi cei din Saipurenda, şi cei rămaşi îndărătul lor, strigară salutul din toate puterile. Apoi izbucniră alte voci care, repetînd ţărarea, păreau ecoul primelor vociferări :

— *Kausachun !...* Să ne trăiască !... Să ne trăiască !...

Repetat de nenumărate ori pe întreaga întindere a cîmpiei, strigătul se transformă în uriaşă aclamaţie a unui om cu voce de stentor.

Cei din Saipurenda, cu toate că pătrunseseră destul de mult în pădurea omenească, rămăseseră totuşi departe de centru, adică de locul unde se oprise preşedintele. Timpul trecu şi la urechile lor nu ajungea nimic, doar nişte crîmpeie de fraze care-şi croiau drum prin mulţime. Într-un rînd, cineva spuse : „Se ţine un discurs în *quechua*". Un val de entuziasm atrase apoi o salvă de aplauze, care se transmiseră îndărăt, repetate în mod mecanic, ca o obligaţie. Mai tîrziu se auzi : „Cineva vorbeşte în *aymará*" şi apoi trebuiră din nou să aplaude. În sfîrşit, un freamăt de voioşie ameţitoare se produse şi un strigăt umplu cîmpia, mărindu-se şi înroşindu-se de ţi se părea că brăzdează limpezimea cerului :

— *Jallp'a ñoqanchijpataaa !...* Pămîntul e al nostru !...

Strigătul nu înceta să asurzească lumea, prelungindu-se asemenea mugetului unei păduri scuturate de furia uraganului, şi vreme îndelungată se auzi :

— *Ñoqanchijpataaa !* E al nostru !... E al nostru !...

Căldura dogoritoare devenise de nesuferit. Aerul nu se mai putea respira, şiroaie de sudoare se prelingeau pe feţele oamenilor, pe gîturi şi spate, gîdilîndu-le. Mai sufla şi un vînt fierbinte, apăsător, ridicînd vîrtejuri de praf pe deasupra mulţimii. Dar asta era floare la ureche ! Toată viaţa a stat indianul în bătaia soarelui şi a vîntului al căror sărut aspru lăsase urme de neşters pe ochii, pe obrazul, pe mîinile lui, poate chiar pe întreaga sa fiinţă. Şi apoi, era ziua miracolului. Începînd din ceasul acesta indianul va

deveni alt om, își va schimba felul de viață, își va însuși cerințe omenești, căci pînă azi trăise întocmai ca boul silit să se opintească în jug pentru fericirea stăpînului ; aceste idei nu luau forme precise, dar în orice caz acesta era simțămîntul care plutea în conștiința tuturor celor îngrămădiți pe cîmpie.

Vîntul se îndepărta și revenea tîrînd deasupra capetelor pînze tulburi de praf. Soarele părea că luptă să transforme aerul în flăcări. Timpul trecea nepăsător. De la o vreme, nu se mai auzi de nicăieri nici un glas, nici un cuvînt. Ce se întîmpla ? Dar iată că explicația liniștitoare veni alunecînd din gură în gură și se răspîndi pe întreaga cîmpie.

— Citește decretul...

Da. Se înțelegea bine ce decret. Acela prin care președintele îi declara pe toți indienii stăpîni ai pămînturilor. Mai cuteza oare cineva să pună la îndoială această realitate ? Doar președintele a promis pămînt de atîta vreme. Și acum își îndeplinește făgăduiala. Alte și alte reflecții începură a se rosti cu glas tare, sprijinite și aprobate cu entuziasm, încît toată cîmpia se umplu de un zumzet prelung, mereu crescînd, întregindu-se pînă la urmă într-o unanimă și asurzitoare ovație.

Nimeni n-ar fi putut spune cînd s-a terminat citirea decretului : nu-și dădură seama că festivitatea s-a încheiat decît atunci cînd clacsoanele începură din nou să țipe, motoarele să gîfîie și, bineînțeles, motocicliștii să dea asalt prin mulțime. Trecură valvîrtej un camion încărcat cu soldați, apoi cîteva automobile. Dar mașina președintelui rămase blocată sub zdrobitoarea îngrămădeală de oameni dornici să vadă și să atingă fața, mîinile și obrazul mandatarului. Motocicliștii se întoarseră atunci în iureș și făcură cîteva victime trîntindu-le pe jos. Numai astfel putu să se desprindă din loc automobilul, cu toate că lumea mai stătea agățată de aripile și scările lui, ba se urcase și

pe capotă. Bine că maşina, grea şi masivă, era blindată, anume construită pentru a fi apărată de gloanţe. Unii tineri din Saipurenda, printre care şi Ismichu, izbutind să-şi bage nasul prin ciorchinele de oameni, putură să atingă geamul maşinii şi să aibă norocul de a privi de aproape ochelarii şi *poncho*-ul preşedintelui. De ce oare, la vederea *poncho*-ului indienii au simţit fiorul unei ciudate răceli? Nu. Nu astfel se aşteptau ei să-l vadă pe preşedinte. Nu puteau concepe un preşedinte îmbrăcat în *poncho,* pentru că această îmbrăcăminte era folosită numai de indieni. Nu era nevoie să-şi pună în spate un *poncho* pentru a-i declara pe ei stăpîni ai pămînturilor. Departe de a se simţi măguliţi, indienii găsiră în asta o doză bună de prefăcătorie.

Nemaiavînd altceva de făcut, mulţimea începu să se împrăştie în toate direcţiile. Judecîndu-i după faţă, oamenii nu prea rămăseseră încredinţaţi de schimbarea sorţii lor şi nici nu putea fi altfel, de vreme ce nimeni nu era în stare să spună care era adevăratul conţinut al decretului. Cîţiva, foarte puţini urmăriseră citirea, dar cum nu înţelegeau castiliana [1], rămaseră nelămuriţi. Astfel, oricît de mult ar fi dorit, nu mai puteau să simtă şi nici să cugete ca în clipele cînd văzduhul se cutremura de aplauze.

Mai rămaseră pe cîmpie cîteva grupuri de oameni; întinşi pe jos, în plin soare, luau o gustare modestă. Cei din Saipurenda nu mai mîncaseră nimic de dimineaţă. Siguri că organizatorii le vor oferi o masă îmbelşugată, din oile, purceii şi găinile înşfăcate de la ei, crezuseră de prisos să-şi mai aducă merinde de acasă. Flămînzi şi fără puteri pentru a străbate cele trei leghe de drum, se hotărîseră să caute în comuna apropiată ceva de mîncare. Dar comuna era mai plină de lume decît într-o zi de tîrg. Nu găsiră nimic,

[1] *Castiliana:* limba literară spaniolă.

nicăieri, nici măcar un colț de pîine ; totul fusese consumat. Cîrciumile erau ticsite. Prietenii noștri, negăsind nimic de înfulecat, au dorit măcar să-și ude gîtlejul ; izbutind să răzbată cu mare greutate într-una din cîrciumi, aflară că toată *chicha* s-a vîndut, n-a mai rămas nici o picătură. După noi și zadarnice încercări, ajunseră la o cîrciumioară dărăpănată, de la periferie, unde au băut la *chicha* pînă s-au cherchelit bine. Mulți dintre ei, cînd îi trezi frigul din zori, zăceau întinși, ici și colo, în colbul drumului.

1

Pentru cei rămaşi în colibe, ziua nu s-a scurs prea liniştită. O stranie tulburare părea că pluteşte în aer, în lumina soarelui, pretutindeni. Timpul trecea greu, apăsător şi te stingherea asemenea unui musafir care nu se gîndeşte să plece mai repede. Nimănui nu-i ardea să pună mîna pe plug sau pe cazma. Pînă şi copiii nu se jucau cu plăcerea obişnuită. Nimeni nu avea totuşi vreo pricină de descurajare sau suferinţă. Nu ! Dar era ziua în care li se hotăra soarta. Preşedintele făgăduise o reformă minunată şi fixase acea zi pentru împlinirea ei. În cuvîntul preşedintelui, aşa auziseră adeseori, puteai să ai toată încrederea, totuşi, ceva se strecura în ei, o nelinişte pe care nu şi-o puteau explica şi care îi zgîndărea în străfundul sufletului, ca un vierme mic, sîcîitor, stîrnindu-le o mîncărime nesuferită. Nu se îndoiau că făgăduiala se va realiza ; nu ştiau însă în ce chip şi în ce măsură va intra în mîinile lor pămîntul. Dacă li se va da fără bani şi osteneală şi cu destulă dărnicie, atunci s-ar încredinţa că, în sfîrşit, cerul şi-a amintit de ei. Dar dacă li se va cere să-l plătească, de unde vor scoate bani ? Şi dacă li se vor da, la întîmplare, nişte petice de pămînt de nimica toată, ca vechile *pegujales ?* Cu asta n-au să poată trăi, ci vor muri cu zile ca şi pînă atunci.

La urma urmei, nimic nu-i îndreptăţea să creadă că lucrurile vor ieşi atît de rău. Şi decît să se lase stăpîniţi de gînduri rele, n-ar fi mai bine să-şi bată capul născocind ceva ca să-i întîmpine cum se cuvine pe delegaţi, la întoarcere ? Iniţiativa o avu nevasta bătrînului Fructu. Dorinţele erau lăudabile, dar nimeni nu avea banii trebuincioşi. Rămase ca fiecare să

dea cît poate, ceva în bani şi ceva în alimente. Cu banii cumpărară din tîrg un ulcior mare cu *chicha* iar cu alimentele pregătiră o masă îmbelşugată.

Pe înserate toţi, fără să lipsească nici unul, nici măcar copiii, porniră cu mîncarea şi băutura pînă afară din sat, poposind într-un loc pe care-l socotiră mai potrivit, pe unde aveau să treacă delegaţii. Aşteptarea fu lungă dar plină de speranţe. Apoi se lăsă noaptea. Şi pentru a nu li se năzări iarăşi gînduri neplăcute, cîţiva tineri, care din întîmplare îşi luaseră cu ei fluierele, dădură drum melodiilor. În clipe ca acelea, muzica era o distracţie binevenită. Muzica deşteaptă unora dorinţa de a cînta din gură şi de la cîntec la joc nu mai rămîne decît un pas. Cineva propuse să se danseze, dar un altul se împotrivi ; dansul trebuia lăsat după cină. Şi pentru că se vorbise despre cină şi noaptea înaintase mult, iar delegaţii întîrziau cine ştie pe unde, îşi amintiră că nici ei n-au mîncat încă şi şoricelul foamei le făcea pozne în stomacuri. Şi mai trebuie să spunem că unii, mai ales dintre cei bătrîni, îşi înfrîngeau cu greu ispita de a încerca *chicha* adusă din tîrg, care trebuia să fi fost grozavă, o *chicha* cum nu întotdeauna puteai să capeţi. Ivindu-se unele împotriviri printre nevestele delegaţilor, hotărîră să mai aştepte pînă ce *katachilla* [1] va fi parcurs o anume bucată de cer. Dar nu mai fu nevoie, căci scurt timp după asta, auziră zgomot de paşi şi voci.

— În sfîrşit, vin ! Vin delegaţii ! strigară care mai de care.

— Mult au mai întîrziat !... bombăneau bătrînii.

Iată-i ! dar nu erau cei aşteptaţi, ci delegaţii de la altă moşie situată mai departe de satul lor. Asaltaţi de întrebări, răspunseră din mers, fără a se opri.

[1] *Katachilla :* Crucea Sudului, constelaţie în emisfera australă alcătuită din 17 stele ; cele patru principale sînt aşezate în cruce.

Spuseră, fără entuziasm și convingere, că președintele și-a îndeplinit făgăduiala, că în curînd li se va da pămînt. În ce privește pe cei din Saipurenda, i-au văzut cînd intrau într-o cîrciumă din comună și se putea bănui că nu se vor întoarce decît în zori sau chiar mai tîrziu. Îi poftiră pe delegați să cineze, dar ei nu primiră. Măcar un păhărel de *chicha*? Nici atît, se grăbeau. Și ei erau așteptați acasă...

Mîncară fără poftă și băură în tăcere. Nimeni nu-și mai aminti de fluiere și joc.

Deși erau siguri acum că în scurt timp vor deveni stăpîni pe pămînturi, nu mai simțeau nici o dorință de a se veseli. Li se părea că sînt înșelați, umiliți. De ce au mai venit să-i aștepte cu atîta dragoste și plăcere pe niște oameni nerecunoscători? Și pentru ce au preferat ei să petreacă noaptea acolo și să bea într-o cîrciumă, singuri, în loc să vină să primească o cană cu *chicha* din mîinile lor?

Muți și cu capetele plecate se împrăștiară în noapte, fiecare pe drumul care ducea la coliba sa.

Delegații începură să sosească abia dimineața, tîrziu. Împrăștiați, slăbiți, șovăitori. Și fiecare avu parte de o primire cu totul alta decît prevăzuse. Cel dintîi se înfățișă la coliba sa Misicu. Însurat abia de cîteva luni, nevastă-sa purta primul ei prunc în pîntece. Misicu nu știa cum și cînd își pierduse *poncho*-ul și femeia, văzînd că nu-l are, se aruncă înnebunită de furie asupra lui, pălmuindu-l peste amîndoi obrajii. Nu se mulțumi cu atît și ridică un ciomag, dar atunci omul, de frică să nu fie cotonogit, ridică la rîndul său pumnul și dintr-o lovitură o trînti pe nefericita femeie la pămînt. Ea începu să strige după ajutor și Misicu socoti mai cuminte să plece de acasă; se duse la coliba părinților săi, care nu-i făcură nici ei o primire prea drăgăstoasă.

Tuli sosi în și mai proastă stare; fără *poncho*, fără pălărie și cu un ochi învinețit. Deși atinsese de vreo trei sau patru toamne vîrsta de 20 de ani, el era considerat tot „copil" în casă, fiind încă necăsătorit. Nu-l primiră cu palme, nici nu săriră cu bățul asupra lui,

dar maică-sa începu să plîngă amar după lucrurile pierdute, pentru că într-adevăr erau tare greu de înlocuit. O pălărie nouă. Un *poncho* cu două sau trei înfloriturí. Şi ia vezi cît te costă şi cîtă bătaie de cap ai ca să faci o pălărie şi un *poncho :* să aduni lîna, să o torci, să o vopseşti, să o ţeşi ; cît timp şi cîţi bani. Fiu nesocotit ! Tatăl se uita mai mult la ochiul fiului. Tuli îşi amintea vag că-şi aruncase de pe el *poncho*-ul cînd se luase la bătaie cu un tinerel necunoscut şi arţăgos. Nu mai ştia cum s-a sfîrşit lupta, nici de ce se culcase şi adormise în marginea drumului.

Moş Jasu sosi şi el bătut şi purtînd *poncho*-ul bătrînului Agapu. Nu-şi dădea seama cum ajunsese această îmbrăcăminte în mîinile sale. De atîta era sigur, că, deşteptîndu-se în uliţă, a văzut că avea drept căpătîi un *poncho* străin. Dar bătrînul Agapu îşi pierduse şi haina. O haină din stofă neagră cu dunguliţe albe, aproape nouă. Se îmbătase în aşa hal încît nici n-a simţit cînd l-au dezbrăcat. Vreun răufăcător, desigur, îi făcuse paguba. Sărmana Hermoja, soţia sa, nu avea lacrimi destule pentru a plînge nenorocirea.

— Linişteşte-te, femeie, nu boci — îi spunea Agapu — pămînturile au să fie în curînd ale noastre, am să pot să-mi fac o haină nouă, şi nu numai una.

Nici Tumi n-avea cu ce să se laude ; nu sosise nici el într-o stare prea bună. Ba chiar mai proastă decît a celorlalţi. Nu numai că s-a înfăţişat cel din urmă la colibă, dar şchiopăta rău de tot şi pălăria şi-o pusese pe-o ureche, din pricina unui cucui urît care-i umfla tîmpla. Căzuse într-o groapă de pe malul rîului, la ieşirea din comună, lovindu-se tare la gleznă şi la cap de nişte pietre. Rămăsese nemişcat acolo, fără simţiri şi se deşteptase abia cînd razele soarelui răsărit îl izbiseră în plină faţă. Dar Fortuna era o femeie înţelegătoare. Ascultînd cu atenţie urîta întîmplare, sfîrşi prin a-şi spune că o parte din vină o purta ea însăşi, care nu se îngrijise să-i pregătească soţului o legătură cu merinde, crezînd că toţi delegaţii vor fi hrăniţi din belşug din oile şi celelalte alimente predate de coloni.

Pe lîngă faptul că sosiseră într-o stare de plîns, delegaţii n-au putut să dea oamenilor nici o lămurire cît de puţin mulţumitoare, nici un fel de amănunte asupra reformei. Oamenii întrebau, doreau să ştie cînd, cum şi cît pămînt avea să primească fiecare familie. Dar nu li se răspundea decît tot ceea ce mai auziseră cu o zi înainte din gura altora. Delegaţii socoteau de prisos să mai vorbească despre împrejurările neprielnice, să spună că li se citise decretul într-o limbă necunoscută, cît de greu le venise să asculte şi discursurile rostite în dialect şi cum le-a fost cu neputinţă de a găsi măcar un om care să le răspundă la întrebări. Li se păru că oamenii sînt peste măsură de nedrepţi, le băteau capul cu nimicuri, pomenind mereu de halul în care s-au întors, şi doar băuseră pentru că n-au găsit de mîncare.

Mai în urmă, conducătorii sindicatului recunoscură că nu şi-au îndeplinit cum se cuvine misiunea, că au uitat ceea ce era principal şi, pentru a-şi îndrepta greşeala, trimiseră o comisie în tîrg, unde autorităţile aveau putinţa să spulbere îndoielile. Comisia se întoarse plină de mulţumire şi optimism. Subprefectul însuşi îi asigurase că moşierii au încetat de a mai fi stăpînii pămîntului, care aparţinea acum pe veci indienilor, prin mandatul legii. Ei n-aveau altceva de făcut decît să aştepte, să mai aştepte puţin, fără să piardă răbdarea. Peste cîteva zile, poate o săptămînă, sau cel mult două, se va şti în ce chip şi în ce proporţii vor fi împărţite moşiile.

Cuvîntul subprefectului avu darul unei baghete magice asupra stării de spirit a satului. Vîrtejuri de bucurie ţîşniră din colibe şi se răspîndiră în văzduh. În sfîrşit, pămîntul va ajunge în mîinile ţăranilor. În sfîrşit, devenea realitate acest vis hrănit cu un foc sacru, atîţia ani şi ani de zile, atîtea veacuri de suferinţă, de mii şi mii de inimi, generaţie după generaţie. Se pusese în sfîrşit capăt robiei, cu şirul ei

de nedreptăți, cu ignoranța și rușinea ei. Robia murise, era un cadavru. Trebuia să fie înmormîntată și să i se facă funeralii cu mare pompă.

S-a aflat apoi că pe toate moșiile din vale țăranii pregăteau coliva robiei și de asemeni sărbătoreau decretul cu toată solemnitatea. Fireşte, nu vor fi cei din Saipurenda nici ultimii, nici cei mai zgîrciți. Cotloanele cu cereale se deschiseră și zburară banii economisiți cu atîtea jertfe. Bucuria dură mai multe zile, aproape o săptămînă și cîrciumile din tîrg se ghiftuiră de cîștig.

Conducătorii sindicatului nu slăbiră paza conacului nici în zilele de desfătare. Puseseră o pază permanentă, ca nimeni să nu se poată apropia de hambare. Dar iată că într-o dimineață sosi pe neașteptate, într-un camion, șeful jandarmilor din tîrg, însoțit de administratorul Rudecindo. Autoritățile chemară pe conducători la poliția satului și prezentîndu-le un ordin scris de subprefect le spuse că toate grînele aflate în hambare trebuiau predate fără întîrziere administratorului. Conducătorii rămaseră uluiți. Parcă-i pocnise cineva cu o măciucă în moalele capului. Nici unul nu-și dădu seama dacă în acele clipe ar mai fi ceva de spus sau nu. Văzînd răsunetul puternic al cuvintelor sale, șeful jandarmilor crezu că nu riscă nimic adăugînd :

— Sînteți toți de acord, așa e ?

— Da, *wiraqucha*[1]... se grăbi să consimtă bătrînul Fructu.

— Domnule șef — bîigui cu glasul puțin nesigur Tumi — îmi pare că nu sîntem de acord. Știm că unui ordin al domnului subprefect trebuie să ne supunem, dar mai trebuie să se țină seama și de situația noastră. Reforma ne-a dat pămîntul. Așa ne-a asigurat însuși domnul subprefect și dacă acum tot el ne obligă să predăm grînele din hambar, atunci de unde vom scoate sămînța ?

[1] *Wiraqucha :* domnule (în lb. *quecha*).

— Da, întări Doni, ce vom semăna ? Doar e timpul semănăturilor.

— Semințele — interveni administratorul — le veți cere președintelui. El o să vi le dea.

— N-o să le cerem nimănui — spuse Ismichu — care prinse deodată curaj, pironindu-și ochii asupra lui Rudecindo. Le vom lua de aici.

— Așa trebuie, îl sprijini bătrînul Jasu. Alegem semințele și luați restul...

— Așadar nu respectați ordinul subprefectului, rosti cu ton amenințător șeful jandarmilor. Da ?

— Nu-l respingem, spuse din nou Tumi. Cerem vole numai să ne alegem mai întîi sămînța.

Discuția s-a mai prelungit. Vechilul Rudecindo, furios pe Tumi pentru că îi dăduse peste cap combinația, îl acuză că-i un venetic, un intrus, de vreme ce nu era colon pe moșie.

— A fost colon ca și noi ceilalți, replică tăios Ismichu și bătîndu-se cu pumnul în piept adăugă : Și a suferit mai mult chiar decît mine, amintiți-vă, domnule administrator.

Văzînd că lucrurile se întorceau în rău și temîndu-se să nu i se întîmple vreo neplăcere, la fel cu aceea pe care o suferise cu alt prilej, șeful jandarmilor osîndi cu vorbe aspre încăpățînarea conducătorilor și-i amenință că subprefectul sau, dacă va fi necesar, însuși prefectul, îi va sancționa pentru o atare jignire ; băgă apoi în buzunar ordinul împăturit în patru și șterse putina.

Deși cîștigaseră această nouă bătălie, conducătorii nu se simțeau prea liniștiți. Comiseseră o îndoită greșeală : neexecutarea unui ordin al subprefectului și aceea de a fi vorbit ca de la egal la egal cu șeful jandarmilor. Nu era exclus ca autoritățile să se prezinte într-o zi sau alta cu forța armată, hotărîte să ridice cerealele și, poate și mai rău, să-i aresteze pe toți. Prin urmare, nu mai era timp de pierdut. Hotărîră ca Tumi și Tuli să plece fără zăbavă la oraș, cu misiunea de a obține de la domnul prefect clarificări mai largi în legătură cu întreaga reformă, fără a uita de

problema semințelor. În același timp, toți colonii moșiei trebuiau să se pună pe treabă și să aleagă sămînța.

Așa și făcură. Țăranii aleseră știuleții și dezghiocară grăunțele cu o repeziciune nemaivăzută. Treaba care, în mod obișnuit, dura o săptămînă, se termină în cîteva zile. Apoi se scoase o cantitate anume calculată de hoabe de grîu și de *quinua*, pentru sămînță, și fu numaidecît ascunsă la loc sigur, în timpul nopții. După asta, bătrînul Agapu spuse că în coliba sa nu mai avea porumb pentru terciul copiilor și se rugă să i se îngăduie să ia ceva din resturile rămase după selecționare. Tot așa cerură și alți țărani, dintre cei mai săraci. Trecînd peste împotrivirea bătrînului Fructu, care-i numise milogi pe nevoiași, moș Jasu și ceilalți le împărțiră acestora toată rămășița. La urma urmei nu era mare lucru, lipsa aceasta nu ar fi ruinat pe nici un moșier.

Tumi și Tuli se înapoiară în cea de a patra zi, tîrziu noaptea, și abia în dimineața următoare, devreme de tot, putură să dea raportul asupra misiunii lor. Se dovedise că era foarte greu să-l vezi pe domnul prefect. Pentru asta pierduseră două zile și nici nu făcuseră vreo scofală. Prefectul le spusese că el nu avea nici un amestec în problemele reformei. Că nu, degeaba guvernul luase dispoziția ca țăranii să se grupeze în sindicate și să se înființeze așa-numitele „centrale țărănești". Conducerea acestor centrale începuse să-și desfășoare activitatea, avînd sediul stabilit la Saukapanpa, locul unde s-a proclamat reforma. Era un lucru uimitor de nou, ei nu auziseră niciodată despre aceste centrale și nici nu știau ce reprezintă. Cînd își arătară mirarea, domnul prefect se mărgini să le spună rîzînd : „Nu-i vina mea dacă voi nu vă îngrijiți de propriile voastre interese. Duceți-vă la Saukapanpa și veți afla acolo ce este o centrală țărănească." Fuseseră și acolo. Găsiseră o adevărată cazarmă, cu sentinelă înarmată la poartă și cu un șef înconjurat de multă lume. Șeful era un *acholado* [1], purta ghete de

[1] *Acholado :* parvenit, nerușinat.

marochin şi scurtă de piele. Era un omuleţ slab şi ofilit ; cînd te uitai la el, îţi închipuiai numaidecît o maimuţă. Deşi indian, mîinile nu-i erau de ţăran, iar cu oamenii vorbea ţipînd. Acest şef le-a spus cuvinte neobişnuite, ca acestea : „Subprefectul e o cioară albă, n-are de ce să se amestece aici ; el e una, dumneavoastră alta, şi nu aveţi nimic de împărţit cu el. Dumneavoastră depindeţi de mine şi de nimeni altcineva. Cerealele nu trebuie predate nimănui fără ordinul meu ; păstraţi-le fără a vă atinge de ele, eu voi hotărî ce şi cum. În ce priveşte pămînturile, le veţi avea în curînd, mai aşteptaţi puţin." Nu numai vorbele, dar şi faptele lui erau ciudate ; de pildă, atunci cînd ei şi-au arătat dorinţa de a şti ce erau centralele, el s-a răstit : „Doriţi să ştiţi ? Veniţi încoa !" şi i-a dus în curtea casei, unde un bărbat bine îmbrăcat, care părea să fi fost proprietarul, mătura pămîntul plin de gunoaie, sub paza unui indian înarmat. „Asta e centrala !", a ţipat şeful întorcîndu-se. Apoi a deschis o cămăruţă ; înăuntru, un indian bătrîn zăcea pe podea înfins pe spate, cu mîinile şi picioarele legate de nişte ţăruşi groşi înfipţi în pămînt. „Asta e centrala !" a ţipat el din nou. Tumi a îndrăznit să-l întrebe pentru ce era pedepsit *masi* [1] şi şeful i-a răspuns : „Pentru că e *roscaparte* [2]". Tumi şi tovarăşul său au ieşit de acolo buimaci, fără să fi înţeles bine tot ce văzuseră şi auziseră, uluiţi de puterea înfricoşătoare pe care o avea acest omuleţ atît de urîcios la chip.

3

Autorităţile de la oraş nu mai stăruiră ca cerealele din hambare să fie predate administratorului Rudecindo, dovedind prin aceasta că avuseseră intenţii ne-

[1] *Masi :* aproapele nostru (în lb. *quechua*).
[2] *Roscaparte :* partizan al capitaliştilor (în lb. *quechua*).

cinstite. Țăranii se minunară dîndu-și seama de asta, și încă mai mult cînd văzură cum se prăbușeau demnitatea și puterea subprefectului sub pumnul de fier al omulețului sfrijit, șeful centralei din Saukapanpa.

Tumi și Tuli nu aprobară distribuirea resturilor de semințe la nevoiași. După părerea lor, asta nu trebuia să se facă. Șeful centralei le spusese lămurit că el, și numai el, va dispune în privința cerealelor. Și ceea ce văzuseră acolo nu era lucru de glumă. Nimănui nu i-ar plăcea să se vadă țintuit la pămînt de patru țăruși, ca acel bătrîn nenorocit. La aceste vorbe moș Jasu dădu o replică după care nimeni nu mai găsi un cuvînt de spus :

— Reforma a pus pămîntul în mîinile noastre, laolaltă cu tot ce se produce pe el. Așadar nici grînele care se află în hambare nu mai aparțin moșierilor ; stăpînii lor trebuie să fim noi, noi toți. Dacă șeful nostru va înhăța totul, el singur, ar fi ca și cum i-ar înlocui pe moșierii alungați, ceea ce ar însemna că noi n-am face altceva decît să ne schimbăm stăpînul, iar traiul nostru nu s-ar îmbunătăți cu nimic. Înțeleg să ne ceară o parte din recoltă, drept contribuție la cheltuielile centralei, dar nu să-și însușească el totul, dacă asta are cumva de gînd.

Nici să combată părerea lui Jasu nu se găsi nimeni, dar nici să o sprijine. Nu era vorba dacă ideile lui sînt sau nu îndreptățite, ci, cunoscînd cît de mare și atotcuprinzătoare era puterea șefului de la Saukapanpa, devenea primejdios să-l înfrunți de la început. Cum toți conducătorii păreau că respectă zicala : „în gura închisă nu intră musca", bătrînul Jasu crezu nimerit să continue :

— Pentru mine e limpede că intențiile acestui șef sînt aceleași, ca ale domnului subprefect. Dacă n-ar fi așa, nu-l costa nimic să spună comisiei că sîntem liberi să dispunem de hambare. Dacă-l vom lăsa să-și facă mendrele de data asta, mă tem că în fiecare an va voi să ne păgubească la fel.

Ceea ce spusese Jasu auziseră numai conducătorii, dar, unii dintre aceștia nu s-au codit să împărtășească

şi altora spusele lui. După cît se vedea, nu erau lucruri lipsite de importanţă, astfel că n-au putut fi înăbuşite între pereţii colibei, ci au ieşit la lumină răbufnind prin toate ungherele satului. În lungul ocol pe care-l făcu zvonul, numele bătrînului Jasu fu dat la o parte, părerile lui erau atribuite tuturor conducătorilor. Vestea aduse multă bucurie, mai ales în colibele săracilor şi din acestea ieşi cu noi haine de sărbătoare, ba şi cu altă faţă : nu mai era un simplu fel de a gîndi, ci o propunere, ba şi mai mult, o hotărîre a sindicatului. Şi ba unul, ba altul începură a veni la Tumi sau la bătrînul Jasu, cei doi care se bucurau de mai multă vază, nu pentru a atrage atenţia asupră-le, cum s-ar fi putut presupune, ci dorind să afle în ce zi se va face distribuirea grăunţelor ; totodată se foloseau de prilej pentru a strecura idei foarte asemănătoare cu ale bătrînului Jasu.

Ceilalţi patru conducători nu se lăsau de loc atraşi de ideea împărţirii. Şi iată că într-o noapte răzbi de departe, la intervale lungi, un vuiet de camioane în mişcare. Indianul e dăruit cu un auz căruia nu-i lipseşte mult pentru a fi comparat cu radarul. Sătenii ghiciră exact de unde venea zgomotul şi bănuiră ceea ce se petrecea. Mişcarea încetă abia în zori şi dimineaţa aflară că moşierul Zucincos, cunoscut în acest sat sub porecla de *Osqollu* [1] îşi golise hambarul. Ceilalţi moşieri nu avură timp nici măcar să se gîndească a-i imita isprava, pentru că în aceeaşi zi, de la centrala din Saukapanpa, unde întîmplarea se şi aflase, un mare număr de miliţieni înarmaţi dădura buzna la hambarele conacelor din regiune, spărgînd lacăte, şi în unele locuri chiar uşile. Şeful însuşi conducea încărcarea cerealelor, cu mare grabă, din hambar în hambar, în camioane de provenienţă obscură, care apoi plecau într-o direcţie necunoscută. Nu numai cerealele luară acest drum, dar tot ce avea un preţ oarecare şi se găsea în conacurile moşiilor : vite, mobile, îmbrăcăminte, unelte de lucru etc. Ţăranii de prin partea locu-

[1] *Osqollu :* pisică sălbatică de munte (în lb. *quechua*).

lui, adunați roată în jurul camioanelor, priveau încremeniți la nemiloasa devastare. Și ei ar fi dorit să-și însușească acele bogății, dar nu în chip atît de pătimaș, atît de brutal. Începeau să creadă că reforma se făcuse în folosul conducătorilor, nu al adevăraților țărani. Se știa că șeful de la Saukapanpa, deși era indian, habar nu avea ce înseamnă a ține vîrtos mîna pe coarnele plugului, pentru că toată viața stătuse la o tejghea de pălărier. Dar iată că aici venise ca șef peste conducători, învestit cu o putere într-adevăr supremă, autorizat să năvălească în conacele moșiilor și să pună stăpînire pe tot ce se găsea în ele. Celor mulți însă, li se dădeau numai făgăduieli, vorbe goale. Cîțiva îl judecau pe șef cu mai puțină asprime. Omul avea oarecare știință de carte și în alte timpuri se alăturase unor oameni politici care susțineau revendicările indienilor ; pe lîngă asta, părea înzestrat cu destulă inteligență și multă îndrăzneală. Ia să ne gîndim ! Poate că bunurile ridicate vor servi, măcar o parte din ele, la întreținerea miliției, care activau în număr mare la centrală. Și la urma urmei, ele aparțineau unor stăpîni care i-au exploatat și umilit pînă în ziua reformei. Că șeful de la Saukapanpa le încărcase pe toate nu însemna nimic, cînd te gîndeai că tot ei, țăranii, vor rămîne cu ceea ce era mai de preț : pămîntul, care le va aparține pentru vecie.

Pînă seara oamenii de la centrală nu izbutiră să golească toate conacele, unele rămînînd pentru ziua următoare. Se află în sat că milițienii atacaseră și conacul de la Asúa, dar făcuseră repede cale întoarsă, deoarece „cucernicele", proțăpite în vestibul, începuseră să vînture deasupra capului icoanele sfinților arhangheli, ca pe niște adevărate săbii de foc. Atacatorii nu avură curajul să înfrunte pe strategii cerești și preferară să caute alte ținte. Iată cum, într-un moment hotărîtor, sfinții se înfățișaseră să dea piept cu dușmanul, în ajutorul moșierițelor. Dar acesta a fost singurul caz, căci peste tot, aiurea, icoanele nu mai

avură nici o trecere. S-a mai aflat, în seara aceea, că șeful de la Saukapanpa convocase pe conducătorii sindicatului de la moșia lui Osqollu pentru a-i mustra cu asprimea cuvenită pentru că au îngăduit acestui *rosquero* [1] să-și ridice cerealele și le aruncase în obraz lipsa lor de zel și interes pentru paza bunurilor pe care reforma le-a smuls din mîinile bogătașilor. Conducătorii încercaseră să se dezvinovățească : ei n-au știut ce trebuie să facă, deoarece nimeni nu se obosise să le dea vreo îndrumare. Fuseseră uitați cu totul, nici măcar nu li se dăduse de veste despre înființarea centralei de la Saukapanpa, deși sediul ei era atît de aproape. Povesteau oamenii că, la auzul acestor vorbe, șeful își ieșise din pepeni și se răstise la conducători, acuzîndu-i că sînt *roscapartes ;* le-a pus apoi în față exemplul celor din Saipurenda, care, fără să aștepte înștiințări sau directive, veniseră să ceară sfaturi la centrală. Ei răspunseră că nu ar trebui să fie băgați într-o oală cu cei din Saipurenda, deoarece aceștia s-au organizat cu mult înaintea reformei și se pare că erau comuniști, după cum spusese odată însuși subprefectul. Cu luni în urmă, amintiră ei, îi vizita în taină un miner, care după aceea a fost arestat și deportat. Pentru a scurta discuția, șeful ordonă devastarea conacului lui Osqollu, de care pînă atunci nu se atinsese nimeni. Dar ușile erau grele și lacătele nu cedau. Intrară în acțiune topoarele și într-o clipită dădură toți buzna înăuntru. Nu rămase nimic întreg în casă : uși, ferestre fură făcute țăndări.

Îndată ce camioneta amarnicului șef se îndepărtă, sătenii din Saipurenda, ca și cînd s-ar fi supus unui ordin, se îndreptară spre conacul moșiei lor. În cîteva clipe se adunară toți acolo, fără să lipsească nici unul și se sfătuiră asupra situației. Era neîndoios, și recunoscură aceasta într-un glas, că a doua zi șeful centralei le va cere lor predarea hambarului. Deși sămînța o puseseră bine, erau datori să se îngrijească și de

[1] *Rosquero :* capitalist (în lb. *quechua*).

nevoile colibelor. Nicăieri nu dădeai de belşug, ba, în multe din ele, copiii plîngeau de foame. Printre cei de faţă poate că nu se afla nimeni care să nu îndure povara apăsătoare a datoriilor. De cerealele din hambar n-ar fi dus mare lipsă şeful, care golise conacurile moşiilor din toată valea. Conducătorii de la Saipurenda ar săvîrşi o greşeală, spuneau ţăranii, dacă n-ar împărţi, fără zăbavă, cerealele din conacul lor. Văzînd că nimeni nu se împotriveşte, Tumi, care conducea adunarea, se grăbi să spună :

— Cu toate că eu nu aprob încălcarea dispoziţiilor centralei, sînt gata să mă supun hotărîrii voastre. A contraveni dispoziţiilor centralei înseamnă a ne expune celor mai grele pedepse şi represalii. Dar asta nu ne îndreptăţeşte să trecem peste voinţa ţăranilor. Dacă nimeni nu e de altă părere, vom face numaidecît împărţeala.

Ultimele cuvinte fură primite cu un viu murmur de aprobare.

Amurgul se aşternuse peste ultimele raze de lumină. Deschizînd hambarul oamenii dădură cu ochii de beznă şi trebuiră să aprindă opaiţele paznicilor. Sfătuindu-se cum să facă distribuţia, bătrînul Fructu propuse să se înceapă cu conducătorii, dîndu-se fiecăruia o cantitate dublă faţă de ceilalţi.

— Noi nu sîntem vătafi, moşule — se împotrivi Tumi — sîntem mijlocitori ai tuturor ţăranilor, apărăm interesele lor, ca şi pe ale noastre proprii şi nu avem voie să ne gîndim la favoruri. Drepturile noastre nu trebuie să depăşească pe ale celorlalţi.

Prima parte a repartiţiei n-a fost o sarcină prea grea de realizat ; fiecare primi un număr egal de ştiuleţi de porumb, care, în lipsă de saci, fură vărsaţi în grămezi separate pe caldarîmul marii curţi interioare. Reveni fiecăruia o grămadă bună, o adevărată răsplată, destul pentru a mînca mai bine, a se îmbrăca mai cuviincios şi poate, de asemenea, pentru a-şi îngădui şi alte cheltuieli. Era primul dar — şi nu de dispreţuit — pe care-l aducea ţăranilor reforma.

Dificultăţile se iviră după aceea. De la conac pînă în sat era o distanţă de aproape jumătate de leghe. Au trebuit să o străbată de cîteva ori, cu povara grea din spinare, toţi acei care nu aveau măgăruşi — şi erau destui din aceştia. Ultimele încărcături le aduseră la colibe cu puţin înainte de revărsatul zorilor. Şi nu căraseră decît porumbul. În ce priveşte grîul şi *quinua* trebuiau să le lase la voia întîmplării. Poate, cine ştie, temutul şef o să-i ocolească şi a doua zi.

Într-adevăr, toată ziua nu se văzu ridicîndu-se praful pe drum. În timpul nopţii cei din Saipurenda avură astfel destulă vreme să lase hambarul măturat. Dar a doua zi dimineaţa şeful sosi, urmat de un îndelung huruit de maşini. În timp ce camioanele se pregăteau pentru a primi încărcătura, omuleţul sfrijit se îndreptă în camioneta sa spre conacul lui Castillejo ; găsindu-l încuiat cu lacătul, îşi continuă drumul spre sat. La zgomotul motorului, ţăranii alergară grămadă după maşină, şi cînd aceasta se opri se şi strînsese în jurul ei o mulţime deasă de bărbaţi, femei şi copii. Cu toate că îl copleşea furia, şeful nu voi încă să-şi dea drumul, mulţumindu-se a ordona conducătorilor să se urce în camionetă. O dată cu ei se căţărară şi copiii din sat ; împotrivirile gardienilor nu izbutiră să-i îndepărteze. Camioneta ajunse cu greutate la conac, urmată de aproape de mulţimea sătenilor.

De îndată ce intră în curte, şeful începu să urle ca ieşit din minţi. Îi ajunsese la ureche că se distribuiseră grînele. Nimeni nu putea să dispună de ele în afara centralei. Doar fuseseră preveniţi cît se poate de lămurit. Cu toate acestea, îşi făcuseră de cap ! Ei bine, vor avea de suferit urmările lipsei lor de respect, vor învăţa ei să dea ascultare cuvîntului superiorilor. Nu putu să continue a-i învinui pe conducători, pentru că mulţimea năvăli deodată în curte. Atunci şeful crezu că-i mai bine să se adreseze tuturor şi tonul trufaş şi poruncitor cu care le vorbi îi ului pe toţi :

— Tovarăşi, ştiaţi doar că toate sindicatele din această vale sînt subordonate centralei din Saukapanpa...

— Nu ştiam, şefule ! îl întrerupse cineva din mijlocul mulţimii.

— Nu mă numiţi astfel. Spuneţi-mi *compañero*, „tovarăş". Sînt tovarăşul José Rodas Plata. Conducătorii voştri au făcut rău că nu v-au spus, ei mă cunoşteau doar şi au făcut şi mai rău că v-au distribuit cerealele din hambar...

— Nu ei, tovarăşe ! îl întrerupse un altul. A fost voinţa noastră, a tuturor !

— Aşa nu merge. Dacă voi nu vă supuneţi autorităţii centralei, noi nu vom putea cere să se îndeplinească reforma. De aceea s-a constituit centrala, pentru a obţine ca pămînturile să ajungă în mîinile voastre, împreună cu actele de proprietate...

— Cînd se va întîmpla asta ? strigă cineva din fund, cu toată puterea.

— Nu se poate face totul într-o zi, şi nu mă mai întrerupeţi ! Mi se pare că nu vă daţi bine seama de tot ce aţi cîştigat prin reformă. În primul rînd, nu mai există moşieri care să vă înjosească, să vă jupoaie, sau să vă pîngărească femeile şi fetele. Asta cine v-a dat-o ? Tovarăşul preşedinte, prin reformă. În al doilea rînd, nu mai există *pongueaje* [1] nici vreo altă corvoadă din numeroasele care vă apăsau pînă acum, fără să vă fie plătite. Credeţi că e puţin ? Atunci înseamnă că sînteţi nerecunoscători şi nu meritaţi altceva decît ciomagul, ca şi mai înainte. În al treilea rînd, toate datoriile voastre în bani faţă de stăpînul moşiei au fost iertate. Nici o para nu vă mai poate cere acum. Asta vă vine tot prin bunăvoinţa tovarăşului preşedinte şi trebuie să-i fiţi recunoscători şi să-i daţi ascultare. În al patrulea rînd, pămîntul vă aparţine ; în scurt timp, fiecare va fi stăpînul unei întinse şi minunate parcele. În doi-trei ani, nu numai că veţi avea destui bani pentru a trăi mai bine, dar vă veţi

[1] *Pongueaje :* obligaţia de a presta munci de servitor moşierului, o zi pe săptămînă (în lb. *quechua*).

putea trimite copiii la şcoală în oraş, aşa cum fac bogaţii pretutindeni.

Vorbi tot astfel mult timp, dîndu-şi seama că, treptat, cîştigase de partea sa mulţimea, şi încheind, înălţă o urare pentru victoria „revoluţiei naţionale", pentru *compañero* preşedinte şi pentru reformă. Fu aclamat cu strigăte puternice.

— *Compañeros* — spuse el cînd se făcu tăcere — cred că acum ştiţi ce este reforma şi ce este centrala şi începînd de azi ne vom înţelege mai bine. Mai cred, tovarăşi, că nu sînteţi bine conduşi, iar eu am nevoie de conducători care să mă scutească de bătaie de cap. Veţi alege alţi conducători, pentru că cei de astăzi nu s-au purtat cum trebuie.

Şeful tăcu ; s-ar fi spus că dorea să se bucure de efectul cuvintelor sale, după cum îşi plimba îndelung privirea deasupra capetelor, dar se văzu împresurat de tăcere şi de gesturi de nedumerire.

— Foarte bine, *compañeros !* răcni el, ca şi cum ar fi putut să alunge tăcerea cu puterea glasului. Am la mine lista viitorilor conducători ai acestui sindicat ! şi căutîndu-se prin buzunare, scoase o bucată de hîrtie îndoită de multe ori. Despăturind-o, mîinile îi tremurau şi faţa îi era mai palidă ca de obicei. Apoi dădu citire la o jumătate de duzină de nume. Erau aceleaşi pe care într-o altă zi, de care-şi aduceau toţi aminte, le propusese primarul satului. O listă de vătafi, fără a-l fi uitat pe bătrînul Fructu. La urmă, şeful strigă : Sînteţi de acord ?

Se aşternu din nou tăcerea, dar o tăcere plină de dezamăgire, împotrivitoare. Ca şi cum ar fi luat jăratic în mîini şi dorea să-l arunce, şeful încheie :

— Bine, atunci am terminat !

— Nu, *compañero !* strigă cu aprindere un tînăr din mijlocul mulţimii. Nu am terminat ! Îşi făcu drum pînă în primele rînduri. Era Hilacu. Nimeni dintre noi nu primeşte lista ta. E tot aceea pe care ne-a adus-o primarul, o listă de vătafi. Ne-ai spus acum cîteva

clipe că nu mai există stăpîni, dar uiți că vătafii au fost slugile lor și întotdeauna s-au ridicat împotriva noastră. Și cu toate că ne spui că totul s-a schimbat fără întoarcere, în vătafi noi nu mai putem avea încredere.

— Hilacu are dreptate, se alătură și bătrînul Agapu.

— *Compañeros* — strigă șeful — eu am nevoie de oameni serioși, care știu să conducă.

— Nimeni nu conduce mai bine — glăsui Agapu — decît Tumi și moș Jasu.

— Da, da, se pricep să conducă — strigă o femeie — ne sînt ca niște părinți !

— Nu-i primim pe vătafi !

— Nu vrem nici un fel de schimbare !

Șeful se văzu prins într-o hărmălaie de strigăte care nu prevesteau a bine. Dar el nu era omul care să se înece, așa zicînd, într-un pahar cu apă, încît, atunci cînd larma se mai potoli, înțelesese la ce poate să se aștepte și strigă cu toată furia de care era în stare :

— Nu se va face așa cum doriți voi ! Centrala are și ea un rost ! Centrala e singura care poruncește ! Și dacă nu-i dați ascultare, n-o să puneți mîna pe nici o palmă de pămînt !

Se făcu din nou, tăcere, o tăcere plină, de astă dată, de șovăială și temeri. Simțind că nu trebuie să piardă o clipă atît de favorabilă, șeful, cu un aer hotărît, străbătu rîndurile mulțimii, urmat de garda sa. Ajungînd în dreptul porții, întoarse spre țărani o privire încruntată și mugi provocător :

— E adevărat că blestematii ăștia sînt comuniști. Dar vor avea de-a face cu mine.

Așa cum devastaseră celelalte conacuri, în afară de acela al domnișoarelor Asúa, apărat de războinicii cerești, milițienii din Saukapanpa nu-și socotiră treaba încheiată înainte de a fi scotocit prin toate ungherele conacului Saipurenda. Neîntîlnind nici o împotrivire, goliră nu numai camerele, dar și grajdul și tîrla.

Vremea de semănat porumbul era pe trecute. Fosta conducere a sindicatului hotărîse ca în acest an numai *pegujale*-le să fie cultivate ca pînă atunci, în mod individual. Pe celelalte ogoare trebuiau să lucreze în devălmășie și recolta să fie împărțită în părți egale între toți. Prin această măsură, conducătorii se gîndiseră să înlăture certurile și nemulțumirile, de vreme ce faimoasa repartiție se afla încă în faza de făgăduială. Dar noua conducere hotărî altfel. Fiecare trebuia să-și lărgească *pegujal*-ul său după posibilități, fără să se grăbească a intra în încurcături colective. În acest scop, hotărîse distribuirea egală a semințelor care fuseseră puse la adăpost. Au fost deschise ascunzătorile și s-au transportat boabele în coliba bătrînului Fructu, în mîinile căruia rămase de fapt conducerea sindicatului. Fără ca nimeni să poată spune sigur că a văzut ceva, aici sau dincolo, adevărul era că mai mult de jumătate din sămînță dispăru. Se iscară discuții și certuri, ba și încăierări, dar pînă la urmă fiecare trebui să se mulțumească doar cu cîțiva pumni de sămînță.

Se ivi apoi o mare greutate. Șeful Rodas Plata golise fără rușine grajdul. Scăpaseră numai cîteva vite care, din întîmplare, erau împrumutate. Cu acestea și cu boii pe care îi aveau cîțiva țărani, nu se putea face mare lucru în puținele zile cîte mai rămăseseră bune pentru arat. Atunci se stîrni un vînt de neliniște în sat. Noii conducători fură învinuiți mai întîi de lipsă de grijă, apoi că au fost înțeleși cu prădătorii. Era datoria lor să salveze vitele, spre binele colectivității dar ei lăsaseră să fie luate fără să spună măcar „sînt ale noastre". De bună seamă, cei scoși din funcție n-ar fi îngăduit să li se ia vitele, și n-ar mai fi fost acum de jelit o pagubă atît de mare. Cîțiva țărani își dezlănțuiră nemulțumirea și furia chiar în obrazul conducătorilor, care, vîzîndu-se la strîmtoare, invocau drepturile date de sarcina lor și uneori apucau ciomagul.

Țăranul care avea un bou se întovărășea cu altul și astfel doi oameni dispuneau de o pereche de vite cu care își lucrau pe rînd cele două *pegujales*. Dar cei care nu aveau boi, și aceștia erau cei mai mulți, îi puseră pe conducători într-o mare încurcătură. Fiecare dorea să obțină printre cei dintîi vitele salvate, nimeni nu se învoia să rămînă ultimul. Și fiecare cerea să i se lase perechea de boi măcar o săptămînă. Trebuiră să-l cheme pe bătrînul Jasu și pe Tumi, cărora le dădură mînă liberă să împartă oamenilor cele șase perechi de vite. Astfel, cei mai săraci își însămînțară primii loturile, adică *pegujale*-le obișnuite, iar ceilalți veniră la rînd într-o ordine stabilită. Pentru plusurile de teren, conveniră ca fiecare din ei să-și procure vite de muncă prin închirieri de la proprietățile vecine.

Mărirea *pegujale*-lor nu se făcu fără neînțelegeri, dintre care unele avură urmări jalnice. Multe *pegujales* fiind foarte apropiate între ele, vecinii își propuneau să înainteze asupra aceluiași teren. Atunci se nășteau certuri. Îndeobște, fiecare credea că are dreptate și pentru a rezolva conflictul, se slujea de pumni astfel că unii se alegeau cu vreo coastă ruptă sau cu capul spart. Lucrurile nu se terminau aici, ci în localul sindicatului, adică la conacul lui Castillejo. Dar acolo totul se mărginea la un arest de cîteva ore sau zile, ca și la poliția din tîrg, iar conducătorii nu-și băteau de loc capul să găsească o soluție hotărîtă pentru aplanarea neînțelegerii. Și astfel cearta începea din nou, pînă ce izbîndea cel mai viclean sau cel mai tare.

Tumi și ceilalți conducători scoși din funcție văzură seară destul de limpede, în ziua aceea de pomină, ce urmări va avea faptul că șeful Rodas Plata ridicase vitele. Toate proprietățile din partea locului rămaseră fără vite și numai cu puținele unelte mărunte de muncă pe care le aveau țăranii. Iar sămînță, nu aveau decît cei de la Saipurenda. Acel „tovarăș" părea să nu fi înțeles că fără vite, fără unelte și fără sămînță pămînturile vor rămîne pîrloage. Se vedea bine că el acționa împins de interese care nu se potriveau cu acelea ale țăranilor, spre binele cărora fusese procla-

mată reforma. Cît despre delegaţii îndepărtaţi de centrală, deosebirea dintre aceştia şi noii-numiţi sărea în ochi, dar era limpede că nu s-ar fi putut întîmpla altfel. Cei vechi fuseseră aleşi de către ţărani pentru a le apăra interesele, pentru a-i îndruma şi ajuta. Aşa şi procedaseră, şi tocmai de asta nu erau pe placul omului de la Saukapanpa. Dar ei nu aveau de ce să se învinovăţească şi nici nu dădeau vina pe ceilalţi. Făcuseră ceea ce trebuiau să facă şi atîta tot. Gîndul de a nu mai participa la activitatea sindicatului era totuşi departe de ei ; departe şi orice intenţie de a le arăta ură noilor conducători, sau de a-i săpa pe ascuns. Adesea, aceştia veneau ei singuri să le ceară sfat sau ajutor şi niciodată n-au avut motiv să se plîngă.

Pentru Tumi şi prietenii săi era limpede că sechestrarea vitelor va crea mari greutăţi, că, în cele din urmă, acestea vor pune în primejdie recolta. Prevăzînd certuri şi dornici de a nu se vedea băgaţi în ele, hotărîră să cumpere boi ; rost de bani îşi puteau face vînzînd cerealele primite în ziua împărţelii. Teama că nu vor cîştiga destul îi hotărî să ducă grăunţele la măcinat, căci făina era plătită întotdeauna cu preţuri mai bune şi era şi mai uşor de vîndut. Aşa a şi fost. Fiecare putu să-şi cumpere cu uşurinţă un bou la iarmarocul săptămînal din tîrg ; bătrînul Jasu şi-l puse la jug împreună cu boul pe care-l avea, Tuli ceru ca pereche la boul cumpărat pe acela al tatălui său, Tumi se asocie cu Doni, iar Ismichu cu Hilacu, care se hotărîseră şi ei să cumpere boi.

Spre marea bucurie a Fortunei şi a copiilor, Tumi îşi reluă *pegujal*-ul care fusese odinioară al său. Îl ară, se poate spune, cu sfinţenie, o dată şi încă o dată, pînă se fărîmiţă pămîntul ca o pulbere. Apoi îl lărgi în toate direcţiile, fără să aibă de întîmpinat vreo piedică, deoarece locul vecinului cel mai apropiat se afla la o distanţă mare. Din porumbul primit Tumi puse deoparte cantitatea trebuitoare pentru semănat. Ziua însămînţărilor fu o zi de mare sărbătoare, ca pe vremuri. Copiii nu se duseră la şcoală. Bătrînul Jasu şi Tuli îşi aduseră perechile de boi, iar ceilalţi vitele luate cu

împrumut. Jugurile fură împodobite cu steguleţe colorate iar coarnele şi cozile boilor cu tot felul de podoabe. Înainte de a începe, copiii înălţară zmeie, iar Fortuna aduse un găvan mare, ciobit, plin cu jăratic ; aruncînd deasupra lui cîţiva pumni de *saraq'oa* [1] îl aşează în mijlocul ţarinei, pe care şanţuri înguste o divizau în parcele. În timp ce din găvanul cu jar se ridicau în aer coloane de fum alb în cinstea Pachamamei [2], Tumi servea căni de *chicha* ţăranilor, care-şi scoteau cu smerenie pălăriile, vărsau o parte din băutură pe pămînt ca ofrandă adusă Pachamamei şi beau apoi restul. Însămînţarea o făcură însufleţiţi de cele mai bune nădejdi, pe deplin încredinţaţi că recolta va găsi cotloanele lor de grîne prea mici. Şi nu s-a semănat o singură varietate de porumb ci mai multe : *wilikaparu* pe o parcelă, *ch'uspillu* pe alta, *kulli* aici, *p'isanqella* dincolo... Pe înserate, după ce fu însămînţată şi ultima brazdă, se adunară toţi roată la marginea cîmpului, mîncară cu poftă din bucatele pregătite şi se cinstiră cu băutură din belşug. Apoi se dezlănţuiră ghitarele şi flautele. S-a cîntat şi s-a dansat pînă tîrziu, cînd stelele se iviră pe cer şi cu voioasa lor scînteiere păreau că-i privesc clipind întrebătoare.

5

Cît timp Tumi se dedase cu totul treburilor sindicale, alimentele cam lipsiseră în coliba lui şi strîmtoarea o silise pe Fortuna să ştirbească mica sumă economisită treptat, cu gîndul de a cumpăra o fustă Miquitei. Femeia se văzuse nevoită să reînceapă cu tot dinadinsul micile ei negustorii, ceea ce i-a fost cu putinţă numai oprind-o pe Miquita de a se duce la

[1] *Saraq'oa :* plantă de afumat, servind şi pentru inhalaţii (în lb. *quechua*).
[2] *Pachamama :* zeiţa fecundităţii la indieni.

şcoală. Cînd Tumi fu înlăturat de la conducerea sindicatului, copiilor li se dădea încă pe sponci mîncarea, cîştigurile Fortunei nefiind îndestulătoare. Lipsa ar fi fost şi mai mare dacă femeia, văzînd că tovarăşul ei de viaţă se pregătea să vîndă grăunţele primite, pentru a-şi cumpăra boul, n-ar fi avut fericita idee de a pune la adăpost o cantitate bună din toate felurile de boabe. Acum se bizuiau pe această mică rezervă, deoarece, după cumpărarea vitei, nu mai rămăsese din bani decît un mic rest, cu care abia se putură acoperi cheltuielile de însămînţare.

Isprăvind cu semănatul, Tumi avu de plătit, în zilele următoare, chiria pentru boii împrumutaţi de la prietenii săi. Apoi, avînd nevoie de bani pentru hrana familiei, merse din nou la tîrg căutînd de lucru. Dar acolo, patronii nu-l uitaseră, continuau să-l privească drept un agitator periculos şi nu voiră să-l angajeze. Umblă din tîrg în tîrg timp de mai multe zile, pînă ce, în sfîrşit, încheie un contract, în condiţii destul de bune, la construcţia unui bloc cu multe apartamente. Dar orăşelul acela se găsea departe de sat şi lui Tumi i-ar fi fost peste putinţă să plece şi să se întoarcă acasă în fiecare zi. Nu-i rămînea decît să se împace cu gîndul unei noi despărţiri. În primele nopţi, dormi sub cerul liber, pînă ce îşi încropi un adăpost din materialele de construcţie de pe şantier. Sîmbăta însă, de îndată ce-şi încasa banii pentru săptămîna de muncă, alerga să cumpere dulciuri pentru copii şi pornea numaidecît spre casă. Drumul străbătea o mare parte a văii, la răsărit de sat.

În alţi ani, pe vremea aceea, porumbiştile începeau să încolţească, înverzind întinderi mari de pămînt. Acum nu vedeai decît mici pete, ca nişte stropi verzi pe stearpa întindere a cîmpiei. Nici nu s-ar fi putut altfel. Era urmarea nesăbuinţii şi lăcomiei aşa-zişilor „conducători de ţărani", care lăsaseră moşiile fără vite, fără sămînţă şi fără unelte de muncă. Trista înfăţişare a pămîntului fără rod îi frigea acum lui Tumi

ochii şi-i încleia gura ca o mîncare amară. „La anul — se gîndea el — va fi în colibe puţină mîncare."

Duminicile, Tumi şi le petrecea din zori şi pînă în noapte pe bucata lui de pămînt, pregătindu-l pentru însămînţarea grîului, sau prăşind porumbul şi curăţind şanţurile de irigaţie. Cu ochii plini de speranţe contempla verdele-închis al semănăturii, care în fiecare săptămînă îi părea mai aprins, mai plin de prospeţime. Era mulţumit că izbutise să semene mai mult decît ceilalţi ţărani din partea locului, poate mai mult şi decît bătrînul Jasu, singurul care avea doi boi. Da, Moş Jasu şi el semănaseră mai mult decît toţi ţăranii care lucrau cu boi proprii, pentru că ceilalţi, şi aceştia erau cei mai mulţi, abia răzbiseră, cu mari greutăţi, să-şi însămînţeze *pegujal*-ul. Se întîmplase pe această moşie cam acelaşi lucru ca şi pe celelalte din vale: cea mai mare parte a terenului arabil rămăsese nesemănat. Vitele care se puteau închiria şi cele cîteva salvate de lăcomia lui José Rodas Plata erau prea puţine.

Serile de duminică îi plăceau cu deosebire lui Tumi. Se întorcea la colibă, cu sapa pe umăr, cînd soarele se afla foarte aproape de culmile îndărătul cărora asfinţea. Uneori îl aşteptau conducătorii sindicatului veniţi să-i ceară sfaturi, alteori prietenii, dornici să-i împărtăşească gîndurile. După cină, acum mai mult ca înainte, prelungea convorbirile cu Fortuna. Miquita şi Juancho, cînd nu aveau altceva de făcut, rămîneau să schimbe şi ei o vorbă-două cu părinţii. Miquita, fată voinică şi frumoasă, călca pragul tinereţii. Juancho era slab şi stîngaci în mişcări, deşirîndu-se ca porumbul prea mult udat, pornit să crească înalt cît mai repede.

Lunea, Tumi sosea în orăşel o dată cu răsăritul soarelui, şi pînă la ora cînd începea munca, putea să-şi îngăduie cîteva clipe de odihnă. La şantier nu se împrietenise cu nimeni. Contramaistrul şi peonii erau străini unii de alţii şi fiecare trăia în felul său, singuratic, fără a se osteni să lege vorbă cu ceilalţi. În

timpul pauzei de la amiază, soţiile sau fiicele multora dintre ei le aduceau în oale de lut prînzul. Atunci se adăposteau la umbră, se aşezau pe vine şi goleau în tăcere străchinile. Tumi şi alţi peoni străini prînzeau la un birt ieftin şi murdar de la periferie, unde fiecare îşi înfuleca porţia, fără să-şi adreseze vreun cuvînt. Mîncarea nu prea era bună, nici multă, dar era ieftină şi nu ştirbea prea mult salariul. Pentru masă şi alte cheltuieli mai mărunte — ţigări şi vreo cană de *chicha* — fiecare muncitor primea zilnic un avans calculat. La fiecare sfîrşit de săptămînă patronul le făcea socoteala şi dădea banii. Tumi, ca meşter la lucrare, cîştiga mai mult decît toţi şi primea de obicei un teanc de bancnote. Cu toate că pofta nu înceta să-l sîcîie, nu bea nici măcar o cană de *chicha.* O cană nu era mare lucru şi costa puţin ; dar după cea dintîi ar fi putut dori alta şi tot mai bine era să nu dai prilej ispitei. În schimb, cei mai mulţi din tovarăşii săi de muncă, de cum se vedeau cu banii în mîini, în loc să se gîndească la nevasta şi copiii lor, se îndreptau spre cîrciumă, şi de multe ori îşi beau nu numai cîştigul pe o săptămînă, dar şi pe acela din săptămîna următoare. Iar lunea nevestele veneau plîngînd să ceară avansuri, ca să aibă ce mînca, iar sîmbăta veneau negustoresele de *chicha,* foarte devreme, şi dădeau tîrcoale şantierului aşteptînd să se facă plata. Tumi însă, om încercat de multe suferinţi, avea idei cu totul deosebite despre familie şi plăceri, despre viaţa însăşi. Iubitor din fire şi înclinat spre cumpătare, se gîndea înainte de toate la nevoile casei. Mîncare, haine, sănătate pentru copii şi Fortuna. Serile, înainte de a se lăsa cuprins de dulceaţa somnului, gîndindu-se la ai săi, obişnuia să-şi spună : „Eu pot să nu mănînc, dar copiii nu". Şi alteori : „Eu pot să sufăr oricît, dar ei nu". Şi mai adesea : „Eu i-am adus pe lume şi trebuie să trăiesc pentru ei". Astfel, îndată ce primea plata săptămînală şi după ce cumpăra nelipsitele dulciuri, pornea la drum cu inima galopînd înaintea lui.

Banii cîştigaţi încăpeau toţi în mîinile Fortunei. Ea îi păstra cu evlavie şi nu se atinse de ei cîtă vreme mai avu rezerve de cereale. Copiilor le dădea să mănînce atît cît să nu plîngă de foame. Economiile creşteau săptămînă cu săptămînă şi chiar atunci cînd se terminară rezervele, ea lua din banii strînşi numai sume mici şi numai pentru a face faţă cheltuielilor grabnice. După părerea ei, nu era nevoie ca în colibă să prisosească mîncarea. Chiar şi copiii trebuiau să-şi mai strîngă puţin cureaua. Dar nu se putea amîna mereu cumpărarea unei fuste pentru Miquita. Destul timp trecuse de cînd o amăgeau cu făgăduieli. Nu doar că voiau să o înşele, să o ducă cu vorba, ci pentru că Tumi nu avea totdeauna de lucru şi atunci banii adunaţi ca să se cumpere fusta îi întrebuinţau, siliţi de împrejurări, pentru hrana familiei. Miquita era fată mare dar umbla îmbrăcată în zdrenţe şi nu avusese pînă atunci nici măcar o pereche de ghete. Era timpul să i se cumpere îmbrăcăminte şi încălţăminte, tot ce-i trebuia şi i se cuvenea.

În fiecare sîmbătă, îndată ce Tumi intra în colibă şi chiar înainte de a se odihni, făcea, împreună cu Fortuna, numărătoarea banilor ; socoteau cît s-a cheltuit în timpul săptămînii şi la ce sumă se ridica totalul economiilor ; acestea creşteau o dată cu porumbiştea, care în fiecare duminică se arăta mai promiţătoare de rod, glumind cu soarele şi jucîndu-se cu vîntul. Într-o seară, terminînd socotelile, Fortuna suspină de mulţumire şi spuse :

— În sfîrşit, Miquita va putea să înnoiască o fustă.

— Nu numai o fustă, adăugă cu toată siguranţa Tumi. Îi vom face toată îmbrăcămintea.

Întocmai aşa se gîndise şi Fortuna, dar zise :

— Oare vom mai putea aduna bani, ca să-i cumpărăm de toate ? Pentru că ceea ce am pus deoparte pînă acum...

— Nu-ţi bate capul, o linişti soţul. Vom aduna destul. Mai am mult de lucru... Zugrăvelile, pardoselile... După aceea, oricînd voi găsi altă muncă.

Apuli şi soţia sa Catita îi aleseseră pe Tumi şi Fortuna să le fie naşi la *uma ruthuku* [1] a fiului lor mai mic Satuquitu. Viitorii naşi primiră alegerea ca o cinste şi încuviinţară ziua fixată, care era duminica săptămînii în care băieţelul împlinea patru ani. Părinţii ar fi dorit să sărbătorească evenimentul chiar în ziua de aniversare a naşterii, dar la ţară nu e cu putinţă să faci sărbătoare dintr-o zi de lucru, trebuie să alegi una de odihnă.

În ziua hotărîtă, Tumi şi Fortuna se înfăţişară la căderea serii în coliba lui Apuli. Veniseră o mulţime de oaspeţi. Bărbaţii stăteau pe vine lîngă peretele şopronului şi sporovăiau pe întrecute, în timp ce femeile se foiau sprintene din curte în bucătărie, ajutînd la treburi. Micuţul Satuquitu, cu obrăjorii bine spălaţi, cu părul strîns în două cozi groase care-i cădeau pînă la mijlocul spatelui, purta prima sa îmbrăcăminte de băiat, croită din resturile unei haine mai vechi a tatălui său şi arăta ca o femeiuşcă deghizată în glumă cu hainele unui frate mai mare. Dar el se plimba mîndru şi mulţumit de sine, fără să-i învrednicească măcar cu o privire pe fraţii săi, care voiau să-l atragă în jocurile lor.

Mai sosiră şi alţi oaspeţi şi cînd se socoti că nu va mai veni nimeni, Catita luă băieţaşul în şopron şi aşezîndu-l pe un mic ulcior răsturnat, îi despleti repede cozile lungi şi trecu de cîteva ori prin păr un pieptene de *charu* [2].

Apucînd foarfecele pe care Apuli i-l aduse, Tumi se apropie de ţînc şi cu un gest solemn îi tăie o şuviţă groasă de păr ; scoase apoi din buzunar un teanc de bumăşti şi le lăsă să cadă într-o *porongo* [3] pusă pe

[1] *Uma ruthuku:* petrecere care se face la prima tunsoare a unui băiat indian (în lb. *quechua*).
[2] *Charu:* plantă tropicală din familia gramineelor (în lb. *quechua*).
[3] *Porongo:* taler de lut (în lb. *quechua*).

pămînt în acest scop, alături de ulcior ; la urmă depuse șuvița de păr într-un coșuleț de *ch'illka*[1] și trecu Fortunei foarfecele. Ea tăie o altă șuviță de păr și aruncă de asemenea în *porongo* un pumn de bancnote, dar mai puține decît soțul ei. Din mîinile Fortunei foarfecele trecu la oaspele cel mai înstărit, care făcu la fel ca nașii, cu singura deosebire că darul lui de bani fu mai sărăcăcios. Și tot așa, instrumentul de oțel trecu din mînă în mînă, tunse puțin cîte puțin căpșorul, iar în acest timp pumnii de bani, deși din ce în ce mai mici, cădeau mereu în farfurie, pînă o umplură cu vîrf, revărsînd bumăștile pe jos.

După ultimul oaspete, căpșorul arăta ca un cîmp de lucernă prost secerat. Ca și cum ar fi dorit să ascundă jalnica înfățișare a micuțului, Fortuna scoase din pelerina sa o basma mare roșie, cu care înveli și legă bine căpșorul golaș. În timpul acesta, Tumi adună banii împrăștiați, îi înnodă într-o basma albă scoasă din buzunar și o puse în mîinile lui Satuquitu, spunîndu-i cu un surîs : „Sînt banii tăi". Strălucind de bucurie micul strengar primi legătura și se duse să o arate frățiorilor săi.

După asta, Catita se apropie ținînd o strachină mare cu ispititoare costițe de oaie, fripte pe cărbuni, iar în urma ei venea fiică-sa cea mare purtînd o altă strachină, plină cu cartofi curățați de coajă, din cei care se topesc în gură, și precedată de mireasma atîțătoare a *kilkinei*[2]. Iar în urma fiicei, se ivi o cumătră a Catitei, cu altă strachină, aceasta umplută cu piept afumat de iepurași. Și la urmă de tot, în fața oaspeților uimiți, își făcu apariția, ținut de urechi, cu mare greutate, de Apuli și cumătrul său Agapu, un ditamai *p'unu*[3] prin a cărui gură rotundă și îngustă săreau afară, la fiecare pas al celor ce-l purtau, mici împroșcături de *chicha*.

[1] *Ch'illka :* iarbă din tijele căreia se împletesc coșuri (în lb. *quechua*).

[2] *Kilkina :* plantă aromată, folosită la condimentarea mîncărurilor (în lb. *quechua*).

[3] *P'unu :* ulcior mare, sferic (în lb. *quechua*).

În fața unor atît de multe și alese feluri de bucate și mai cu seamă în fața pîntecosului ulcior cu băutură, oaspeții se dezlănțuiră în laude și comentarii. Nimeni nu văzuse vreodată sărbătorindu-se cu atîta strălucire tunsoarea unui copil. O asemenea dărnicie puteau să și-o îngăduie numai bogații, *qhapajkuna*. Dar de ce n-ar avea parte și săracii, măcar o dată, de o bucurie mare, de vreme ce reforma agrară se făcuse și dintr-o clipă într-alta vor veni autoritățile să măsoare și să le împartă pămîntul ? Avînd de acum înainte un reazem, nu era nici un rău să se înfrupte și ei din bunătăți, pe săturate, laolaltă cu rudele și prietenii.

În acest timp, Catita, așezată pe jos în mijlocul străchinilor și al maldărelor de farfurii de lut smălțuit, își dădea multă osteneală cu împărțitul mîncărurilor, căci trebuia să-i servească pe fiecare cum se cuvine, nu cumva să se simtă vreunul, la plecare, cît de puțin nemulțumit.

Bucatele fură lăudate și înfulecate cum se cuvenea. Făcea să vezi plăcerea cu care oaspeții, cu mîinile unse de grăsimea binemirositoare, rodeau costițele pînă ce lăsau din ele numai osul. Și cu cîtă plăcere mestecau dinții bucățile de carne de iepuraș, nemaioprindu-se pînă nu dezgoleau de tot oscioarele.

După ce nu mai rămase nimic în farfurii, veni rîndul ulciorului cu *chicha* care se ivi revărsîndu-se de cîte ori era împins în dreptul unei căni. Parcă s-ar fi aprins flăcări și s-ar fi lansat artificii, ca în noaptea sfîntului Ioan, așa se umplu curtea de cîntece vesele cînd se dezlănțuiră flautele și ghitara. Muzica își arătă puterea mai ales cînd Apuli o pofti la joc pe Fortuna. Dar șopronul se dovedi neîncăpător și petrecerea se mută în curte. Tumi chibzui apoi că nu se putea să n-o joace pe Catita. După el, fiecare bărbat găsi că ar fi o plăcere să o ia la joc pe gazdă, față de care se simțeau și obligați. Nimeni nu rămase nedansat. *Bailecitos, qhaluyos, pulakayeños, wayñus* [1] se ținură lanț, în-

[1] *Bailecito, qhaluyo, pulakayeño, wayñu :* dansuri populare indigene.

trerupte doar de desele treceri din mînă în mînă a ulciorului cu *chicha*. La căderea nopții, lumînări groase de parafină fură aprinse sub șopron, și astfel oaspeții avură lumina trebuitoare pentru a continua să joace și să bea. Apoi, lucru de căpetenie, ulciorul nu dădea nici un semn că băutura ar fi pe fund, iar muzica, mereu jucăușă și plină de veselie, îmboldea la noi *pulakayeños* și *cuecas* [1].

În ziua următoare, Tumi și Fortuna se deșteptară cînd soarele era sus, mirîndu-se că nu se aflau culcați în patul lor, ci în acela al cumetrilor. Așa cum se întîmplă cînd petreci o noapte întreagă și ai băut cam mult, îi durea capul, trupul și-l simțeau strivit ca după o bătaie și gura li se uscase de sete. Tumi își aminti de munca sa, de lungul drum ce-l avea de străbătut pînă în orășel și sări ca ars din pat. Nu terminară bine să se îmbrace, cînd intrară Apuli și Catita, unul aducînd o sticlă cu rachiu, iar femeia două căni mari de lut smălțuit, pline cu ceai aromat, fierbinte. Temîndu-se să nu se îmbete din nou și hotărît să nu lipsească de la lucru, Tumi primi ceaiul, dar nu și rachiul ; Catita știa să stăruie însă și nu-i lipsea puterea de convingere ; omul nostru o lăsă astfel să-i toarne cam multișor rachiu în ceai, și nu numai în cana aceea, dar și în următoarea și în cea de-a treia. Drept urmare, Tumi pierduse jumătate din banii cuveniți pe o zi.

Cînd își luară rămas bun de la cumetri, dimineața înainta către nămiezi. Nu merseră mult și văzură cum pe locul viran al pieței satului se îngrămădise lumea în jurul a două camioane. Într-unul din acestea stătea un milițian înarmat.

— Din nou, cei de la Saukapanpa, murmură înciudat Tumi.

— Ne-or fi adus vreun nou învîrtit, spuse cu necaz și Fortuna.

Cîteva capete se întoarseră spre ei și un bărbat se desprinse din grup. Era Misicu, unul din conducătorii

[1] *Cueca :* dans indigen.

sindicatului ; înarmat cu o pușcă, venea, pare-se, în întîmpinarea lui Tumi. Alerga clătinîndu-se pe picioare iar pe față i se zugrăvea frica amestecată cu disperarea.

— Falangiștii, Tumi !... Falangiștii !... strigă el de departe, cu glasul pe care-l au oamenii cînd vestesc o nenorocire fără leac. Se zice că au venit la putere falangiștii !

Tumi și Fortuna se opriră în loc nepricepînd ceea ce auzeau.

— ...S-au înstăpînit în oraș ! continuă Misicu. Se spune că l-au ucis în La Paz pe președinte !...

Tumi simți o lovitură în piept, ca și cum ar fi năvălit asupra lui un aprig uragan. O luă la fugă spre grămada de oameni. „Dacă l-au ucis pe președinte — se gîndea — pe omul care ne-a dat reforma agrară, atunci și ei, criminalii, trebuie omorîți. Să cerem arme și să pornim să răzbunăm moartea președintelui". Tumi vedea că oamenii își întorc fața spre el. Dar abia cînd se apropie își dădu seama că pe chipurile lor nu se reflectau aceleași simțăminte care-l împinseseră pe el să alerge. Citi pe ele descurajare, așteptare, neîncredere și panică.

— Ce ne-a dat reforma ? întrebă ca ieșită din minți o țărancă din ceată.

— Nimic altceva decît făgăduieli ! îi răspunse o altă femeie.

— Pămînturi goale, fără vite de muncă, fără nimic ! adăugă un glas de bărbat.

— Și voi vreți să mergem — strigă un altul — să apărăm reforma ? Care reformă ?

Apoi văzîndu-l lîngă ei pe Tumi, exclamară toți într-un glas :

— Iată-l pe Tumi !

— Tumi !

— Să ne spună Tumi !

Îi deschiseră drum pînă la primul camion, lîngă care stătea un metis cu pușca în bandulieră și cu ranița plină de cartușe ; cureaua acesteia se încrucișa pe piept cu cea a puștii. Ca și cum Tumi ar fi avut vreun grad

sau vreo demnitate, metisul îi întinse mîna cu respect exagerat şi-i spuse :

— Tovarăşe, n-am putut să te găsesc... apoi, văzînd că Tumi tăcea mut de uimire, îi dădu un raport amănunţit care, pe scurt, ar suna astfel :

În zorii zilei, bande de falangişti înarmaţi au asaltat în capitala ţării poliţia şi prefectura, apoi au năvălit pe străzi, punînd stăpînire pe cazărmi, pe unele instituţii publice şi pe radiodifuziune. Autorităţile fugiseră. Nu se ştia sigur dacă preşedintele a fost asasinat sau nu pe străzile din La Paz. În Cochabamba poporul ceruse arme, aruncîndu-se apoi în luptă. Se băteau pe străzi şi în pieţele publice. Emisari speciali au fost trimişi în provinciile vecine în căutare de întăriri.

— Am sosit astfel la Saukapanpa, continuă metisul. De acolo m-au trimis să adun oameni din părţile astea... Dar văd că aici tovarăşii se împotrivesc... Ei nu înţeleg...

— Să înţeleagă cei din Saukapanpa ! strigă o femeie.

— Cei care şi-au împărţit între dînşii hambarele moşierilor ! strigă alta.

— De ce să-şi pună viaţa în joc bărbaţii noştri ? vorbi prima femeie. De ce ei ?

— Asta ar fi — întări un bărbat — ca şi cum ai merge să mori pentru ca alţii să trăiască !

Descurajat, cu umerii căzuţi, metisul îl privi pe Tumi rugător, de parcă ar fi vrut să se arunce în braţele lui, şi îi spuse :

— Tovarăşe, doar n-o să mă lăsaţi să plec cu camioanele goale... Vorbeşte-le... Vorbeşte-le... Mi s-a spus că pe tine te ascultă... Vorbeşte-le, tovarăşe...

Tumi se urcă pe camion şi începu :

— Sosind aici mi s-a cerut să vă vorbesc. Bine, iată ce vă spun, fraţilor. Au multă dreptate cei care gîndesc că reforma nu ne-a dat pînă acum decît făgăduieli. Într-adevăr, ţăranii, afară de cîţiva, nu au putut să semene decît micile lor *pegujales,* şi prin asta, lipsurile şi suferinţele nu vor pieri din colibe. Era timpul ca pămîntul să ne fi fost dat în mod legal, în

loc să-l ţinem nelucrat. Dar, fraţilor, în asta avem şi noi o parte de vină. Nu l-am cerut, nu l-am pretins cu glas tare, cu strigăte. Dimpotrivă, i-am lăsat pe conducători să vină şi să ne poruncească după vrerea lor. Acum însă e altceva, în clipa asta soarta noastră, a tuturor, atîrnă de un fir. Vom lăsa noi să se rupă acest fir? Dacă se va rupe, nu mai avem nimic de aşteptat, nimic decît reîntoarcerea lui Castillejo şi a vechilului Rudecindo. Poate că eu am mai multe motive decît voi să tremur la gîndul că nenorocirea aceasta ar putea să se întîmple. Eu mi-am reluat *pegujal*-ul meu, l-am lărgit de vreo trei ori, poate şi mai mult, şi l-am semănat. Nu mi-ar plăcea ca mîine să vină generalul Castillejo şi să mi-l ia din nou. De aceea, fraţi ţărani, m-am urcat pe acest camion şi nu voi coborî de pe el pînă nu voi ajunge acolo unde trebuie să mă bat. Pentru asta mă voi bate şi pentru că înţeleg că aceia care dau asalt puterii sînt proprietarii de ieri, ei doresc să-şi reia moşiile şi să ne arunce din nou în condiţiile de viaţă de pînă acum.

Cuvîntarea lui Tumi fu ascultată şi urmată de o lungă tăcere încremenită. Frunţi şi priviri nemişcate. Buze strînse. Aveai impresia că te afli în faţa unei îngrămădiri de stînci biciuite de furtuni nevăzute. În mijlocul acestei tăceri, Tumi văzu cum cineva de la o margine a compactei mase omeneşti îşi făcea drum spre camioane. Era Doni, şi în urma lui veneau Ismichu, Tuli şi Hilacu. În alt punct Tumi îi descoperi pe Jasu şi Agapu care arătau aceleaşi intenţii. După ei se desprinseră Apuli şi mulţi alţii, cam toţi cei care în ajun se veseliseră împreună. Se alăturară şi ţărani de pe moşiile vecine, printre care şi unii de pe moşia domnişoarelor Asúa. Cele două camioane fură curînd pline pînă în margini. Tocmai cînd începură să vîjîie motoarele, îşi făcu apariţia primarul, înarmat, tîrînd după el o adunătură de slăbănogi, cu Fructu între ei. Camioanele fiind supraîncărcate nu mai primiră pe nici unul şi o porniră la drum.

Sosiră la Saukapanpa aproape de amiază. În faţa clădirii mari de pe şosea aştepta o coloană lungă de

camioane grele. Milițieni înarmați opreau vehiculele care treceau pe acolo și, fără să facă deosebire de încărcătura lor, ordonau să coboare călătorii și să se îngrămădească la marginea șoselei, după care mașinile se aliniau, îngroșînd coloana.

Grupuri de țărani, escortați de milițieni înarmați, veneau din toate direcțiile, tăind cîmpul de-a curmezișul. De pe drumurile dintre sate soseau și alte camioane înțesate cu oameni. Aproape de intrarea clădirii stăteau aliniate șiruri de lăzi de lemn cu capacele ridicate. Cele mai mari conțineau arme, iar cele mici, mai multe, erau pline cu cartușe.

Din clădire ieși afară un bărbat care părea orășean, uscățiv, cu ochelari, cu șuvițe de păr alunecîndu-i pe frunte, cu obrazul foarte alb și îmbătrînit înainte de vreme. Îl urmau cîțiva milițieni, cărora le dădu ordin să împartă oamenilor armele și cartușele. Atunci, la un semn al milițienilor, cei de la Saipurenda coborîră din camioane și se aliniară de-a lungul șoselei. În continuare se formară alte grupe, din oamenii care soseau cu alte mașini. Astfel primiră toți arme și un mare număr de gloanțe. Apoi sosiră alți milițieni care începură să-i instruiască pe cei neobișnuiți cu mînuirea armelor, și aceștia erau cei mai mulți, aproape toți.

Deodată năvăli ca un bolid, pe șosea, o camionetă; venea clacsonînd și ridicînd nori de praf. Cu un scrîșnet ascuțit, mașina se opri brusc în fața orășeanului. Se deschise portiera și coborî un omuleț sfrijit, cu scurtă de piele, cu fața schimonosită de groază. Era Rodas Plata. Apucîndu-l de braț pe omul de la oraș, îi strigă cu desperare:

— *Ayqena, companeroy, ayqena!!... Cheqanchana Oruruman!!* [1]

Orășeanul încruntă sprîncenele și cu un glas liniștit, dar energic, îi spuse:

— Ține-ți firea, omule. Încă nu e totul pierdut.

[1] *Ayqena, companeroy, ayqena! Cheqanchana Oruruman!*: Să fugim tovarășe, să fugim! Să ajungem la Oruro! (în lb. *quechua*).

— Nu mai e nici o scăpare, tovarăşe !... Preşedintele nostru a murit !...

— Nu e sigur. Poate că preşedintele trăieşte. Dar chiar dacă ar fi murit, nu putem să-i lăsăm în voia soartei pe oamenii noştri — şi arătă cu un gest mulţimea aliniată pe şosea. Împreună cu ei şi pentru ei trebuie să luptăm pînă la capăt. Tu şi cu mine în fruntea lor !

Şeful de la Saukapanpa simţi că-i fuge pămîntul de sub picioare. Îi tremurau genunchii, mîinile şi buzele. Dar neputîndu-l contrazice pe omul de la oraş, care părea să fie superiorul său, porni spre camionetă cu paşi nesiguri, cu capul şi umerii căzuţi, ca şi cum s-ar fi îndreptat spre spînzurătoare.

Cei din Saipurenda urmăriseră întreaga scenă, fiind aliniaţi foarte aproape de acolo ; cel puţin Tumi, care stătea la un pas de cei doi bărbaţi, nu pierduse nici un cuvînt din convorbirea lor. Nu făcură nici un comentariu, dar ştiau acum care era adevărata faţă a acestui mărunt şefuleţ din Saukapanpa.

Camioanele fură încărcate cu oameni pînă la refuz. După-amiază, tîrziu, coloana porni la drum. Un camion cu miliţieni încercaţi o luă înainte, urmat de camioneta cu cei doi şefi. După o oră şi ceva se apropiară de oraş. Duşmanul nu se arăta de nicăieri. Se auzeau doar unele împuşcături în depărtare, pe la periferia vestică a oraşului ; părea că lupta s-a apropiat de sfîrşit. Camioanele se opriră înainte de a ajunge în dreptul primelor case. Acolo coborîră toţi, apoi, înmănuncheaţi în grupe, luînd tot felul de precauţii şi mergînd pe diferite străzi, pătrunseră în inima oraşului. Neîntîlnind nicăieri nici urmă de duşman, grupele se îndreptară spre piaţa principală ; în faţa prefecturii dădură peste două sentinele în haine civile, care păzeau poarta de la intrare. Alte gărzi civile care se aflau acolo, văzînd mulţimea de săteni înarmaţi, izbucniră, drept salut, în strigăte : „să trăiască“ pentru preşedinte şi „moarte“ pentru falangişti, trăgînd şi focuri de armă în aer. Sătenii răspunseră printr-o salvă de împuşcături.

Cei de la Saipurenda intraseră prin partea de răsărit a orașului, comandați de un sergent milițian. Acesta nu dovedi de loc că ar cunoaște orașul și călăuzi ceata pe străzi, la întîmplare. Cu toate că trecătorii întîlniți le spuneau că revolta a fost înăbușită și falangiștii fugiseră, sergentul continua să înainteze cu plutonul său de cercetași în față, așteptîndu-se să dea ochi cu dușmanul la fiecare colț, sau să se tragă asupra lor din vreun gang. Tot mergînd ajunseră în nordul orașului, în fața unei porți unde tocmai se oprise un camion. Din el coborîră cîțiva oameni înarmați, își sprijiniră puștile de laturile camionului și ajutați de alții care rămaseseră sus, lăsară în jos oblonul din spate. După asta, spre stupoarea celor din Saipurenda, care tocmai în clipa aceea treceau pe trotuarul din față, începură să descarce cadavre. Sergentul nu permise oamenilor să se oprească lîngă camion și le ordonă să-și urmeze drumul. Dar neavînd habar de disciplina militară, trei tineri, printre care și Hilacu, împinși de curiozitate, se strecurară din formație și se băgară prin ușa de la intrare ; pătrunseră astfel într-o sală vastă unde se vedeau zăcînd pe jos o mulțime de oameni morți. Cea mai mare parte din ei păreau să fi fost muncitori. Unii aveau capul însîngerat, alții pieptul, iar la alții nu se vedeau de loc urme de sînge. De la cîțiva curioși care se învîrteau pe acolo, Hilacu și prietenii săi aflară că se găseau la morga spitalului iar cadavrele erau ale celor căzuți în luptele de dimineață. Pentru prima oară tinerii noștri vedeau atîția oameni uciși de gloanțe, și nu-și mai puteau desprinde ochii de la fețele lor desfigurate de răni, de la picioarele lor țepene și de la sîngele curs, care se strîngea în mici băltoace pe podea.

— Toți aceștia — lămuri cineva — au fost partizani ai guvernului. Falangiștii au avut și mai mulți morți, dar fugind i-au luat cu dînșii în camioane.

Cînd cei trei tineri se hotărîră să plece și să-i ajungă din urmă pe ai lor, era prea tîrziu. Strada, pînă departe, se vedea pustie. Alergară încoace și încolo, dar

nici prin apropiere, nici pe uliţele laterale nu zăriră pe nimeni. Începură să umble la întîmplare. Întrebară pe primul trecător întîlnit unde se afla piaţa principală şi o porniră într-acolo. Nu merseră mult cînd, dinăuntrul unei case destul de apropiate, răsună un foc de armă. Pe poartă ieşiră mergînd de-a-ndăratelea doi civili înarmaţi şi se lipiră, ca şi cînd ar fi căutat apărare, de uşori. În acea clipă se trase alt foc şi un glonte izbi, şuierînd, chenarul de piatră al porţii. Hilacu şi tovarăşii săi se opriră din mers, speriaţi. Gîndindu-se la cadavrele văzute la morgă, se temeau ca nu cumva să-i nimerească şi pe ei vreun glonte. Deodată văzură că cei doi civili rezemaţi de poartă le făceau semne, chemîndu-i. Mare fu mirarea lui Hilacu în clipa cînd, apropiindu-se văzu că unul din ei era Minerul, era Tomás în carne şi oase ; nici surpriza acestuia nu fu mai mică. Se îmbrăţişară cu exclamaţii de bucurie.

— Sosiţi tocmai la timp, le spuse cu oarecare şiretenie Minerul. Ehei ! Ce întăriri straşnice avem acuma !... Tocmai urmărim un falangist care ne-a scăpat, a intrat aici înăuntru... Doi dintre ai noştri stau la pîndă îndărătul unor uşi de pe laturile vestibulului. Acum vom proceda astfel... şi le expuse planul său, un mic vicleşug : vor merge pînă la colţul străzii, care nu era departe, şi de acolo se vor întoarce alergînd şi scoţînd ţipete, pentru a da impresia că o avalanşă de oameni se năpustea în curte. Ajunşi aici, ei trei, împreună cu cei din vestibul, se vor împrăştia şi luînd poziţie de tragere, vor ţinti locul de unde s-ar auzi noi împuşcături ; în timpul acesta, el şi ai săi vor putea să acţioneze. După aceea, Minerul comunică planul său şi celor de lîngă poartă, băgîndu-şi nasul numai puţin, pentru a nu da ocazia să se tragă asupra sa. Şuieră un glonţ, apoi altul, şi altul.

Planul se execută întocmai. Cei de afară veniră alergînd şi împreună cu cei doi dinăuntru făcură să se cutremure văzduhul şi să răsune vestibulul de fluierături şi de strigătele de „moarte falangiştilor". Încă înainte

de a fi ajuns toți în curte, de la ferestrele etajului căzură jos două carabine, iar în pervaz, doi tineri elegant îmbrăcați, cu părul răvășit și fețele încrîncenate de spaimă, ridicară brațele.

— În loc de unul, s-au dovedit a fi doi, zise Minerul ieșind din casă cu prizonierii puși sub pază.

Pe străzi, apăreau ici și colo mici cete de civili înarmați, ducînd falangiști prizonieri. Din timp în timp treceau și camionete cu prizonieri, gonind către centrul orașului. Pe drum, răspunzînd la întrebările Minerului, Hilacu îi povesti tot ce li se întîmplase de dimineață la Saipurenda și cum s-au despărțit ei trei de ai lor, pe drum.

— Trebuie neapărat — spuse apoi Minerul — să stau de vorbă cu toți ai voștri, mai ales cu Tumi.

Cînd sosiră la poliție, care servea de sediu de concentrare a prizonierilor, un tînăr cu înfățișare de student, cu pușca pe umăr, se apropie de Miner și-i spuse :

— Tovarășe, a sosit cu avionul din La Paz un superior cu nume de *gringo* [1]... Hampelmann sau cam așa ceva... și a plecat cu cei din Saukapanpa la redacția pe care am ocupat-o noi. L-am auzit spunînd că tipografia nu trebuie să rămînă în mîinile comuniștilor, mai bine să fie distrusă.

Minerul se grăbi să-i lase pe prizonieri în paza gărzii de la intrare și porni cu pași mari în josul străzii, urmat de toată ceata sa și de student. La poarta tipografiei era o învălmășeală zgomotoasă. Intrau și ieșeau oameni, cărînd mașini de scris, vrafuri de hîrtii și cărți. Din interior, răsunau pocnete asurzitoare, ca de ciocan căzînd pe nicovală ; iar din cînd în cînd un zăngănit de metale care se rostogolesc pe jos.

Cînd pătrunseră înăuntru, opera de distrugere se consumase. Grămezi de hîrtie ardeau printre mașinile făcute bucăți. Birourile de redacție erau goale și mur-

[1] *Gringo :* străin ; de obicei sînt numiți astfel yankeii.

dare ca într-un apartament părăsit de chiriaşi fără bun-simţ. Şi în mijlocul acestui dezmăţ roia o liotă de ţărani, meşteşugari şi muncitori. Cutremurat de mînie Minerul se apropie de un omuleţ rotofei, cu capul mare. Hilacu se sperie de el. Îi părea o deşucheată întruchipare a vîrcolacului. Un vîrcolac, aşa cum şi-l închipuiau ei : pitic, cu un cap cît toate zilele, cu ochi morţi, ca de plumb...

— De ce — îl luă la rost Minerul — aţi comis acest atentat ? Ştiţi ce înseamnă atitudinea dumneavoastră ?

Omuleţul rămase descumpănit, dar şovăiala îi trecu pe dată şi spuse batjocoritor :

— Cine eşti dumneata ? De unde ai mai răsărit ?

— Sînt unul dintre acei care s-au luptat cu falangiştii !

— „Tovarăş" cu noi ?

— Nu era nevoie să fiu tovarăş cu voi, pentru a lupta împotriva duşmanilor poporului.

— Comunist ?

— Da !

— Nu am nici un răspuns pentru dumneata — şi-i întoarse spatele cu ifos, îndepărtîndu-se.

Minerului îi veni poftă să-i dea un picior în spate, dar se stăpîni.

7

Primăvara trecuse mai mult de jumătate. Sfîntul Andrei se apropiase cu pasul său de călător obosit şi se îndepărtase ca şi cum ar fi fost aşteptat de partea cealaltă a văii. Pînă atunci, nu plouase cum trebuie. În alţi ani, la vremea aceea, se putea vorbi de furtuni mari şi de cîmpuri udate din belşug. Acum cerul era în fiecare dimineaţă senin. Vrînd parcă să potolească neliniştea oamenilor, nori cu apariţii amăgitoare ve-

neau în goană în unele după-amiezi şi se îndesau pe cer, pînă cufundau în umbră valea. Dar îndată se pornea vîntul şi, ca vulpea şireată care vine să alunge turma, împingea norii în spatele munţilor. Cîteodată, înnorarea trecătoare se însoţea cu o scurtă răpăială care pentru lanurile de porumb era ca picătura de apă pe buzele unui însetat.

Porumbiştile începură să pălească, verdele lor viu căpăta din zi în zi o nuanţă mai cenuşie. Cobitorii se grăbeau să prevestească pierderea întregii recolte şi oamenii deveneau tot mai îngînduraţi şi neliniştiţi. Îngrijorarea lor nu întîrzie să fie captată de zelul mereu treaz al parohilor. Cum nici nu putea fi altfel, preoţii începură să înalţe rugăciuni la cer cu o rîvnă nestăvilită. Cerul se arătă însă nepăsător faţă de rugăciuni şi plînsete iar norii nu se arătară în acele zile nici măcar pentru a fi izgoniţi de vînt. Atunci în biserici se rostiră predici, şi ele arătau că seceta era o pedeapsă a Domnului pentru prădăciunile pe care reforma agrară le atrăsese după sine. Preoţii asemănau pe credincioşi cu oile rătăcite, pierdute pe cîmpiile sterpe ale păcatului, şi-i îndemnau, îi chemau să se pocăiască şi să se întoarcă la staulul credinţei. Ca şi înainte de reformă, predicau cu inima plină de durere, rosteau cuvinte fierbinţi de mîntuire, totul dres cu oftaturi şi lacrimi. La sfîrşit, preoţii convocară pe enoriaşi la o spovedanie generală. Oamenii trebuiau să-şi mături păcatele din conştiinţă, aşa cum se mătură coliba pentru o sărbătoare, învrednicindu-se astfel să-l primească iar pe Domnul în sufletele lor. Dar, ca şi cum ar fi plănuit să nesocotească darul divin, încă înainte de a fi avut timp credincioşii să se apropie de confesional, cerul se acoperi de nori într-o dimineaţă, vîntul răutăcios nu mai veni să-i alunge ca în alte dăţi şi ploaia se porni deasă şi dătătoare de viaţă.

Cînd începură să cadă primii picuri Tumi se afla la jumătatea drumului spre orăşel. Văzu o droaie de copii ieşind în goană din colibe şi începînd să zburde,

ca niște iezi neastîmpărați, ca și cum doreau în acest chip să ureze bun venit ploii, oaspete atîta timp așteptat. Ieșiră din colibe și țărani cu fețele strălucind de mulțumire și se îndreptară spre pămînturile lor, dornici să vadă cum sorbea porumbiștea apa cerului. Însuși Tumi simți că inima îi tresaltă de bucurie și fără să-și dea seama se pomeni fluierînd o melodie veselă, ceea ce rareori i se întîmpla. Ajunse la lucru în plină revărsare a ploii, cu pălăria ciuciulete și *poncho*-ul leoarcă.

De atunci ploaia reveni zilnic. Uneori cădea cu ropote torențiale, ore întregi. Alteori se cernea o ploaie mărunță toată ziua sau toată noaptea. Soarele se arăta numai din cînd în cînd, drumurile deveniră noroioase, rîurile se umflară, șanțurile se umpleau de mîl subțire, spumegînd, și băltoacele luceau ca lacurile. Ploua mereu și oamenii se îngrijorară din nou. „Pînă cînd o să țină?" se întrebau. „S-au ghiftuit de apă semănăturile." Iar unii cobeau: „Pe o vreme ca asta n-o să se poată semăna grîul". Cei mai mulți țărani erau de părere că recolta va fi proastă. Porumbul crescuse prea înalt. Strujenii se lungiseră prea tare pe tulpinele plăpînde, iar verdele-viu al pășunelor avea o culoare gălbuie care nu prevestea nimic bun. Dar așa cum, cu săptămîni în urmă, seceta încetase brusc, tot astfel se întîmplă și cu ploaia cea îndărătnică: într-o bună zi, cerul se deșteptă dimineața limpede și senin, cu un soare darnic, răspîndind torentele viguroase ale razelor sale peste toată valea.

Perioada ploilor începuse întîmplător într-o dimineață de luni și se terminase într-o dimineață de sîmbătă. Tumi se gîndi toată ziua la întoarcerea sa acasă și la treburile care-l așteptau: să facă șanțuri de scurgere a apelor de pe lanul de porumb, să vadă cînd va putea să are țarina pentru grîu și să pună fără întîrziere, la acoperișul colibei, un strat nou de lut, căci se ciuruise rău de ploaie. Trebuia apoi să facă socoteala dacă Miquitei i se putea cumpăra acum îm-

brăcămintea făgăduită şi dacă ajungeau banii pentru a-l înnoi şi pe Juancho cu ceva.

Se afla încă departe de sat cînd crezu că aude un hăuit vag care părea de *pututu* [1]. Nici acest hăuit, nici vreun alt sunet nu i-ar fi atras atenţia, dacă nu s-ar fi repetat la intervale mai mult sau mai puţin regulate, devenind de fiecare dată mai limpede şi mai puternic. Tumi îşi dădu seama că *pututu*-ul buciuma în satul său sau în împrejurimi. „Foarte ciudat", se gîndi Tumi. *Pututu* era un instrument rar folosit în vale. Tumi nu-şi amintea să-l mai fi văzut sau auzit din anii copilăriei. Pe vremea aceea, poştaşul îşi anunţa sosirea în tîrg suflînd din timp în timp în corn, pînă ce ajungea în piaţă. Era un eveniment neobişnuit, care îi înviora pe locuitori. Pe străzi, stoluri de copii se îmbulzeau în jurul factorului şi îl escortau pînă la poarta oficiului poştal. Tumi văzuse asta de cîteva ori, cînd mersese în tîrg cu tatăl său care vindea lemne de foc pe la dugheni. Dar noutatea aceea, ca toate pe lume, se învechise şi chemarea de *pututu* încetase să mai răsune. Auzindu-l acum din nou, omul grăbi fără voie pasul, simţind că se întîmplau în sat lucruri neobişnuite.

În colibă era aşteptat de către toţi acei pe care-i grupase Minerul în jurul său ; fără a-i lăsa timp de altele, îl informară despre o adunare convocată de primar pentru seara aceea. Autorităţile se foloseau de *pututu* pentru a aminti oamenilor din sat chemarea şi pentru a-i atrage şi pe cei de la alte sindicate din regiune. Un trimis special al guvernului venea să le spună ceva în legătură cu reforma. Prietenii adăugară că ţăranii de pe moşie aproape nu mai credeau în reformă — conducătorii sindicatului le dăduseră destule motive pentru aceasta — şi cei mai mulţi nici nu se gîndeau să vină la adunare. Doni era acela care deşerta sacul cu veşti ; termină, dîndu-şi părerea că prietenii

[1] *Pututu :* corn de suflat, făcut din piele de bou (în lb. *quechua*).

de față nu erau destul de lămuriți și nu știau cum să răspundă la întrebările pe care le puneau mulți țărani.

— Ce crezi că trebuie să facem ? îl întrebă Doni pe Tumi.

Acesta se gîndi îndelung, înainte de a răspunde. Apoi vorbi :

— Trebuie să mergem toți și să vedem ce ne spune trimisul guvernului. Numai astfel vom putea ști la ce să ne așteptăm. Cît privește ceea ce gîndesc oamenii despre reformă, cred că n-au dreptate. Mie mi se pare că nu avem încă pricini de descurajare. Spuneți tuturora că trebuie să vină neapărat diseară la adunare. Voi merge și eu.

Era o noapte cu lună plină. La răsărit, discul ei înainta ca un enorm *jamanqay* [1]. Stelele păreau zîne gătite cu fustițe de argint, înfoiate și străvezii. Peste cîmpie se așternuse o senină și dulce desfătare, ca un surîs fericit. Zvon de ghitară venea de pe poteci răspîndind melodii suave în frumusețea nopții.

Adunarea se ținu la lumina lunii, în curtea unui conac care aparținuse pe vremuri familiei Cetina și care pînă la reformă fusese sub stăpînirea familiei Riquelme, vestită în toată valea pentru marea ei avere. Era locul cel mai central, unde puteau să vină mai ușor țăranii de pe toate moșiile din ținut. Dacă nu veniseră toți, puteau fi însă numărați pe degete cei cîțiva nepăsători care rămăseseră să moțăie în colibele lor. Curtea se dovedi prea strîmtă pentru a cuprinde atîta lume.

Pe trimisul special îl prezentă primarul de la mica tribună înălțată într-un colț. Luna îl lumina din plin și mulțimea putea să-l privească în voie. Era un bărbat de statură mijlocie, dolofan, cu chipul arămiu pe care ochii mari străluceau ca niște cărbuni aprinși. Avea o voce gravă, năvalnică și, vorbind, dădea din mîini ca un boxer în plină luptă. Începu, spunînd că nu era militant al partidului de la cîrmă, ci al unui partid

[1] *Jamanqay:* crin roșu indigen (în lb. *quechua*).

prieten care colabora cu guvernul ; cuvîntul său ar putea să le fie folositor țăranilor și era bine ca ei să-l asculte cu atenție. Repetă apoi ceea ce, cu un prilej memorabil, le mai spusese și șeful centralei, Rodas Plata. Relativ la suprimarea latifundiilor preciză, strîngînd pumnii, că războiul împotriva moșierilor trebuia început de îndată, să fie atacați ori pe unde vor fi întîlniți, pe cîmp, în oraș, pe stradă, orișiunde. Să nu se îngăduie pe moșii nici umbra șleahtei lor ticăloase. Nu mai trebuia lăsat în viață nici un moșier ; acestor fiare fără suflet să le piară pînă și numele ; trebuiau smulși din rădăcini, ca iarba rea. În privința decretului pentru reforma agrară, spuse că singurii care aveau dreptul la pămînt erau țăranii. Ca urmare, ei vor trebui să-și însușească de fapt marea proprietate, oricît de industrializată ar fi, și tot astfel pe cea mijlocie și cea mică, fără șovăiri. Să nu lase nici o palmă de pămînt în mîinile celor care nu sînt țărani. Pentru noua înstăpînire, să nu aștepte ordine din partea guvernului, nici alte hîrtii oficiale. Și război pînă la capăt tuturor acelora care s-ar împotrivi la dreptele pretenții ale muncitorilor de pe ogoare. Lungi mult vorbăria asta, cu dese ocolișuri și exemple, dar din spusele lui reieșea mai ales că propagă o ură de neîmpăcat împotriva moșierilor și atîță la ocuparea tuturor moșiilor. Înainte de a încheia, arătă că era necesar ca țăranii și muncitorii să se organizeze neîntîrziat, cu scopul de a lua puterea satului în mîinile lor. Rezulta din spusele lui că, după actualul guvern, va trebui să se impună în țară unul format numai din muncitori și țărani. Oratorul stăpînea limba indienilor, era elocvent și la sfîrșit i se făcură ovații asurzitoare.

Atît a ținut adunarea. Mulțimea se împrăștie mulțumită, comentînd cu vorbe umflate, pline de admirație cuvîntarea trimisului special. Numai prietenii Minerului se îndepărtară într-un grup răzleț, îngîndurați și cu capetele plecate.

— Nu în felul ăsta — sparse Tumi tăcerea — ne-a vorbit Minerul Tomás.

— Nu în felul ăsta, repetă Ismichu. Nu ne-a îndemnat la ură şi ucidere.

— Da, întări Doni. El nu se potriveşte întru nimic cu clevetitorul ăsta.

Cuvintele „trimisului" nu întîrziară să-şi producă efectul. După numai 24 de ore ajunse în sat zvonul că la moşia domnişoarelor Asúa conacul a fost ocupat de colonii lor, fără ca de data aceasta să le fi sărit în apărare „războinicii cereşti". Că nefericitele s-ar fi salvat numai datorită iuţelii picioarelor lor, ţinînd-o într-o fugă pînă la oraş. În dimineaţa următoare se prezentă în camioneta sa şeful Rodas Plata, hotărît să facă ordine. Dar ţăranii, care tocmai îşi împărţeau uneltele şi rezervele de cereale, îi închiseră gura ameninţîndu-l cu topoarele, lopeţile şi alte unelte pe care le aveau în mînă. Şeful se văzu nevoit s-o ia din loc, tot atît de repede precum venise. Totuşi, isprava ţăranilor avu un deznodămînt neaşteptat, pe care, din vorbăria „trimisului" guvernului, nu învăţaseră cum să-l preîntîmpine. După cîteva zile, sosi un pîlc de sus-puşi, descinzînd direct din cabinetul guvernului. Unul dintre aceştia, ministru după cum aflară, era chiar nepotul cucernicelor moşierițe. Lucrurile se limpeziră repede. Tovarăşilor ţărani li se ceru să înţeleagă că trebuiau respectate bunurile familiei unui ministru, a unuia care, împreună cu ceilalţi miniştri, a plănuit, elaborat şi semnat decretul pentru reformă, decret sfărîmător al lanţurilor cu care moşierii îi ţineau legaţi pe ţărani de pămînt. Cu vorbe de acestea şi cu altele, colonii se lăsară convinşi şi părăsiră conacul. De pe urma celor întîmplate sătenii se aleseră totuşi cu ceva : descoperiră că în ziua cînd miliţienii din Saukapanpa devastaseră conacele, acela al domnişoarelor Asúa nu fusese salvat de „războinicii cereşti", ci printr-un simplu consemn trimis şefului centralei, Rodas Plata, de către nepotul ministru.

Pînă la predica trimisului guvernului, nimănui nu-i trecuse prin minte să pună stăpînire pe proprietăţile mijlocii şi mici, considerate de neatins prin decretul de reformă. Colonii le lucraseră ca de obicei, slujind pe chiaburi ca şi pe foştii mari moşieri. Dar, după ceea ce li se spusese, începură să se arate leneşi la treabă şi pretenţioşi la plată. Apoi, treptat, într-o zi unii, în altă zi alţii şi pînă la urmă toţi, încetară să mai meargă la muncă. Iar cîteva zile mai tîrziu, cînd ici, cînd dincolo, îi poftiră pe chiaburi să părăsească şi ei pămînturile ; pe cei care se împotriveau, şi se împotriveau mai toţi, îi alungară cu forţa.

Colonii de la Asúa, văzînd că nu pot să ocupe moşia, se vorbiră şi ei să nu mai meargă la muncă. Iar de data aceasta, moşierităle pricepură că nu numai sfinţii, dar nici nepotul ministru nu mai putea să îndrepte lucrurile.

8

Proprietarul blocului la care lucrase Tumi era încîntat de clădire ; la încheierea socotelilor voi să-şi arate mulţumirea şi dădu meşterului lucrării un premiu egal cu leafa pe o lună. Tumi fu foarte bucuros de acest adaos şi de data asta nu se mărgini să cumpere numai dulciuri pentru micuţi, ci aduse şi un ulcioraş frumos plin cu *chicha* pentru Fortuna. *Chicha* din acel tîrguşor se bucura de mare renume, şi în vale şi în afara ei, pînă la oraş şi încă mai departe, iar nevastă-sa merita, pe bună dreptate, să o guste.

Aveau destui bani şi pentru a cumpăra Miquitei îmbrăcăminte, dar în duminica hotărîtă pentru cumpărături la bîlciul din tîrg, Fortuna se îmbolnăvi. Boala nu era gravă, totuşi femeia zăcu aproape două săptămîni pînă se puse pe picioare. Apoi, mai multe du-

minici la rînd Tumi trebui să ia parte, ca toți ceilalți țărani, la concentrările ordonate de șeful Rodas Plata ; oamenii erau chemați ca să învețe, înainte de toate, mînuirea armelor.

Între timp Tumi găsi din nou de lucru în același tîrgușor, și numai astfel fu cu putință ca economiile destinate pentru îmbrăcăminte să nu fie atinse.

În sfîrșit, veni și duminica multașteptată cînd foarte de dimineață Miquita cu părinții ei se îndreptară spre bîlciul din tîrg. A fost o zi de neuitat pentru tînăra fată care cădea din uimire în uimire, părîndu-i-se minuni tot ce vedea. Niciodată nu-și închipuise că ar putea să se adune atîta lume într-un tîrg mic ca acela. Fiecare trotuar era transformat în tarabă de prăvălie. Mărfuri de neînchipuit, obiectele cele mai neașteptate îi furau ochii cu strălucirii amețitoare. În fața fructelor îi lăsa gura apă. Prăjiturile o ispiteau. Obiectele de îmbrăcăminte îi încîntau vederea prin culorile lor vii. O mulțime deasă se strecura prin mijlocul străzilor cu un murmur neîncetat. Rîsete. Chemări. Oameni care vindeau, oameni care cumpărau. Catîri și măgari încărcați cu mărfuri își deschideau drum printre trecători. Fortuna cerceta tarabele cu răbdare și era greu de mulțumit. Miquita încerca fustă după fustă, fără ca mama să găsească una pe gustul ei, oricît de bine îi ședea fetei. Nu înceta să descopere cîte un mic defect, care făcea să se prăbușească putința cumpărării. Apoi și prețul îi părea totdeauna prea mare, pe cînd vînzătorul se jura că dă marfa aproape gratis. Minute îndelungi de tîrguială pentru ca, pînă la urmă, să plece să caute mai ieftin aiurea. În felul acesta trecuseră pe la toate tarabele unde se vindeau fuste. Apoi, întorcîndu-se la cele dintîi, Fortuna începu din nou tocmeala pînă ce obținu o scădere mai mare a prețului. Ceea ce se petrecu la cumpărarea fustei se repetă, bineînțeles, și cu pantofii, cu *manta* [1], cămașa și pălăria. Cînd erau

[1] *Manta:* un fel de pelerină cu o deschizătură la mijloc pentru cap, purtată de oamenii din popor în anumite ținuturi din America de Sud.

aproape să termine cumpărăturile, împreună cu acelea destinate lui Juancho, soarele scăpăta după munți și Miquita cădea de oboseală și foame. Merseră pînă la marginea tîrgului și acolo, așezați la umbră pe trotuar, scoaseră legătura cu *qoqawi* [1] și mîncară. Miquita mai primi și o porție bună de fructe iar părinții ei băură cîteva pahare de *chicha* cumpărată la cîrciuma din apropiere.

Împotriva așteptărilor Miquitei, nu i se îngădui să înnoiască îmbrăcămintea îndată după cumpărare. După spusele părinților ei, veșminte atît de frumoase nu se puteau înnoi în orice zi a săptămînii, nici în oricare duminică obișnuită. Trebuia să vină o zi de sărbătoare. Însă nici măcar în ziua de Anul nou nu se înduplecară, pentru că această zi indienii nu obișnuiau s-o serbeze. Fata trebui să aștepte Boboteaza. În ajun o trimiseră la rîul din tîrg și acolo se scăldă bine, își spălă și părul cu săpun și frecă mult timp jegul scorțos de pe tălpi. Noaptea, nu putu să doarmă, ca întotdeauna cînd te afli în așteptarea unui eveniment de seamă.

Foarte devreme, Miquita își primi lucrurile și le îmbrăcă ajutată de mamă-sa. Apoi amîndouă se duseră în tîrg, pentru a asculta prima slujbă la biserică.

În timp ce mergeau, ochii Miquitei se plimbau de la *manta* la fustă, apoi la pantofi și din nou la *manta,* ca albinele care zboară din floare în floare, apoi se întorc și le iau de la capăt. Cîteodată se simțea străină de ea însăși, de parcă ar fi fost schimbată cu alta. Îi părea îndoielnic ca acest trup împodobit cu o pelerinuță și o fustă atît de elegante, și cu pantofiori atît de frumoși, să fie al ei. Iar pălăria, de o albeață fără pată, cu calota înaltă, cu toate că îi venea atît de bine, i se părea că împodobește un cap străin. Totuși, tocmai de aceea Miquita umbla fericită, fericită ca și luminoasa dimineață, împodobită și ea cu soarele în chip de pălărie, cu o

[1] *Qoqawi:* hrană rece (în lb. *quechua*).

mantilă de cer şi cu fusta ţesută din verdele celor mai frumoase porumbişti.

La biserică, în timpul slujbei şi a predicii care a urmat, Miquita stîrni vîlvă. Veniseră şi alte tinere indiene îmbrăcate frumos, unele purtînd pe braţe mici efigii ale pruncului Isus închise în felinare, formînd un alai multicolor, cu orchestră în frunte. Dar nici una din fete nu era ca Miquita. Ea atrăgea cu adevărat privirile. Strălucea, da, strălucea ca şi *Ch'aska*[1] în mijlocul palidelor steluţe din revărsat de zori.

În timpul acelei zile Miquita simţi că nu mai era copilă. Era fată mare. Pentru că în acea zi, aşa cum îi dăduse a înţelege mai demult mamă-sa, avu o vagă şi ciudată indispoziţie, urmată curînd de ivirea acelor semne pe care începe să le depună pe altarul vieţii fata ajunsă la capătul copilăriei.

Dar Miquita nu se transformă în acea zi numai în ochii ei proprii, ci în ai întregului sat. Pînă atunci, oamenii nu păreau să-şi dea seama de existenţa ei. Totdeauna auzeai pe vecini spunînd : „Fortuna are patru copii", sau „Tumi are o fiică, cea mai mare dintre copii", şi cîteodată : „Copiii Fortunei au crescut mari". Dar numai aşa, cu nepăsare, fără să se uite la Miquita mai mult decît la ceilalţi. Şi iată că acuma, văzînd-o, vecinii se minunau : „Ce fetişcană voinică are Fortuna la casa ei", şi alţii : „*Ususi*[2] îi va aduce lui Tumi griji mari", şi se găseau şi din acei care să prevestească : „*Ususi* n-o să mai stea mult timp la Tumi".

Uimirea o vădiră, înaintea tuturor, flăcăii. Era ca şi cum ar fi trăit pînă atunci cu ochii închişi şi i-ar fi deschis deodată în plină lumină a soarelui, ca şi cum le-ar fi apărut, la o cotitură a drumului, un giuvaer nevisat. Şi fiecare începu să simtă, în felul său, dulcea nelinişte a clipei cînd ni se pune în faţă un dar care ascunde în el taina fericirii.

[1] *Ch'aska :* Luceafărul (în lb. *quechua*).
[2] *Ususi :* fată de măritat (în lb. *quechua*).

Dar cum, cum era tinerica asta care stîrnise o asemenea vîlvoare în sat ?

Miquita abia împlinise cincisprezece ani, totuşi, după înfăţişare, puteai uşor să-i dai optsprezece. Era o mîndreţe de fată, înăltuţă, bine dezvoltată, plină de vigoare ca şi tatăl ei, dar cu trăsăturile armonioase ale mamei. Crescută în aer liber, asemenea porumbiştilor şi păsărelelor, pielea obrazului îi era însemnată de sărutul cald şi de neşters al soarelui. Şi s-ar fi putut spune că floricelele cele mai roşii de pe munte s-au ascuns în pometii şi buzele ei, ca în vasele delicate, meşterite din lut poros şi binemirositor. Adîncimea nopţii înstelate se oglindea în ochii ei. Era proaspătă şi veselă ca dimineţile de primăvară. Blîndă şi plină de încredere ca şi cîmpia.

I

În ziua cînd a izbucnit rebeliunea în oraş, întrevederea Minerului cu prietenii săi din Saipurenda a fost de scurtă durată, deoarece camioanele care îi aşteptau la poarta tipografiei distruse stăteau gata să plece din clipă în clipă. Mai trebuie să adăugăm că lui Hilacu nu i-a fost uşor să dea de urma celorlalţi în învălmăşeala aceea. I-a găsit numai pe Tumi şi Doni. După spusele lor, ceilalţi plecaseră să caute ceva de-ale gurii, căci fuseseră luaţi de-acasă pe nemîncate şi nimeni nu se obosise măcar să-i întrebe dacă le e foame.

Minerul îi dusese pe cei trei cale de cîteva sute de metri, la o *bistequeria* [1], dar la acea oră găsiseră numai cîteva felii de friptură rece din carne de porc, puţină pîine şi *chicha,* băutură care nu lipseşte niciodată în asemenea localuri. În timp ce ţăranii mîncau pentru a-şi astîmpăra foamea, Tomás le povesti pe scurt întîmplările din acea dimineaţă.

În zori, şeful poliţiei deschisese larg porţile cazărmii de jandarmi şi o tulise din oraş. Cîteva clipe după aceea, dăduse buzna acolo o bandă de falangişti, ciuruind cu gloanţe pe sentinela de la intrare, neprevenită, şi pe doi jandarmi paşnici, neînarmaţi. În acelaşi fel puseseră şi alte bande mîna pe prefectură, pe gările de cale ferată, pe aeroport şi pe staţia de radioemisiune, de la care difuzaseră ştirea morţii preşedintelui şi capturarea miniştrilor săi din La Paz. Ştirea fusese mai tare decît gloanţele : aflînd-o, prefectul, primarul şi ceilalţi funcţionari superiori dăduseră bir cu fugiţii. Astfel, fără alte lupte, răsculaţii se văzuseră stăpîni

[1] *Bistequeria :* bar de noapte, care, între altele, serveşte biftec cu ouă prăjite (în lb. *quechua*).

pe situaţie şi începuseră să desemneze conducători la posturile ocupate de ei.

— Faţă de aceste fapte — continuase Minerul — noi n-am putut să ne mărginim la rolul de simpli spectatori. Pentru că răscoala nu era îndreptată numai împotriva partidului de la guvern, ci înainte de toate împotriva poporului. E bine să ştiţi că falangiştii sînt asupritori înnăscuţi şi fanatici ai poporului. La ora şapte dimineaţa se părea că rebelii au ieşit biruitori. Nicăieri, partizanii guvernului nu dădeau vreun semn de viaţă. Noi, dimpotrivă, i-am adunat pe oamenii noştri, am luat cu asalt un post militar pe care falangiştii uitaseră să-l ocupe şi ne-am procurat astfel arme şi gloanţe. Apoi ne-am avîntat la recucerirea celor mai importante posturi, şi anume : prefectura şi poliţia. În această fază, au apărut curînd grupuri de funcţionari municipali şi de meşteşugari, rămaşi credincioşi guvernului, şi au luptat alături de noi. După două ore de luptă răsculaţii s-au predat. E drept că am văzut murind oameni de-ai noştri, dar şi duşmanii au avut pierderi. Pe fiecare din celelalte poziţii le-am recucerit după lupte crîncene. Duşmanul a rezistat cu disperare, pînă la amiază, în mînăstirea numită *de los Corazones,* unde îşi stabilise cartierul militar general. Am găsit o mitralieră postată în turnul bisericii şi bălţi de sînge peste tot. Mai tîrziu, un falangist ne-a declarat că, la început, mînuise mitraliera un preot, care a fost ucis apoi de un glonte primit în cap. La acest post am găsit cîţiva politicieni din guvern luaţi prizonieri, printre care se afla ministrul Melchín, capturat în zori la reşedinţa sa din Portales. De la mănăstire am alergat cu cîţiva tovarăşi în urmărirea unui falangist care scăpase înarmat dîndu-se drept „tovarăş" şi iată că acolo ne-am întîlnit cu Hilacu.

— Ascultă Tomás — îi spuse Tumi — îmi pari un om tare ciudat. Nu eşti partizan al guvernului, ştim foarte bine asta, că doar guvernul te-a urmărit şi arestat cînd veneai în sat să te întîlneşti cu noi, iar acum apari luptînd şi făcînd pentru el mai mult decît guvernamentalii înşişi. Dacă îmi amintesc bine, în sat

ne-ai spus că acest guvern ne va trăda. Nu știu însă dacă mai gîndești și acum la fel...

— Pleacă, fraților, camioanele!... strigase atunci din ușă Doni, care ieșise afară să vadă ce se mai întîmplă. Au să ne lase aici!...

Tomás se mulțumise să-i promită lui Tumi că-i va răspunde la întrebare în ziua cînd va veni pe la ei, în sat; va veni curînd, și nu numai o dată, căci acolo erau multe lucruri de pus la cale.

Tumi și ceilalți trebuiseră să alerge ca să prindă din urmă șirul de camioane supraîncărcate, cu motoarele puse în mișcare.

De la acea zi se scurseseră multe săptămîni și satul trecuse prin felurite întîmplări: cumplita secetă gata-gata să nimicească semănăturile; perioada necurmatelor ploi, prelungită atît de mult de parcă ar fi vrut să împlinească apa ceea ce nu izbutise de tot seceta; sosirea trimisului special al guvernului, cu sfatul de a pune mîna pe toate pămînturile, fără deosebire; întreruperea ploilor, care amenințau să țină la nesfîrșit și revenirea lor cînd semănăturile ajunseseră la limitele de rezistență. Se întîmplaseră toate acestea și se mai întîmplară multe, numai Tomás nu-și mai îndeplinea făgăduiala de a veni cît de curînd în sat. Prietenii lui îl așteptaseră zi de zi, săptămînă după săptămînă. Și împreună cu ei, Jasu și cei doi băieți ai lui — Iphi și Masichu — care-l văzuseră acționînd în ziua rebeliunii, precum și Agapu și alții care auziseră vorbindu-se despre el și ajunseseră să-l îndrăgească.

Carnavalul, cu bandele sale vesele, cupletele și bețiile, se terminase. În acele zile, ca și cînd ar fi dorit să tulbure bucuria oamenilor, căzură ploi dese și prelungite, care însă nu șterseră nimic din strălucirea sărbătorii. Dimpotrivă, părea că servesc ca stimulent, fiind în anul acesta mai multe cete, mai multe cîntece și mai multă *chicha* decît oricînd. Bandele vesele născociseră o nouă distracție: dădeau tîrcoale de jur împrejurul țarinilor de porumb și de grîu, fără să le pese

de ploaia care cădea cu găleata udînd leoarcă hainele. S-a spus după aceea că ploile căzuseră în momentul cel mai potrivit, asiguraseră recolta de porumb și făcuseră ca grîul să dea în spic.

Era o plăcere să umbli de-a lungul semănăturilor. Susurul strujenilor, îngreuiați de știuleții roșcați și cu boabe mari, îți duceau gîndul la femeile care nu mai izbutesc să-și ascundă sarcina. Lanurile de grîu crescut des păreau lacuri cu ape argintate și dădeau gîndurile cele mai liniștitoare. Păcat că țăranii nu putuseră să semene mai mult, așa cum ar fi dorit. Cea mai mare parte a cîmpului, cu cel mai bun pămînt, și de pe această moșie, și de pe celelalte, era acoperită cu buruieni, rămase fără folos pentru nimeni. În afara cîtorva, țăranii aveau să culeagă, în acest an, abia recolta de pe *pegujale*-le lor. Și să nu uităm că bună parte din ei — cei care aveau copii mulți în colibă — o vedeau mereu micșorîndu-se o dată cu boabele de porumb pe care le băgau la fiert în oală, în fiecare dimineață.

Într-o sîmbătă Tumi sosi în tîrgușorul în care lucra puțin înainte de apusul soarelui. De îndată ce împărți copiilor dulciurile și dădu cîștigul pe o săptămînă în mîinile Fortunei, se duse să mai dea un ocol pe lotul lor de pămînt. Umbla pe marginea ogorului privind cu plăcere știuleții umflați precum și rodnica vigoare a lanului de grîu ce unduia ușor la adierea vîntului ; se gîndea la lucrurile pe care ar putea să le facă după cules. Mai întîi, să zidească neapărat o odaie pentru Miquita ; era fată mare și nu trebuia să mai doarmă laolaltă cu frații. Pe Juancho poate că ar fi bine să-l trimită la școala din tîrg, ca să învețe în sfîrșit să citească. În sat îi învăța, pare-se, de mîntuială. Copilul citea poticnindu-se și ceea ce era mai rău, fără să înțeleagă cuvintele. Ar trebui apoi să-i cumpere Fortunei îmbrăcăminte nouă și un schimb de albituri Miquitei...

Din depănarea gîndurilor îl întrerupse Evanchu, mezinul dintre feciori, vestindu-l că cina era gata.

După masă, soții vorbiră pînă tîrziu, mai mult decît în alte dăți, bînd în acest timp cîteva pahărele din *chicha* pe care Fortuna o adusese în seara aceea din tîrg. Se culcară apoi și gîndurile începeau să li se învăluie în ceața somnului, cînd, deodată, cîinele începu să latre cu furie. Fără doar și poate, încolțise pe cineva. Lătrăturile se întețeau și animalul părea că aleargă în cerc, așa cum obișnuia în fața unui adversar care se apără fără să se îndepărteze. Văzînd că liniștea nu se restabilea, Fortuna îl strigă pe Juancho spunîndu-i să se scoale să vadă cine umblă pe afară și ce anume dorește. Dar somnul îl învăluia cu prea multă dulceață, și băiatul mormăi ceva apoi se întoarse pe partea cealaltă. Mama îl strigă din nou, dar copilul tot nu se mișcă și trebui să iasă afară Miquita, aruncîndu-și o pelerină pe spate. De partea cealaltă a gardului, un om se lupta cu cîinele. Văzînd-o pe fată apropiindu-se, omul spuse, fără a înceta să se apere, că dorea să-l vadă pe Tumi. Miquita liniști animalul și se duse să comunice tatălui ei vestea. Acesta bombăni că nu era o oră potrivită pentru a veni să vezi pe cineva, și să facă bine acela să vină a doua zi. Dar omul deschisese singur poarta și intrase în curte.

— Spune-i, fetițo, că nu pot să plec fără să-l văd, nu-mi va fi cu putință să mă mai întorc mîine... Nu-l lăsă cîinele să termine ; îi înfipse colții în coapsă smulgîndu-i o bucată din stofa pantalonului, care rămase atîrnînd în dreptul genunchiului. Miquita scoase un țipăt și căută un par sau o piatră pentru a alunga dulăul furios. Tumi și Fortuna, speriați și numai pe jumătate îmbrăcați, ieșiră în curte.

— Ah, *wauqey* [1] !... exclamă Tumi, uimit și supărat, alergînd să-l îmbrățișeze. Trebuia să spui cine ești.

— În sfîrșit — grăi străinul îmbrățișîndu-l la rîndul său — am putut veni să te văd.

Între timp Miquita se duse să rupă cîțiva spini de pe *ulala* [2] care creștea într-un colț, pe lîngă gard. Se

[1] *Wauqey :* Frățioare ! (în lb. *quechua*).
[2] *Ulala :* varietate de cactus (în lb. *quechua*).

întoarse în goană și, îngenuncheată la picioarele străinului, începu să-i prindă cu spini bucata de pantalon.

— Eu sînt de vină, murmură ea mîhnită. N-am avut destulă grijă să alung cîinele.

La un semn al lui Tumi, care rămase de vorbă, în curte, cu Minerul — căci el era — Fortuna se duse să aprindă lampa în odaie și ajutată de Miquita, așternu două pături din pieile și păturile de pe laviță, unul pe pat pentru străin, altul pe podea pentru ei.

Gîndindu-se că Minerul poate n-a mîncat, Tumi îndemnă pe Fortuna să vadă dacă în bucătărie s-ar mai putea găsi ceva. Femeia aduse o farfurie cu boabe fierte de porumb și o bucată de brînză proaspătă. Cei din colibă rămaseră mirați de pofta și graba cu care mînca musafirul. După spusele lui, niciodată nu mîncase grăunțe atît de dulci și moi, nici brînză atît de gustoasă și bine preparată. Goli farfuriile, înfulecînd pînă și ultimul bob, pînă și cele mai mici firimituri de brînză. Dacă i s-ar fi oferit altă porție, cu siguranță că ar fi primit-o, dar în oală nu mai rămăsese nimic.

Miquita se grăbise să-i prindă cu spini pantalonul sfîșiat, crezînd că Minerul trebuia să plece numaidecît și-i părea rău că avea să umble cu o ruptură atît de mare la genunchi. Văzînd că rămîne peste noapte în colibă și că el era prietenul despre care taică-său vorbea adesea cu multă dragoste, se întrebă, pe cînd se băga din nou în așternut, cum ar putea drege mai bine paguba pricinuită de lipsa ei de grijă. Fără să stea mult la gînduri, înțelese că nu avea de făcut decît un singur lucru : să se trezească în zori, înaintea lui, și să-i coasă ruptura, țesîndu-i marginile. Se sculă în același timp cu maică-sa și în timp ce aceasta aprindea focul în bucătărie, ea intră în cameră. Tatăl mai dormea, dar străinul se trezise. Văzîndu-l, ea se opri copleșită de teamă, ca și cînd ar fi fost surprinsă făptuind o greșeală. Fără îndoială că ar fi fugit dacă tînărul n-ar fi oprit-o cu un zîmbet, întrebînd-o ce caută.

— *Wiraquchay* — îngînă ea sfioasă doream să dreg ruptura de la pantaloni.

— Ah! exclamă cu recunoştinţă Minerul. Nu-mi puteai face un serviciu mai mare!

Fortuna, ca în toate dimineţile din ultimul timp, plecă de acasă curînd, silită de micile ei negustorii, lăsînd pe Miner în grija fetei.

Miquita ajunsese, se poate spune, o gospodină neîntrecută. După ce cusu pantalonul, înteţi focul şi gustarea era gata încă înainte ca tatăl ei şi oaspetele să se fi sculat. Fiind duminică, tatăl nu se grăbea şi stătu îndelung de vorbă cu prietenul său.

Băieţii mai mici mînaseră vitele la păscut pe munte, Juancho îşi scria temele, iar Tumi se duse să dea o raită pe ogor. Minerul rămase toată ziua culcat în pat, ca şi cînd ar fi fost bolnav, citind o carte voluminoasă.

Zorită de treburi, Miquita intra mereu în cameră şi privea cu atenţie şi mirare chipul în care Minerul îşi petrecea vremea.

Abia după cină, o dată cu căderea nopţii, oaspetele plecă, şi nu singur, ci însoţit de Tumi.

Cînd sosiră la coliba aleasă de cu zi, toţi erau adunaţi, cinchiţi pe vine lîngă pereţi, unii mestecînd coca, alţii sporovăind liniştit. Pe perete atîrna o candelă aprinsă, sprijinită de poliţa de lut de sub icoana sfîntului Isidro, care se decolorase şi se prăfuise de parcă ar fi stat în bătaia soarelui şi a vîntului ani întregi.

Nu veniseră numai obişnuiţii de la celelalte adunări, căci totalul celor de faţă depăşea duzina. Minerul fu primit ca un bun prieten de care nu se despărţiseră nici o zi şi toţi păreau să cunoască motivul venirii sale. Nu mai trebui, aşadar, nici o introducere şi omul intră de-a dreptul în subiect.

Începu prin a reaminti întrebarea pe care Tumi i-o pusese în oraş, în ziua rebeliunii falangiştilor, întrebare care din cauza împrejurărilor rămăsese fără răspuns timp de cîteva luni. Făcu apoi o expunere lungă şi amănunţită, silindu-se să vorbească pe înţelesul tuturor, asemenea învăţătorului care îşi dă toată

osteneala pentru ca nici unul dintre elevi să nu rămînă nedumerit asupra celor explicate. Pe scurt, iată ce le-a spus : Partidele guvernante, după cum arătase şi cu alte prilejuri, sînt compuse mai întotdeauna din bogătaşi. Aceştia, cînd ajung la putere, slujesc intereselor lor de clasă, adică ale bogaţilor, căci ei înşişi urmăresc propria lor îmbogăţire, dacă nu sînt prea avuţi, sau mărirea averii lor, dacă o au. Asemenea guvernanţi nu pot, cu nici un chip, să se dăruiască unei munci cinstite, adevărate, pusă în slujba claselor sărace, adică a ţărănimii şi a muncitorilor, pentru că, acţionînd astfel, ar lovi în interesele clasei din care fac parte şi ale lor proprii. Partidul care guvernează azi a fost în trecut hulit şi doborît de la putere de către popor, care ridicase armele. Rămas în opoziţie, s-a priceput să exploateze incapacitatea şi abuzurile guvernului urmaş, care adusese foametea şi mizeria în ţară. Ridicînd din nou armele, poporul — muncitorii din mine şi fabrici — a readus la putere guvernul pe care îl doborîse mai înainte. Apoi, organizaţiile muncitoreşti au cerut să se naţionalizeze minele, iar pămînturile să fie date ţăranilor. Organizaţiile muncitoreşti erau puternice şi presiunile lor din ce în ce mai mari. Fără convingere şi numai pentru a nu pierde sprijinul poporului, guvernul a decretat naţionalizarea minelor, dar în condiţii astfel potrivite, încît magnaţii minelor să nu sufere pagube mari, fără să-şi dea seama că în felul acesta ţara va ajunge, în scurt timp, la totală prăbuşire economică. Pentru motive asemănătoare, guvernul a decretat reforma agrară, fără a avea curajul deschis de a aduce la îndeplinire prevederile decretului.

— Şi acuma — îşi continuă cuvîntarea Minerul — dacă poporul, şi numai el, şi-a vărsat sîngele, jertfind atunci în lupte cîteva sute de oameni şi deschizînd acestui partid calea spre putere, dacă poporul, pe baza presiunilor, a obţinut să se decreteze naţionalizarea minelor şi reforma agrară, gîndiţi-vă ce mare gre-

şeală ar comite dacă s-ar resemna să joace un rol pasiv în alte cazuri, cum a fost de pildă rebeliunea falangistă. Dacă, din nenorocire, guvernul ar fi fost schimbat, atunci şi măsurile impuse de acţiunea poporului ar fi fost anulate. Minele s-ar fi întors în stăpînirea magnaţilor şi proprietăţile în mîinile bogaţilor moşieri ; ceea ce ar fi dus la restabilirea condiţiilor de altădată, cu întreaga lor povară de lipsuri şi împilări. Pentru că noii guvernanţi nu s-ar fi supus unei presiuni populare, ci ar fi înăbuşit în sînge şi flăcări orice manifestare potrivnică ordinei instaurate de ei. Iată pentru ce toţi cei care sîntem alături de popor am luptat apărînd partidul de la putere. Avem nevoie să-l păstrăm la putere, pentru a continua să-l presăm, pînă se va vedea obligat să modifice decretul de naţionalizare a minelor într-un sens avantajos pentru ţară, şi pînă va face legală şi efectivă împroprietărirea ţăranilor.

— Bine, dar spune-ne cum — întrebă Agapu — cum vom obţine să ni se împartă pămînturile ? De fiecare dată cînd ridicăm glasul, ni se spune să aşteptăm ! Iată, s-au scurs atîtea luni de cînd s-a decretat reforma şi nu ne alegem decît cu făgăduieli.

— Guvernul — răspunse Minerul — nu ne va da nimic de bunăvoie. Va continua cu promisiuni, menţinînd actuala stare de lucruri şi amînînd mereu repartizarea pămînturilor pînă vom obosi cerînd-o. Pentru că ceea ce doreşte el este sprijinul nostru cu minimum de concesiuni. Ar vrea să recunoaştem că pămînturile sînt ale noastre, fără a se pune totuşi în practică decretul. Atunci, noi ce trebuie să facem ? Trebuie să cerem, să cerem stăruitor să se aplice în mod practic decretul, să se parceleze marile moşii şi parcelele să fie date în proprietate tuturor ţăranilor.

— Dar cum să cerem asta ? întrebă Santulu, cumătrul lui Jasu. Cum, dacă nu ştim cui să ne adresăm ? Cei de la sindicat nici nu ne răspund, ei îşi văd numai de-ale lor.

— Dacă tu, sau Hilacu, sau Tumi strigați și cereți pămînt ca persoane izolate, e limpede că nu vă va auzi nimeni. Trebuie să faceți astfel ca întreaga colectivitate țărănească să fie pătrunsă de dreptatea cererilor. Apoi, trebuie să întăriți organizațiile sindicale și să le dați o viață nouă, chemînd oamenii la adunări în care să discutați aceste probleme și altele. Dacă cei care conduc sindicatul nu sînt destoinici, chestiunea să fie pusă în adunări, în care să hotărîți înlocuirea lor cu oameni mai activi și cu mai mult simț de răspundere. Trebuie atrase sindicatele vecine către o acțiune comună. Cererile să fie clare, precise și să le prezentați autorităților de sus, pînă la președinte, cu stăruință, nu numai o dată. Și să nu cereți numai înzestrarea cu pămînt, dar și cu semințe, unelte de lucru, credite pe termen lung, în sfîrșit, cu toate cele necesare pentru ca reforma să dea roadele pe care le așteptăm de la ea.

Ultimele cuvinte ale Minerului fură ascultate cu gesturi vii de aprobare ; părea că fiecare în parte nutrise aceleași gînduri, dar fără a fi știut să și le rînduiască în minte și să le dea glas. Așa cum au păstrat sămînța, cu siguranță că ar fi rămas și cu vitele, dacă șeful de la Saukapanpa nu le-ar fi impus alți conducători.

Oamenii începură să se împrăștie, cînd Santulu își aminti de îndemnurile acelui „trimis special", care într-o noapte îi plictisise cu basmele sale și întrebă ce atitudine trebuiau să aibă cu privire la proprietățile mijlocii și mici.

— Pentru a cere cu mai mult folos ca guvernul să aducă la îndeplinire decretul de reformă — răspunse Tomás — trebuie ca noi mai întîi să nu ne depărtăm de prevederile lui. În decret stă scris că ele nu se aplică micii proprietăți, ci atinge doar pe cele mijlocii. Noi vom lăsa și pe proprietarii mijlocii și pe cei mici să-și cultive mai departe pămînturile, și nu numai atît, ci ar fi bine să găsim forme de cooperare cu ei, îndeosebi cu micii proprietari. La un moment dat, vom putea avea în aceștia niște foarte buni aliați.

Pe Tumi îl aşteptau zile prea puţin liniştite. La noua lucrare avea de-a face cu un patron care îi cerea mai mult decît poate omul şi nu se arăta mulţumit de nimic. Dorea ca totul să iasă pe gustul său, dar nu era chip să-l satisfaci. Cînd vorbea, zbiera, şi de pe buzele sale nu se revărsa miere, bineînţeles. Mereu îl auzeai: „Nu-i bine, drace! Fă din nou!" Trebuia atunci să strici ceea ce era bun făcut şi să mai faci o dată. Adeseori trebuia repetată operaţia de două, de trei şi de mai multe ori, pînă ce patronul zicea în sfîrşit: „Las-o dar, să rămînă aşa strîmbă". Au fost cazuri cînd îi spunea lui Tumi că nu-i bun nici ca peon. La care acesta răspundea strîngîndu-şi sculele şi pregătindu-se să plece. Patronul răcnea din toate puterile: „Nu fi idiot! Cum ai să mă laşi!" Tumi avea şi el mîndria lui şi nu-şi desfăcea legătura cu scule pînă cînd celălalt nu cobora tonul.

Săptămîna se scurse cu chiu, cu vai iar sîmbătă plata întîrzie. Patronul spuse că nu are bani şi, plecat la amiază în căutarea lor, nu se mai întoarse decît la căderea serii şi nici măcar atunci cu suma întreagă.

Era aproape noapte cînd Tumi părăsi orăşelul. Lucru ciudat pentru el însuşi, mergea fără chef, morocănos, gata parcă de gîlceavă cu primul care i-ar ieşi în cale.

Nu mersese mult, dar noaptea se lăsase de-a binelea şi pe cer clipeau stelele, cînd văzu înaintînd dintr-o latură, spre drum, un pîlc de umbre. Adierea vîntului îi aducea frînturi de voci şi de tuse. Umbrele rămaseră în urmă, dar odată ajunse pe şosea, vocile şi tusea se auziră mai bine. Fără să ştie de ce, Tumi grăbi pasul. Dar umbrele păreau că fac la fel şi îndată după asta un glas îl chemă pe nume.

Era un grup de flăcăi din sindicatul de la Saipurenda, se întorceau acasă după turul de gardă pe care-l îndepliniseră la Saukapanpa. Nu s-ar putea spune că arătau prea bucuroşi. Tinerii sînt din fire veseli şi zgomotoşi. Cînd se adună mai mulţi la un loc,

nu trece un minut fără ca unul să nu arunce o glumă şi ceilalţi să nu se prăpădească de rîs. Dar aceştia îl salutaseră pe Tumi serioşi ca niciodată, păşeau liniştiţi, îngînduraţi şi abia îi puseră cîteva întrebări. Unii tuşeau în răstimpuri, alţii amintiră de nişte întîmplări de peste zi, fără ca vorbele lor să stîrnească vreun interes celorlalţi. Strania lor purtare atrase luarea-aminte a lui Tumi. Uitînd de necazurile lui, glumi :

— Parcă am duce la groapă un mort. Ce vi s-a întîmplat, *yoqallas* [1] ?

— Nu avem nici o pricină de veselie, răspunse Iphi cu un glas plin de amărăciune şi revoltă.

— Ne-au făcut să trăim o săptămînă ca nişte cîini, zise Hilacu pe acelaşi ton.

— A trebuit — oftă Tuli cu remuşcare — să facem pe bătăuşii toată săptămîna.

— Ba şi pe ucigaşii, adăugă, parcă învinuindu-se, Iphi.

Tumi se opri locului.

— Cum asta ? întrebă el năucit.

— Nici nu-ţi închipui — răbufni Doni — cît am suferit şi ce ne-au silit să facem.

— Dacă ţi-am povesti, nu ne-ai crede, adăugă Hilacu.

— Lucruri care niciodată — spuse Iphi — nu ne-ar fi trecut prin minte.

În timp ce mergeau, iar Tumi, zăpăcit şi neîncrezător, le punea întrebări, tinerii îl informară, cam fără rînduială, cînd unul, cînd altul, despre cele întîmplate în cursul săptămînii.

În urma unei somaţii ameninţătoare primită într-una din zilele săptămînii trecute, conducătorii sindicatului au ales vreo douăzeci de tineri, punîndu-le în vedere să se prezinte sîmbătă, înainte de căderea serii, la Saukapanpa. Erau chemaţi pentru prima oară şi nu li se dăduse nici o îndrumare ; nici ei nu s-au gîndit că trebuiau să-şi ia de-ale mîncării pentru întreaga săptămînă — şi numai aşa, ca să fie, îşi arun-

[1] *Yoqallas :* flăcăiaşi (în lb. *quechua*).

caseră pe spate o legătură cu cîteva piei şi o pătură. Văzîndu-i că sosesc cu mîinile goale, şeful, Rodas Plata a început să urle ca o fiară şi puţin a lipsit să nu-i trimită înapoi. În acea seară n-au mîncat nimica, afară de săpuneala omuleţului sfrijit care intra şi ieşea scuipînd înjurături. Şi în zilele următoare trebuiră să se mulţumească doar cu o *lawa*[1] fără gust, o porţie la prînz şi alta seara.

În fiece zi, dimineaţa şi după-amiaza, îi supunea la severe şi grele exerciţii militare. Formaţiuni, marşuri, mînuirea armelor... Şi trebuiau să facă de sentinelă cîte două ore ucigătoare, o dată ziua şi o dată noaptea.

Serile, erau adunaţi într-o sală luminată de cîteva lumînări de seu şi obligaţi să asculte bîlbîiala veninoasă a şefului, care nu obosea aruncînd vorbele, cum ar fi aruncat braţe de lemne pe un rug ; din toată vorbăria lui ţîşnea o singură învăţătură : ura. Ură faţă de moşieri. Ură faţă de omul cu ştiinţă de carte. Ură cravatei. „Unde vedeţi o cravată — zbiera grozăvindu-se omuleţul — să ştiţi că acolo e un duşman". „Toată viaţa am fost victimele moşierilor, ale omului cu ştiinţă de carte, ale bogătaşilor. Dar acum a venit ceasul răzbunării. Tot răul ce ni l-au făcut ei la vremea lor o să-l facem noi lor acuma. Să nu pierdem nici un singur prilej şi, la nevoie, orice pretext e bun. Fără şovăiri. Fără milă." „Trebuie să urăşti, tovarăşe, trebuie să urăşti. Cei din clasele de sus au fost întotdeauna, sînt şi vor fi în veci duşmanii noştri ; acuma, cînd puterea e în mîinile noastre, trebuie să-i nimicim." Aşa vorbea lepădătura şi jargonul ăsta înveninat din fiecare seară el îl numea pompos „cursuri".

Duminica dimineaţa, de la crăpatul zorilor, începeau să sosească bărbaţi şi femei de prin satele vecine, intrau în curtea mare şi unii se aşezau pe vine, alţii se sprijineau de garduri. Şeful Rodas Plata nu era din acei oameni care tăndălesc în aşternut ; cum răsărea

[1] *Lawa :* mîncare preparată din făină, apă şi cartofi (în lb. *quechua*).

soarele, mînca repede ceva şi cîteva clipe mai tîrziu îi primea pe cei sosiţi într-o sală mare, numită „de justiţie", aşezat la masa pe care stătea un crucifix între două lumînări de seu aprinse. Acolo asculta el certuri şi cereri, plînsete şi reclamaţii de tot felul, dînd dreptate unora şi aplicînd pedepse altora, pe acelaşi ton şi chiar cu aceleaşi cuvinte ca şi judecătorul din oraş, cu singura deosebire că omuleţul sfrijit nu aplica amenzi. Şi în dimineaţa aceea, tocmai cînd mai lipsea puţin pînă să se termine de vînturat toate plîngerile, o femeie veni în fugă podidită de lacrimi şi cu obrazul acoperit de o basma ca un văl. Nefericita gîfîia şi sughiţa de plîns, mai-mai să i se spargă pieptul : fără să ia în seamă pe cineva, intră în sala „de justiţie" şi căzu în genunchi în faţa mesei, smulgîndu-şi dintr-o mişcare basmaua. Un obraz îi era umflat şi sîngera iar o pată vînătă îi încercăna un ochi. O bătuse cu cruzime bărbatul ei. Şeful trimise trei oameni din gardă, sub comanda unui miliţian, să-l caute pe ticălos. Nu locuia departe şi fu adus. Era un bărbat cu o înfăţişare bolnăvicioasă, care-ţi inspira milă.

— Aha ! zbieră şeful cînd îl văzu şi părăsi sala. Dădu ordin gărzii şi milităienilor să facă un cerc cît toată mărimea curţii şi plasîndu-se împreună cu acuzatul la mijloc, începu :

— Aşadar, tu ai bătut-o pe nevastă-ta ! Da sau nu ? !

— Da, *tatav*, gemu omul. Să vedeţi de ce, m-a înfuriat rău... Mă scîie într-una, *tatay*...

— Vezi obrazul ăsta ? Vezi ochiul ăsta ? Acum o să afli cît doare ! Chemă pe cei doi flăcăi mai voinici din gardă, Iphi şi Hilacu, şi le ordonă cu glas tunător : Pocniţi-l !

Lui Iphi şi Hilacu li se păru că se scufundă într-o baie de gheaţă. Le era scîrbă şi ruşine. Cum aşa, pentru ce să bată un om care nu le-a făcut lor nici un rău ? În sat la ei nu era bărbat care să nu-şi fi bătut măcar o dată nevasta. Şi cîte femei nu rămîneau după bătaie nu numai cu un ochi vînăt... În răstimp, învinuitul se ruga :

— Nu, nu, *tatay*... Dacă numai pentru atîta... Bine, nici n-am s-o mai ating, *tatay*.

— Bateți-l, v-am spus ! urlă omulețul.

Hilacu era gata să strige : „Nu pot !", dar îl văzu pe Iphi și mai speriat, trîntind un pumn, nu cu prea multă putere, în obrazul omului, și-l lovi și el tot astfel. Șeful nu păru mulțumit ; strigă pe nume un milițian înalt, voinic și-i ordonă :

— Ia să te vedem, Masichu, dă-le tu un exemplu acestor domnișori.

Milițianul tăbărî asupra acuzatului ca o fiară. Nefericita victimă cădea și se ridica sub ploaia de lovituri. Începu să-i curgă sînge pe nas. Văzînd asta, femeia izbucni în plînsete desperate și fugi să îngenuncheze la picioarele amarnicului șef.

— Destul, *tatay*, destul !... îl rugă ea agățîndu-i-se de genunchi. Ne certăm mereu... Cîteodată îl ating și eu cu ce apuc... De data asta, m-am lăsat bătută... și am venit împinsă de prostia mea...

Șeful o asculta măgulit de rugămințile și plînsetele ei și nu-i venea cîtuși de puțin în minte să pună capăt pedepsei. Departe de asta și părîndu-i-se că milițianul dă semne de oboseală, ordonă din nou „domnișorilor" să intre în acțiune. Dar nu mai avură multe lovituri de dat ; victima căzuse în nesimțire la pămînt și nu mai mișca. Obrazul i se umflase monstruos și sîngera, nasul îi era zdrobit, ochii scurși și buzele ca niște bucăți de caltabos. Sărmana femeie, slobozind vaiete de spaimă, se tîrî în genunchi pînă la corpul neînsuflețit al soțului ei. Șiroaie de lacrimi îi curgeau pe răni, parcă încercînd să oprească sîngele, iar din gură nu mai înceta blestemînd pe nemilosul șef.

Înainte de a se risipi oamenii, șeful îi chemă pe cei doi tineri și se răsti la ei amenințător :

— Vă iert pentru că sînteți boboci și pentru că e prima oară. Altă dată, dacă nu-mi veți da ascultare, o să gustați și voi din papara asta — și arătă cu o mișcare din cap victima rămasă în nesimțire.

Printre cei veniți cu plîngeri se afla și un bărbat care toată dimineața lăsase mereu să-i treacă alții

înainte. Avea o mutră de ticălos, cu ochi bulbucați și fără astîmpăr, în care nu se răsfrîngea nici un strop de omenie. Cu o răbdare de loc potrivită cu expresia feței, aștepta să se golească toată curtea și atunci ceru să-i vorbească șefului între patru ochi. Se închiseră amîndoi pentru cîteva clipe în sala „de justiție", de unde omulețul ieși cu obrazul schimonosit de furie, pe cînd celălalt se îndepărta de acolo cu pași ușori, pe o scurtătură a drumului.

Șefului îi plăcea să facă pe grozavul în fața milițienilor cu orice prilej. Împroșcînd scîntei din ochi, chemă un sergent și-i spuse :

— Nu cunoști cumva un bătrîn, un netrebnic căruia i se zice Jukumari [1] ? Nu locuiește prea departe de aici. Ia vreo patru oameni din gardă și adu-mi-l în brînci. O să-i frîngem coastele acestui *roscaparte.*

Sergentul se înapoie tîrziu de tot și fără om. Șeful, cu spume la gură de mînie, îl făcu de tot rîsul și fără să-i asculte explicațiile, îl pedepsi să petreacă o noapte într-o anumită celulă, căreia el îi zicea „a bătăilor".

Milițienii erau mulți, peste o sută. Însă atunci nu erau toți acolo. Aproape jumătate dintre ei plecaseră, cu cîteva zile mai înainte, „în delegație", într-o provincie îndepărtată. Dormeau în două săli foarte mari, pe care șeful le botezase „dormitoare" ; paturile se făceau pe podea din pieile de oaie și păturile aduse de fiecare de acasă.

Oamenii de gardă nu fuseseră treziți pentru nici o sarcină în acea noapte. Dar încă nu se luminase de ziuă cînd le ajunse la ureche zumzetul motorului de la camioneta șefului. Soarele era abia o dezmierdare aurie pe albastrul palid al celor mai înalte piscuri, totuși, camioneta avusese timp să plece și să se înapoieze. Sus, în mijlocul unui pluton de milițieni, un bărbat sta cu mîinile legate la spate. Era un om ciudat la înfățișare : cu trup mătăhălos și pe jumătate încovoiat din șale și din genunchi ; cu fața mare, colțuroasă și năpădită de păr ; ochi vii care păreau a fi

[1] *Jukumari :* Ursul (în lb. *quechua*).

mereu la pîndă. Fu închis în „celula bătăilor". Faimoasa încapere se afla într-un ungher al curții din spate și despre arestat nu se știu nimic pînă pe înserate, cînd veni rîndul lui Ismichu să-i ducă un pahar de apă și o farfurie de *lawa*. Deschizînd ușa celulei, tînărul fu izbit de aerul rău mirositor : o putoare de nedescris de urină și fecale stătute. În afară de aceasta, încăperea era întunecoasă, fără ferestre și dimensiunile ei nu dădeau unui om putința de a se lungi pe jos. Prizonierul era într-un hal fără hal ; nu-ți credeai ochilor privindu-l și numeroasele răni îi mai sîngerau încă. În celulă nu era pat și nici o altă mobilă. Omul ședea pe jos, cu spatele sprijinit de perete și picioarele întinse.

— Bea, *tatay*, o gură de apă, îl îmbie Ismichu, cutremurat de durere.

— Nu văd... îi răspunse prizonierul. Într-adevăr, obrazul lui părea că niciodată n-a avut ochi.

— Atunci întinde-mi mîinile.

— Nu pot să le mișc...

Ismichu abia izbuti să găsească linia informă la care se reducea acum gura arestatului și să apropie marginea paharului de ea. În ce privește *lawa*, nu fu chip să i-o dea, căci marginea farfuriei de lut era prea groasă, nu intra prin deschizătura aceea îngustă. Apoi, flăcăul se auzi strigat și trebui să închidă ușa, nu înainte ca privirile să-i fie izbite de murdăria pereților, împroșcați, aproape peste tot, cu pete de sînge. Pete vechi, înnegrite. Pete proaspete, roșii, ca zugrăvite cu pensula. La ce oră și pentru care motiv a fost „strivit" omul cu numele de Jukumari ? Întrebării acesteia Ismichu nu izbutea să-i găsească răspuns. La nici o oră din zi nu se auzise vreun zgomot, nici nu se văzuse vreo mișcare în interiorul cazărmii.

Înainte de căderea nopții sosi nevasta arestatului cu o oliță de mîncare și un ulcioraș cu *chicha*. Era o femeie vîrstnică, urîtă și greoaie în mișcări. Nu arăta prea neliniștită și ceru să i se îngăduie să-și vadă soțul. I s-a spus că numai șeful putea să autorizeze întrevederea, dar el lipsea. Cum femeia izbucnise în

plîns, un miliţian o molcomi cu vorbe pline de bunătate, spunîndu-i că nu trebuie să-şi facă griji pentru soţul ei, căruia, fără îndoială, nu i se va întîmpla nimic ; cel mult, va rămîne două sau trei zile în arest, apoi se va întoarce la colibă. Femeia îşi curmă plînsul, lăsă oala cu mîncare şi ulcioraşul în mîinile miliţianului, rugîndu-l să le dea arestatului, apoi plecă. Abia se îndepărtase că miliţianul dădu pe gît mîncarea şi băutura, făcînd comentarii batjocoritoare şi repetînd mereu un refren care îi duru pînă în adîncul sufletului pe cei din Saipurenda. Refrenul s-ar fi putut traduce astfel : „Pentru burta lui Jukumari !"

În noaptea zilei a patra, un caporal miliţian alese patru oameni din gardă, le dădu sape şi tîrnăcoape şi-i conduse în curtea mare exterioară. Acolo le porunci să sape într-un ungher o groapă de forma unui mormînt. Caporalul era un om paşnic şi guraliv. În timp ce sapele şi tîrnăcoapele izbeau în pămîntul tare, el povestea, fără să-l fi întrebat nimeni, despre crimele bestiale făptuite între pereţii cazărmii.

— Voi nu săpaţi aici — turuia el — un puţ, sau o mină. Nici n-ar fi nevoie să spun ce anume. Forma vorbeşte lămurit. E o groapă ca multe altele pe care le-am mai săpat în curtea asta. Poate ştiţi că asta-i pentru Jukumari, ăla care şi-a dat duhul aseară. Omul părea zdravăn, dar nu l-a ţinut cheresteaua decît patru zile. Unii rabdă mai mult. Bietul nătărău îi dădea cu pliscul, pînă în ultima clipă, că nu-i vinovat. N-o fi fost, dar un denunţ e un denunţ. A fost văzut intrînd, cu o oaie la spinare, în casa de la oraş a moşierului său. El spunea că a dus oaia la tîrg s-o vîndă ; că acolo a venit boierul, i-a plătit preţul, dar neputînd să încarce oaia pe umeri, i-a cerut să o ducă el pînă acasă. Ia încearcă să afli dacă a spus adevărul. Poate că da, poate că nu. Sigur se ştie că a fost văzut intrînd cu oaia în casa moşierului, de unde a ieşit abia cîteva ore mai tîrziu. Ce a făcut atîta timp înăuntru ? A spus că a tăiat oaia în bucăţi, pentru că îl rugaseră mult şi nici n-a muncit degeaba. Dar chiar şi atîta, tot alianţă

cu bogătaşii înseamnă, tot trădare faţă de noi. Bietul nătărău, şi-a plătit scump greşeala !

Îndată după ce isprăviră de săpat groapa, aceiaşi oameni fură însărcinaţi să ia cadavrul şi să-l îngroape. Au fost apoi conduşi la şef. Acesta părea că-i aşteaptă şi începu să le pună întrebări, cu intenţii nu tocmai nevinovate. Flăcăii nu putură să ascundă că erau descumpăniţi, scîrbiţi. Şeful se grăbi atunci să-i lămurească :

— Aşa pedepsim noi pe cei vînduţi capitaliştilor, să ştiţi.

În ziua următoare, văduva sosi devreme.

— Am avut un vis urît — le spuse ea celor din corpul de gardă — şi mi-e teamă că i s-a întîmplat ceva rău soţului meu.

Tocmai atunci apăru şi şeful cu haina lui de piele şi pistolul la centură. Cînd femeia se apropie de el, îi aruncă fără cruţare :

— Bărbatu-tău a fost pedepsit pentru că era omul capitaliştilor ; e mort şi îngropat. Tu, păzeşte-te să dai sfoară în ţară. Să nu ţi se întîmple şi ţie cumva, să-ţi numărăm coastele. Cară-te şi închide cloanţa.

Ca şi cînd i-ar fi zvîrlit cineva în spinare o greutate peste puteri, femeia începu să se încovoaie şi să se clatine pe picioare. Ţinea ochii larg deschişi, albi de groază, îndreptaţi spre pămînt şi nu-i scăpa din ei nici o lacrimă. Stătu astfel în loc mult timp, apoi întoarse spatele şi se îndepărtă ca o lunatică, bolborosind înfundat :

— Ucigaşule !... Ucigaşule !... Ucigaşule !...

Merse o bună bucată de drum, apoi se aşeză la marginea şoselei, cu picioarele în şanţ ; îşi îngropă obrajii în palme şi izbucni în bocete, rostind cu glas tare numele bărbatului, bîiguind printre sughiţuri că el era singurul ei tovarăş, singurul adăpost şi sprijin, că lipsa lui îi deschidea în faţă un hău, unde se va izbi mereu de necazuri, dureri, foame şi singurătate. Plînsetele văduvei îşi revărsau amărăciunea pînă la postul de pază. Şeful nu mai era pe acolo dar un miliţian cu inima de piatră alungă pe bocitoare. Ea nu voi să se

supună și începu să-l batjocorească, făcîndu-l venetic, pungaș, ticălos, ucigaș ; văzîndu-l apoi gata să ridice pumnul, nu avu altceva de făcut decît să plece, dar nu în tăcere, ci tot strigînd :

— Ucigașii nu mă lasă nici să-mi plîng bărbatul... ucigașilor... ucigașilor...

În timpul acesta veneau în goană la cazarmă, din partea cealaltă a drumului, doi țărani. Gîfîiau la sosire și spuseră pe nerăsuflate că vor să vorbească neîntîrziat cu șeful ; trebuiau să-i aducă la cunoștință că moșierul Quispe Vela a fost văzut într-o cîrciumă din orășelul vecin. Acestui Quispe Vela i se dusese buhul odinioară în toată valea, mult mai mult decît generalului Castillejo. Era un zgripțoroi, crud pînă la sadism, asasinul multor oameni ; indienii tremurau doar la auzul numelui său. După reforma agrară îl căutaseră ca pe un giuvaer pierdut, dar nimeni nu putuse să-i dea de urmă. Acum, fiindcă fusese văzut prin apropiere, era momentul să se încheie socotelile cu el. În asemenea cazuri, nimeni nu știa să acționeze mai bine ca Rodas Plata. Nu mobiliză nici un milițian, ci chemă doi flăcăi ageamii din corpul de gardă, dîndu-le ordin să meargă mai întîi la moșia urmăritului, care nu se afla departe, și să-i ațîțe pe țăranii de acolo ; apoi, cu ei împreună, să alerge în orășel și să se posteze care în cîrciumă, care prin casele mai apropiate, ca nu cumva pasărea să-și ia zborul. Totul fu executat conform ordinului și capturarea se făcu fără multă greutate. Avîndu-l în mîini pe sinistrul și sîngerosul moșier, gloata de indieni întărîtați de furie n-a mai putut fi înfrînată de către cei doi flăcăi din gardă. Fiecare colon își scormonea puțin memoria, își amintea de vreo ciomăgeală suferită sau de vreo oaie smulsă sub un pretext mincinos de daune, sau de violarea fiicei, a sorei sau chiar a soției lui, și asta era de ajuns ca să-i încingă în suflet, ca un rug, setea de răzbunare ; fiecare voia să-și răscumpere în vreun fel ocara îndurată. Faimosul moșier, scos în stradă cu lovituri de picior și pumni, plîngea în hohote ca o

muiere implorînd mila divină ; căzu apoi în genunchi îmbrațișînd picioarele celor care-l loveau. Vecinii se îmbulziră pe la colțuri, dar toți se mărgineau să privească. Știau că furia indienilor, cînd se dezlănțuia, era necruțătoare.

Omul nu putu să reziste mult timp. Un brînci puternic îl prăbuși pe pietrele din albia uscată a rîului și țeasta îi răsună ca un bostan. Rămase acolo nemișcat ; fața nu-i mai era decît un boț de carne sîngerîndă ; hainele îi ajunseseră ca niște zdrențe... Murise. Milițienii din gardă ordonară indienilor să-l ridice, dar un bătrîn, descingîndu-și cureaua, strigă cu glas poruncitor :

— Să-l tîrîm ca pe un cîine !

Toți se descinseră de curele și unindu-le una cu alta întocmiră una singură, lungă, de care agățară mortul ca pe o boccea, după ce îi legară mîinile și picioarele. Fostul stăpîn atotputernic, repede prefăcut într-un stîrv murdar, fu tîrît astfel de foștii săi sclavi prin colbul drumului, pînă la Saukapanpa. La vederea lui, șeful zvîcni din loc și aruncă o ploaie de înjurături. Dar nu întîrzie să-și potolească furia și dădu ordin să fie luat mortul și îngropat la conacul moșiei sale. Cînd mulțimea se îndepărtă, cu leșul purtat tot tîrîș, șeful rînji :

— La urma urmei, bine i-au făcut. Întocmai așa trebuie să procedăm cu ticăloși ca el.

3

Pînă la urmă Tumi rupse înțelegerea cu proprietarul veșnic nemulțumit și părăsi lucrarea pe cînd se punea acoperișul. Umblă apoi timp de o săptămînă, prin orășelele din vale, în căutare de lucru, dar pînă la urmă nu găsi. Obosit de zadarnicul du-te-vino și deoarece vremea culesului era aproape, hotărî să se apuce cu tot dinadinsul să zidească odaia pentru Miquita. Strînsese

ceva materiale. În ultimele duminici arsese cărămizi și cărase piatră din rîpa vecină. Cumpărase din tîrg o ușă și o fereastră mică, uzate, la un preț destul de ieftin.

Avea să zidească o cămăruță cu totul independentă, formînd un unghi cu bucătăria. Mai tîrziu va trebui să ridice alta pentru Juancho și frățiorii săi, pentru că nu stăteau bine sub șopron și n-ar fi putut să-i țină acolo toată viața. Erau doar și ei fiii săi, aveau dreptul la o viață cît de cît omenească.

Săpă bine pămîntul pentru temelie și puse piatra. Juancho nu avea cînd să-l ajute fiind dus la școală. În schimb Miquita făcu tot ce-i sta în putință ca să-și împartă ziua între treburile casnice și zidirea cămăruței. Pentru ea se făcea, atunci de ce nu s-ar osteni mai mult? Și fata se prefăcu într-un adevărat peon. Învață cum se amestecă lutul și cum se poartă mai ușor cărămizile pe umeri. În zile nu mai multe decît degetele de la mîini, cămăruța, de dimensiuni obișnuite și frumușică de pe acum, cu pereții acoperiți cu o tencuială groasă, pe dinăuntru și pe dinafară, fu gata. Dar după aceea Tumi avu de rezolvat o problemă spinoasă, a lemnăriei pentru acoperiș. Nu doar că nu s-ar fi gîndit din vreme la asta. Nu! Vorba era că nu se îndurase să cumpere scînduri din comerț deoarece, după spusele Fortunei, în satele din vale se puteau căpăta pe un preț de nimic, cormane de plug scoase din folosință. Încercă ea însăși să cumpere în drumurile pe care le făcea, cu micile ei negustorii, dar se dovedi că stăpînii lor le păstrau pentru a-și construi din ele războaie de țesut sau alte obiecte. Tot Fortuna venise într-o zi cu știrea că la fermele din munte se pot cumpăra foarte bune scînduri de *qewiña* [1], la prețuri mult scăzute. Era lucru sigur. Își aminti și el că nu o dată auzise vorbindu-se despre asta.

Cu toate că ar fi cumpărat mai bucuros orice fel de scînduri în vreunul din orășelele din vale, Tumi trebui

[1] *Qewiña:* Arbust de munte (în lb. *quechua*).

să se hotărască pentru călătoria la ferme, din pricină că rămăseseră prea puţini bani. Pentru cheltuiala cu camera nu se putea bizui pe cîştigurile Fortunei ; ele abia acopereau costul cărnii, al pîinii şi fructelor ; familia se obişnuise cu o hrană mai bună de care nu se mai puteau lipsi. Închirie deci doi măgari, dar cînd să pornească, Fortunei îi veni în minte să nu-l lase să plece cu deşertul, căci ar putea prea bine să încarce pe măgari unele mărfuri dorite în ţinuturile de pe munţi : porumb, coca, sare şi altele. Dar după ce pregăti încărcătura, îşi zise că el nu avea pricepere pentru astfel de negoţuri şi se gîndi s-o ia cu dînsul pe Miquita ; nevastă-sa era pe cale de a naşte şi nici nu putea să lipsească de la treburile ei. Fortuna se împotrivi la călătoria Miquitei, dar motivele ce le aduse soţul avură întîietate.

Tocmai începuse perioada recoltării cartofilor la ferme şi călătoria lui Tumi se întîmplă o dată cu aceea a unui grup de flăcăi şi fete care plecau să lucreze pe acolo, unii la dezgropatul cartofilor, alţii ca *chajmiris* [1].

Aceste călătorii le făcea tineretul în fiecare an ; în cîteva săptămîni aduceau cîte două şi trei încărcături ; astfel, îndestulau cu mîncare colibele lor o bună bucată de vreme. În grupul acela, aproape toţi călăreau pe măgari, fără mărfuri. Îl ajunseră din urmă pe Tumi aproape de ieşirea din sat, zgomotoşi şi veseli. Unde se întîlnesc *yoqallas* şi *imillas* [2], nu lipsesc prilejurile de glume şi haz. Hilacu, care era şi el în ceată, călărind pe un măgăruş alb şi cenuşiu, se alătură în grabă de Miquita şi, sărind jos dintr-un salt, o pofti să se urce ea pe asin. Fata îi aruncă un „nu" hotărît şi alergă spre taică-său, dar acesta spunîndu-i că drumul era lung, coastele prăpăstioase şi că adesea te lovea pe drum *sorojchi* [3], ea cedă, înţelegînd că pofti-

[1] *Chajmiris :* Strîngători de cartofi şi alte roade uitate pe cîmpul cules (în lb. *quechua*).

[2] *Imillas :* fete (în lb. *quechua*).

[3] *Sorojchi :* senzaţie de asfixie din pricina rarefierii aerului la mari altitudini în Anzi (în lb. *quechua*).

rea tînărului era nimerită. Lui Hilăcu i se părea tare frumoasă fata ; dorind s-o ajute să încalece, înaintă să taie drumul animalului. Fără să aştepte însă, Miquita se agăţă cu toată puterea de coama măgarului şi de samar, făcu un salt şi se avîntă călare, ceea ce nu-i plăcu băiatului, simţindu-se păgubit.

Drumul era întortocheat şi unele povîrnişuri atît de abrupte încît trebuia să le urci pe jos, căţărîndu-te anevoie, dînd astfel răgaz animalelor să mai răsufle. Urcuşurile nu erau prea lungi, dar plămînii oboseau repede, nu aveau destul aer, pulsul se accelera şi capul vîjîia, gata să plesnească de durere. Din loc în loc întîlneau gorgane, atunci bărbaţii aruncau înspre ele bucăţele de coca preparată pentru mestecat şi femeile cîte o pietricică, în semn de respect pentru morţii îngropaţi acolo.

Ajunseră la capătul călătoriei pe la apusul soarelui. În faţa lor se întindea un vast podiş fără arbori, înconjurat de crestele înalte ale munţilor. Colibele, foarte depărtate între ele se profilau pe întinderea golaşă. Un rîuleţ tăia în două podişul, susurînd şi săltînd printre bolovani. Zărind apa, măgarii însetaţi alergară nestăpîniţi într-acolo.

Nu le-a fost uşor să-şi găsească adăposturi. În unele colibe se şi aflau oameni găzduiţi, în altele nu era loc destul. Se lăsase noaptea cînd nimeriră la o colibă, în apropierea căreia trecea drumul vechi. Se băgară cu toţii sub şopron, închizînd măgarii în tîrla care se întîmplase să fie goală.

Stăpînul colibei avea scînduri de *qewiña*, dar nu prea bune, şi pe de altă parte nu avea nevoie de produsele pe care Tumi i le oferea în schimb ; cu cîteva zile în urmă făcuse schimburi mai avantajoase cu alţii din vale. Tumi găsi ceea ce căuta în mai multe colibe, dar nici unul din stăpînii lor nu era bucuros să primească întregul preţ în produse. Unul dorea numai o anumită cantitate de porumb, coca de loc şi nici sare ; altul nu avea nevoie decît de coca şi nu mare lucru ; găsi pe cineva care nu voia decît puţină sare şi pînă la urmă, iată şi unul care cerea toată plata în bani. În tocmeala

aceasta, Miquita arătă o înțelepciune aproape tot atît de ascuțită ca a maică-si. Văzînd că tatăl șovăia, îi spuse că nu era nevoie să ia toată lemnăria de la un singur vînzător ; tot acolo vor ajunge luînd o grindă de la cel care cerea porumb, alta de la cei care primeau coca și așa mai departe. Tumi luă de bun sfatul și se ținu de el. Totuși, pînă seara nu putură să adune toate scîndurile, deși le mai rămîneau destule mărfuri. În dimineața următoare le oferiră spre vînzare, dar nimeni nu voia să plătească în bani, ci în produse. Nefiind alt chip pentru a ieși din încurcătură, Tumi se resemnă să facă trocul și astfel, pe înserate, se pomeni cu două încărcături bune de cartofi.

Hotărî atunci să lase scîndurile la fermă și să plece în vale să vîndă cartofii, pentru a se înapoia cu banii obținuți din vînzare. În noaptea aceea, Tumi, înainte de a se culca, se sfătui cu fiică-sa cu privire la modul cel mai lesnicios de a scăpa repede de marfă. La rîndul ei, Miquita vorbi despre grămezile de cartofi aduși pe înserate de *chajmiris,* sfîrșind prin a-și arăta dorința de a rămîne să facă și ea *chajma* [1], cu celelalte fete laolaltă ; doar niciodată nu se întîmpla să prisosească în coliba lor cartofii. Tatăl spuse, dar nu prea hotărît, că se împotrivește, iar fata se folosi de nehotărîrea lui pentru a-și reînnoi rugămintea, pînă ce i se îngădui ceea ce dorea.

Tumi plecă înainte de revărsatul zorilor. Miquita și cîțiva din ceata de prieteni, printre care și Hilacu, îl însoțiră pînă la malul rîului. La înapoierea spre adăpost, Iphi începu să o necăjească pe Chapaca și Hilacu încercă să facă la fel cu Miquita. Aceasta, nu numai că găsi batjocoritoare încercarea băiatului, dar aruncă în el cu o piatră care-l nimeri în obraz. Peste zi, în tot timpul cît au strîns cartofii, fata nu mai avu liniște, trebui să îndure o mulțime de glume făcute pe socoteala ei, urmate de hohote de rîs. Pînă la urmă, *chajma* nu-i ieși prea rău, adunase aproape tot atîția cartofi ca

[1] *Chajma :* operația de căutare și strîngere a fructelor sau legumelor rămase pe cîmp după cules (în lb. *quechua*).

și ceilalți. Toată ziua, Hilacu nu se mai apropiase de ea, dar seara, pe drumul de întoarcere la adăpost, merse ca din întîmplare alături de fată, străduindu-se, deși fără izbîndă, s-o facă să vorbească cu el. Apoi, fără veste, o ciupi tare de braț și se pregăti să fugă, dar pînă să facă un pas, mîinile fetei i se înfipseră în obraji, zgîriindu-i cum crezu ea de cuviință. Bărbații făcură haz de asta, izbucnind în hohote prelungi de rîs. Femeile, însă, cîrteau.

— Vai, mamă Surumi, ce *osqollu !* exclamă îngrozită una din ele.

— Ce fată proastă ! spuse alta.

— E o pisicuță care încă n-a trăit printre oameni, o apără a treia, mai înțelegătoare.

Hilacu, voinic și arătos cum era, turba de ciudă că n-avusese noroc.

Înapoindu-se la gazdă, tinerii văzură, la palida lumină a amurgului, o camionetă oprită în drum. Un bărbat cu salopetă de culoare închisă trebăluia ceva la motorul mașinii.

— Pare să fie camioneta șefului de la Saukapanpa, îngînă, nesigur, Misicu.

— Așa e — adeveri Iphi — și acela e șoferul. Îl cunosc.

În colibă văzură o mișcare neobișnuită, ca în ajunul unei sărbători. Femeia isprăvea de jumulit o găină și o certa pe fiică-sa care încă nu curățase cartofii. Între timp, capul familiei, un bărbat de vreo cincizeci de ani, cu spatele încovoiat de munci, cu nasul ca un cioc de vultur și buzele înverzite de coca, scutura în curte păturile de rezervă, noi, atunci scoase din cufăr. Mezina sosea gîfîind cu o sticlă de rachiu în mînă. Rachiu trebuia să fie, căci la acele înălțimi *chicha* era o băutură rară.

Bărbatul, înviorat la față, încetă scuturatul păturilor cînd îi zări în curte pe cei găzduiți, și cu ochii licărind de mulțumire le spuse :

— Tovarășul Rodas Plata îmi onorează coliba. I s-a stricat camioneta prin apropiere și sînt fericit că ne va fi oaspete în noaptea asta. Intrați și salutați-l.

Misicu era gata să intre, dar văzînd că ceilalți se îndreptau în tăcere spre șopron, o porni și el, descumpănit, în urma lor. Și mai avu un necaz, era rîndul lui să vadă de bucătărie cu urîta de Presenta. Nu găsi apă în ulciorul gazdei și trebui să meargă pînă la rîu.

După cină, șeful întruni, cu ajutorul gărzilor sale, pe locuitorii din împrejurimi și, firește, și pe cei care se aflau în colibă. *El kuku*[1] din Saukapanpa, cum începuse să i se spună în ținut, primi în mijlocul curții omagiile oamenilor care soseau. Îl îmbrățișau și-i sărutau mîna, întocmai ca și vechilor moșieri. Apoi trecu într-un colț al șopronului, unde ardea o lumînare de parafină lipită de perete, una din lumînările aduse de cei din vale, pentru că gazdele nu obișnuiau să-și lumineze nopțile decît cu stelele cerului. Așezat pe o stivă de grinzi, din lipsa unui scaun, mobilă necunoscută la acele înălțimi, șeful vorbi ascultătorilor ghemuiți pe pămînt. Începu spunînd că dorea să se folosească de rămînerea sa peste noapte, pentru a le ține un „curs". Se cam știa ce numește omulețul „un curs". În timp ce-și dădea drumul gurii, ochii i se pironeau deseori și îndelung asupra Miquitei, care se nimerise în fața lui, chiar în primul rînd. La început, fata nu se simți stingherită, se gîndea că tot astfel putea să se uite la oricare din cei de față. Treptat, însă, privirea stăruitoare și strălucirea tăioasă a ochilor șefului îi stîrniră mînia. Ce avea ea oare pentru ca un *sisiru*[2] ca ăsta s-o privească în așa chip?

Peste noapte, ea visă că o urmărea un bărbat ciudat: avea ochii Sisiru-lui și obrazul zgîriat al lui Hilacu. Fugea de el, călcînd în gropile cîmpului de cartofi abia culeși; ajungînd pe malul rîului, intră fără șovăire în apă. Dar rîul era foarte adînc, apa îi venea pînă la piept. Apoi văzu că nu era rîul care trecea pe la fermă, ci acela din satul ei, unde de atîtea ori se scăldase. Baia era răcoroasă și plăcută. Deo-

[1] *El kuku:* fantoma (în lb. *quechua*).
[2] *Sisiru:* maimuțoi (în lb. *quechua*).

dată tresări, ca și cînd doi ochi s-ar fi pironit asupra ei. Cu toate că nu se afla nimeni în jur, ceva îi spunea că o privire zboară încoace și încolo, ca un fluture, în jurul ei. Își dădu seama apoi că era doar răsfrîngerea luminii răsăritului în apă. Reflectare gingașă, dezmierdătoare ca un surîs. Nu! Nu era un reflex de lumină! Erau doi ochi care o priveau din adîncul apei. Doi ochi surîzători, plini de duioșie. Doi ochi pe care-i mai văzuse. Apoi îi atrase atenția o *ulala* cu spini mari, care creștea chiar pe malul apei. „Ce buni spini pentru a prinde un pantalon sfîșiat de colții unui cîine", își spuse îndreptîndu-se într-acolo. Însă nu era adevărat că văzuse cactusul lîngă rîu, ci îndărătul gardului colibei. Imaginea cactusului se risipi apoi și fata începu a se îmbrăca grăbită sub șopron, pentru că se luminase de ziuă și trebuia să coasă ruptura pantalonului. Intrînd în colibă ea întîlni ochii Minerului, care o priveau parcă din fundul apei. În acea clipă niște țipete o deșteptară brusc. În mijlocul curții, Iphi, pe jumătate îmbrăcat, striga în gura mare că pieriseră măgarii din staul și lăturoaiele gardului erau căzute. Săriră cu toții ca arși, se îmbrăcară repede și porniră să caute animalele.

Mai era mult pînă să se ivească zorile. Puteau să vadă, însă, și la lumina stelelor.

După urmele lăsate, se ghicea că măgarii ieșiseră toți odată și merseseră astfel o bucată bună. Carmensa și Manuca începură să plîngă, socotind pierdute animalele, dar se liniștiră repede, cînd băieții le asigurară, jurînd pe toți sfinții, că nu era vorba de un furt, deoarece nu se vedea nici o urmă de tălpi de om, și dacă nu i-au furat hoții, vor găsi negreșit animalele. Ajungînd la o rîpă, urmele de copite se bifurcară. Urmăritorii se împărțiră în două grupe. Mai departe se văzu că măgarii se împrăștiaseră care încotro. Miquita mergea singură, la oarecare distanță de Chapaca și Iphi. Nu înaintaseră mult, cînd urma după care se luaseră se împreună cu aceea după care mergeau Hilacu și Tili. Cele două grupe alăturîndu-se, Hilacu venit hotărît lîngă Miquita, fără să mai caute urmele.

— Hilacu — îi spuse cu liniște fata — ai văzut cum mă privea Sisiru aseară pe cînd ne toca la cap cu vorbăria lui ?

— Da, Miquita, răspunse tresărind băiatul. Părea că vorbește numai pentru tine. Dar tu...

— Ascultă, Hilacu ! îl întrerupse ea. Nu știu de ce mi se pare că între tine și Sisiru este o oarecare asemănare.

Ceilalți izbucniră în rîsete. Hilacu ripostă îndrăznet :

— Se poate, dar pentru atîta lucru n-o să mă îndepărtez de tine.

Sub cerul încă înstelat tînărul simți privirea Miquitei izbindu-l în obraz ca o praștie.

Stelele începură apoi să apună, ca niște pleoape care se lasă peste ochi, obosite. Culmile dinspre răsărit se încununară cu un larg nimb trandafiriu. În rîpi prindeau contururi pădurile de *qewiña*. Revărsatul zorilor se arăta plin de vigoare și veselie.

— Dracu să te ia ! țipă deodată Chapaca dîndu-i brînci lui Iphi și frecîndu-și brațul. M-ai ciupit rău de tot, *yoqalla* !

— Prostuțo ! spuse Iphi. Îți arătam că acolo, în rîpa aceea, sînt măgarii noștri.

— Frumos mai știi să arăți, spuse Miquita cu dojană în glas.

Iphi nu-i înșelase. În depărtare, pe un tăpșan de la poalele muntelui umblau măgarii, aproape pierduți printre bălării. Fără să stea la gînduri, cei trei băieți o luară la goană. Femeile rămaseră în urmă.

— De ce să mai alergăm și noi, spuse Chapaca. Ei trei ajung.

Totuși merseră înainte. Băieții se îndepărtaseră mult. Soarele trăgea cu ochiul spre cîmpie, de după culmile de la răsărit.

— Ia uită-te la condorul acela ! strigă deodată Chapaca, prinzînd-o de braț pe Miquita și arătînd cu mîna cealaltă în sus, pe munte. Amîndouă se opriră. Pa malul unei rîpe, o pasăre înfricoșătoare descria cercuri mici și repezi, aproape atingînd pămîn-

tul, în jurul unui bou. La fiecare ocol, lovea puternic cu o aripă animalul, făcîndu-l să se clatine şi silindu-l să înainteze spre prăpastie.

— Fugaa ! — izbucni Chapaca — trebuie să întoarcem boul, să nu alunece în rîpă !

— Şi dacă sare condorul asupra noastră ? întrebă înfricoşată Miquita, începînd să alerge îndărătul prietenei sale.

— Nu sare, prostuţo. N-ai decît să fîlfîi pelerina, să strigi cît poţi mai tare şi condorul se îndepărtează.

Însă nu mai avură pentru ce să agite pelerinele, nici să strige. Nu ajunseseră bine şi boul se prăbuşi în rîpă. Zburînd aproape vertical, condorul se ridică descriind apoi din nou, la o mare înălţime, cercuri largi, neîntrerupte.

Rîpa era o adevărată prăpastie, de cîteva zeci de metri adîncime. Aplecîndu-se, fetele văzură boul prefăcut într-o masă informă ; cu gîtul răsucit şi coarnele înfipte în propriu-i trup. În acest timp condorul continua să descrie cercuri la mare înălţime, ca şi cînd ar fi îndeplinit un anume rit înainte de a-şi începe ospăţul. Dar deasupra crestei vecine apăru un alt condor, care se alătură să dubleze cercurile. Apoi veniră şi alţii, din toate părţile, şi cerul se umplu de cercuri trasate fără încetare, unele într-un sens, altele în sens contrar. Fetele număraseră vreo paisprezece, cînd ei începură să coboare, unul cîte unul, în adîncul prăpastiei. Dar nici un condor nu se apropie prea mult de pradă. Coborî şi ultimul şi toţi rămaseră la locurile lor, în nemişcare, ca şi cînd ar fi aşteptat ceva. Unii condori se distingeau prin gulerele lor albe ; alţii, n-aveau gulere, dar erau la fel de semeţi. Toţi stăteau locului, neclintiţi.

— Îl aşteaptă pe *malku* [1], lămuri Chapaca.

Într-adevăr, sosi şi *malku,* coborînd în zbor majestuos, fără să se rotească în cercuri, şi se opri pe o creastă de stîncă, puţin mai la o parte de ceilalţi, care începură îndată să înainteze, pas cu pas, postîndu-se

[1] *Malku :* Căpetenie a condorilor (în lb. *quechua*).

în cerc în jurul prăzii, fără să se apropie prea mult de ea. Cu un fîlfîit de aripi, *malku* coborî de pe stîncă şi păşi cu un aer solemn spre victimă, pe cînd ceilalţi condori rămaseră în nemişcare, părînd să-l contemple ca nişte vasali credincioşi. *Malku* sări cu gravitate pe marea masă de carne, căută pe cap locul unde se aflau ochii şi smulgîndu-i, unul cîte unul, cu puternice lovituri de cioc, îi înghiţi. După el se apropiară de bou şi ceilalţi, fără grabă, şi se încinse ospăţul. Miquita privea cu uimire scena. „Nu mănîncă prada unul singur, se gîndi ea. Acela care a prins-o o împarte cu ceilalţi şi, în afară de asta, nimeni nu se atinge de ea înaintea şefului." Şi nu înceta să admire această ordine respectată de păsări ; niciodată nu avusese prilejul s-o vadă la oameni.

La înapoierea lor la gazdă, Miquita şi Chapaca nu găsiră decît pe Manuca şi Vitacha, care erau de rînd la gătitul bucatelor. Se apucaseră abia atunci, pentru că în zăpăceala care se produsese dimineaţa, din pricina fugii animalelor, nu se mai gîndiseră că trebuia să rămînă cineva să pregătească masa. Cînd s-au întors ceilalţi, n-au găsit nimic gata şi fiind ora la care trebuiau să meargă la lucru, au plecat fără să mănînce.

În ce priveşte măgarii, nu se pierduse nici unul şi acuma păşteau toţi, cu picioarele împiedicate, pe un tăpşan din apropiere. Cele patru fete se grăbiră să mănînce şi se îndreptară apoi spre ogorul de cartofi, luînd cu ele oalele cu mîncare pentru ceilalţi.

Pe înserate sosi un pichet de miliţieni de la Saukapanpa cu un cîrd lung de măgari. Sergentul care comanda pichetul ceru ţăranului, proprietar al ogorului, să-i predea din cartofii recoltaţi cîte doi saci din zece. Ţăranul se împotrivi cu furie. Era un abuz nemaipomenit, o samavolnicie, care nu se pomenise nici pe vremea moşierilor. Cu cereri de acestea, pe lîngă atîtea *ramas* [1] la care erau impuşi des şi sub orice pretext, nefericiţilor ţărani le va ajunge funia la par.

[1] *Ramas :* impozite în bani sau în natură (în lb. *quechua*).

Iată că reforma, în loc să îmbunătăţească viaţa oamenilor săraci, o înrăutăţea zi de zi.

— Şi ce crezi tu — zbieră, ca apucat, sergentul — ce au să mănînce conducătorii şi miliţienii, ei care ţi-au pus pămîntul în mîini, fără să scoţi un ban?

— Dumneavoastră încasaţi salarii! Nu-i adevărat? Primiţi zahăr, făină, orez pentru a ni le vinde nouă la preţul de cost. Nu-i aşa? Şi ne-aţi adus vreodată măcar o bucăţică de zahăr? Hai, spune, spu...

Ţăranul amuţi sub lovitura unui pumn care-l întinse fără simţire pe brazdă. Nevastă-sa, care urmărise în tăcere cearta, scoase un ţipăt prelung şi, în loc să se aplece asupra soţului ei, săltă un par gros şi-l izbi în plin obraz pe sergent, strigîndu-i:

— Milogule! Ucide-mă şi pe mine! Ucide-mă şi ia toată recolta! Milogule, tîlharule!

Poate fiindcă îi curgea sînge din nas, sau din pricina ţărînei care-i intrase în ochi, ori poate din altă pricină, sergentul nu răspunse în nici un fel la atacul femeii, dar după aceea ordonă miliţienilor să pregătească sacii. Între timp omul îşi venise în fire şi se ridică în picioare. Femeia păşi pînă lîngă el şi amîndoi, neputincioşi, înghiţindu-şi mutește furia şi amărăciunea, priveau iuţeala cu care miliţienii umpleau sacii şi apoi îi încărcau pe măgari.

Culegătorii din vale îşi lăsaseră uneltele din mînă dar se ţineau deoparte, uluiţi de îndrăzneala cu care ţăranul îi aruncase sergentului în obraz adevărurile şi, mai ales, înfioraţi de isprava de necrezut a femeii.

— Curajoşi mai sînt ăştia de la ferme, murmură Vitacha.

— Noi, cei din vale, rosti cu deplină încredinţare Hilacu, avem mult de învăţat de la ei.

Seara, cînd tinerii se întoarseră de la muncă, şeful de la Saukapanpa încă nu plecase, dar camioneta sa, supraîncărcată cu cartofi, era gata de pornire. Miquita văzu cu mirare că scîndurile pieriseră din locul unde le lăsase tatăl ei şi dădu fuga s-o întrebe pe stăpîna colibei. Aceasta îi spuse că şeful de la Saukapanpa a dat ordin să se încarce scîndurile în camionetă. Fata

se duse să-l ia la rost pe Sisiru. Oricît de mare şef ar fi şi oricîtă putere ar deţine, ce avea el cu scîndurile ei ? Îi va face şi ea ce făcuse femeia aceea cîinelui de sergent şi nu numai atît !

Dar „maimuţoiul" nu se afla nici în colibă, nici în camionetă. Nici el, nici şoferul, nici gărzile. Miquita voi să dea singură jos bîrnele, dar peste ele fusese pusă toată încărcătura de cartofi. Sacii plini doldora ea nu-i putea mişca din loc, oricît s-ar fi străduit. Alergă atunci să ceară ajutorul prietenilor. Singurul care se învoi fără să şovăie, ba chiar cu toată hotărîrea, fu Hilacu. Misicu se împotrivi cu tărie :

— Fato, nu te pune rău cu şeful. E un om cu multă putere şi poate să-l obijduiască cine ştie cum pe tatăl tău. Mai curînd ar trebui să-i mulţumeşti că vrea să-ţi ducă pe degeaba scîndurile pînă la colibă...

— Tacă-ţi gura, lichea ! strigă înfuriată Miquita. Du-te şi te gudură tu pe lîngă el, cîine ce eşti !

Tocmai atunci se ivi şi Sisiru (trebuie să spunem că din ziua aceea, oamenii din Saipurenda nu i-au mai zis altfel). Fără zăbavă, Miquita îl întrebă de ce a pus să fie încărcate scîndurile altuia pe camioneta lui. Foarte bine dispus şi cu un ton convingător, şeful îi răspunse :

— Nu le fur, fato, şi nu te supăra. Ieri l-am întîlnit pe taică-tău pe drum şi m-a rugat să-i duc scîndurile şi să te duc şi pe tine pînă acasă. Mi-a spus că el nu se mai întoarce, s-a apucat de altă treabă. Nu ţi-am spus aseară pentru că nu te cunoşteam şi habar n-am avut că aici a tras tatăl tău.

Miquita rămase tulburată, aplecă uşor capul şi se îndreptă spre colţul ei de sub şopron.

— Plecăm numaidecît, fato, adăugă prietenește Sisiru. Strînge-ţi lucrurile şi vino la camionetă.

Nici Miquita, nici ceilalţi nu puseră la îndoială cuvintele omuleţului. Nici măcar Hilacu, care se silea să-şi ascundă mutra de înmormîntare. Tînăra fată îşi băgă repede cartofii culeşi într-o legătură făcută din pătura şi pieile ce le avea. Toţi o lăsară să plece în tăcere. Pe de o parte, ea se simţea mulţumită. Drumul

spre vale era lung, cu multe surpături și nu adesea ai norocul să faci o călătorie în camionetă. În afară de asta, culesul cartofilor de pe jos era greu, plicticos și prostul de Hilacu o mai necăjea și el destul.

Cu multă politeţe fata fu poftită să ocupe locul din cabină, alături de Sisiru. Cuprinsă de o teamă neînţeleasă, ea spuse că vrea mai bine să se urce deasupra încărcăturii. Dar omuleţul îi vorbi cu blîndeţe, aproape cu dulceaţă și el știa să convingă. Noaptea se vestea friguroasă și vîntul bătea tare. Drumul era rău, cu multe curbe repezi și o zdruncinătură ar putea uşor să o arunce în prăpastie. Miquita se aşează alături de Sisiru, încovoiată și tremurînd de frică. Însă omuleţul se pricepea să inspire și încredere. Nu-i vorbi ca şef al centralei, nici nu făcu aluzii la reforma agrară. Ca și cînd s-ar fi aflat în faţa unui copilaş, începu să povestească basme frumoase, în care animalele, ursul, condorul, vulpea,, maimuţa, vorbeau și se purtau ca niște oameni.

Camioneta înainta gîfîind, cu salturi și opintiri, cu scuturături neaşteptate, prin noaptea muntelui. La puternica lumină a farurilor, Miquita vedea în stînga ei cînd hăul întunecat al prăpăstiilor, cînd aspra rigiditate a stîncilor, cînd greabănul vreunui deluşor acoperit de ţepii, ca niște cuie, ai cactuşilor, sau de arbori pitici.

Lăsînd în urmă ultimul povîrniş al muntelui, maşina porni, fără salturi și opintiri, pe larga și primitoarea vale. Sisiru tăcea, ca adormit ; îşi sfîrşise repertoriul de basme. Noaptea era întunecoasă, dar pe bolta înstelată a cerului limpede se profilau deslușit siluetele negre ale munţilor. Deodată Miquita îşi dădu seama că dealurile satului ei rămîneau într-o parte, în urmă. Un fior rece îi străbătu trupul.

— Spune să oprească, îi strigă ea poruncitor lui Sisiru. Unde mă duci ? Opreşte !

— Mergem întîi la Saukapanpa, îi spuse celălalt cu liniște, aproape nepăsător. Descărcăm acolo cartofii și numaidecît plecăm apoi cu scîndurile la Saipurenda. Întîrziem doar cîteva clipe.

— Nu! țipă fata cuprinsă de groază. Oprește! Vreau să cobor! Începu să hîțîne mînerul portierei care se deschise și voi să se arunce afară, dar brațele lui Sisiru o cuprinseră de subsuori încolăcindu-i trupul ca niște șerpi.

— Ai să-ți rupi gîtul! îi strigă el. Asta nu-i totuna cu săritura de pe măgar! Ți-am spus doar că după ce descărcăm cartofii, te duc la coliba ta!

La fermă, Miquita nu-i pusese la îndoială vorbele, dar acum, o teamă instinctivă îi dezvăluia periculoasa capcană în care o atrăgea ticălosul. Mai țipă mult zmucind mereu clanța, pînă ce o licărire se aprinse în mintea ei ca o lampă. Înțelese că era mai bine să se liniștească și să chibzuiască. Dacă va urma să-și arate desperarea, nemernicul îi va pîndi orice mișcare și ea nu va mai putea în nici un fel să-i scape din mîini. Era mai cuminte să adopte calea lui, aceea a prefăcătoriei.

La sosirea în Saukapanpa, nu mică fu mirarea lui Sisiru observînd liniștea și buna dispoziție cu care fata intră în cazarmă. Se purta ca și cînd tot ce vedea — milițienii cu puștile, deținuții cu răni și vînătăi pe obraz sau cu brațele în eșarfă — ar fi fost ceva firesc. Iar atunci cînd omulețul o pofti în camera lui, ea se așeză senină și parcă bucuroasă pe marginea patului de campanie, uitîndu-se fără sfială la cearșafurile albe și la păturile curate, părînd gata să spună: „Ce bine trebuie să se doarmă aici". Sau: „Patul ăsta e tocmai bun pentru mine".

O indiană frumușică și bine îmbrăcată intră și puse pe o măsuță două farfurii cu mîncare, învăluind-o pe Miquita într-o privire plină de curiozitate.

Așezîndu-se la masă Sisiru o pofti și pe fată să mănînce; ea apucă farfuria și se ghemui pe jos, așa cum era învățată de acasă; lua mîncarea cu degetele și o lăuda mereu cît era de bună. Indiana cea frumușică se întoarse aducînd de data aceasta un ulcioraș cu *chicha* și două pahare de cristal. Miquita dădu de dușcă paharul ei și primi să-i fie umplut din

nou. La întrebările omuleţului, ea răspunse povestind cum trăia şi muncea acasă. El o asculta cu faţa luminată de mulţumire şi o îmbie să bea al treilea pahar. Socotind că sosise clipa potrivită, fata spuse că ar vrea să meargă puţin afară. Omuleţul, fiind sigur că a înţeles ce vrea, ieşi cu dînsa pînă în curte şi-i arătă unde să intre. Miquita merse într-acolo păşind rar şi legănîndu-se uşor, prefăcîndu-se puţin ameţită de băutură.

Ştia că trebuie să se grăbească. Rotind furiş ochii prin curtea largă, zări o stivă mare de scînduri lîngă zidul din fund. „Minunat!" se gîndi ea. Cît ai clipi se şi căţără pînă sus pe zid, care-i păru însă prea înalt pentru a sări. Dar n-o să sară! Cu un brînci puternic, de care nici ea nu s-ar fi crezut în stare, izbuti să mişte din loc o bîrnă grea şi lungă, o aplecă de partea cealaltă a zidului şi alunecă apoi pe ea pînă jos.

Trase adînc în plămîni aerul rece al nopţii şi o luă la goană de-a curmezişul cîmpului. Alergă fără să se oprească, ocolind colibele pentru a nu stîrni lătratul cîinilor ; goni mereu, pînă ieşi la drum, drumul cel larg pe care, într-o zi neuitată, o duseseră părinţii să-i cumpere prima pereche de pantofi, fusta şi pelerina cea albă.

Drumul pînă acasă era lung şi ea singură în noapte, dar se salvase. Stelele scînteiau orbitor, în depărtare lătra un cîine şi prin tufişurile apropiate ţîrîiau greierii.

Nimic nu stîrneşte mai mult imaginaţia ca singurătatea. Cu toate că nu-i făcea nici o plăcere, se gîndea la Sisiru, la ingenioasa capcană pe care i-o pregătise şi cum ea, în cele din urmă, îl trăsese pe sfoară. Se gîndi şi la Hilacu, la faţa lui zgîriată şi la felul cum îi dădea tîrcoale ca un ţînţar obraznic. Se gîndi de asemenea la visul din noaptea trecută : surîsul din apă, cactusul de pe malul rîului, ruptura pantalonului, şi ochii ei cufundaţi în ai Minerului. Cît de deosebit era Minerul de toţi bărbaţii...

Sosirea neașteptată a Miquitei la ora cînd un întuneric deplin premerge zorilor dimineții, îi ului pe părinți și pe frați ; uimirea lor ar fi greu de descris. Se sculară cu toții și aprinseră lampa. Fata povesti jalnica ei întîmplare, dar nu sfîrși bine că Tumi sări în sus, înfuriat pe ea, strigînd că în loc să fi respins hotărît minciunile lui Sisiru, căzuse atît de prostește în plasă, ca și cînd n-ar fi auzit niciodată cum vorbea lumea despre el și ce faimă proastă avea.

— Bine, *tatay* — se apără Miquita — e drept că m-am lăsat înșelată, dar m-am și salvat la timp. Și apoi, nici tu, nici mama nu ați avut grijă să-mi spuneți că omul ăsta e de rea-credință. Cine altul să-mi fi spus ? Dacă eu nu ies din colibă ! Unde era să aud ceva ?

— Obraznico ! urlă ca apucat tatăl ridicînd o vînă de bou, și ar fi croit-o, dacă Fortuna n-ar fi intervenit cu dibăcie.

— Nu te supăra, Tumi, îi spuse ea. Fata s-a purtat ușuratic, e drept. Nu trebuia să-i dea crezare nemerniculuí, chiar dacă nu cunoștea ticăloșiile lui. Dar s-a terminat totul cu bine și nu avem nimic de jelit.

În realitate nu se terminase totul cu bine. Scîndurile n-au putut fi aduse acasă decît după multe zile. Tumi se gîndise să se întoarcă mai întîi la fermă. După aceea, nu se putu hotărî să meargă singur la Saukapanpa. Într-adevăr, tot ce văzuse și auzise despre acel iad putea să înspăimînte chiar și pe omul cel mai îndrăzneț. Merse întîi la conducătorii sindicatului. Toți, în afară de Fructu, se arătară gata să-l ajute și îl însoțiră. Sisiru plecase din zori la oraș, dar erau acolo cei doi gardieni și subșeful, un metis fără nimic deosebit în tresături, nici în felul de a se purta, în afară de faptul că, din cînd în cînd, surîdea cu șiretenie. Auzindu-i pe gardieni că ei înșiși încărcaseră lemnele pe camionetă și văzîndu-le că zac aruncate

într-un colţ al ogrăzii, nu avură nimic împotrivă ca păgubitul să şi le ia înapoi.

După ce Tumi aduse şi scîndurile, nu se mai ivi nici o piedică pentru ca odăiţa Miquitei să fie acoperită şi terminată. Întocmiră înăuntru un frumos postament din cărămizi, pentru pat, un dulăpior în perete şi o ferăstruică lîngă tavan, spre răsărit.

Un rit de care indienii nu se puteau lipsi era *ch'allaku* [1]. Pachamama, divinitatea rămasă vie în adîncul conştiinţei lor, nu fusese despuiată de prerogativele vechi şi continua să fie obiectul unui cult plin de rîvnă. Altarul ei se ridica şi în ziua însămînţării, şi a recoltei, cînd începeai construirea unei case şi atunci cînd te mutai în ea. Astfel, Miquita nu putea să intre în stăpînirea cămăruţei fără să i se fi adus zeiţei ofranda cuvenită.

Părinţii pregătiră pentru *ch'allaku* o mică petrecere. Pentru că în acelaşi timp doreau să şteargă din mintea fetei ocările nedrepte pe care tatăl i le aruncase în acea tristă dimineaţă, cînd tocmai ar fi trebuit să-i laude îndemînarea de care dăduse dovadă scăpînd din ghearele nefastului Sisiru. Nu erau o taină pentru nimeni vicleniile de care se folosea acest om pentru a seduce şi a-şi face amante tinerele cele mai frumoase din vale. Şi unde mai pui că era căsătorit. Îndeobşte, indianul nu înclină spre adulter ; dacă în timpul burlăciei mai schimbă iubitele, apoi odată căsătorit nici nu se mai gîndeşte să calce strîmb. Dar Sisiru, şi în privinţa aceasta, ca şi în altele, putea să se ia de mînă cu bogătanii, se vădea a fi cel mai destoinic continuator al lor, dar şi mai rău era că semăna dezmăţul, deoarece găsea la rîndul său imitatori.

La *ch'allaku* fură invitaţi cei mai apropiaţi prieteni şi, firește, Hilacu se număra printre ei.

Petrecerea începu înainte de căderea serii. De îndată ce se adunară toţi oaspeţii în cameră, Fortuna intră cu o oală de mîncare şi Tumi cu un pîntecos

[1] *Ch'allaku :* ofrandă închinată zeiţei Pachamama (în lb. *quechua*).

ulcior cu *chicha*. Miquita scobi o gaură într-un ungher al camerei şi îngropă în ea o porţie de mîncare. Apoi umplu o cană cu *chicha* şi vărsă din ea prin toate colţurile, pînă o goli de tot. Fiecare primi apoi o porţie de bucate iar cînd veni rîndul *chichei*, nimeni nu uită să toarne cîţiva stropi pe jos, înainte de a bea din cană. De la primele înghiţituri, limbile începură să se dezlege şi veselia să pîlpîie şi să trosnească asemeni vreascurilor aruncate pe foc. Muzicanţii îşi ocupară locurile şi Hilacu vru să danseze cu Miquita. Ea fugi afară ca un pui de animal speriat. Tumi alergă s-o aducă îndărăt. Cum aşa! Nu şade frumos să dispreţuieşti pe un flăcău pînă într-atîta, şi încă pe unul ca Hilacu. Fata fu nevoită să danseze cu el. Intrară în joc cu toţii, tineri şi vîrstnici, şi continuară să joace pînă cînd, beţi turtă, îşi dădură seama că ulciorul nu era fără fund.

Miquita se simţea la largul ei în cămăruţa nouă şi nu se mai sătura bucurîndu-se că o are. Se culca mai devreme ca de obicei şi dimineaţa mai dormea somn dulce cînd mamă-sa intra să-i spună că e tîrziu.

Abia se scursese o săptămînă, cînd într-o seară, pe la ora cinei, fata văzu pe mamă-sa umplînd o farfurie cu mîncare, acoperind-o apoi cu altă farfurie şi ducîndu-se să o pună pe oala aburindă din bucătărie, ca s-o păstreze caldă. Întrebările băieţilor începură să curgă, dar neputînd da la ele un răspuns potrivit, Fortuna rosti o expresie castiliană care, auzită de multe ori în oraşelele prin care colinda, i se înfipsese în minte:

— *Curiosidad andante!* [1]

La sfîrşitul cinei, Tumi spuse Miquitei să-şi mute aşternutul într-un colţ din şopron. Fetei începu să-i bată inima în piept ca un ciocan. „Un oaspete", îşi zise ea, şi în timp ce alerga să facă ce i se spusese, chipul Minerului îi apăru în minte asemenea soarelui care pătrundea dimineaţa în cămăruţa ei. „Nu poate fi alt-

[1] *Curiosidad andante!* în traducere liberă: Căraţi-vă, curioşilor!

cineva", murmura dînsa, aruncîndu-şi pe umăr sulul de piei şi pătura.

Umbrele nopţii se lăsară. Cu inima zvîcnind în piept, Miquita auzi cîinele lătrînd şi alergînd nu pe drum, ci spre rîpa din spatele cămăruţei. Însă în loc să meargă să vadă dacă era Minerul, se simţi năpădită de teamă, ca şi cînd ar fi greşit cu ceva, şi fu cuprinsă de dorinţa nestăvilită de a fugi, de a se ascunde. Se retrase într-un ungher al şopronului, unde frăţiorii se pregăteau de culcare. O clipă după asta îl văzu pe Miner şi pe tatăl ei trecînd prin curte, spre cămăruţă, şi-i auzi vorbind. Bătăile inimii i se înteţiră furtunos.

Tumi o chemă pe Fortuna şi-i spuse ceva. Miquita nu putu să audă nimic, dar înţelese că-i dădea o însărcinare pentru cineva din sat, căci mama plecă numaidecît. Fata se simţea atrasă de două forţe potrivnice, la fel de mari : dorinţa arzătoare de a vedea, de a sorbi cu privirea chipul Minerului şi teama de neînvins de a sta în faţa lui. Dar acest conflict nu dură mult, pentru că tatăl ei o chemă şi ea trebui să intre în odaie să aprindă lampa, apoi să aducă de la bucătărie mîncarea anume păstrată de mama ei. Genunchii i se muiaseră şi-i trebui o mare sforţare pentru a-şi stăpîni tremurul mîinilor. Nici în timp ce aprinse lampa, nici cînd aduse mîncarea, nu avu tăria să-şi ridice ochii din pămînt şi să şi-i îndrepte asupra Minerului.

— Ai fată mare ! atît auzi ea din gura lui.

Aşa cum se întîmpla întotdeauna, prietenii veniră unul cîte unul. Însă de data aceasta erau în număr mai mare ; treceau, cu siguranţă, de douăzeci şi cămăruţa era prea strîmtă pentru atîţia. Se aşezară cum putură şi Minerul începu să pună întrebări. Răspunsurile nu erau mulţumitoare. Conducătorii sindicatului nu se mişcau. Părea că nu-i interesează soarta reformei. Degeaba se duceau ţăranii să-i roage şi să-i îndemne să meargă la Saukapanpa. O singură dată au avut curajul să se ducă şi s-au întors numai cu făgăduieli, o grămadă de făgăduieli. Nu se osteneau să găsească

o cale de unire cu celelalte sindicate din vale. Dacă țăranii stăruiau în cererile lor, ei închideau discuția spunîndu-le : „Stăpîniți voi pămîntul sau ba ? Au fost izgoniți moșierii sau nu ? Atunci ce mai vreți ? Bucurați-vă că vi s-a dat în stăpînire pămînt gratuit". Pe de altă parte, țăranii umblau de capul lor, nu se hotărau să vină la adunări, ca să se sfătuie cu toții ce-i de făcut, ca și cum n-ar fi înțeles care le erau interesele, ori s-ar fi mulțumit cu micile loturi pe care izbutiseră să le semene.

După spusele Minerului, munca făcută de prieteni se dovedea plină de lipsuri. Nu stăruiseră, nu împinseseră pe conducătorii sindicatului să meargă la Saukapanpa cu cereri concrete pe care să le susțină cu îndîrjire, cu încăpățînare. Și nu numai la Saukapanpa, dar și la prefectură și la președinție. Tot astfel nu-și bătuse nimeni capul pentru a-i face pe țărani să înțeleagă nevoia de a se întruni, pentru a-i critica și la nevoie a-i înlocui pe conducătorii sindicatului. Nu-și putea explica de ce oamenii din Saipurenda, care în nenumărate rînduri dăduseră dovadă de unire și combativitate în apărarea drepturilor lor, sau și numai a unor avantaje de moment, nu voiau acum să se unească și să lupte pentru ca pămîntul să intre odată în stăpînirea lor, potrivit cu litera legii. Minerul dădu sfaturi amănunțite și clare pentru munca ce trebuia îndeplinită măcar de aci înainte. Apoi trecu la altceva : le spuse că în curînd vor fi somați să înapoieze armele primite în ziua răscoalei falangiste. Dar era mai bine, mult mai bine, să le păstreze prin orice mijloc. Nu era departe ceasul în care le vor fi de mare folos. Trebuiau deci înștiințați deținătorii de arme să le pregătească ascunzători sigure. Tocmai asta făceau acum prietenii de la alte moșii din vale și din diferite puncte ale țării.

Minerul trecu apoi la alte probleme, legate de viața țăranilor. Cuvîntul său, curgător și chibzuit, se cernea în auzul atent al oamenilor ca ploaia deasă și răco-

roasă pe porumbul de curînd încolțit. Și așa cum ogorul însetat nu scapă nici una din mărunțele picături de ploaie, tot astfel sorbeau oamenii vorbele prietenului lor, fără a lăsa să se piardă vreuna din ele.

Miquita nu dormea. Nemișcată în culcușul ei, se străduia să prindă cuvintele Minerului, care îi ajungeau în urechi stinse, înăbușite, ca trilurile păsărelelor din tufișurile rîpei. Numai din cînd în cînd îi suna în auz, limpede și sonor ca un cîntec : „fraților"... „să ne unim"... „să luptăm"... Se simțea fericită că se apropiase de el adineauri și-i pusese în mînă farfuria cu mîncare. Dar îi părea rău că nu-i privise fața, ochii, buzele. Îi văzuse numai mîinile : arămii, puternice, la fel cu ale tatălui ei. Tînărul vorbea înainte. Fata simți deodată o năvalnică dorință, care trăgea de ea ca un laț : dori să se simtă mai aproape de el, să-l vadă, să-l audă, să-i soarbă cuvintele. Sări din pat și cu pași furișați se duse să stea lîngă ușa camerei, avînd grija să nu cadă în raza de lumină pe care o proiecta lampa. El ședea pe marginea laviței și fata, la adăpostul întunericului, putea să-l cuprindă întreg cu privirea. Omul spunea că a sfîrșit de vorbit și ruga pe cei prezenți să-i pună întrebări.

Se ridică un glas ; era al bătrînului Tunu :

— Am auzit vorbindu-se despre tine. Am aflat că ai făcut multe pentru noi și de aceea am venit în noaptea asta, ca să te cunosc. Însă nu știu și nimeni nu știe să-mi spună cine ești, de unde vii, nici ce foloase cauți aici. De obicei, oamenii „cu școală" care se apropie de noi, ne vorbesc cu glas tare dulceag și ne făgăduiesc minuni. Mai înainte, ne smulgeau anumite *ramas* cu făgăduiala că vor obține pămînt pentru noi, acum ne cer din nou *ramas* sub pretext că ni se vor da actele de proprietate asupra pămîntului pe care reforma ni-l va atribui. Dar ne iau banii sau produsele și nu-i mai vedeam la față. Însă nu am auzit ca tu să fi încercat vreodată să ne iei ceva. Prietenii povestesc că uneori nu pot să-ți dea nici măcar o farfurie cu mîncare dar tu nu te superi și vii mereu. Asta

mi se pare ciudat şi de aceea te rog să ne spui cine eşti, de unde vii şi ce ţi-ai pus în gînd să faci.

Îndată după el vorbi Doni :

— Eu am aceeaşi dorinţă ca şi moş Tunu. Nu dorinţă, ci mai curînd nevoie. Pe lîngă asta, aş vrea să ştiu de ce în ziua răscoalei falangiste, în oraş, cînd omul acela cu înfăţişare de vîrcolac te-a întrebat dacă eşti „comunist" şi tu i-ai răspuns „da", el ţi-a întors spatele ? Te întreb de ce s-a purtat aşa şi vreau să ştiu : sînt „comuniştii" aşa cum îi zugrăveau mai înainte moşierii şi cum îi zugrăvesc şi azi preoţii ? Bănuiesc că nu, pentrucă moşierii erau şi mai sînt încă duşmanii noştri, iar popii — aliaţii lor. Prin urmare, ei aveau interes, aşa presupun, ca noi să nu cunoaştem adevărul. Dar aş dori ca tu să ne vorbeşti pe larg despre toate astea. Am încredere în cuvîntul tău şi ştiu că n-ai să ne spui nimic altfel de cum este.

Miquita văzu că Minerului i se luminează privirea într-un chip nespus de dulce.

— Da, prietenii mei. E timpul să mă cunoaşteţi, să ştiţi cine sînt şi ce caut aici. Sînt tot un indian ca voi. Şi faţa mea adevereşte asta. Părinţii mei au fost ţărani, coloni pe proprietatea unui magnat al minelor, situată în regiunea sudică din Potoşí. M-am născut pe acea moşie şi am acum douăzeci şi doi de ani. Eram copil încă în ziua cînd un tînăr care se numea Pongo Puma a venit să înfiinţeze, în sat, o şcoală. Numai cu ani mai tîrziu am aflat că adevăratul său nume era Wáskar Puma. Îl însoţea o femeie albă, foarte frumoasă, care la prima vedere părea a fi stăpîna lui, dar îi era soţie şi cred că muncea mai mult decît el, pentru că în afara treburilor casnice îl ajuta şi la şcoală. Vizitau împreună, în fiecare zi, colibele, explicînd ţăranilor cîtă nevoie este de a-şi trimite copiii să înveţe carte. Nu cereau nici o leafă, socotindu-se plătiţi cu mici daruri în natură : porumb, cartofi, grîu, vreun pui — pe care le aduceau părinţii copiilor. Ca mulţi alţi ţărani, şi părinţii mei m-au trimis la acea

şcoală. Am învăţat repede să citesc. Învăţătorii au prins dragoste de mine. Duminicile mă chemau acasă la ei, mă aşezau la masa lor, apoi mă luau la plimbare pe cîmp. Cu asta mi-au făcut mult bine, pentru că am învăţat spaniola mai curînd decît ceilalţi ; în acelaşi timp ei mă instruiau asupra multor lucruri. Înainte de toate m-au învăţat să văd realitatea crudă a vieţii indianului. Îmi spuneau că robia, mizeria şi suferinţele indianului nu se datorau sorţii, nici vreunei puteri cereşti. Erau urmarea firească a supremaţiei bogătaşilor, care ţineau în mîinile lor toate ţiele necesare să-i subjuge pe indieni şi să trăiască pe spinarea lor. Învăţătorul Puma afirma că atotputernicia bogătaşilor nu e veşnică, nici de neînfrînt, că a sosit vremea să se înceapă lupta împotriva ei. Oricît de puternici erau bogătaşii, se aflau în minoritate faţă de populaţia indigenă a ţării. Şi puterea ajunsă în puţine mîini, oricît de mare ar fi ea, va trebui să descrească şi în cele din urmă să fie înfrîntă, dacă va avea ca adversar poporul întreg. Spuneau învăţătorii mei că un popor unit şi hotărît era de asemenea o forţă, o forţă ca nici o alta pe lume.

Dar eu nu eram singurul elev preferat al învăţătorilor. Curînd începui să întîlnesc şi pe alţii în casa lor şi uneori ajungeam să fim vreo zece. Astfel am căpătat toţi mai multe cunoştinţe decît puteam să ne însuşim în clasă. Multe învăţături care, după aceea, au încolţit în noi ca sămînţa în pămînt şi acum încearcă să dea primele roade.

După cei cinci ani cît a durat şcoala m-am dedat muncii cîmpului. Cam pe atunci a început să se şuşotească în sat că învăţătorul Puma era comunist şi că dă copiilor educaţie comunistă. Zvonul s-a răspîndit în toată regiunea şi n-a întîrziat să ajungă şi la urechile magnatului minelor, care s-a apucat să ridice capele în toate satele de pe moşiile lui şi a instalat un preot plătit, cu reşedinţa în vecinătatea şcolii. Preotul se vîntura prin toate satele făcînd slujbe şi rostind

predici împotriva comunismului. În satul nostru nu se duceau însă toţi la slujbe iar unii părăseau capela de îndată ce începea predica. După scurt timp, toţi cei care nu mergeau la slujbe sau care nu ascultau predica au fost îndepărtaţi de pe moşie. Printre aceştia se număra şi tatăl meu. Pe atunci minele se aflau în plină exploatare şi patronii se plîngeau de lipsă de muncitori. Cei care rămăseseră fără lucru pe moşie s-au dus, fără a pierde timp, la Pulacayo. Tatăl meu a intrat să muncească în mină şi eu am putut să mă angajez ca *chivato* [1].

Trecuse aproape un an cînd, într-o zi, ne-am pomenit acolo cu învăţătorul Puma şi soţia lui. Ţăranii din sat, instigaţi de preot, încetaseră să-şi mai trimită copiii la şcoală şi dăduseră foc, după aceea, localului. Învăţătorul intră să muncească în mină, ca şi tatăl meu.

În zilele în care preotul satului îşi începuse predicile împotriva comunismului şi oamenii le ascultau şi comentau, plini de nelinişte şi teamă, mă dusesem la învăţător cu mai mulţi dintre elevii săi şi-i pusesem întrebări destul de asemănătoare cu acelea pe care Doni mi le-a adresat în astă noapte...

Deodată, cîinele, care dormea lîngă gard, ţîşni ca o săgeată spre drum şi începu să latre cu furie. Miquita, ocolind cu băgare de seamă raza de lumină din curte, alergă să vadă ce se întîmpla. Doi oameni se fereau din faţa cîinelui întărîtat. Ascuţindu-şi vederea fata crezu că recunoaşte în unul din ei pe Fructu şi în celălalt pe primar. Întorcîndu-se în fugă cu ştirea la cămăruţă, găsi lampa stinsă ; taică-său se apropie de ea, aplecat, şi-i făcu semn să tacă.

Întrunirea se sparse. După o lungă şi tăcută aşteptare oamenii începură să plece tot aşa cum veniseră, unul cîte unul şi în direcţii diferite. Miquita îşi făcuse multe planuri. Minerul avea să doarmă în cămăruţă,

[1] *Chivato :* copil care munceşte în mine (în lb. *quechua*).

pe laviţa ei. Dimineaţa, cînd păsărelele vor începe să ciripească, ea se va scula să aprindă focul şi să pregătească o gustare. Gustarea va fi gata înainte de a se fi îmbrăcat el şi ea va fi aceea care îi va da în mînă farfuria aburindă, plină. Dar n-a fost aşa. Minerul se pregăti să plece şi el, însoţit de Ismichu ; dădu mîna cu Tumi apoi o întinse spre ea. Un fior străbătu trupul fetei, ca o undă de foc şi nu ştiu ce să facă, mai ales că îşi simţea braţul ca paralizat. Trebui să-i spună tatăl ei : „dă-i mîna", pentru ca ea să i-o întindă şi vă vadă cum palma ei dispărea, sfioasă, învăluită în palma tînărului, mare şi puternică. În clipa aceea, cîinele scheună încet lîngă ea. „Taci, gelosule !", îl certă Miquita, însă numai în gînd.

5

Fortuna se trezi din somn de cum începură să cînte păsărelele. Înainte de a ieşi din odaie se legă la cap cu o basma groasă şi-şi aruncă pelerina pe umeri. Prevedea că afară va da de un frig pătrunzător, ca şi în dimineţile trecute. Deschizînd uşa văzu că şi Miquita se sculase şi se ducea la puţ cu ulciorul sprijinit de şold.

Cerul se boltea adînc, curat, fără urmă de nori. Aerul plutea ca o perdea uşoară, străvezie, în timp ce vîntuleţul îngheţat de dimineaţă pişca pielea obrazului ca tăişul unui brici. Ici, colo, şi aproape şi mai departe, se zărea galbenul-roşcat al porumbilor copţi ; pe alt ogor, unduirea spicelor aurii de grîu părea să cheme secera secerătorului.

Era o zi cu totul deosebită, mai însemnată decît oricare zi de sărbătoare, chiar şi decît aceea a însămînţărilor. Era ziua *tipiy* [1]-ului. În acea zi avea să

[1] *Tipiy :* ziua culesului porumbului (în lb. *quechua*).

se constate cu ochii şi cu mîinile ce recoltă s-a obţinut după un an de sforţări stăruitoare, dar şi de atîtea neplăceri. Îndeobşte ţăranul îşi face de mai înainte socoteala ce cantităţi va culege. Aşa făcuse şi Tumi şi dacă socotelile lui nu erau cumva prea optimiste, *pirwa*[1] se va dovedi neîncăpătoare pentru a păstra tot porumbul. Şi nu era numai porumb de strîns, dar şi grîu. Însă n-aveau pentru ce să-şi facă gînduri, mai era loc şi în cămăruţa Miquitei.

Fortuna o luă înaintea lui Tumi, cu o strachină plină cu cărbuni aprinşi şi o legăturică de tămîie. Puse vasul pe marginea *phina*[2]-ei întocmită în ajun de soţul ei şi aruncă peste jar un pumn de tămîie. Nori subţiri de fum începură să se ridice din strachină răspîndindu-se deasupra porumbiştei, în timp ce femeia murmura o rugăciune către Pachamama, cerînd să-i fie hărăzit colibei lor darul unei recolte bune. Apoi se duse pînă la marginea ogorului de porumb, unde veniseră Tumi şi copiii, laolaltă cu toţi acei care fuseră poftiţi să sărbătorească *tipiy*-ul. Nu erau mulţi, ci, ca de obicei, prietenii mai apropiaţi, printre care şi Agapu cu nevastă-sa. Mai la o parte se adunaseră şi cîteva femei, venite cu anume nădejdi. Erau femei de la colibele sărace ; ele îşi consumaseră aproape toate produsele de pe lotul lor de pămînt, cînd nu erau încă bine coapte, şi acum doreau să cîştige prin muncă o *paga*[3]. În latura cealaltă aştepta alt grup, numai băieţi şi fetiţe. Veneau să se folosească de tradiţionalul drept la *chajma*.

Despre Fortuna nu se vorbise niciodată în sat că ar fi o femeie cu inima de piatră. Cînd se ivea prilejul, spunea : „Eu am primit ajutor în zilele mele de lipsă, care n-au fost puţine şi nici prea uşor de îndu-

[1] *Pirwa :* un fel de hambar (în lb. *quechua*).

[2] *Phina :* ţarc unde se îngrămădeşte provizoriu porumbul (în lb. *quechua*).

[3] *Paga :* cîtime de cereale care se plăteşte secerătorului (în lb. *quechua*).

rat. Dacă pot acuma, la rîndul meu, să ajut, de ce n-aş face-o ?" Fără a aştepta să se apropie femeile şi să o roage, ea le chemă şi le însirui, cu cîte un bărbat din loc în loc. Nu se supăra că veniseră prea mulţi ; dacă va pierde o cantitate mai mare de porumb dat ca *paga,* în schimb va cîştiga timp şi-i va ajuta pe săraci.

Văzuse şi Tumi că erau prea mulţi, aproape tot atîţia cîţi veneau la Castillejo, la strînsul recoltei, dar cum nu-i plăcea s-o contrazică pe soţia lui, se mărgini să mormăie în sinea lui : „Nevastă-mea are, cîteodată, mintea scurtă. Nu avem nevoie de atîţia oameni, o să dăm prea mult porumb ca *paga*". Apoi se linişti gîndind : „Poate că e mai bine aşa. O să terminăm chiar astăzi culesul".

Toţi se aşezară în şir, fiecare bărbat cu un sac pe umăr, aşezat într-un fel anume, cu gura potrivită sub braţ ; iar femeile cu o legătură ţinută în acelaşi fel. Îşi scoaseră cuţitele strălucitoare şi, aliniindu-se, fiecare pe cîte o brazdă, se aşternură pe treabă : dădeau repede la o parte pănuşile uscate şi aspre, apoi tăiau ştiuleţii şi-i aruncau în saci şi legături. Îndărătul lor păşeau Tumi şi ţăranii tocmiţi pentru cărat, gata să toarne în sacii lor porumbul de la culegători, cînd încărcătura acestora devenea prea grea. Porumbul era apoi dus la *phina.* La oarecare distanţă în urma tuturor veneau *chajmiris*-ii, căutînd cu ochii în patru ştiuleţii care scăpau uneori cuţitului celor mari. Toată lumea fiind pusă în mişcare, Fortuna şi fiica ei, însoţite de nevasta lui Agapu, se întoarseră la colibă, unde le aşteptau o mulţime de treburi. Juancho, bucuros de ziua de vacanţă, rămase împreună cu fraţiorii lui să-i supravegheze pe *chajmiris*-i, ca nu cumva „hoţomanii ăia mici" să greşească pasul şi să se avînte pe brazdele încă neatinse.

Pe Tumi îl distra fîşîitul iscat de atingerea atîtor trupuri cu tăişul frunzelor uscate şi de plesniturile scurte cu care ştiuleţii erau desprinşi de pe tulpinile

lor. Soarele bătea pieziș și căldura lui întăritoare făcu repede uitat frigul tăios al dimineții. Șirul de oameni înainta încet și trudnic, lăsînd în urmă tulpinile subțiri cu mănunchiuri de pănușe, care atîrnau ca niște păpuși dezarticulate. În timp ce desprindeau știuleții, oamenii aruncau din cînd în cînd o glumă, spuneau vreo năzbîtie și rîsetele izbucneau. Tumi privea cu mulțumire, aproape cu mîndrie, repeziciunea cu care se umflau sacii și legăturile culegătorilor, cerînd des intervenția celor care-l cărau la *phina* ; asta însemna că știuleții crescuseră mari și recolta era bogată. „Nici n-am visat măcar — își zicea el — că voi semăna și voi culege vreodată atît de mult porumb. Orice s-ar zice, ăsta e unul din foloasele reformei. Dacă noi, țăranii, am putea semăna întotdeauna în asemenea condiții, nimeni din valea noastră n-ar mai ști ce-i foamea."

La amiază, după îndemnul tatălui său, Juancho alergă la colibă să întrebe dacă prînzul era gata. Zăbovi destul de mult și se întoarse purtînd anevoie un ulcior cu *chicha,* mult prea mare și greu pentru cei treisprezece ani ai săi. Puțin după aceea sosiră Fortuna și Miquita cu oale mari de mîncare, sprijinite de șold și ținute cu amîndouă mîinile. Îndărătul lor venea nevasta lui Agapu cu un teanc mare de străchini.

Munca se întrerupse și toți se așezară în jurul marei *phina,* săpată în mijlocul unei parcele de pămînt neted. Toți, pînă la unul, priveau cu ochi uimiți belșugul de porumb din cele mai bune soiuri. Într-un loc se îngrămădea *willkaparu,* specie de cea mai bună calitate, în altul porumb alb și în alt loc galben. Încă nu aduseseră din celelalte soiuri și *phina* se și umpluse. Culegătorii nu văzuseră niciodată o cantitate atît de mare de porumb, decît în depozitele moșierilor. Dacă ar fi avut și ei atîta sămînță și vite cîte a avut Tumi, se gîndea fiecare, și recolta lor ar fi fost îmbelșugată. Dar, la urma urmei, deoarece pămînturile le-au fost date tuturor, în aceeași măsură, nimeni nu mai avea de

ce să se plîngă, nici să arunce ochi pizmaşi asupra unei recolte străine.

Mîncarea ajunse pentru toţi, îi sătură şi pe *chajmiris*-i. Băură laolaltă şi se odihniră îndelung. Apoi culesul începu din nou ; Fortuna şi Miquita rămaseră singure, cuprinse de o bucurie înfrigurată care le copleşise încă din clipa sosirii lor pe cîmp. Cu lacrimi în ochi mama şi fiica îngenuncheară în faţa grămezii de *willkaparu,* sărutară pămîntul şi îşi îngropară obrajii între ştiuleţii de porumb. Îşi aduceau astfel prinosul de mulţumire către Pachamama, pentru minunata recoltă ce le-o dăruise.

Trebuiră să încheie ziua de muncă, înainte de a se fi terminat culesul. Fiecare culegător se întoarse la coliba sa cu plata luată în ştiuleţi buni, nu din aceia stricaţi, nici piperniciţi, cum îi primeau din mîinile moşierilor. După ultima *paga,* se întocmiră grămezile şi, deasupra fiecăreia, se înfipse o cruce făcută din strujeni.

Cum nu se putea gîndi să transporte îndată porumbul la colibă, Tumi fu nevoit să rămînă în acea noapte la *phina,* sub cerul liber, ca nu cumva vreun fur rătăcit pe acolo să se lase ispitit de prilej. Tuli şi Hilacu se oferiră să-i ţină tovărăşie.

În dimineaţa următoare toţi din colibă, mari şi mici, se rînduiră în şir şi terminară singuri treaba pe parcela care mai rămăsese neculeasă. Hilacu şi Tuli se duseră să caute măgari pentru căratul recoltei. După cîteva ore nu mai rămăsese nici un ştiulete pe tulpini şi toată lumea se apucă să umple sacii.

Dimineaţa însorită se scurgea paşnic ; un vînticel zglobiu susura printre tulpinile despuiate de porumbi. Fortunei îi tresălta inima de bucurie şi prin mintea ei zburătăceau ca păsărelele, cele mai minunate planuri. Miquita şi copiii se zbenguiau, prefăcîndu-se că se bat, fugărindu-se şi izbucnind în hohote de rîs.

Mai mult de jumătate din recoltă se şi afla depozitată în colibă, cînd un zgomot îndepărtat de motoare

răzbi pînă la *phina*. Apoi ochii Miquitei zăriră norişori subţiri de praf ridicîndu-se pe drum. O camionetă şi un camion se apropiau cu viteză.

— Camioneta lui Sisiru! ţipă fata, îngălbenită de spaimă, şi o rupse la fugă spre colibă de-i scăpărau călcîiele.

Îl găsi pe taică-său golind sacii în cămăruţă; tremurînd de teamă, cu ochii ieşiţi din orbite şi cu răsuflarea tăiată, îi spuse:

— Sisiru, *tatay*! Sisiru e acolo, la *phina*!

Într-adevăr, Tumi văzu camioneta şi camionul oprite în drum, destul de aproape de *phina*. Şi o găsi pe Fortuna, cu ochii în lacrimi, răstindu-se mînioasă la Sisiru. Într-o parte aştepta un pîlc de miliţieni înarmaţi, iar mai încolo, Juancho şi fraţiorii priveau încremeniţi de teamă.

— Lasă, Fortuna, spuse soţul cu un ton ciudat de liniştit. Lasă, nu vezi? Omul ăsta a venit să-şi ia rodul muncii sale.

— Fir-ai al dracului! urlă omuleţul, trîntind un pumn în obrazul lui Tumi. Dar pumnul era mic şi slab şi nu s-ar fi sinchisit nimeni de el, cu atît mai puţin un bărbat falnic ca Tumi. Acesta ştia însă că nu trebuie nici măcar să te gîndeşti să-l atingi pe Sisiru. Mînia şi conştiinţa neputinţei sale se adunară într-un surîs de dispreţ rece, faţă de care, paturile puştilor miliţienilor veniră să împlinească ceea ce pumnul omuleţului nu fusese în stare. Fortuna, nemairăbdînd să stea cu braţele încrucişate privind tortura la care era supus soţul ei, începu să arunce cu bulgări de pămînt în ticăloşi. Copiii nu întîrziară să o imite. Cîţiva dintre miliţieni văzură stele verzi în plină zi şi trebuiră să lase puşca din mînă pentru a se freca la ochi. Însă toţi, părinţi şi copii, fură apoi crunt bătuţi şi bătaia ar fi continuat cine ştie cît, dacă n-ar fi apărut fără veste Hilacu şi Tuli, apoi Fili şi feciorii săi, care treceau pe drum.

Sisiru ordonă să fie băgat în saci tot porumbul care mai rămăsese în *phina*, apoi să fie încărcat în camion ; la plecare, ridică amenințător pumnii și răcni la Tumi, care zăcea lungit la pămînt :

— Zi bogdaproste, drace, că nu te-am tîrît de camion pînă la Saukapanpa !

Fili și cei patru flăcăi îl priveau cu o ură neputincioasă, adunată în ochi. Fortuna, cu trupul frînt de ciomăgeală și cu capul spart, nu tăcu :

— Ai să plătești asta, banditule ! Leșul tău o să ți-l tîrîm, cîine ce ești !

1

Zi de zi, o lună întreagă, şeful de la Saukapanpa căzu ca un baros pe spinările ţăranilor din vale. Nimeni nu scăpă de dajdia hotărîtă ; cu voie sau fără, fiecare dădu a cincea parte din recolta sa. Cei care cutezau să se împotrivească, arătîndu-se ţanţoşi, ca Tumi şi nevastă-sa, nu cîştigau altceva decît lovituri de paturi de armă, date cu furie, în afară că netrebnicul căpcăun profita de prilej pentru a înhăţa o parte mai mare de grîne. Se spunea că hambarele de la Saukapanpa nu mai puteau cuprinde torentele de porumb şi grîu aduse acolo fără încetare. De la răsăritul la apusul soarelui, o brigadă de ţărani tocmiţi cu plată dezghiocau porumbul, care era apoi transportat cu camioanele la oraş şi vîndut speculanţilor ; aceştia, la rîndul lor, îl ofereau spre vînzare la minele naţionalizate. Şi era ştiut că cei de acolo nu se uitau la preţ.

Apropiindu-se aniversarea mult trîmbiţatei reforme agrare, trimişi speciali de-ai lui Rodas Plata colindară satele văii, cerînd contribuţii în bani sau în natură, pentru primirea şi desfăţarea preşedintelui, a miniştrilor şi a celorlalţi numeroşi invitaţi la sărbătorirea fericitului eveniment. De cele mai multe ori, trimişii nu se arătau mulţumiţi cu ceea ce ofereau ţăranii, iar cînd aceştia se codeau să deą, zbirii se năpusteau în colibă şi puneau mîna pe tot ce era mai bun ; în urma lor curgeau lacrimile şi blestemele.

Umbla zvonul că în curînd se va face măsurătoarea proprietăţilor, în vederea parcelării şi a predării lor ţăranilor, făcînd să se nască în sufletele acestora o întăritoare speranţă. Ca o confirmare a zvonului, veni ordinul de a depune o cotă de bani pentru plata

muncii agrimensorilor. Față de slaba agoniseală a țăranilor cota era prea mare, dar nimeni nu se plîngea. Sacrificiul era meritat, știind că pînă la urmă se vor vedea cu siguranță proprietari legitimi. Se va măsura pămîntul, va primi fiecare titlul de proprietate și, după asta, nu vor mai fi pricini de temeri.

Făcea să vezi rîvna cu care toți se zbăteau să caute bani. Cei care nu mai aveau grîne pentru vînzare își duceau mieii, porcii sau măgarii la iarmaroace, în orășelele vecine. Alții, care nu aveau nici de unele, cereau împrumuturi plătind dobînzi mari. Tumi obținuse suma trebuincioasă prin vînzarea unei părți din recoltă. Fortuna nu-și încăpea în piele de bucurie. Se vedea stăpîna unei mari parcele, cel puțin a întregii întinderi pe care o cultivaseră în acel an. Se gîndea la atîtea lucruri pe care le-ar putea face. Mai întîi, îmbrăcăminte nouă pentru toți. Apoi, fiindcă boului cumpărat îi vor da curînd, ca pereche la jug, vițelul, puteau cumpăra o altă vacă cu lapte. O cămăruță, ca aceea a Miquitei, poate ceva mai mare, vor clădi pentru băieți. Aceștia vor merge la școala din tîrg și nu va fi peste putință să urmeze, după aceea, la liceu, în oraș. Cu siguranță, se vor face toate astea, nu așa de repede, nici dintr-o dată, ci treptat, după alte recolte.

Fortuna dori să aibă ea însăși plăcerea de a duce cota. Băgîndu-și fetița, născută de cîteva săptămîni, într-un sac purtat în spate, așa cum obișnuiesc indienele, o porni la drum spre sat. Îi găsi pe Fructu și pe ceilalți conducători ai sindicatului numărînd cota pe care Jasu tocmai o predase. Fili și Doni așteptau cu banii în mînă. Cînd veni rîndul Fortunei, ea întinse pachetul cu bancnote nemaiputînd să-și ascundă bucuria. Fructu însă, în loc să ia banii, își trase mîna îndărăt și clătină capul de mai multe ori într-o parte și în alta.

— Nu, rosti el aspru. Nu pot să-i primesc.

Fortuna parcă era anume făcută pentru astfel de momente grele. Alta poate ar fi leșinat, sau cel puțin ar fi izbucnit în plîns. Ea însă îl țintui pe om cu o privire plină de hotărîre și întrebă :

— De ce ? Noi nu sîntem tărani, ca voi şi ca toţi ceilalţi ? Reforma nu s-a făcut şi pentru noi ?

— Şeful spune că nu, îi răspunse conducătorul cu neplăcere. Da, aşa spune el.

— Ce motiv dă şeful pentru asemenea nedreptate ?

— Că *piqueros* [1]-ii nu au fost cuprinşi în decretul pentru reformă, pentru că ei sînt proprietari. Nici un *piquero,* din atîţia cîţi se află în vale, nu va primi o palmă de pămînt peste ceea ce au. Aşa a hotărît şeful. În afară de asta, Tumi nu era colon pe moşie cînd s-a votat reforma. Şi mai e, pe lîngă toate, zidar... şi...

Fortuna ieşise fără să mai asculte ce spunea Fructu. Dar pe drum îi fu peste putinţă să-şi oprească lacrimile. Atîtea nădejdi, atîtea planuri începuseră să se înfiripe şi aproape să ia fiinţă în *pirwa,* în veselia colibei şi deodată, dintr-o lovitură, totul fusese prefăcut în nimic, aşa cum se întîmplă cu ogorul de porumb distrus de inundaţie. Femeia umbla încovoiată de durere de parcă i s-ar fi prăbuşit un munte pe umeri.

Lovitura îndreptată împotriva *piqueros*-ilor fusese socotită în sat drept o răzbunare josnică a lui Sisiru ; se răzbuna pentru înfrîngerea suferită în noaptea cînd Miquita îl trăsese pe sfoară zbughind-o din propria lui fortăreaţă, se răzbuna pe Tumi pentru cutezanţa cu care îl înfruntase în ziua cînd mersese la el să-i smulgă o parte din recoltă. Indignarea şi-o arătau toţi pe faţă. Îşi spuneau : dacă azi s-a năpustit cu asemenea furie asupra lui Tumi, mîine va fi altul ţinta şi după asta ceilalţi. Unii dintre ei veniră să protesteze în faţa conducătorilor sindicatului şi le cerură să stăruie de urgenţă pe lîngă şef ca să repare nedreptatea strigătoare la cer. Veniră apoi alţii şi alţii, în fiecare zi, şi de fiecare dată repetau cererea mai dîrz.

Văzînd aşa, conducătorii se duseră la Saukapanpa, de unde se înapoiară cu capetele plecate, aducînd ştirea că şeful nu voia să dea îndărăt. Oamenii nu se

[1] *Piquero :* proprietarul unei parcele de teren foarte mici (în lb. *quechua*).

lăsară însă ; veniră mereu, zi după zi, mai stăruitori ca înainte. Cereau să li se primească cererea ca fiind impusă de „masă". Conducătorii se împotriviră cu tărie. Atunci țăranii își dădură întîlnire la o adunare în conacul proprietății, într-o zi anumită, cînd veniră toți, pînă la unul. Conducătorii sindicatului fură obligați să ia parte. Țăranii îi învinuiră de nepăsare, de necinste, le spuneau că nu știu să le apere interesele, că le urmăresc numai pe ale lor proprii. Amintiră cum s-au predat vitele de la conac celor din Saukapanpa, apoi de ciudata împuținare a semințelor, de misterioasa dispariție a vitelor care mai rămăseseră și, mai ales, le aruncară în obraz că au devenit slugoii Sisirului. Nu uitară să le spună că, în ultima vreme, au fost văzuți vînzînd zahăr, bumbac și alte mărfuri de proveniență suspectă. Conducătorii nici măcar nu încercară să se apere, pentru că, la drept vorbind, nici nu s-ar fi putut dezvinovăți, iar împrejurările nu erau potrivite pentru a recurge la minciună sau la oricare alt vicleșug, căci li se putea întîmpla s-o pățească rău de tot, lumea părînd cu adevărat furioasă. Atunci se lăsară sacrificați ca oile. Primul dintre cei propuși pentru a-i înlocui pe nemernici (mulți folosiră acest cuvînt) fu Tumi. Dar acesta argumentă că el fiind, după părerea celor din Saukapanpa, proprietar și zidar, nu țăran, prezența sa la conducerea sindicatului ar putea să le atragă greutăți, și mai bine era să fie preîntîmpinate. Ca urmare, alegerea căzu asupra lui Jasu, Agapu, Doni, Ismichu, Tuli și Hilacu. Adunarea nu se dizolvă înainte de a se fi luat o hotărîre și anume, însărcinară pe noii conducători să plece la Saukapanpa și să pună de astă dată problema nedreptății făcute lui Tumi și repararea ei, ca fiind o cerere a masei.

Chiar în ziua următoare noii conducători plecară la centrală, dar înapoierea lor fu așteptată în zadar pînă noaptea tîrziu. Satul începu să freamăte de neliniște. Dacă n-au venit pînă la acea oră era aproape sigur că li s-a întîmplat ceva rău. Țăranii se adunară în pîlcuri, după cină, în mica piață și pe ulița de unde

începea şoseaua, dar înţeleseră că nu puteau să stea mult cu braţele încrucişate. Trebuiau să se gîndească la un mijloc, să vadă ce s-ar putea face. Nu era drept ca tovarăşii lor să fie lăsaţi în voia soartei. Doar se duseseră acolo din însărcinarea sindicatului, îndeplinind o hotărîre a adunării şi dacă li se întîmpla ceva, răspunderea avea să cadă asupra tuturor. Cineva spuse că ar fi bine să se ceară părerea lui Tumi. Era un om cu experienţă, călit în focul multor vitregii ale soartei. Fără îndoială că şi el era îngrijorat, ca toţi ceilalţi, şi n-ar fi fost de mirare să fi şi găsit măsurile ce trebuiau luate.

Curtea lui Tumi se umplu de oameni. Într-adevăr, Tumi se gîndise toată după-amiaza la tovarăşii plecaţi, chibzuise îndelung ce ar fi de făcut, dar nu ajunsese la o hotărîre. De un lucru era sigur : conducătorii nu fuseseră primiţi prea prietenos de Sisiru. Mai degrabă era de presupus că se aflau în stare de arest şi toată lumea auzise ce iad era acolo. Dar pe ce cale trebuiau să meargă pentru a-i elibera pe cei şase conducători, era greu de hotărît. Poate că ar fi fost bine să plece o delegaţie la oraş şi să ceară „direcţiei politice" imediata lor punere în libertate. Dar aceasta i-ar face să piardă multe zile, şi pînă la urmă poate nu vor obţine nimic. Ştiau toţi că Sisiru era „copilul răsfăţat" al autorităţilor, care se fereau straşnic să-i stea în cale. Poate că ar fi fost mai bine să pornească ţăranii în masă, asupra Saukapanpei, neînarmaţi, şi să nu se întoarcă de acolo fără tovarăşii lor. Pentru asta trebuiau însă părăsite muncile cîmpului, iar timpul pentru însămînţări era pe trecute. Totuşi, fură de părere că cea de-a doua soluţie era singura bună şi se hotărîră s-o pună în aplicare.

Era aproape de miezul nopţii cînd curtea lui Tumi se goli. Fortuna se culcase, dar nu dormea, îşi aştepta soţul. Nu ar fi putut să doarmă în împrejurări ca acelea, cînd noii conducători erau arestaţi şi oamenii se sfătuiau în curte în ce chip ar putea să-i elibereze. În timp ce Tumi se dezbrăca, ea îi spuse părerea ei, şi anume că pentru a se impune la Saukapanpa, erau

prea puțini numai oamenii din Saipurenda, vreo șaptezeci, cu flăcăiași cu tot. Ar fi bine să cheme în ajutor și oamenii de pe proprietățile vecine sau să dea voie ca și femeile să se alăture expediției. Tumi tăcea, ca și cum vorbele nevestei sale nici nu-i ajungeau în urechi.

Se înțeleseseră să vină toți la răsăritul soarelui la conacul proprietății. Fortuna pregăti gustarea de dimineață și hrana rece pentru drum încă înainte de mijlocul zorilor, urmărită de ideea că și femeile trebuiau să facă ceva pentru cei arestați, bunăoară, să-i însoțească pe bărbații lor la Saukapanpa, dar nu-i spuse nimic soțului său, nici măcar în clipa în care el porni spre locul întrunirii.

Nu mică fu mirarea lui Tumi văzînd că femeile din celelalte colibe nu numai că avuseseră același gînd ca nevasta lui, dar se și aflau acolo, alături de soții lor, cu legătura cu hrană rece în spinare, hotărîte să nu rămînă pe loc. Tumi se simți rușinat, dar nu trecu mult și dădu cu ochii de Fortuna, care sosea.

Nu putură să plece la ora fixată din pricina întîrzia-ților ; unii nu se înduraseră să părăsească așa devreme așternutul, alții își pregătiseră mai greu hrana pentru drum. Soarele era sus de tot cînd, în sfîrșit, țăranii ieșiră pe poarta conacului. Dar abia făcuseră cîțiva pași pe șosea cînd, în depărtare, văzură venind un camion care înainta anevoie, cu hurducături, lăsînd în urmă un nor des de praf. Deși nu se luase o hotărîre anumită, cel care conducea expediția era Tumi. Acesta ordonă ca toată lumea să se oprească ; după cum se părea, camionul era plin cu milițieni și asta nu vestea nimica bun. Avea dreptate, erau milițieni. Mașina lor se apropia și, firește, ei trebuiau să-i aștepte, dar nu așa, ci cu vreun plan. Un bărbat, unul mai vîrstnic, fu trimis să ceară ajutor sindicatelor vecine. Cînd camionul va sosi, nimeni altul nu trebuia să vorbească decît Tumi. Au mai fost luate și alte măsuri, pentru cazul cînd conducătorii lor nu vor fi în camion și vor avea de luptat.

Milițienii încearcă să deschidă drum camionului printre oameni ; dar văzînd că nimeni nu se mișca,

fură nevoiți să oprească. Tumi înaintă cu pași înceți pînă alături de cabină. Înăuntru văzu doi bărbați. Îi cunoștea. Unul era subșeful de la Saukapanpa iar celălalt un cizmar poreclit Yunpaqa [1], faimos prin înclinația ce-o avea pentru *chicha.* Salutînd cu pălăria în mînă, Tumi întrebă despre conducătorii din sat, care nu se întorseseră încă. Subșeful spuse pe un ton liniștitor, parcă garantînd pentru vorbele sale, că vor veni toți deseară, dar acuma el dorea să vorbească cu „masa", adăugînd că aducea vești de mare însemnătate.

— Bine, camarade, spuse cu tot respectul Tumi. Unde vrei să le vorbești oamenilor ?

— Oriunde... Acolo unde obișnuiți să faceți adunările.

Mulțimea se îndreptă spre conacul proprietății, ocupînd pe toată lărgimea șoseaua, încît camionul trebui să se tîrască îndărătul ei, ca un melc.

Gloata trecu, ca înghițită, prin poartă, în vestibul. Tumi se oprise cu pălăria în mînă, într-o atitudine cuviincioasă, la un pas de cabina camionului, așteptînd ca tovarășii să coboare. Subșeful era un om în stare de orice, chiar să și doarmă, beat mort, în plină stradă ; dar în ce privește prevederea, greu mai găseai unul ca el. Astfel, cu toate că de nicăieri nu adulmeca nimic suspect și-și zicea că unde nu-i fum, nu-i nici foc, ordonă totuși miliției să-l urmeze.

Țăranii lăsară o potecă îngustă printre ei, de la poartă pînă în fundul curții, cum se face întotdeauna pentru personalitățile de vază. Pălăriile se agitau pe sus în semn de bun-venit. Ici și colo femeile cădeau în genunchi la picioarele subșefului și îi sărutau mîna. Milițienii, care nu erau în număr mare, cel mult vreo cincisprezece, se văzură constrînși să înainteze în monom, uimiți de primirea de care avea parte subșeful. Li se spusese că cei din Saipurenda erau periculoși, că trebuiau să fie vigilenți. Dar iată că aici totul arăta dimpotrivă...

[1] *Yunpaqa :* vită care nu mai servește la nimic (în lb. *quechua).*

Cînd ultimul milițian intră pe poartă, cineva scoase un fluierat strident și scurt. Ceea ce s-a întîmplat în clipa următoare s-ar putea povesti ca o viziune de coșmar. Fiecare milițian își simți gîtul apucat de o mînă de fier ale cărei degete îi strîngeau beregata ca niște cleşti. Era groaznic. Plămînilor le lipsea aerul, ochii își pierdeau vederea, genunchii slăbeau de la încheieturi... Asta n-a durat mai mult de două clipe. Dar cînd li s-a dat drumul, puștile străluceau la soare în alte mîini. Unii milițieni, dintre cei mai puternici, încă se mai zbăteau să-și apere arma, dar încolțiți de cîte trei sau patru oameni o dată, nu zăboviră să se dea bătuți. Cît despre subșef, cînd îi trecu prin cap să pună mîna pe revolver, nu mai avu timp, căci pumnul îi încremenise în mîna puternică a lui Tumi. Celălalt, Yunpaqa, deși nimeni nu se gîndise să-l atace, își scosese, tulburat și tremurînd, revolverul, cu curea cu tot, și-l predase celui care se afla mai aproape de el, o femeie. Șoferul, care rămăsese afară, dîndu-și seama că în curte se întîmplă ceva ciudat, sau poate numai din simplă curiozitate, își băgă capul prin poartă și cînd îi văzu pe milițieni dezarmați făcu stînga-mprejur, convins că nu-i rămînea altceva decît să fugă și să anunțe la Saukapanpa cele ce se petreceau aici. Se urcă la volan, întoarse mașina și era gata să apese pe accelerator cînd văzu că de pe un colnic din apropiere îl luaseră la ochi mai multe puști. Primul lui gînd fu să dispară cu toată viteza ; dar în acea clipă cîteva gloanțe țiuiră atingînd parbrizul mașinii. Atunci sări jos din cabină cu brațele ridicate și fu condus la conac.

La auzul focurilor de armă se iviră în deschizătura porții cîteva capete alarmate. Se vedeau venind oameni din toate direcțiile. Ici, colo, pe cîmpie, răsuna, la răstimpuri, cîte un foc de pușcă. Țăranii ascultaseră chemarea celor din Saipurenda. Veneau toți cu cîte o pușcă în mîini, aceea primită în ziua răscoalei falangiste și pe care n-o mai înapoiaseră. Iar pentru că se ivise prilejul ăsta, găseau că era foarte plăcut să tragă un foc, două.

Tumi dăduse ordin să fie închişi miliţienii în mica încăpere care servise drept carceră pe timpul vechilului Rudecindo. Cetele de oameni atunci sosiţi umplură pînă la margini curtea vastă, miraţi că nu-i vedeau decît pe subşef şi pe Yunpaqa. Deschizîndu-şi drum cu sforţări desperate, un bătrîn turbat de mînie se proţăpi în faţa subşefului şi suflîndu-i în faţă îi strigă cu glas tunător :

— Unde sînt pămînturile ! ? Unde sînt măsurătorii şi actele noastre ! ? Reforma s-a făcut oare numai pentru voi, care ne sugeţi sîngele ca nişte vîrcolaci, care ne pîngăriţi fiicele şi torturaţi pe acei care vă aruncă în faţă nelegiuirile voastre ! ? Răspunde, canalie !

În acea clipă cineva trase un foc în aer şi subşeful se îngălbeni de spaimă. Tumi, prefăcîndu-se că-i vine acestuia în ajutor, îl sfătui pe bătrîn să se liniştească şi să stea la o parte. Apoi se adresă cu mult calm către subşef :

— Acum putem să te ascultăm, camarade. Ne-ai spus că aduci veşti de mare însemnătate.

Subşeful se pierduse cu firea. Îi tremurau buzele şi nu ştia cum să înceapă. Ochii, rotunzi şi albi, şi-i aţintise în mulţime, dar nu vedea înaintea lui decît o pată informă şi totodată înspăimîntătoare.

— Vorbeşte ! Vorbeşte ! îi strigau toţi, care dincotro.

Poticnindu-se, subşeful începu a bolborosi răguşit şi întretăiat cuvinte fără noimă, nelegate. Totuşi, ţăranii înţeleseră două lucruri. Şeful Rodas Plata declarase dizolvată conducerea sindicatului, înlocuind-o cu un delegat : el, subşeful, venise să-l instaleze în această calitate pe Yunpaqa. Mai hotărîse şeful că toţi conducătorii reţinuţi vor fi puşi în libertate la înapoierea comisiei.

Tumi trase concluzia că trebuie să acţioneze în grabă. Potoli mulţimea cu cîteva cuvinte, apoi se întoarse către subşef :

— Bine, camarade ! Deocamdată vei trece să ţii tovărăşie miliţienilor. Camaradul Yunpaqa se va duce în acest timp la Saukapanpa, îi va povesti şefului tot

ce s-a întîmplat aici şi-i va spune că pe tine şi pe milițieni vă vom elibera numai cînd vor sosi sănătoşi şi nevătămaţi tovarăşii noştri opriţi acolo. Trebuie să te înştiinţez însă că tot ce se va fi întîmplat cu ei, se va întîmpla şi cu acei pe care-i avem în mîinile noastre. Să ştiţi : dacă nu se întorc sănătoşi şi nevătămaţi tovarăşii noştri, voi nu veţi mai ieşi vii de aici. După asta vom şti să luptăm. Şi încă ceva : nu vrem să avem de-a face cu delegaţi, nu ne trebuie.

Mulţimea salută cuvintele lui Tumi cu urale care zguduiră văzduhul.

Yunpaqa plecă în camion. Tunu şi Fili, care luptaseră în războiul din Chaco, dădură povaţa să se organizeze apărarea. Cei de la Saukapanpa erau mulţi şi bine înarmaţi. Armele ieşiră din ascunzători şi, cu ajutorul sindicatelor vecine, se înjghebă un batalion întreg. Conacul şi drumurile fură întărite.

Dar nu avu loc nici o luptă şi sînge nu curse. În dimineaţa următoare, foarte devreme, sentinela care stătea de pază pe acoperiş dădu de veste că venea un automobil. Era maşina prefectului.

Buciumară *pututus*-urile şi în cîteva clipe cîmpia se înnegri de oameni.

Prefectul venea cu ramura de măslin. Le vorbi frumos despre înţelepciune, armonie, despre unitatea ţăranilor şi alte multe încă. Făgădui că agrimensorii vor veni chiar a doua zi iar actele vor fi gata în cîteva săptămîni. Nu sfîrşise bine ce avea de spus, cînd sosi şi camionul cu cei şase conducători, toţi sănătoşi şi nevătămaţi. Ce mai rămăsese din intervenţia lui Rodas Plata? Scrumul, ca după o foaie de hîrtie aruncată în foc.

2

Multă vreme trecuse de cînd ţăranii achitaseră cotele pentru măsurarea pămînturilor. Se mai scurseseră cîteva săptămîni şi după făgăduiala prefectului

că-i va trimite pe agrimensori. Indianul e sfios şi temător ; trebuie să dea o luptă îndîrjită cu sine însuşi pentru a se hotărî să ceară, să revendice, şi cum aproape întotdeauna biruie în el sfiala şi spaima, s-a deprins să aştepte, să fie răbdător. S-ar putea spune că toată viaţa lui e un lanţ lung făcut din răbdare şi aşteptare. El crede că o făgăduială dată nu poate să rămînă neînfăptuită şi că o lege votată va trebui să fie, mai devreme sau mai tîrziu, pusă în aplicare. Cei de la Saipurenda ar fi continuat, fără îndoială, să aştepte, dacă vorbele minerului Tomás n-ar fi venit la timp să-i scoată din amorţire, ca un vizitator indiscret care îţi ciocăneşte la uşă cînd dormi. Şi tot mai stăruitor ciocăneau acele cuvinte, biruind împotriva ţăranilor, care ar fi fost mai bucuroşi să nu şi le amintească. Reveneau, ciocăneau... „Să cereţi, să pretindeţi. Să stăruiţi. Să mergeţi la prefectură. Să mergeţi la preşedinţie" — acestea erau cuvintele şi ţăranii se hotărîră în cele din urmă să asculte îndemnul lor, numind o comisie, în frunte cu Tumi, care să plece şi să ceară dreptate prefectului.

Aşa cum se întîmplase şi cu alt prilej, trebuiră să aştepte la oraş trei zile pînă ce izbutiră să li se acorde o audienţă.

Prefectul le vorbi în dialect : *„Imainalla, compañeros ?"* [1] şi le strînse la toţi mîna, cu surîsuri şi plecăciuni. Ah, era un om de ispravă, camaradul prefect. Te puteai înţelege de minune cu el. Însă cînd îi amintiră de făgăduiala dată în acea zi de pomină, le spuse, fără a înceta să surîdă, că vorbise astfel pentru a împiedica o încăierare între camarazi, dar el nu era iniţiat în chestiunile reformei. La urmă, îi sfătui să se ducă la şeful conducerii politice.

Au trebuit să piardă alte trei zile pentru ca să audă din gura acestui şef că, în mod legal, măsurătoarea pămîntului nu se putea face pînă ce nu vor avea la mînă o hotărîre judecătorească „de afectare", pentru

[1] *Imainalla, compañeros ?* : Ce mai faceţi, tovarăşi ? (*imainalla*, în lb. *quechua*).

care era bine să meargă să consulte un avocat al partidului de la cîrmă. Şi le dădu o adresă.

Avocatul era un specialist, priceput în acest fel de judecăţi, dar şi mai priceput încă, în luarea onorariilor. Nu mică fu mirarea conducătorilor cînd omul legii îi întrebă, înainte de toate, dacă sînt în măsură de a-i plăti tariful. Tariful său era ceva mai urcat, el fiind specialist. Obişnuit cu vorbe puţine, le spuse: „atîta de cap". Dar acest „atîta" era o sumă pe care ţăranii nici în închipuire nu ajunseseră s-o mîngîie vreodată. Auzind-o, mirarea lor deveni stupefacţie. Se uitară unul la altul, pînă ce Tumi grăi încet şi cu durere:

— Bine, camarade doctor... Mergem să informăm sindicatul... Şi plecară.

În stradă, conducătorii se simţiră deodată doborîţi de oboseală, ca după un marş de cîteva zile. Dar asta nu-i împiedică să ia hotărîrea de a se întoarce fără întîrziere acasă. Pe aproape de piaţa unde staţionau camioánele văzură pe cineva alergînd de departe spre ei; le făcea semne fluturînd tare braţele. Era Minerul, era Tomás în carne şi oase. Ajunse la ei gîfîind, cu demonstraţii zgomotoase de mirare şi bucurie. Conducătorii aproape că nu se mai gîndiseră, în zilele din urmă, la prietenul lor, nici nu credeau că le-ar putea fi de folos. În sat, nu le trecuse niciodată prin minte că ar putea să-l întîlnească la oraş. Obişnuiţi să-l vadă sosind rar în sat şi tocmai cînd îl aşteptau mai puţin, nu socotiseră necesar să-i cunoască adresa. Şi iată că acuma, numai prin prezenţa sa, se simţiră sprijiniţi şi uşuraţi. Neîndoielnic, găsiseră ajutorul de care aveau nevoie.

Informat asupra întîmplărilor din ultimele zile, Minerul îi conduse la un birou unde avocatul, un bărbat care nu se asemăna de loc cu acel „specialist", le vorbi despre multe lucruri legate de reformă şi de judecăţi, dar nimic despre tarife sau onorarii. Într-o clipită redactă cererea cu care trebuiau să se prezinte la judecătoria agrară a provinciei şi le repetă de două ori modul în care vor trebui să se pregătească în ve-

derea procesului. Va veni și el să asiste la înfățișări, dar dacă se iveau cumva îndoieli sau greutăți, vor trebui să-l anunțe. Și cum avocatul tot nu pomenea nimic despre onorariu, Tumi socoti că nu putea să tacă și-i puse întrebarea.

— Nu vă îngrijiți de asta, răspunse el. La urmă îmi veți plăti, și, firește, plata va fi după purtarea dumneavoastră.

Era de necrezut. Dar auzul nu-i înșelase. Vorbele fuseseră rostite cît se poate de limpede. Zăpăciți, tulburați, oamenii de-abia izbutiră să îngaime cîteva vorbe de mulțumire.

— La oraș — spuse Tumi cînd ieșiră în stradă — dai din surpriză în surpriză.

— Și ce surprize încă! exclamă Tuli.

— Unele — zise Hilacu — îți rămîn în gît ca un nod amar, altele vin așa, ca o alinare.

— Spune-ne, camarade Tomás — întrebă Doni — de ce s-a arătat avocatul atît de dezinteresat?

— Pentru că e un „*compañero*", un „tovarăș".

— Ce înseamnă asta? Cine sînt numiți astfel?

— Cei care luptă pentru binele săracilor, al tuturor asupriților.

„Așadar e comunist, ca Tomás", cugetă Tumi. Ar fi vrut să-și spună gîndul cu glas tare, dar tăcu. Ca și cum și ceilalți ar fi avut acest gînd, nimeni nu-i mai spuse Minerului „camarade", ci „tovarășe".

Se făcuse tîrziu și trebuiau să plece acasă. Dar Minerul protestă și căută motive pentru a-i hotărî să rămînă în oraș pînă a doua zi dimineața. Nu fu nevoie să stăruie mult pentru că și ei aveau atîtea să-i spună și nu-i împărtășiseră încă mare lucru. Tomás îi conduse la Carcota și acolo, așezați pe vine în semicerc în fața unei străchini uriașe cu tocană, înfulecară cu poftă gustoasa mîncare. Apoi Minerul îi pofti să-l însoțească la locuința sa. Avea o cămăruță mult mai mică decît a Miquitei. Nu se afla înăuntru decît un pat îngust de lemn, cu așternut sărăcăcios, un scaun și o masă încărcată de cărți. Tumi găsi o

ciudată asemănare între această cameră şi aceea a primului învăţător de la şcoala din sat.

După obiceiul lor, ţăranii se aşezară pe vine lîngă perete şi fiecare îşi scoase punga în care ţinea coca de mestecat. Tomás le servi ţigări aromate, care nu le plăcură prea mult, dar le fumară. Între timp Tumi îi povestea cu amănunte lupta pe care a avut-o de dus împotriva celor de la Saukapanpa. Minerul ascultă fără să piardă un cuvînt, nemişcat, fără să clipească şi cînd Tumi îşi încheie istorisirea, ochii îi rămaseră aţintiţi mult timp în gol.

— Aţi riscat prea mult — spuse el apoi — dar v-au silit împrejurările. În orice caz a fost o experienţă bună. S-a reuşit a se impune punctul de vedere al masei asupra acelui arbitrar al şefuleţului din Saukapanpa şi, înainte de toate, s-a demonstrat că e posibilă obţinerea unităţii sindicale. Cred că ne vom putea bizui pe ea şi pentru acţiuni mai de seamă. Acum ar fi bine să fie întărită şi lărgită această unitate, pînă va cuprinde întreaga vale. Unii tovarăşi au şi început să stăruie în acest sens, în diferite locuri.

Tumi se simţea oarecum dezamăgit. Lupta fusese începută pentru a repara nedreptatea pe care Sisiru o pusese la cale împotriva lui şi iată că Minerul nu făcea nici o aluzie cu privire la aceasta.

— Şi cum judeci tu — întrebă el — lucrătura lui Sisiru împotriva mea?

— Un atentat. Un adevărat atentat. Nici un decret din cele votate în legătură cu reforma nu face discriminări de acest fel. Însă intenţia lor nu este să procedeze aşa numai cu tine, ci cu mulţi alţii, pe scară naţională. În alte regiuni ei provoacă şi încurajează certuri între cei cu loturi mici de pămînt şi cei fără loturi. Pare să fie vorba de un consemn al guvernului însuşi, şi scopul e limpede: să îndrepte în altă parte preocupările ţăranilor, astfel ca ei să mai uite de cererile ce le fac pentru obţinerea legală şi definitivă a pămînturilor. Cu cît mîncătoria dintre ţărani va fi mai vie şi va dura mai mult, cu atît îi va fi mai uşor guvernului să tărăgănească şi pînă la

urmă să renunțe a pune în practică reforma. Cazul tău, Tumi, îl va ridica avocatul în cursul procesului.

Între timp, în cămăruță începuseră să năvălească negurile amurgului.

— Acuma — spuse Minerul ridicîndu-se în picioare — să mergem în căutare de adăposturi.

Fiecare dintre ei fu găzduit în altă locuință. Camere de muncitori, de studenți și una la un învățător. În dimineața următoare, foarte devreme, Minerul se duse să-i ia, unul cîte unul și-i petrecu pînă la stația de camioane. Toți se arătau mulțumiți și recunoscători că au avut loc de odihnă peste noapte. Pe drum, începură a se întreba unul pe altul, dorind să știe cum s-a împăcat fiecare la gazda lui. Și astfel începură istorisirile, printre cîntece și rîsete.

Tumi nimerise la o pereche de muncitori cu trei copii. Oameni cu mult suflet. Tocmai isprăviseră de cinat la sosirea lor. În plită, focul mai mocnea încă ; femeia l-a întețit îndată și cu toate că Tumi i-a spus că mîncase, s-a apucat să gătească : o masă minunată, cum nu mai avusese parte în viața lui, udată și cu un pahar mare de *chicha*. Venind vremea de culcare, gazdele au scos o parte din așternutul lor și i-au pregătit musafirului un pat comod pe dușumea, în aceeași încăpere, căci nu aveau alta. Înainte de a adormi, bărbatul a povestit cum luptă muncitorii la oraș, pentru a avea ceva mai multă mîncare în casă și ca să-și poată da copiii la școală. I-a vorbit despre împotrivirile lor la lăcomia de cîștig a patronilor și cum acționează sindicatele, apoi despre greve și tot ce se urmărește prin ele. Și i-a vorbit mai ales despre nevoia de a-i uni pe oameni în vederea acestor lupte. Îi spunea mereu *„compañero“* și Tumi își dăduse seama că-i plăcea să fie numit astfel. „Tovarășe“ era un cuvînt mîngîietor, simțeai în el prietenie, bună înțelegere, îl puteai asemui cu duiosul *wauqey* pe care-l aveau în limba lor.

Ismichu fusese găzduit în camera unui student. Un tînăr cu privirea vioaie, glumeț, care era un fel de

„știe-tot". I-a vorbit ceasuri întregi ; dar Ismichu, deși a fost numai ochi și urechi, nu-și mai amintea ce-i spusese. Multe din acele idei fierbeau în capul său, le simțea așa cum simți bolborosind apa pusă la foc în oală, dar îi era peste putință să le repete. Tînărul l-a dus apoi să cineze la o *bistequeria*. Vorbind, i-a spus de mai multe ori „tovarășe". Adevărat, cuvîntul acesta îi suna mai plăcut în auz decît „camarade" al celor din Saukapanpa ; era mai prietenos și inspira o încredere sănătoasă în omul care-l rostea. Cînd s-au întors acasă, studentul i-a spus : „Tovarășe, tu culcă-te aici, în patul meu. Eu am să dorm la niște prieteni", și a plecat, fără să vrea să audă vreo scuză. Rămas singur, Ismichu s-a zăpăcit, nu mai știa ce să facă. Patul era de o albeață și de o curățenie care te uluia. Îți era teamă să te culci ca nu cumva să murdărești așternutul. Dar cum nu putea să rămînă stînd în picioare toată noaptea, a ridicat cuvertura și cearșaful, s-a întins deasupra păturilor și s-a acoperit cu *poncho*-ul său. Patul era foarte moale și părea mereu că se prăbușește sub greutatea corpului, de aceea, aproape că n-a dormit.

Hilacu o scrîntise și mai rău. Găzduit în casa unui învățător, acesta i-a cedat camera fiului său cel mare. Camera era mică, dar tot ce era înăuntru strălucea. Pentru el era ceva nemaivăzut, de neînțeles. A stat pînă noaptea tîrziu pe pervazul ferestrei, cu ochii ațintiți la plapuma fină, neîndrăznind nici s-o atingă. Dacă s-ar fi culcat în patul acela, își zicea, le-ar fi jignit pe gazdele care i-au dat ospitalitate, le-ar fi înfuriat împotriva lui. I-a fost teamă. Și cînd somnul l-a doborît, s-a lungit pe covorul de pe podea și s-a acoperit cu *poncho*-ul. Învățătorul, sculat devreme din obișnuință, s-a ivit în prag tocmai cînd el deschidea ușa ; văzînd patul neatins, fața i s-a întunecat și inima i s-a umplut de amărăciune. Hilacu l-a privit cu frică și rușine ; acum i se părea că, neculcîndu-se în pat, a comis o greșeală deosebit de gravă.

— Tovarăşe — i-a spus învăţătorul, lăsîndu-se ca zdrobit pe marginea patului — te înţeleg. Tu nu te-ai odihnit niciodată într-un pat ca acesta şi îţi închipui că au dreptul la el numai oamenii din altă castă, oamenii mai favorizaţi de soartă decît tine. Cum tu n-ai cunoscut decît priciul de cărămizi şi pieile jupuite, crezi că numai asta ţi se cade. Dar nu-i aşa, tovarăşe. Şi noi, săracii, avem dreptul la toate, numai că cei mari, atotputernicii, nu vor să ni-l recunoască. Ei trăiesc din munca noastră, bunăstarea lor rezultă din sforţările noastre, dar lor nu le pasă cum trăim noi. Nouă, însă, trebuie să ne pese. Trebuie să ne pese. Avem dreptul la o viaţă mai bună. Tu ai drept la pămînt, la cultură, la o locuinţă confortabilă, la un tratament omenesc din partea semenilor tăi. Dar toate astea nu ne vor cădea mură în gură. Dacă eşti tovarăş, ai să ştii în curînd cum putem să le cucerim.

Agapu nu era mai puţin tulburat decît ceilalţi. Îl lăsaseră la locuinţa unui muncitor mecanic. O namilă de bărbat, lat în spate şi cu mîinile ca nişte maiuri. Nevasta lui, micuţă şi subţirică, părea alături de el o păpuşă. Omul se purta foarte frumos şi îndată după plecarea Minerului i-a spus că vrea să-i ofere ceva de mîncare. Agapu, care nu prea avea poftă, i-a povestit despre strachina cu tocană. „Nu se poate găzduire fără mîncare, a spus muncitorul. Acolo unde ţi se dă să mănînci bine, poţi fi sigur că te şi stimează." Şi a cerut nevestei sale să aprindă focul. Dar ea s-a burzuluit ca o pisicuţă ţîfnoasă. Nu se putea aprinde focul, aşa, mereu. Căldura cuptorului îi dădea dureri de cap. Şi apoi, abia mai rămăseseră ceva cartofi iar carnea n-ar fi ajuns pentru a doua zi. „Nu te supăra, femeie, i-a spus bărbatul ridicîndu-se, iar către Agapu : să mergm, tovarăşe, să ne căutăm mîngîierea în altă parte, de vreme ce acasă n-o aflăm." „Ba nu ! a strigat înfricoşată nevastă-sa. Nu te duce. Am să gătesc îndată." Şi, cît ai clipi, le-a servit o farfurie cu cartofi prăjiţi şi o bucată de carne friptă. Pe Agapu l-a izbit purtarea femeii şi nu

contenea să-şi amintească graba cu care ea, la gîndul că bărbatu-său o să plece de acasă, aprinsese focul în plită, prăjise cartofii şi fripsese carnea. Toate le făcuse cu o hărnicie şi o iuţeală nemaivăzute.

3

Venise ziua fixată de Consiliul Rural pentru audiere. Ziua aceasta ţăranii o aşteptaseră cu acea nelinişte care cuprinde inimile înaintea unui eveniment extraordinar. Un eveniment sortit să aducă schimbări fericite în viaţa satului. În sfîrşit, sosise ziua hotărîtoare cînd se va putea şti în ce măsură vor beneficia ţăranii de reformă. Fiecare va putea să vadă şi să pipăie pămîntul pe care judecătorul i-l va adjudeca spunîndu-i: „Eşti stăpîn absolut aci". Fiecare va şti de acum înainte cît şi ce loc îi aparţinea, cum şi ce bucate va avea de semănat.

Cu o zi înainte, seara tîrziu, după ce toţi din colibă se culcaseră, cîinele începu să hămăie, sări gardul şi alergă spre drum. Tumi vru să-l strige pe Juancho, să iasă el să vadă ce se întîmplă. Dar tocmai atunci animalul încetă să latre şi o clipă în urmă se auziră paşi în curte.

— Tumi, bună seara... spuse musafirul nepoftit intrînd pe uşă.

Nu, nu nepoftit. Glasul era cunoscut. Un glas foarte scump.

Tumi sări din pat, băgîndu-şi repede picioarele în pantaloni, în timp ce Fortuna, cu fusta aruncată pe umeri, bîjbîia după chibrituri pentru a aprinde lampa.

— Tovarăşe — îi spuse Tumi musafirului, cu bucurie în glas — tu eşti omul surprizelor.

— Aşa s-a întîmplat, răspunse Minerul — căci el era — aşezîndu-se pe marginea laviţei. Mi-au spus că trebuie să vin repede...

— Cine? întrebă Tumi mirat și curios. Cine ți-a spus?

— Cum de nu știi, tovarășe? Credeam că prietenii mei știu asta, și încă bine.

— Da... rosti șovăitor Tumi. Despre asta am vorbit între noi de atîtea ori. Presupun că Partidul te-a trimis. Dar noi încă nu știm ce e Partidul, tu nu ne-ai explicat.

Fortuna aduse într-o farfurie o mămăligă mare, cu un boț de brînză proaspătă deasupra. Minerului îi era foame și se așternu pe mîncat cu pofta și plăcerea lui obișnuite.

— Neapărat trebuia să vin, spuse el, fără a înceta să mestece. Mîine s-a fixat audierea. Vor fi de față cei din Consiliu, judecătorul, poate și un avocat al proprietarului. Avocatul nostru, care se pregătea să vină încoace, a fost arestat azi la amiază împreună cu alți tovarăși... E ciudat că și-au amintit de el tocmai în ajunul audienței. Fără să vrei, te gîndești că nu e o simplă întîmplare.

Fortunei i se umplură ochii de lacrimi și nici Tumi nu putu să-și ascundă supărarea. Dar Minerul le spuse că nu trebuiau să-și facă griji. Pentru asta a venit el, să le spună cum avea să se desfășoare audierea și să-i învețe pe conducătorii sindicatului ce să răspundă și cum să susțină cererea.

Soții se mai liniștiră și cum nu mai aveau ce vorbi, Fortuna se îndreptă spre cămăruța Miquitei, voind s-o scoale, dar văzu cu uimire că fiică-sa, ca și cînd i-ar fi ghicit gîndul, se și pregătea să-și mute așternutul sub șopron. Fortuna aproape nu mai avu ce să-i spună, căci fata își aruncă repede sulul de piei și pături pe umeri și părăsi cu pași ușori camera.

În noaptea aceea Miquita se gîndi mult și cu drag la Miner. Se bucura că el doarme în camera și pe lavița care îi aparținea ei. Era un bărbat cu totul deosebit. Un altul la fel n-ar fi aflat în toată lumea. Totul în acest om o uimea, o fermeca. Ce n-ar face, cît de fericită s-ar simți, dacă el i-ar adresa un singur cuvînt sau ar învălui-o măcar o clipă cu privirea lui.

În același timp, fata vedea bine că nu trebuia să-și facă iluzii, căci din dimineața cînd ea intrase în cameră pentru a-i coase pantalonii și el o tulburase cu un surîs, tînărul părea că își dă toată osteneala să n-o bage în seamă. Ei și ? Îl iubea ea și era de ajuns. Totuși, ce bine ar fi s-o privească puțin, măcar un pic.

Miquita se sculă dis-de-dimineață, îmboldită de gîndul ca mama ei să găsească focul aprins, oala fierbînd și cartofii gata curățați. Dar cît de mare îi fu uimirea cînd, după ce strînse pieile și păturile într-un ungher al șopronului și se întoarse să meargă la bucătărie, dădu cu ochii, în mijlocul curții, de Miner, stînd în picioare cu un ștergar mic în mînă. În ochi îi licărea un surîs ca în zorii zilei aceleia...

— Bună dimineața, Miquita, îi spuse el cu o dulceață neobișnuită în glas. Dă-mi apă de spălat.

Tulburată cu totul, fără să fi putut răspunde la salut și împiedicîndu-se de propriile ei picioare, fata luă găleata și se duse la fîntînă. Cînd se înapoie, el o rugă să-i toarne apă, în mîinile făcute căuș și ea îi turnă de cîteva ori, pînă ce el își spălă bine fața și părul. Apoi fugi să se ascundă, ca urmărită, la bucătărie, unde dădu de mama ei și de focul gata aprins.

Tumi avu destul timp să-i întrunească pe conducătorii sindicatului care ascultară îndrumările Minerului și-i cerură apoi să le repete, pînă și le întipăriră bine în minte.

Colonii se adunară din zori la conacul moșiei, dar avură mult de așteptat, căci autoritățile sosiră abia la mijlocul dimineții, coborînd dintr-un automobil luxos. Aceeași mașină adusese și un avocat, împuternicitul lui Castillejo, și pe agrimensor, acesta încărcat cu instrumentele sale grele. Mai tîrziu sosi pe jos și alt agrimensor, acela al țăranilor.

Audierea începu sub auspicii prea puțin încurajatoare. Citiră niște hîrtii, apoi avocatul răsfoi o cărticică și începu a se învîrti și suci în jurul a ceea ce el spunea că este decretul pentru reforma agrară. Zvîrlea cu glas tunător fraze întortocheate. Țăranii

nu înțelegeau o iotă ; totuși își dădeau seama că palavragiul acela nu le aducea nimic bun. Cînd el își isprăvi poliloghia și președintele Consiliului dădu cuvîntul conducătorilor sindicatului, aceștia se apropiară buimaci, mintea le era ca învăluită în beznă. Nici o idee, nici o vorbă din atîtea pe care Minerul se străduise să le bage în capul lor, nu le venea.

— Domnule președinte — izbuti să spună Tumi, în timp ce Agapu șușotea ceva la urechea lui Hilacu și acesta se repezea afară ca glonțul — noi nu cunoaștem limba spaniolă, nu am înțeles nimic din cuvîntarea domnului avocat și cerem să ne fie repetată în limba noastră.

Împuternicitul lui Castillejo se opuse cu viclenie, spunînd că țăranii, în loc să-i silească pe cei de față să-și piardă timpul cu fleacuri, ar face mai bine să-și expună pretențiile și să arate pe ce le sprijină. Președintele îi aruncă un ușor surîs flegmatic și dădu dispoziție secretarului să traducă în *quechua* nu numai pledoaria rostită, dar și cuprinsul lecturii de la început. Se văzu atunci că avocatul încercase o manevră abilă invocînd motivul că Saipurenda nu era „latifundiu neproductiv", ci o „întreprindere agricolă", apărată de litera și de spiritul însuși al decretului pentru reforma agrară, fiind, în consecință, „de neatins". Se oferea să dovedească în cursul procesului că moșia aceasta era, în adevăratul înțeles al cuvîntului, o „fermă productivă", unde pînă în urmă cu cîteva luni exista o activitate agricolă și de creștere a vitelor de o importanță remarcabilă. Cînd interpretul ajunse la acest punct, mulțimea izbucni într-un hăulit de proteste, printre care țîșniră și fluierături și țipete.

— Șase vaci slabe !

— Șase vaci pe care le mulgeau slugile pentru stăpînul lor !

— Șase slăbături pe care le-au luat cei din Saukapanpa.

Între timp, Hilacu alerga, cu sufletul la gură, în căutarea Minerului. Îl găsi sub șopron stînd liniștit

de vorbă cu Miquita. Ceva se sparse înăuntrul inimii flăcăului, ca o pocnitoare aruncată în apă.

— Ce faci aici cu fata?! îi strigă el tulburat de mînie. La proces sînt gata să ne doboare! Trebuie să vii repede acolo!

Fără alte vorbe, Minerul porni ca vîntul spre conacul moşiei. Pe drum, Hilacu simţi că în locul unde se spărsese pocnitoarea, sfîrîia acum un cărbune aprins, usturător: remuşcarea. Lăsîndu-se orbit de mînie, mai bine zis de gelozie, se răstise neîngăduit de urît la tovarăşul său.

— Te rog să mă ierţi, îi spuse el cu mîhnire în glas, în timp ce alergau. Mi-au scăpat vorbele fără voie... Nu ştiu... şi era gata să adauge ceva despre fată, dar nu avu curajul; înţelegea bine că gelozia nu-i era îndreptăţită, căci Miquita îl respinsese de fiecare dată în văzul tuturor, chiar de la început, şi apoi nici el nu-şi pierduse minţile de tot; la urma urmei, mai erau şi alte fete frumoase în sat.

În curtea conacului, unde se făcea audierea, domnea o tăcere impresionantă. Se putea auzi, aşa zicînd, cum bîzîie musca. La zgomotul paşilor Minerului, toţi întoarseră capul şi slobozira un adînc oftat de uşurare, oftatul pe care-l scoţi cînd ţi se ia o mare greutate de pe piept. După cît se părea, toţi, chiar şi autorităţile, aşteptau venirea acestui om.

Ca şi cînd misiunea lui consta în a se împotrivi la orice, împuternicitul se opuse ca Minerul să ia parte la audienţă, argumentînd că acesta, nefiind jurat, era de prisos să fie ascultat. Preşedintele surîse iarăşi şi nu numai că dădu cuvîntul noului-venit, dar recomandă secretarului să noteze cu fidelitate argumentarea sa. Cu toate că nu avea nici o cărţulie de frunzărit, Minerul dădu dovadă că şi el cunoaşte pe degete decretul pentru reformă. Explică în diverse moduri cum definea legea „latifundiul neproductiv" şi cum „întreprinderea agricolă". Arătă că la Saipurenda nu s-a pomenit vreodată un tractor, nici măcar pictat, nici tractor şi nici vreo altă maşină agricolă. Faptul că se aflase acolo în grajd o jumătate de

duzină de vaci nu însemna că ar fi fost mecanizată munca, nici industrializată proprietatea. Fiind vorba de o moşie unde niciodată nu s-a practicat alt sistem de muncă decît colonatul şi fiindcă exista pămînt de prisos, legal era să se dea fiecărui ţăran o „unitate de dotare" completă, după cum prevedea decretul.

Avocatul nu se mai obosi să-l contrazică pe Miner, mărginindu-se să ceară consemnarea în procesul-verbal a punctelor de vedere expuse de el mai înainte. Făcu apoi observaţia că unii dintre solicitanţi nu erau coloni ai proprietăţii, ba, mai mult încă, erau mici proprietari, nefiind, prin urmare, favorizaţi de decret. Cită cazul lui Tumi, dar fu pe loc combătut de Miner. Era vorba de un ţăran născut pe moşia aceasta, un muncitor care, încă din copilărie, a alimentat cu sudoarea sa bunăstarea moşierului. Nici una din prevederile decretului nu lipsea de dreptul la înzestrare pe ţăranii care posedau o palmă de pămînt, nici pe cei care fuseseră jefuiţi de *pegujale*-le lor dintr-un capriciu tiranic al moşierilor.

Înainte de a anunţa sfîrşitul audierii, preşedintele declară ca acceptaţi pe cei doi măsurători, unul din partea proprietarului, celălalt din partea colonilor. Da, din partea „colonilor", şi nu din partea centralei de la Saukapanpa, al cărei şef, cînd delegaţia de ţărani se dusese să-i amintească despre cotele strînse în numele său, aruncase o ploaie de batjocuri şi ameninţări împotriva „blestemaţilor de comunişti" care aveau nevoie de o bătaie bună. Trebuiseră atunci să calculeze din nou cotele şi să se recurgă la ajutorul tovarăşilor de la oraş, înainte de a nu fi prea tîrziu.

După sfîrşitul audierii, se urcară în automobil toţi cei care veniseră cu el, în afară de măsurătorul proprietarului, care dorea să-şi îndeplinească obligaţia fără zăbavă. Dar se pomeni într-o mare încurcătură, deoarece cu toate rugăminţile şi stăruinţele lui, nimeni nu se îndupleca să-l ajute, nici măcar să-l ia în seamă. Trebui atunci să recurgă la celălalt măsurător, al colonilor, mai ales că împreună puteau mai uşor să coordoneze şi să execute partea cea mai în-

semnată a muncii, fiecare urmînd apoi calea care apăra mai bine interesele celor ce-i angajaseră. Conducătorii sindicatului, care împreună cu Minerul ajutau pe măsurătorul lor, respinseră cu îndîrjire propunerea. Nu însă şi Minerul, care nu vedea în asta nimic rău ; dimpotrivă, el socotea că în doi vor săvîrşi o treabă mai bună şi într-un timp mai scurt. Fireşte, nu i-a fost greu să-i facă şi pe ceilalţi să înţeleagă de partea cui era dreptatea.

Moşia avea forma unui dreptunghi, lung şi lat, cu tot pămîntul cultivabil, afară de nişte rîpi înguste, cîteva poteci şi conacul proprietăţii. Astfel, măsurarea perimetrului luă numai o oră şi ceva. În locul unde începuseră să întindă panglica metrică, era un salcîm bătrîn, stufos, care părea să aştepte terminarea măsurătorii, pentru a oferi oamenilor răcoarea umbrei sale, căci soarele era în crucea amiezii şi ardea ca focul.

La umbră, lîngă trunchiul copacului, îi aştepta Miquita ; adusese o oală mare învelită într-o basma şi un ulcioraş cu *chiche*. Gătise nişte mîncări minunate. Friptură de pui, cartofi prăjiţi, mămăliguţă cu brînză. Savurîndu-şi porţia, Minerul surprinse o dulce, o foarte dulce privire a fetei. Un fior cald îi străbătu întreaga fiinţă. Pentru prima oară i se întîmpla asta, dar de cît timp dorea el să i se întîmple ! De multă vreme imaginea fetei nu i se mai îndepărta din gînd, se minuna el însuşi cît de aproape o simţea mereu, cum o adăpostise în adîncul fiinţei sale, asemenea arborelui care în locul cel mai ascuns al frunzişului lasă porumbiţa să-şi înfiripe cuibul. Dar nu-şi dădea în vileag simţămintele, neputînd şti ce răsunet vor avea în inima tinerei fete şi, mai mult decît orice, îi era teamă să nu-l jignească pe tată şi să-l îndepărteze de el ; edificiul pe care îl ridica acolo cu atîta trudă ar putea să se dărîme atunci.

Încă nu-şi isprăviseră porţiile cînd sosiră mama lui Hilacu şi nevasta lui Jasu cu alte oale mari de mîncare şi nelipsitele ulcioare cu *chicha*. Cea dintîi aducea cîteva hălci de carne de miel, cealaltă, mîncărică

de iepure de casă gătită fără usturoi. A fost un adevărat banchet, udat de căni pline cu *chicha*, în mijlocul bunei dispoziții străbătute de glume și rîsete. Miquita nu înceta să-l privească pe Miner iar acesta, așezat pe jos ca toți ceilalți, o privea și el, părînd că-i mulțumește cu ochii, ca pentru un dar neprețuit.

Pe înserate curtea lui Tumi se umplu de oameni. Intervenția Minerului în timpul audierilor se aflase în tot satul, așa încît nimeni, fie el bătrîn, femeie sau copil, nu se îndurase să rămînă acasă ; toți voiau să cunoască și să mulțumească acestui om bun, despre care se vorbea încă de multă vreme, cu atîtea laude. Unele femei, apropiindu-se de el, se aplecau să-i sărute mîna, crezînd că astfel își arătau mai bine recunoștința, dar el nu le lăsa, ci le strîngea în brațe și le săruta pe frunte.

Minerul rămase de vorbă cu sătenii pînă tîrziu, răspunzînd la întrebări în legătură cu un aspect sau altul al reformei și arătînd cum se aplicase în alte puncte ale țării. După ce își luă rămas bun de la toți, cu toate că se simțea doborît de oboseală, mai rămase încă îndelung de vorbă cu Tumi. Dar întinzîndu-se în pat să doarmă, somnul îi pieri ; îl cuprinse o puternică dorință de a-și lăsa gîndul să zboare slobod către Miquita și se gîndi mult la ea, cu toată duioșia, cu tot focul ce se revarsă dintr-o inimă îndrăgostită. N-ar fi putut să spună cît timp l-au stăpînit aceste visări, cînd deodată i se păru că aude huruitul unui motor în depărtare. Un zumzet ușor creștea încet și tainic în liniștea nopții. Dar se stinse repede. Un camion ? O camionetă ? Ce venea să facă la ora asta ? Neîndoios, motorul tăcuse la celălalt capăt al satului. Senzația vagă a unei primejdii îi licări în față, ca un cărbune aprins sub spuză. Își aminti o vche zicală adeseori auzită la minele de cositor : „Un om prevăzător face cît doi". N-ar fi fost de loc ciudat ca subprefectura sau cei din Saukapanpa să fi adulmecat prezența sa pe meleagurile acestea, cu atît mai mult cu cît și împrejurările îl siliseră să acționeze deschis în timpul audierilor. Pe cînd se

mai gîndea încă, de pe un piersic din şirul celor care creşteau dincolo de gard, ciripi o vrăbiuţă. Atunci, ca împins de un arc, omul sări din pat ; auzise spunîndu-se că păsărica asta, dacă ciripea în timpul nopţii, vestea apropierea oamenilor răi. Îmbrăcat la iuţeală se îndreptă spre uşă şi în aceeaşi clipă auzi cum se repezea cîinele ca o săgeată la drum. Minerul abia mai apucă să sară nevăzut de cealaltă parte a gardului, îndărătul cactuşilor.

Miquita, care nu putuse nici ea să treacă peste pragul somnului, auzise de asemeni zumzetul motorului, apoi ciripitul păsăruicii ; se gîndi că trebuie să fie vreun călător întîrziat, poate învăţătorul, care de obicei se întorcea la ore mici din tîrg. Însă auzind cîinele zbughind-o prin curte, o cuprinse teama ; sculîndu-se să vadă ce se întîmplă, descoperi, la lumina stelelor, o coloană de miliţieni care se apropia. Nu mai avu decît un gînd : să-l vestească pe Miner şi să-l îndemne să fugă. Dar el nu mai era în cameră. O lumină vie străfulgeră o clipă prin gîndul fetei : „Dacă vor găsi patul gol — îşi zise — au să-şi închipuie că noi l-am făcut scăpat şi tata va păţi ceva. Repede, fără să mai stea la gînduri, se băgă în aşternutul părăsit de Miner.

În timp ce cîţiva miliţieni înconjurau coliba, alţii năvăliră grupaţi în curte, apoi în camere. Dar nu găsiră nicăieri nici o urmă de trecerea Minerului, nici măcar sub şopron, unde patul Miquitei fusese ocupat de Juancho.

Miquita, care de teamă simţea laviţa cufundîndu-se sub ea, se simţi uşurată cînd îşi dădu seama că nu Sisiru, ci un altul conducea pe năvălitori. Acest şef nu era atît de rău. Nu jigni pe nimeni şi numai la plecare vorbi mai aspru către Tumi :

— Nu e bine să găzduieşti comunişti. Nu trebuie să lăsaţi să pătrundă în sat nici un cîine din ăştia. Ştim că te vizitează adeseori un comunist. A fost şi azi aici şi l-ai făcut scăpat. Altă dată vei plăti tu pentru el.

Tumi ardea de dorința de a-i răspunde. I-ar fi spus : „Ce rău fac dacă primesc în casă un comunist ? Știi tu ce e un comunist, ce vrea el și ce face ? Comuniștii nu sînt ca tine, nici ca Sisiru, nici ca vreun alt zbir ticălos". Dar socoti mai cuminte să-și pună lacăt gurii. Ei erau mulți și el unul singur.

Șeful trecu în fruntea coloanei și dădu ordin de retragere. Un milițian rămase în urmă, potrivindu-și curelele încălțămintei la lumina lămpii de sub șopron. Străbătu apoi curtea, cînd, cu un mîrîit înfundat, cîinele sări asupra lui, înfigîndu-i colții în pulpă. Împins mai mult de mînie decît de durere, omul își descărcă pușca în nenorocitul animal care, încordîndu-se, făcu un salt, pentru a cădea apoi strivit sub greutatea morții.

4

Măsurătorul colonilor avu de îndeplinit o muncă anevoioasă. Coloni erau mulți și proprietatea nu destul de mare. Poziția *pegujale*-lor pricinuia multă bătaie de cap. Unele erau înghesuite unul lîngă altul și nu găseai nici o soluție pentru a le mări, în timp ce între altele se întindeau hectare întregi. Și trebuia numaidecît să se separe pentru fiecare țăran o „unitate de dotare" pornind de la *pegujal*-ul său. Fără intervenția lui Tomás, cunoscător al latifundiului și prieten al satului, ar fi fost peste putință să se ducă treaba la bun sfîrșit.

Nu se putu împlini pentru toți unitatea de dotare fixată de lege, dar reveni totuși fiecăruia ceva mai mult de jumătate. Bunul-simț avu un rol hotărîtor în trasarea parcelelor și înscrierea lor în plan. Unii coloni își putură vedea lărgite *pegujale*-le, dar la cei mai mulți locul lor trebuia să fie determinat prin trageri la sorți. Din partea țăranilor, însă, nu se vor

lovi oare de vreo împotrivire ? Minerul își luă sarcina să vorbească cu ei.

De îndată ce fu elaborat întreg planul și după ce avocatul semnă cererile cuvenite, Minerul se pregăti să pornească pe drumul satului, care îl atrăgea acum mai mult ca oricînd. Predase planul și scriptele la biroul Consiliului, dar trebui totuși să aștepte căderea nopții, pentru a se îndrepta într-acolo unde se aprindeau și se stingeau ca doi licurici ochii plini de dragoste ai Miquitei. Cum și rămînerea în tîrg prezenta oarecare riscuri, merse pînă la rîu și acolo, ascuns într-o rîpă, lungit pe iarba verde din lunca apei, începu să-și închipuie scene de dragoste ca acelea ce le citise de curînd în „Idilele" de Teocrit și în „Eglogele" lui Virgiliu. Firește că nu exista pasaj în care păstorița să nu fie Miquita și el să nu interpreteze cu drag rolul păstorului. Astfel petrecu ore întregi imaginînd-o în rolul Galateei și al lui Amarilis pe curajoasa fiică a lui Tumi, pînă ce bolta cerului păru că se preface într-o pajiște smălțată cu tot felul de flori.

Nici nu se mai gîndi să se ducă pe la vreo altă colibă decît aceea a lui Tumi. Nemaiauzind lătrături care să-i dea în vileag prezența, sări pîrleazul și se apropie de ușa luminată a camerei, unde prietenii se pregăteau de culcare. Bucuria lor fu mai mare ca niciodată, siguri fiind că Minerul aducea vești bune în legătură cu judecata. Juancho, care adormise, fu nevoit să se scoale și să alerge în căutarea conducătorilor sindicatului, în timp ce Miquita se muta cu așternutul ei într-un ungher al șopronului ; sub un pretext sau altul, intra însă mereu în camera părinților pentru a-și privi iubitul, măcar pe furiș și, de ce să nu spunem, pentru a se simți îmbrățișată de privirile lui.

Se întruniră cu toții în cunoscuta cămăruță și Minerul desfăcu pe laviță o copie a planului, dînd apoi amănunțite explicații. Îl ascultară în liniște și la urmă toți își dădură consimțămîntul. Recunoseuseră îndată că nu era cu putință ca fiecare să-și primească vechile

pegujales lărgite și singura cale era aceea trasată în plan ; de altfel nimeni n-ar fi avut de ce să se plîngă.

La despărțire, conducătorii îi amintiră că expunerea lui de data trecută rămăsese trunchiată. O mai amînase de atîtea ori și ei erau dornici să știe odată ce era Partidul. Cum ora era tîrzie și lipseau mulți dintre ei, socotiră că-i mai bine să se întîlnească din nou în noaptea următoare. Minerul ridică obiecții, dar fără să stăruie mult. Le aminti situația grea în care Tumi și ai săi s-au aflat în noaptea audierilor. El și toți ceilalți trebuiau să fie foarte prudenți, căci se părea că în sat se găsesc oameni de tot felul, pînă și denunțători.

— Nu încape îndoială că sînt, spuse Agapu. Fructu și Misicu, bunăoară, poate și vreun altul. Dar le-am mai tăbăcit noi pielea ; știu ei că dacă-i mai prindem cu de-astea, n-au să mai aibă cui să spună povești.

— Nu-i bine așa, îi dojeni Minerul. Cu bătaia nu alungi răul, ci-l întărîți pe dușman și-l faci mai îndărătnic. E mai bine să le vorbiți, arătîndu-le greșeala ce-o fac și încercînd să-i cîștigați pentru cauza noastră, care, orice s-ar zice, este și a lor, cu voie sau fără voie.

Prietenii făgăduiră că nu-i vor scăpa din ochi în seara aceea pe toți suspecții, dar era de prisos, deoarece Minerul, punînd în balanță pericolele ce-l pîndeau și puternica lui dorință de a rămîne, înclinase spre ultima.

Nu era puțin lucru pentru el s-o vadă pe Miquita, s-o simtă aproape, să privească cum arde de dragoste focul ochilor ei, așa cum ard paiele uscate aruncate în flăcări.

Fortuna, care de nevoie și din obișnuință ieșea dis-de-dimineață pentru negusotriile ei, în ziua aceea nu se mișcă din colibă. Nimeni, nici străin, nici prieten, nu veni. Tumi, care de cîtva timp umbla în căutare de lucru, plecase la oraș ; copiii erau la școală. Minerul însă nu putea să iasă din cămăruță fără riscul de a fi zărit din celelalte case, căci gardul era scund și coliba situată la înălțime, pe clina muntelui. Așa

încît fu nevoit să stea înăuntru toate orele din zi. Ore nu prea lungi, nici plicticoase, cum s-ar putea presupune, ci mai curînd pline de aşteptare şi nelinişte. Avea la el, ca întotdeauna, o carte, dar nu simţea nici cea mai mică dorinţa de a citi. Numai atît dorea : s-o vadă pe Miquita. Atît de puţin, dar ce greu era !

Mamă-sa îi dădea mereu ceva de făcut. Miquita ba mulgea vaca, ba mătura odăile şi şopronul, ba spăla rufe la fîntînă sau ajuta la bucătărie. Se vedea bine totuşi că ea se folosea de orice împrejurare pentru a transmite Minerului, măcar cu o privire, mesajul sentimentelor ei. Fără cochetărie. Fără prefăcătorii. Cu naturaleţea cu care zorile stropesc cu lumină calea drumeţului.

Gustarea de dimineaţă i-o aduse Fortuna şi tot ea intră la el cu mîncarea de prînz. S-ar fi zis că se temea grozav ca fiica ei să nu se afle singură în prezenţa oaspetelui. Aceasta se poate explica prin zelul instinctiv cu care mamele obişnuiesc să-şi păzească fetele. Dar s-ar putea spune şi altfel : că Fortuna, mînată de acea forţă numită intuiţie, care se dezvoltă puternic în orice mamă, va fi avut vreun semn, şi-o fi dat seama că cei doi tineri se găseau la capetele unui laţ care se va scurta pe măsură ce amîndoi trăgeau de el. Dar cum în asemenea cazuri experienţa nu te sfătuieşte să tai dintr-o dată laţul, singurul lucru bun era să previi scurtarea capetelor, sau, cu alte cuvinte, nu era bine să ţii lemnele prea aproape de foc.

Se lăsă noaptea. Se întoarse Tumi de la oraş. La intervale lungi sosiră prietenii, fiecare pe alt drum. Fuseseră chemaţi numai ţăranii care se bucurau de o mai mare încredere. Toţi erau dornici să audă cuvîntul Minerului, limpede şi cald pentru ei ca lumina soarelui.

— Iată, tovarăşi, începu tînărul. Acum cîtva timp m-aţi întrebat de ce sînt numit de unii „comunistul", ce înseamnă acest cuvînt şi ce este partidul comunist. Un accident care a tulburat adunarea m-a împiedicat să vă dau atunci răspunsul. În cele ce vă voi spune

acum, voi face abstracție de persoana mea, căci eu sînt în partid abia ca o frunză pe arbore, sau ca un strujan în lanul de porumb. Așadar, vă voi vorbi despre partid, dar, înainte de a începe, voi da cîteva lămuriri generale.

Și Minerul le vorbi mult timp, rar, liniștit. Mai întîi le explică ce este politica, în ce constă și care îi sînt scopurile. Apoi, ce se chema un partid politic. După asta începu să explice rolul partidelor politice numite în țară reacționare sau tradiționale, și descrise natura lor, metodele lor demagogice de guvernare, corupția conducătorilor, modul în care transformau treburile publice în afaceri cu profit personal, dubla purtare pe care o aveau față de popor : una — înainte de a ajunge la putere — numai lingușeli și promisiuni — alta — o dată ajunși sus — numai dușmănie, asuprire și înfometare. De unde rezultă că asemenea partide, cînd nu sînt la guvern, știu să-și atragă sprijinul maselor, dar o dată ce iau frînele puterii, devin asemenea copacilor cînd își leapădă toamna frunzișul. Și nu poate fi altfel, pentru că aceste partide, ale minorității, s-au născut din sînul clasei avute, au crescut întreținute de ea, în consecință sînt apărătoarele ei firești și totodată dușmane firești ale clasei muncitoare, adică ale muncitorilor și țăranilor care formează masa poporului. Nu trebuie să uităm că interesele clasei bogate și cele ale poporului nu merg mînă în mînă, dimpotrivă, se bat cap în cap. Mizeria poporului e determinată, e impusă de bunăstarea clasei bogate. Și nefiind cu putință să aperi interesele unei clase fără a păgubi interesele celeilalte, partidele reacționare ajung întotdeauna să se ridice împotriva muncitorilor. Minerul ilustră fiecare afirmație cu exemple de guverne, de persoane și de fapte, unele din apropiata actualitate și deci cunoscute de către cei ce-l ascultau.

Dar, continuă el, asupriții nu erau nici ei niște boi gata să se lase înjugați prosteşte la plug. Au îndurat, da, și mult ; dar venea și timpul cînd ridicau glasul în apărarea drepturilor lor omenești și nu rareori au

fost văzuți avîntîndu-se pe calea răzvrătirii. Din vremuri străvechi s-au întîmplat cazuri de acestea în țară. Pomeni de Alejo Calatayud, de Tomás Catari [1], de Julián Apasa [2] și alții. Povesti cum și pentru ce au luptat și s-au jertfit acești eroi. Aminti despre viața republicană a țării, jalonată de atîtea răscoale țărănești. Se referi la desele greve ale minerilor, aproape totdeauna înecate în sînge, și la grevele muncitorilor care se țineau lanț.

„Aceste lupte, adăugă el, se desfășoară la fel și în alte țări, din timpuri foarte îndepărtate. Luptînd, muncitorii au înțeles nevoia de a se organiza și disciplina și astfel, urmînd calea trasată de mari gînditori (pomeni aici pe Marx, Engels și Lenin, arătînd pe scurt cine fuseseră), s-au înființat în unele țări europene partide comuniste, nu întotdeauna sub acest nume, dar sprijinindu-se pe aceleași principii.

Partidul comunist a luat ființă, așadar, din înseși păturile muncitoare, cu militanți muncitori și țărani, avînd conducători din aceeași obîrșie, care slujesc cu demnitate și devotament interesele clasei lor. Neîndoios, partidul comunist s-a înființat numai și exclusiv datorită clasei muncitoare.

Astăzi, și în orice timp și loc, partidul comunist se consideră drept avangarda organizată a muncitorilor și țăranilor. Aceasta este poziția sa și nu poate fi alta. Partidul s-a înființat pentru a apăra cu adevărat interesele acestora, pentru a fi în fruntea luptelor lor, a-i sprijini în nenorocire și suferință, a le apăra cuceririle și a-i călăuzi pe calea care duce către o viață mai bună și mai dreaptă.

Partidul comunist nu a venit niciodată în fața muncitorilor și țăranilor cu formule fanteziste, nici

[1] *Tomás Catari:* conducător al indienilor din Bolivia; a organizat o mare răscoală împotriva colonizatorilor spanioli (1780).

[2] *Julián Apasa:* șef al triburilor indiene din sec. al XVIII-lea; a luptat împotriva Perúlui colonizat de spanioli, a fost prins și executat (1781).

cu făgăduieli mincinoase. Propunea programe, dar numai din acelea care se puteau realiza şi mai totdeauna prin luptă.

Partidul este un organ viu, în continuă mişcare ; activitatea lui, permanentă şi dinamică, cere mereu mobilizarea tuturor forţelor."

Minerul sublinie că partidul comunist nu are drept scop numai să lupte pentru revendicări materiale, ci urmăreşte instaurarea, la timpul potrivit, a unui regim nou ; sub acest regim vor dispare privilegiile şi barierele de clasă ; nu va mai exista acea mînă de „norocoşi" hrăniţi zi de zi din sudoarea muncitorilor şi ţăranilor ; viaţa, departe de a fi ca acum un lanţ de robii şi mizerii, va aduce oamenilor darurile care pe bună dreptate le datorează tuturor : pîine, libertate, cultură, bucurii, în sfîrşit tot ce se consideră în prezent ca patrimoniu exclusiv al clasei avute. Asemenea regimuri au şi fost instaurate în mai multe ţări din lume. Cită Uniunea Sovietică, democraţiile populare din Europa, China populară, Coreea şi Vietnam. Spuse că în toate ţările acestea au dispărut clasele privilegiate şi, o dată cu ele, foamea, prostituţia, analfabetismul...

În acea clipă un ţipăt sfîşietor spintecă aerul ca o lovitură de cuţit în pînza întunecată a nopţii.

Miquita ţipase. Fiind pentru ea un prilej rar de a-l auzi pe Miner vorbind, stătuse pînă atunci lipită de tocul uşii, cufundată în cuvîntarea lui ca într-o baie întăritoare. Deodată auzise afară un trosnet, ca şi cum cineva aflat de partea cealaltă a gardului călcase pe frunze uscate de porumb. Privind într-acolo, Miquita zări o ceată de miliţieni care se pregăteau să sară în curte. În spaima ei, fata apucase numai să ţipe şi fugi să se adăpostească în camera mamei sale. Fortuna se şi ridicase din pat, îşi aruncase fusta pe umeri, dar doi miliţieni postaţi în uşă o împiedicară să iasă. Juancho şi Victucu, în clipa cînd văzuseră că se umple curtea de oameni înarmaţi, izbutiseră să se strecoare din şopron cu paşi de pisică

și să se bage în tîrlă. Cu toate că oile se mișcaseră zgomotos, băieții putură să sară gardul și să se ghemuiască în șănțulețul pe marginea căruia se ridicau siluetele întunecate ale piersicilor. Se tîrîră o bucată de drum prin șanț, cu grija de a nu fi descoperiți de cei cîțiva milițieni postați să supravegheze împrejurimile și care se plimbau de-a lungul gardului. Băieții o rupseră apoi la fugă ca niște *wanakus* [1]. Milițienii îi urmăriră, somîndu-i să se oprească, amenințîndu-i că-i vor „secera cu gloanțe". Însă ce picioare pot fi mai sprintene ca acelea ale unor copii îngroziți ? Nu s-a tras nici un glonte și *wanakus*-ii intrară curînd în prima colibă din sat, dînd alarma, apoi în altele, povestind pretutindeni ce se întîmpla în coliba lor.

La țipătul Miquitei, Doni, cel care stătea mai aproape de ușă, putu să vadă năvala milițienilor ; se întoarse din prag ca repezit de un pumn și, închizînd ușa cu zăvorul, șușoti înfundat :

— Cei de la Saukapanpa !

Minerul văzu cum toate fețele se îngălbeneau și își dădu seama că și pe el îl cuprinde teama.

— Sînt mulți ? întrebă sforțîndu-se să-și alunge frica.

— Mulți, așa mi se pare... răspunse Doni.

Nu răzbătea pînă la ei nici un glas, nici un zgomot de afară. Apoi, sub lovituri de paturi de armă ușa se cutremură și cineva răcni o poruncă, repetînd-o la intervale :

— Deschideți !... Deschideți !... Deschideți !...

Răcnetul alterna cu loviturile în ușă.

Încă nedezmeticiți bine, țăranii din cămăruță se priviră unul pe altul, apoi toți pe Miner, în tăcere, dar cu ochi care păreau că întreabă : Ce facem ?... Deschidem ?... Nu deschidem ?...

— Mi se pare — șopti Minerul drept răspuns — că nu sînt prea numeroși. Dacă-i așa, am putea să deschidem ușa și să ne apărăm.

[1] *Wanakus :* mamifer rumegător din Munții Anzi (în lb. *quechua*).

— Nu, tovarăşe, se împotrivi Doni. Mi s-a părut că văd mulţi miliţieni. Sînt în număr mare, fără îndoială.

— Atunci — spuse Tomás — nu e bine să deschidem. Vor să ne ducă la Saukapanpa şi să ne tortureze după obieceiul lor. În loc să pierim acolo, ar fi mai bine... — era să spună: „ca *yawarninchij*, sîngele nostru să îngraşe acest pămînt", dar sfîrşi: să rezistăm aici cum putem.

— Da — încuviinţă Agapu cu un glas ciudat de solemn — mai bine să ne ucidă aici.

Loviturile încetară. Apoi uşa fu împinsă cu o forţă năprasnică. Miliţienii, cîţiva dintre cei mai voinici, se proptiseră desigur de uşă şi împingeau, hotărîţi s-o forţeze. Uşa era solidă, din cele vechi, cumpărată de Tumi de la o casă în reconstrucţie. Dar zăvorul se îndoia, gata să cedeze. Atunci cei mai puternici din cameră, Hilacu şi Tumi printre alţii, puseră şi ei umărul. Începu o luptă dîrză, disperată.

Un ascuţit vuiet de *pututu* răzbi în sat. Apoi altul şi altul. Presiunea de afară scăzu şi răsună o împuşcătură. Tumi îşi simţi obrazul atins uşor, ca de aripa unei muşte. Maşinal, se îndepărtară toţi de uşă. Răsună alt foc. Îndată după aceea uşa se deschise cu o bufnitură puternică şi miliţienii dădură buzna. Lampa se stinse şi în încăperea strîmtă se iscă învălmăşeală. Ţăranii izbutiră să se strecoare în curte, dar acolo se pomeniră încercuiţi de o ceată numeroasă. Cîţiva scăpară cu fuga, dar toţi ceilalţi fură doborîţi şi striviţi cu lovituri de chiulasă.

În sat mai buciuma încă *pututu*-ul. Îi răspunse alt *pututu* de la un sindicat vecin. Apoi încă unul de la alt sindicat. Cîmpia se umpluse de vuiete. Cineva trase un foc de armă în sat, apoi altul şi altele. Împuşcături bubuiră şi la sindicatele vecine. În cele din urmă, o gloată de oameni se rostogoli ca un vîrtej spre coliba asediată. Năvălitorii din Saukapanpa aveau mirosul fin şi adulmecară furtuna. Nu. Nu erau pregătiţi s-o înfrunte şi preferară s-o ia la să-

nătoasa. Nu pe unde veniseră, căci de acolo şi începuse o răpăială de gloanţe, ci prin partea cealaltă, urcînd pieptiş muntele.

Cînd cetele de ţărani ajunseră la colibă, nu găsiră decît trupuri fără viaţă. Unele zăceau în curte, iar cele ale Fortunei şi Miquitei în camera principală.

5

Parcă oprite în pervazul ferestrei, zorile pictau cu o mînă drăgăstoasă interiorul camerei. O odaie micuţă. Pereţii înalţi, de o albeaţă fără cusur. Un pat. O măsuţă de noapte. Un scaun. În pat, o frumoasă statuetă întinsă pe spate. Nu. O fată adormită. Fruntea îi era legată cu benzi de tifon. Pe faţa arămie se schiţa un uşor surîs fericit. Cuvertura albă părea să contureze înadins rotunjimile minunatului ei trup.

Trezindu-se, fata ridică molatic pleoapele, ca şi cum ar fi simţit un sărut dulce pe obraz. Ochii ei se rotiră ca nişte fluturi gingaşi, dornici să soarbă lumina zilei noi, în timp ce gîndul îi fremăta ca aripioarele unui pui de pasăre, cînd maică-sa îl îndeamnă să zboare.

Se simţea pe deplin fericită! Da! Niciciînd nu-i trecuse prin minte că s-ar putea vedea, într-o bună zi, culcată pe un pat atît de bun şi moale, într-o odaie atît de curată, ordonată, şi unde domnea atîta linişte. Nu se visase niciciînd înconjurată de atîta grijă şi dragoste.

Cu gîndul acesta se deştepta în fiecare dimineaţă, pînă o năpădea amintirea acelei nopţi îngrozitoare. Retrăia amănuntele.

Cînd uşa cămăruţei cedase şi zbirii dăduseră buzna înăuntru, Fortuna, încercuită dincoace, în camera ei, se repezise cu un ţipăt plin de ură asupra unuia din cei doi miliţieni puşi de pază şi-i înfipsese unghiile în ochi. Miquita era gata să-i facă la fel celuilalt, dar

primi în frunte o lovitură de pușcă atît de puternică, încît de durere leșinase, părîndu-i-se că s-a prăvălit asupra ei o stîncă. Revenindu-și mai tîrziu în fire, auzise cum un bărbat aplecat peste ea murmura: „E vie... respiră...“ Alt glas spunea prin apropiere: „Și Fortuna trăiește“. Fata își simțea capul ca spintecat și, cînd o ridicaseră, un șuvoi tulbure și cald i se prelinsese în ochi. Era sîngele ei, curgea din rana pe care i-o făcuse pe frunte miliția nul, cu patul puștii.

Din curte se auzea un murmur gros de voci. Nu mai erau milițienii, ci prietenii, mulțimea care alergase în ajutorul lor.

Fortuna își revenise și ea în simțiri și, mai înainte de orice, dorise să știe dacă soțul ei era în viață. Era, și el și toți ceilalți. Pe Miquita și pe maică-sa le culcaseră după aceea pe laviță. Fortuna nu avea răni; numai un cucui mare la cap, dar trupul îi era zdrobit, călcat parcă în picioare și lipsit cu totul de puteri.

În zori, curtea mai era încă plină de lume. Nu numai bărbați, dar și femei și copii. Venise apoi un vraci dintr-un sat vecin și spălase cu grijă rănile tuturor. Tocmai cînd bandaja pe ultimul rănit se auzise zumzet de motor. Un camion vopsit roșu se ivise pe șosea și urca drumeagul spre colibă. Din cabină coborîseră un șofer voinic, cu barba nerasă și Juancho, care se dusese să-l aducă din oraș, trimis de Miner.

Șoferul pășise spre colibă blestemînd pe „banditii de la Saukapanpa“, dar dînd cu ochii de răniți, culcați prin colțuri, amuți de durere, rămăsese aiurit în fața lor, și nu mai putuse rosti decît atît: „Tovarăși!... Tovarăși!...“

Vraciul hotărîse care dintre ei puteau să rămînă în grija sa, nefiind prea rău bătuți, și care trebuiau transportați la oraș. Erau patru, aceștia. Cu Miquita, cinci. Tumi suferise cel mai mult, avea o fractură la braț și alta la claviculă, capul îi era spart și corpul plin de vînătăi. Agapu avea fața monstruos umflată, diformă, cu o rană mare pe un obraz, deschisă ca un trandafir; nu i se mai vedeau ochii și abia mai deo-

sebea conturul lucrurilor ; se plîngea de dureri în umăr şi nu putea să stea nici întins, nici aşezat, nici în picioare. Tuli avea o coastă ruptă, sau poate mai multe, şi glezna piciorului drept umflată cît pulpa, vînătă şi lucioasă. Vraciul socoti că era o fractură ; pentru aşa ceva el nu putea da îngrijiri. Minerul avea un obraz jupuit, de parcă i-ar fi trecut pe deasupra o cireadă de boi, călcîndu-l cu copitele în acelaşi loc ; un braţ rupt îi atîrna ca o zdreanţă. Dar Miquita ! Biata de ea, cu o rană adîncă în frunte, tot atît de periculoasă ca şi a tatălui ei, scotea gemete sfîşietoare. Oricît se silea să-şi stăpînească durerea, îi era peste putinţă.

Ţăranii spumegaseră de mînie toată noaptea. Ca fiarele învrăjbite adulmecaseră prin împrejurimi, doar vor da de urmele criminalilor. Mulţi se căţăraseră pînă la jumătatea muntelui şi cercetaseră rîpile trăgînd focuri de armă. Totul, în zadar. S-au vorbit apoi să tabere cu toţii asupra Saukapanpei. Se iviseră însă oarecare neînţelegeri în privinţa planului de urmat. Minerul, revenit în simţiri, trebuise să depună toată energia de care mai era atunci în stare, ca să-i facă să-şi mute gîndul de la o ispravă atît de smintită.

Cînd camionul fusese gata de plecare cu încărcătura de răniţi, mulţimea se îngrămădise în jurul lui. Femeile plîngeau. Bărbaţii se simţeau umiliţi ; în tăcerea lor plutea mînia legată de neputinţă. La pornire, prea slăbit pentru a striga un salut, Minerul ridicase sus de tot braţul sănătos, strîngînd pumnul cu toată vigoarea ce-i mai rămăsese. Ţăranii se simţiră într-o clipită înviorați, asemenea cîmpului după furtună, cînd se iveşte pe cer promiţătorul arc al curcubeului. Strînseseră şi ei pumnii, şi braţele lor zvîcniseră toate în sus, cu un strigăt puternic, de sute de ori repetat de ecoul munţilor :

— Întoaceţi-vă sănătoşi, tovarăşi ! Vă aşteptăm !

Salutul îi ajunsese în auz Minerului ca o prestare de jurămînt.

Cu toate că şoferul mînuia plin de grijă volanul, răniţii suportaseră nespus de greu călătoria. Miquita gemea şi se văita fără întrerupere. La fiecare hop, la fiecare zguduitură simţea că i se desparte capul de trup. În zadar se străduiau ceilalţi să-i dea curaj. Pansamentul i se îmbiba tot mai tare de sînge şi cînd camionul intrase în sfîrşit în oraş, la periferie, sărmana îşi pierduse cunoştinţa ; braţul sănătos al Minerului o sprijinise cu mare greutate.

Nu-i duseră la spital, ci la o clinică izolată care purta un nume pe cît de ciudat, pe atît de sugestiv : „Tomás Katari". Chirurgul îşi petrecuse toată ziua făcînd radiografii, potrivind oasele fracturate, punîndu-le în ghips şi cosînd rănile.

Răniţii trecuseră prin clipe nespus de grele. Dar prezenţa tovarăşilor din oraş îi susţinuse zi de zi. Muncitori, meseriaşi, studenţi, funcţionari dovedeau simţul lor de solidaritate prin cuvîntul încurajator ce-l aduceau, prin căldura dragostei lor. Se apropiaseră de ei, ca şi cum ar fi fost prieteni de cînd lumea. Ca şi cum ar fi fost fraţi.

Durerile se potoliseră încet-încet şi veniseră şi zile liniştite. Dar vizitele, în loc să scadă, se înmulţeau. Tovarăşii începuseră a veni în grupuri, aducînd coşuleţe cu fructe sau vreun pachet de prăjituri. Se făceau glume, se povesteau anecdote şi rîsetele nu mai conteneau.

Cei patru bărbaţi ocupau o sală mică. Atît de mică, încît părea nefiresc că au încăput în ea patru paturi. Vizitatorii nu ştiau unde să stea. Unii se aşezau pe marginea paturilor dar cei mai mulţi erau nevoiţi să rămînă în picioare.

Miquitei i se dăduse o cămăruţă mai mică decît a ei de la Saipurenda. La început fata părea să sufere mai mult decît toţi, dar se înzdrăvenise cea dintîi ; în ultimul timp se scula dis-de-dimineaţă ; devenise o harnică ajutoare a surorilor clinicii.

În orele cînd nu se primeau vizite, cînd nu se făceau tratamente şi nu se lua masa, Minerul îşi trecea vremea citind ziare ; i le aduceau tovarăşii şi

el traducea în *quechua*, pentru ceilalți, știrile cele mai însemnate. Dar termina de citit și-i rămînea încă mult timp liber. Uneori lua o carte, citea și traducea cîteva pagini. Dar asta era ceva obositor. Țăranii nu-și puteau petrece tot timpul ascultînd lucruri nu întotdeauna pe înțelesul lor, și nici plăcute. În sală se făcea atunci un gol și țînțarul plictiselii începea să zumzăie în aer. Totuși, despre Miner nu se putea spune că se plictisea. Timpul nu-i era niciodată de ajuns pentru a-l umple gîndindu-se la Miquita. Numai că începea să se teamă : oare fata o să mai vrea să se gîndească la el ? O nenorocire ca aceea care se abătuse asupra ei și a părinților săi putea să descurajeze și pe cea mai cutezătoare femeie. Cunoscînd primejdiile care înconjurau fără încetare pe un comunist, cum puteai crede că o copilă ca ea, oricît de îndrăgostită ar fi fost, n-ar fi căutat să se îndepărteze de el ? Ca dovadă, Miquita se arăta în sală numai cînd venea să-l întrebe de sănătate pe tatăl ei.

Și iată că într-o zi se întîmplă să-i vină în minte Minerului că ar fi bine s-o învețe pe fată să citească. Tumi socoti că nici nu se putea o idee mai bună și ceilalți îl aprobară toți într-un glas. Dar nimeni nu arătă un entuziasm atît de mișcător ca Miquita. A ști să citească fusese întotdeauna dorința ei cea mai scumpă. La școală era nelipsită la lecții și mai silitoare ca oricare elevă. Cît de mult suferise și plînsese atunci cînd nevoile familiei au oprit-o acasă !

Un tovarăș învățător îi aduse un abecedar scris de mînă, întocmit de el însuși în *quechua*. Știa din experiență că, străduindu-te să-i înveți carte pe elevi într-o limbă pe care ei n-o cunosc, nu vei duce treaba la bun sfîrșit. Altceva era dacă predai copiilor în propria lor limbă. În felul acesta, indianul poate învăța carte cu aceeași ușurință cu care învățau pe abecedarele obișnuite elevii a căror limbă maternă era spaniola.

În prima zi Miquita văzu cu mirare că nu mai știa nimic. Puținul ce-l învățase la școală îi zburase din minte. Dar îndîrjirea și dorința ei de a ști carte erau

atît de mari, încît Minerul rămase uimit de uşurinţa cu care fata izbuti, în puţină vreme, să stăpînească abecedarul. Tot atît de repede progresă şi la scris. La cererea Miquitei, el îi scria cîteva foi, ca exemplu, cîte trei, patru odată. Fata se ducea în camera ei şi peste cîteva ore se înfăţişa cu paginile copiate, scrise frumos, cu litere egale.

Într-o zi Minerul, fiind cam distrat, luă caietul pe dos şi deschizîndu-l dădu cu ochii de ceva neaşteptat, ceva care lui îi păru mai întîi o dulce descoperire şi apoi expresia unui mesaj de nepreţuit. Miquita scrisese cu litere drepte, frumos rotunjite, cuvîntul „Tumás" şi pe o altă linie „Miniru", aşa cum îi pronunţau numele cei din sat. Cînd o privi, fata, în tulburarea care o cuprinsese, lăsă ochii în jos şi pe obraji i se răspîndi o roşeaţă vie, ca a celor mai aprinşi trandafiri. Îmbătat de speranţă, ca orice tînăr îndrăgostit, se simţi împins să răspundă, şi în ziua următoare strecură printre modelele date cuvîntul „Miquita". Mai tîrziu putu să constate că la această pagină, fata lucrase cu o adevărată pasiune, cu atîta grijă şi îndemînare fusese scris numele şi repetat pe toată foaia.

Au schimbat între ei multe asemenea comunicări naive, copilăreşti. Dar, cum bine se înţelege, pentru îndrăgostiţi nu există naivitate, nici copilărie. Pentru că fericirea în dragoste constă în a şti că ai pătruns — nu interesează în ce chip — în gîndirea şi inima mult iubită.

Minerul vedea bine că lecţiile nu se vor prelungi potrivit dorinţelor sale. Miquita înghiţea foile abecedarului ca pe nişte mîncări gustoase. El ar fi dorit s-o păstreze cît mai multă vreme alături de dînsul, pentru a-i sorbi dulceaţa glasului şi caldul parfum de femeie. Reveni atunci la primele lecţii, controlînd, chipurile, dacă fata nu le uitase. De unde! Răspundea, ca şi cînd le-ar fi învăţat în ziua aceea. Astfel, cu repetările n-a putut cîştiga mult timp. Dar era îndrăgostit, şi dragostea, printre multele minuni ce le săvîrşeşte, ascute şi iscusinţa. Şi astfel îi veni în minte

că Miquita ar avea nevoie să capete și unele noțiuni de aritmetică, istorie și geografie. Iar Tumi nu pregetă cîtuși de puțin să-și dea învoirea. Doar asta dorea și el, ca fata lui să învețe tot ce se predă la școală.

Într-o după-amiază, înaintea orei de vizite, se prezentară Jasu, Hilacu și Doni. Îi trimitea satul să vadă cum merg răniții cu sănătatea. Aduceau un ulcioraș cu *chicha* și ceva bani. Mare fu bucuria tuturor! Mai aduceau și noutăți de acasă. Răpirea cuiva, cu nunta care urmase. Un mort: bătrînul Fili. Vreme bună, ploi la timp, perspectiva unei recolte bogate. Trecînd prin tîrg, li s-au dat la Consiliul rural niște hîrtii, al căror cuprins le era deocamdată necunoscut.

Minerul luă hîrtiile. Era „raportul de concluzii" al Consiliului în procesul „afectării". O expunere sobră, bazată pe litera legii, calificînd proprietatea ca „latifundiu neproductiv" și în consecință afectabilă pe întreaga întindere. Urmă o explozie de bucurie. Tuli sări din pat făcînd piruete pe piciorul sănătos și Miquita începu să danseze. Băiatul, fără să atingă de pămînt piciorul pus în ghips, o ridică pe fată în aer, și hohotind zgomotos de rîs, o aruncă pe patul Minerului, care se înroși tare, ca și cum i s-ar fi descoperit cea mai scumpă taină a inimii. La rîndul ei, Miquita, căzută pe coapsele tînărului, se ridică dintr-un salt, mai roșie decît focul. Se veseliră mult tot restul zilei și gălăgia din mica sală se răspîndi în toată clinica. Chirurgul sosi alarmat, dar văzînd că răniții săi aveau motive de bucurie, se așeză puțin la taifas cu ei, ba primi să bea și un pahar de *chicha*.

Într-o dimineață Miquitei i se scoase bandajul. Veni să-i dea tatălui ei vestea bună și toți o priviră uluiți. Parcă niciodată nu avusese ceva pe frunte. La prima vedere nici nu deosebeai cicatricea: abia se zărea urma mică, subțire. O nouă pricină de bucurie.

— Cu toții ne vom însănătoși ca ea, prevesti Tuli.

— Și curînd ne vom întoarce acasă, adăugă Agapu.

Minerul dori să sărbătorească într-un fel oarecare evenimentul. Negăsind ceva mai potrivit și deoarece putea să umble și avea voie să iasă, cu toate că brațul

îi era încă imobilizat în ghips și legat în eșarfă, își arătă față de Tumi dorința de a o lua la plimbare pe Miquita, ca să cunoască și ea orașul.

— Ție — îi spuse Tumi — nu pot să-ți refuz nimic. În afară de asta, va fi bine ca fata să se mai miște și să se distreze puțin.

Ieșiră din spital. Minerul o conduse pe fată spre centrul orașului, vorbindu-i despre străzi, arătîndu-i unii trecători cunoscuți și clădirile cu mai multe etaje din drum. Miquita îl asculta fermecată, cu inima gata să se spargă de fericire. În timp ce se plimbau, mîinile lor, parcă stăpînite de o voință proprie, se căutară și se împreunară strîns. Astfel, braț la braț, merseră pînă la un parc și acolo se urcară într-un autobuz. Cu toate că nici unul nu-și spuse gîndul, amîndoi doreau să-și poarte fericirea pe cărări de cîmp, printre arborii răsunînd de triluri și încărcați de flori. Ajunseră la poalele muntelui și acolo, la umbra unui stejar care-și aplecase ramurile stufoase ca un baldachin, fata fu atrasă cu dragoste de brațele bărbatului. Atunci, ea își ridică ușor capul, și buzele i se întîlniră cu ale lui. În clipa aceea cîmpia îi apăru Miquitei ca inundată de o strălucire feerică.

1

Judecătorul agrar era un om impunător. Cînd îl vedeai pe stradă, veşnic singur şi drept ca lumînarea, te gîndeai fără voie la cavalerii de odinioară care umblau în rigide armuri de metal. Altfel ţi se înfăţişa în biroul său. Acolo, îţi venea să crezi că omul acela nu se hrăneşte decît cu coduri şi decrete. Un miros de dosare şi articole de legi duhnea în jurul lui şi-l exala şi din plămîni. Mai observai şi altceva la el — preocuparea de a ţine pe oameni la distanţă : l-ai fi crezut în stare să măsoare în metri depărtarea dintre el şi împricinaţi.

Nimeni nu izbutea să-l vadă, sub nici un motiv, în afara orelor de audieri. Şi nimeni nu putea să facă un pas în biroul său, pînă ce nu intra mai întîi grefierul şi nu aducea permisiunea magistratului.

Conducătorii sindicatului de la Saipurenda veniseră de multe ori să afle dacă s-a luat o hotărîre în procesul lor. De fiecare dată, grefierul, drept răspuns, clătina capul dintr-o parte în alta. Judecătorul le făcu favoarea unei audienţe şi le spuse, cu o deplină obiectivitate, că, a rezolva cazul de la Saipurenda nu era lucru uşor, aşa cum ai mînca mămăligă dintr-o farfurie ; oamenii trebuiau să aibă răbdare şi să-i dea timp pentru a studia conştiincios dosarul.

Au avut răbdare. S-au scurs zile şi săptămîni. O lună. Două luni. În sfîrşit, sentinţa fu dată. Însă, pe cît se bucuraseră ţăranii citind concluziile Consiliului, ca şi cînd ar fi pipăit cu degetele speranţele lor, şi şi-ar fi văzut cu ochii ogoarele pline cu cereale, copiii bine hrăniţi şi pacea dominînd în colibă, pe atît se mîhniră la aflarea sentinţei. Nici nu le trecuse prin minte vreodată că iluziile cu care se amăgeau de atîta vreme se vor stinge într-o clipă, ca flăcările

unui foc sub ropotul ploii torențiale. Sentința contrazicea concluziile Consiliului de la primul pînă la ultimul cuvînt : recunoștea proprietății de la Saipurenda toate caracteristicile unei „întreprinderi agricole" și o declara, în consecință, „de neatins". Termina, ordonînd ca moșia să fie înapoiată proprietarului, dîndu-i-se acestuia și despăgubiri pentru toate daunele și prejudiciile aduse.

Conducătorii alergară la oraș să se consulte cu avocatul lor și cu Minerul. Acesta din urmă le spuse fără șovăire :

— Trebuie să luptăm. Instanțele superioare au puterea să modifice sentința. Nu am mare încredere că vom cîștiga procesul, dar e nevoie să luptăm. Trebuie să dați alarma și la celelalte sindicate din vale și împreună cu ele să faceți presiuni pentru a-i obliga pe judecători să aplice exact și cinstit decretul.

La rîndul său, avocatul, citind sentința, exclamă :

— E o mîrșăvie ! În felul acesta legea rămîne batjocorită și justiția țintuită la stîlpul infamiei — și redactă un memoriu prin care respingea hotărîrea și înainta recurs. Argumentele avocatului erau atît de puternice, încît făcură sentința harcea-parcea, nu mai rămase decît o hîrtioară îmbucătățită, bună de aruncat în vînt.

În sat începu să renască speranța, timidă, șovăielnică, așa cum după primele ploi de primăvară, pe muntele pîrjolit de foc, prinde să încolțească din nou iarba, cu fire fragede și rare.

Conducătorii sindicatului nu uitară îndemnurile Minerului. Colindară și prin satele vecine, și prin cele îndepărtate, cuprinzînd curînd întreaga vale. Nu era nevoie de multă osteneală pentru a-i face pe oameni să înțeleagă. Sentința dată în procesul lor nu avea să rămînă singura de acest fel, îngrădită numai la acea proprietate. Mai curînd putea fi socotită ca o primă lovitură, o lovitură de încercare. Pentru că judecătorul nu acționase călăuzit de propriile sale idei. Îndărătul lui stăteau moșierii, aceștia trăgeau sforile în ascuns, împrăștiind totodată pumni de banc-

note. Nu după multă vreme se va produce negreşit altă lovitură. Apoi alta. Şi alta. Dar ele se puteau înlătura şi ţăranii aveau să impună legea, dacă se vor uni şi vor pregăti în comun apărarea. Un sindicat izolat era adesea neputincios în faţa oricărei instanţe de judecată, dar, dacă îşi asigura sprijinul celorlalte, avea sorţi de izbîndă. S-ar putea organiza o uniune a sindicatelor din vale, care să exercite presiuni nu numai asupra judecătorilor, ci mai ales asupra guvernului. În această luptă nu trebuia să te bizui cîtuşi de puţin pe cei de la Saukapanpa, dovada fiind făcută că ei erau puşi să-i exploateze şi să-i asuprească pe ţărani, nu să-i ajute şi să-i apere.

Astfel făceau propagandă cei din Saipurenda. Minerul îi învăţase bine. Vedeau acuma limpede lucrurile, se pricepeau să găsească motive şi să le expună. Ţăranii din sate îi ascultau uluiţi şi în sinea lor se întrebau unde oare învăţaseră atîtea lucruri aceşti conducători, cum de puteau ei să vorbească atît de bine şi să convingă cu atîta uşurinţă? Trebuie să spunem că, dintre toţi, Tumi se descurca cel mai bine. Cu toate că nu era conducător, nimeni nu voia să se mişte fără el, mai ales atunci cînd mergeau să atragă sindicatele mai numeroase, cunoscute ca fiind cele mai importante.

Oamenii rămîneau convinşi, dar de aici şi pînă la luarea unei hotărîri, de a se organiza şi a acţiona, mai era de străbătut cale lungă. Ascultătorii vedeau pericolul în două feluri: unul, asemănător norilor de furtună care se arată în depărtare putînd foarte bine să se spulbere pe drum, altul, ca ploaia torenţială care a şi început să cadă deasupra capului. În primul caz, mai ai timp să te uiţi şi să cugeţi; în al doilea, trebuie numaidecît să alergi în căutarea unui adăpost. Iar pericolul despre care li se vorbea nu părea să fie decît un nouraş care pîndeşte de la o mare înălţime.

Cei din Saipurenda reveniseră o dată şi încă o dată, fără să poată vedea rodind strădaniile lor. La un sindicat dintr-o văgăună a văii li se spusese de la obraz

că, în loc să umble „predicînd ca popii protestanți, mai bine și-ar trece vremea cu o ocupație folositoare. Oamenii nu voiau să știe de uniuni, nici de lupte. Pămîntul, mult, puțin, era în mîinile lor, le dădea pîinea de toate zilele ; cît despre actele de proprietate, președintele le va trimite dintr-un moment în altul. Nu mai existau moșieri, nici vechili, trăiau în pace. Cum nu aveau nimic de reclamat, nici de cerut, ei să facă bine și să nu mai vină să le pună la încercare răbdarea. La urmă i-au sfătuit să se adreseze fără întîrziere președintelui, dacă au greutăți. Acesta, se știa doar, era ca un tată pentru toți țăranii, să aibă deci încredere că el va satisface din plin cererea dreaptă a unui sindicat.

Cei din Saipurenda nu obișnuiau să disprețuiască sfaturile, fără a se gîndi bine mai întîi. Ideea de a se adresa președintelui au prins-o și și-au băgat-o în cap ca pe o păsărică într-o colivie. Auziseră ei de multe ori că șeful statului era un om generos, partizan hotărît al țăranilor, iar dacă binefăcătoarele sale intenții nu se realizau numaidecît, pricina era că în jurul său foia o clică de netrebnici. Nu uitaseră că și Minerul îi sfătuise în cîteva rînduri să trimită delegați pe la autorități, menționînd, printre acestea, și pe președinte.

Zilele se depănau în liniște. Avea să fie un an bun, ca și cel dinainte. Porumbul crescuse înalt, vînjos, împodobit cu smocuri de mătase roșietică ; boabele începeau să se coacă, pe tot întinsul proprietății. N-ai fi putut să spui care ogor de porumb făgăduia roadă mai multă. Totuși, oamenii umblau îngrijorați și șovăielnici. Nu știau dacă mai sînt stăpîni pe recoltă sau dacă ea nu va umple din nou hambarul lui Castillejo. Conducătorii spuneau „trebuie să luptăm", umblau prin toată valea, dar nu ieșea nimic din asta. Procesul mergea înainte, dar pe picioare slabe și nu mijeau multe speranțe că îl vor cîștiga.

Într-o dimineață veniră cîțiva milițieni de la Saukapanpa, fără arme, și comunicară conducătorilor ordinul de a nu se atinge de nici un ogor de porumb din afara *pegujales*-lor. Cînd îi întrebară de unde provenea acest ordin, ei se mărginiră să răspundă : „De sus". Și nu

adăugară nici o altă lămurire, nici măcar nu le spuse cine își va însuși recolta. Conducătorii nu voiră să discute singuri ordinul, ci cu Tumi. Acesta le vorbi astfel : chiar dacă procesul va fi definitiv pierdut, credința lui este că singurii stăpîni ai acestei recolte sînt acei care au arat și semănat pămîntul. Și cum procesul nu se terminase, era un motiv mai mult de a nu lăsa pe nimeni să se vînture pe acolo. Toți fură de părerea lui Tumi, care adăugă apoi că era nevoie să se discute chestiunea în adunare.

Adunarea fu convocată. Veniră cu toții, pînă și Misicu și Fructu. Lucru ciudat, țăranii primiră cu liniște ordinul. Nu luară foc spiritele, nu izbucniră strigăte de mînie. Dar nici nu se gîndi vreunul că s-ar putea lipsi de rodul muncii sale, care hrănise zi de zi ogoarele. Chiar și acei care nu putuseră semăna decît micile lor loturi de pămînt se declarară partizani ai apărării întregii recolte. Cînd s-a spus că trebuiau luate măsuri în privința aceasta, cineva ceru să se apeleze de urgență la autoritățile care au dat ordinul, ca să-l revoce. Atunci Agapu povesti cum fuseseră sfătuiți la un sindicat și ce gîndeau în legătură cu aceasta conducătorii, sfîrșind cu propunerea ca, atunci, pe loc, să se numească o comisie care să plece în capitală să se plîngă președintelui. Ideea fu aclamată și se constitui îndată comisia din Tumi, Jasu și Doni. La sfîrșitul adunării vorbi Fructu, cu glasul tremurat, dar hotărît :

— Am fost vătaful lui Castillejo și unealtă a lui Rudecindo. După ce m-ați înlăturat de la conducerea sindicatului, am uneltit de multe ori împotriva intereselor satului și am făcut și unele denunțuri. Am fost bătut o dată și recunosc că pe bună dreptate. Și tocmai acestei pedepse îi datorez că am ajuns să înțeleg răul ce-l facem purtînd dușmănie celor săraci ca și mine, țăranilor, care sînt frații mei. Dar vreau de asemenea să declar că n-am fost cu acela care a denunțat ultima oară prezența Minerului în coliba lui Tumi. Nici nu știam că Minerul se afla în acea zi prin sat. Și nici Misicu, mă pun chezaș pentru el. Ne-am hotărît să nu mai facem rău alor noștri și neștiind cum să ne îm-

păcăm cu voi, am fost acum cîtva timp la oraș și am vorbit amîndoi cu Minerul. El ne-a sfătuit să ne înfățișăm la o adunare ca asta și să ne criticăm noi înșine ; așa am și făcut ; acum, iată ce vă cerem : dați-ne prilejul să ne reabilităm, ca să fim vrednici de încrederea voastră. Iar dacă nu vă înduplecați, sîntem gata să suferim orice pedeapsă, așa cum veți crede că o meritățm.

— Nu folosește la nimic — vorbi din mijlocul mulțimii Apuli — să te spovedești cum a făcut Fructu. Și noi ne spovedim preotului din comună în fiecare an și de-a doua zi păcătuim iarăși, mai rău. Mai de dorit este să arăți ce ești și cine ești prin felul cum te porți, în diferite împrejurări din viață. Au preț faptele, nu vorbele. Fructu și Misicu vor cîștiga încrederea noastră dacă se vor purta de-acum înainte ca niște oameni, ca niște oameni adevărați.

2

Un oraș care părea atîrnat între prăpăstii : coaste abrupte, rîpi adînci. Totul era ciudat, nemaivăzut, desprins parcă dintr-o altă lume. Totul : străzile, casele, oamenii. Automobile și autobuze urcau și coborau pe bulevarde, gîfîind ca plămînii atacați de *sorojchi.*

Acum oamenii noștri se simțeau mai liniștiți. Dar în ajun...

Se înnoptase cînd trenul brăzda spinarea lată, imensă, a unui platou amenințător de arid. Trenul și timpul erau doi aliați care se încăpățînau să facă mai apăsătoare călătoria, nesfîrșită. Pasagerii dormitau în lumina nesigură a becurilor electrice. În timp ce tovarășii săi moțăiau și ei, somnoroși, Tumi scoase capul pe fereastră și ochii i se pironiseră asupra unei priveliști cu totul ciudate ; la început îi fusese greu să înțeleagă ce era acolo. Părea că cerul s-ar fi răsturnat, căci stelele străluceau jos, în scobitura adîncă a văii.

— Capitala ! strigase cineva în spatele său. Capitala ! Da ! Era capitala ţării. În faţa ochilor lui Tumi se iveau, printre lumini, acoperişuri şi se profilau clădiri. Îşi chemase tovarăşii să privească şi ei şi rămaseseră toţi cufundaţi în această viziune de basm, părîndu-li-se că se află la porţile unei cetăţi fermecate. Dar viziunea pierise deodată, ca atunci cînd te trezeşti la mijlocul unui vis frumos. Trenul şi timpul, braţ la braţ, continuaseră să se tîrască prin bezna nopţii.

Tumi şi prietenii săi începeau să simtă muşcăturile neliniştii. Nu erau siguri că îi aştepta cineva în gară. Minerul le făgăduise să anunţe prin radio, tovarăşilor din oraş, sosirea lor. Călătorii din valea Saipurendei aveau să stea într-un anumit loc pe peron şi nu se vor mişca de acolo pînă nu va veni cineva să-i ia. Dar dacă s-ar întîmpla să fie împiedicaţi cumva tovarăşii de a se îngriji de ei ? Şi dacă, venind, nu-i vor recunoaşte ? În sfîrşit, temeri de tot felul, lesne izvorîte în mintea unor ţărani care sosesc într-un oraş necunoscut, la vreme de noapte, începeau să le frămînte creierii.

Cînd trenul se oprise la ţinta itinerariului său, sătenii îndepliniseră întocmai instrucţiunile Minerului. Peronul larg era un adevărat furnicar. Feţe. Spinări încovoiate sub greutatea poverilor. Chemări. Alergături. Dar curînd lumea începu să se rărească şi gara se cufundă în galbena singurătate a becurilor electrice. Prietenii continuaseră să aştepte, nerăbdători să-l vadă venind odată pe omul trimis în căutarea lor. Pe peron nu mai umbla nimeni însă. Golul se adîncea tot mai deplin ; s-ar fi spus că dintr-o clipă în alta va începe să vuiască, asemenea vîntului de munte.

Ei nu puteau urmări scurgerea timpului, nici cu minute, nici cu ore. Dar li se părea că-l văd trecînd asemenea apelor unui rîu, care curg, curg şi în veci nu mai încetează să curgă. Gîndurile li se învălmăşeau ca valurile şi temerile li se îngrămădeau în piepturi ca mîlul pe maluri.

În depărtare se ivi o umbră. Se apropia încet, greoi, ca o întruchipare a nopţii. O şapcă înfundată în cap

îi ascundea fața. Pelerina lungă și largă părea o mantie de vrăjitor. El să fie oare ? Nu ! Nu avea înfățișare de tovarăș. Se apropiase de ei și le vorbise într-o limbă de neînțeles. Totuși gesturile îi erau cît se poate de lămurite ; îi făcuse să înțeleagă că trebuiau să părăsească gara. Ieșiseră la un loc deschis, mare ca o piață și se aciuaseră într-un ungher. Le era foame și n-aveau ce mînca. Băgaseră atunci mîna în punga mică în care țineau coca și se puseseră pe mestecat.

Poate că nu va mai veni nimeni să-i caute. Poate că Minerul nu expediase radiograma. Sau cei de aici nu avuseseră pe cine să trimită la gară. Poate că omul venise și căutase în îmbulzeala primelor momente, dar neputînd sau neștiind cum să dea de ei, plecase. Erau niște bieți țărani, poate că nu meritau să-și bată capul cu ei tovarășii din capitală. Și poate că cei de aici nu erau îndatoritori ca Minerul. În sfîrșit, oricum ar fi fost, ei stăteau acolo ca niște orfani și trebuiau să rămînă locului pînă se va face ziuă, cînd vor putea merge în căutarea cuiva care să le înțeleagă graiul și să-i călăuzească.

Doni zărise apoi un cap care părea să se tîrască pe pămînt. Vedea așa, pentru că strada se afunda mai încolo în pantă, șerpuind. Capului îi crescuse apoi gîtul, umerii, picioarele. Omul se apropiase grăbit, cu pași mari, gîfîind tare, gata să i se spargă pieptul.

Era el ! El, despre care credeau că nu va mai veni. Era un bărbat mai mult tînăr. Îi îmbrățișase ca Minerul și le vorbise cu aceeași bunăvoință ca și el. Nu pentru prima oară se întîmpla o asemenea încurcătură. Radiograma, trimisă cu o zi înainte, ajunsese la destinație mult timp după sosirea trenului. Omul pornise în fugă, de îndată ce-i fusese înmînată misiva, temîndu-se că ei ar putea pleca pe alt drum în căutarea unei gazde.

Porniseră împreună. Cînd urcînd, cînd coborînd. Străzi largi. Străzi înguste. Unele întortocheate. Grămezi de gunoaie în care scormoneau și cîini și ființe omenești. Țăranii din valea Saipurendei nu mai văzuseră în viața lor așa ceva. Nici măcar în închipuire.

Ca un ciclon abătut deasupra capetelor fu pentru ei lămurirea tovarăşului :

— Sînt ţărani pe care foamea i-a alungat din sate. Vin cu sutele în capitală cu speranţa că vor găsi aici de lucru. Dar găsesc doar şi mai multă foame şi grămezile astea de gunoaie în care caută, luptînd cu cîinii, vreun codru de pîine măturat de pe mesele bogaţilor.

— Cum aşa... mormăise Jasu, ca izbit de un pumn. Nu li s-a dat şi lor pămînt ?... Şi reforma ?

— Tovarăşe, reforma e un decret frumos.

N-au mai fost puse alte întrebări. Totul era limpede. Oare nu vedeau ei înşişi că pămîntul sta gata să le scape din mîini ?

Tovarăşul îi condusese la un han, unde li se dăduse o odaie. Pe podeaua odăii erau puse, aproape una lîngă alta, saltele ordinare din pînză groasă de sac, umplute cu paie. Pe fiecare — cîte o pătură îndoită cu grijă. Camera nu era goală : într-un colţ dormeau adînc doi călători, fără îndoială un bărbat cu nevastă-sa.

Perechea aceasta plecase, aproape pe nesimţite, cînd abia începea să se lumineze de ziuă. Cîteva clipe în urmă, la ora lor obişnuită de sculare, ieşiră în curte şi cei trei ţărani. Văzură acolo, într-un ungher, o metisă mătăhăloasă, cu capul înfăşurat în broboadă, care aprindea focul la o plită ; deasupra plitei era un cazan de aramă. Pe stradă nu se iveau încă semne de viaţă. Dornici să cerceteze puţin oraşul, oamenii noştri porniseră să se plimbe, străbătînd cîteva sute de metri în sus şi în jos. Dar străzile transversale erau toate cotite şi nu ofereau decît o perspectivă restrînsă. Găsiră că nu era nimic de admirat. Case strîmbe, vechi şi murdare. Edificiile înalte, măreţe, pe care le priviseră din tren cu o zi înainte, se aflau pesemne în altă parte a oraşului.

Se întoarseră la han cînd străzile începeau să prindă viaţă. Aproape o dată cu ei sosi şi tovarăşul din ajun, însoţit de un bărbat ceva mai în vîrstă ca el. Un om liniştit şi simplu. Numai că nu ştia *quechua*,

căci el era *aymará,* iar cu celălalt se înțelegea în spaniolă.

O atîțătoare aromă de cafea plutea prin curte. Bărbați și femei se îmbulzeau în jurul metisei grase, care, așezată pe jos, cu picioarele încrucișate sub ea, ca indienii, se zăpăcise în fața atîtor cereri. Totuși, izbuti să treacă fiecăruia o ceașcă aburindă de cafea cu pîine ; cît pentru primitul banilor, avea mîini sigure.

— Bineînțeles — spuse tovarășul mai vîrstnic — că dumneavoastră nu ați luat încă nimic în gură, și nici noi, apoi rîse, ca de o glumă și se îndreptă, urmat de ceilalți, spre cazanul de aramă.

Băură cu toții cîte o cafea. Aroma ei era delicioasă și pofta țăranilor, nepotolită. Mai cerură cîte o ceașcă. Tovarășul mai vîrstnic nu le îngădui să cheltuiască vreun ban, ca și cînd el ar fi fost om bogat. După aceea se duseră cu toții în odaie.

Tovarășul mai mare de ani, deși încă foarte tînăr, părea un om cu multă experiență. Vorbind cu dînșii lăsa impresia unuia care știe întotdeauna pe unde calcă. Era bine îmbrăcat, mult mai bine decît Minerul, totuși fără să bată la ochi. După cîteva fraze schimbate cu ei, dori să știe ce treburi îi aduceau în capitală. Ascultă cu un deosebit interes relatarea amănunțită a lui Tumi. Puse cîteva întrebări, apoi vorbi :

— Drept să vă spun, lucrurile nu merg bine, nu numai pentru voi, ci pentru toată țărănimea. Guvernul a scos un nou decret, prin care vă ia cu o mînă ceea ce v-a dat cu cealaltă. Primul decret pentru reforma agrară vă acorda o întindere de pămînt de dimensiunile unei mici proprietăți. Așa era drept. Măsura aceasta bine chibzuită ar fi pus în mîinile țăranului mijloacele de care el are nevoie pentru a se elibera. Dar ultimul decret vă lasă îngrădiți înăuntrul micilor voastre *pegujales,* fără o palmă de pămînt în plus.

În timp ce tovarășul le vorbea, cei trei țărani simțeau pătrunzîndu-i pînă la os ca o ploaie de gheață, care stingea fără milă și ultima pîlpîire a nădejdilor lor.

— Acuma — continuă omul — nu trebuie să vă mai duceți la președinte cu plîngerea voastră, așa cum o aveți în gînd. Firește, e bine să-i cereți audiență, dar pentru a-i spune că loturile ce le aveți sînt prea mici și n-o să vă puteți îmbunătăți cîtuși de puțin starea actuală, că e necesar să se schimbe în ultimul decret punctul care vă atinge. Va trebui să-i explicați că dîndu-se numai *pegujal*-ul, va fi ca și cînd nici nu s-ar fi făcut reforma. Mai trebuie să-i spuneți să vă lase vouă întreaga recoltă din acest an, pentru că ați investit în ea munca voastră, veghea voastră de atîtea luni de zile și semințele voastre.

Apoi le dădu ideea ca, înainte de a cere audiență președintelui, să se ducă la ministru, cu aceleași cereri. Iar după aceste întrevederi să nu considere terminată treaba, cu asta n-au făcut decît să înceapă. Mai important va fi să stăruie pe lîngă celelalte sindicate din vale să trimită și ele comisii la fel, și apoi să se organizeze în toată regiunea răscoale, adunări și orice acțiuni care ar putea exercita o presiune asupra guvernului.

— Și la urmă de tot, în caz extrem adică — adăugă tovarășul — ar fi bine să se examineze posibilitatea de a organiza un mare marș colectiv pînă aici în capitală, pentru a cere anularea ultimului decret. Cred că n-ar fi cu neputință de realizat. Marșul ar avea un efect hotărîtor.

Întrevederea cu ministrul nu fu greu de obținut. Dar el neștiind *quechua*, întîrziară pînă să găsească un interpret. Ministrul era un om care-ți scăpa din mîini, viclean un pic și, tot pe atîta, naiv. Auzind cuvîntul *pegujal* sărise în sus :

— Cum ! Nu vă este destul *pegujal*-ul ? Cît măsoară un *pegujal ?*

— O nimica toată, *tatay,* răspunse Tumi. Nu ne dă nici atîta cît să ne hrănim copiii de la o recoltă la alta... Iar ca să-i îmbrăcăm, nici gînd...

— Mie mi s-a spus că dă de ajuns ca să facă fericită o familie.

— Nu, *tatay,* nu e adevărat.

— Bine, atunci trebuie să punem la punct asta,

dragii mei. Voi vorbi cu președintele să îndreptăm lucrurile. Aveți încredere și duceți-vă acasă liniștiți.

Întrevederea se desfășurase atît de simplu și într-o bună dispoziție atît de promițătoare, încît țăranii ieșiră ușurați și mulțumiți ; li se părea că au și căpătat jumătate din ceea ce cereau. Cînd încercară să-și explice de ce un personaj atît de sus pus, cum era ministrul, le arătase atîta înțelegere și se lăsase convins cu atît de puține vorbe, se simțiră încurcați. Și încă mai mult, cînd își aminteau cît de încîlcite și fără folos au fost relațiile lor cu prefectul și cu Sisiru.

A ajunge pînă la președinte a fost pentru ei greu de tot, așa cum și-ar fi croit drum prin mărăcini. Fără ajutorul tovarășilor poate că niciodată n-ar fi izbutit. Și nici așa, n-au fost scutiți de unele neplăceri. Mandatarul țării rezervase o anumită zi din săptămînă pentru primirea țăranilor. Cînd ei s-au înfățișat la palat, li s-a spus că ziua de audiențe trecuse. Au trebuit să aștepte pînă în săptămîna următoare. În dimineața aceea, cu toate că s-au prezentat foarte devreme, erau departe de a fi primii. Înaintea lor veniseră multe alte comisii. Trebuiră să treacă printr-o serie de formalități, li se făcu o percheziție corporală, controlîndu-i dacă nu aveau arme asupra lor și în sfîrșit ajunseră în anticamera cabinetului prezidențial. Prin sală se învîrtea un metis cu o cutioară în mînă. Scosese din ea o medalie prinsă de o fină panglică tricoloră. Medalia era de aur, mare aproape cît palma mîinii, minunat de strălucitoare. Omul se plimba cu ea printre țărani, căutînd să le pună bijuteria chiar sub ochi :

— Cum vi se pare ? întreba el la fiecare pas. Frumoasă, hai ?

După aceea începu un logos, proslăvind cu vorbe înflorite meritele președintelui și ale guvernării sale, pusă necondiționat în slujba intereselor țăranilor. Rostea fiecare frază în *quechua* și apoi în *aymará*, pentru că unii ascultători vorbeau un dialect și alții pe celălalt. La sfîrșit, spuse că era bine ca țăranii să-și arate într-un fel recunoștința față de capul țării și nu

exista un mijloc mai potrivit decît acela de a-i oferi o medalie. Cerea o nimica toată, numai pentru lucru, deoarece metalul venea de la Tipuani, ca o contribuţie a spălătorilor de aur. Avea medalii pentru toţi, cutia era plină. Pe rînd, delegaţii fiecărei comisii se scormoniră prin buzunare, adunînd laolaltă banii, fără a rosti o vorbă. Priveau speriaţi şi mîinile le tremurau, ca şi cum în plină noapte le-ar fi ieşit în faţă, la drumul mare, un necunoscut cu un pumnal în mînă. Tovarăşul José, care însoţea pe ţăranii din Saipurenda, avu timp să le sufle la ureche că trebuiau să găsească un pretext oarecare pentru a ocoli cumpărarea. Lui Tumi îi veni în gînd să spună că a mai cumpărat una, cu alt prilej. Metisul îl învălui într-o privire dezamăgită şi nu mai stărui. Tocmai atunci fu chemată prima comisie. Apoi alta. Dar fiecare stătea înăuntru un timp nesfîrşit de lung.

Oamenii noştri, care ajunseseră la cabinetul ministrului fără piedici, discursuri sau medalii, se simţeau, fără să ştie de ce, neliniştiţi, înfricoşaţi, presupunînd că acest om mare nu va avea atîta înţelegere şi bunăvoinţă ca celălalt. Şi întîrzierea de neînţeles cu care se deschidea uşa, pentru a lăsa să iasă pe cei ce fuseseră ascultaţi, venea să prefacă neliniştea lor în zbucium. Rămaseră însă încremeniţi cînd, deschizîndu-se încă o dată uşa, se ivi uşierul îndărătul celor care ieşeau şi vesti că audienţele de dimineaţă s-au terminat şi domnul preşedinte va primi celelalte comisii după amiază. Ieşiră cu paşi şovăitori şi cu o greutate apăsătoare pe umeri. Tovarăşul îi duse să prînzească într-un loc foarte apropiat ; revenind, văzură că erau primii, dar bucuria lor se spulberă toată cînd acelaşi uşier de dimineaţă le spuse că audienţele au fost suspendate pînă în săptămîna următoare.

Şi nu avură încotro decît să aştepte. Zile goale şi nopţi de nesomn. Cu toate că tovarăşii se osteneau să le facă plăcută aşteptarea prin plimbări laolaltă, sau ducîndu-i la meciuri de fotbal şi la cinematograf, distracţii cu care ţăranii se întîlneau întîia oară, nu izbu-

teau să se înveselească ; neliniștea lor îi arunca uneori în deznădejde.

Totuși zilele treceau, așteptarea se apropia de sfîrșit. Experiența îi învățase să nu mai rămînă la urmă ; astfel, în ziua audienței, erau înscriși în capul listei. Dar asta nu-i scuti de neplăceri, mai ales că tovarășul José nu-i putuse însoți de data aceasta. (José era tînărul care venise să-i ia de la gară.) Cînd nelipsitul metis se înfățișă cu cutioara, cu discursul și surîsurile lui și începu să legene prin fața ochilor lor medalia atîrnată de panglică, mare și sclipitoare, nici Tumi, nici ceilalți nu fură în stare să mai născocească vreo scuză ; își simțiră limba ca paralizată și băgară mașinal mîna în pungi, scoțînd banii pe care nu-i cheltuiseră încă pe mîncare. Metisul ridică ochii la cer strigînd :

— Ce calicie ! Așa puțin nu se dă nici cerșetorilor ! Scoateți mai mult ! Scoateți mai mult !

— Nu avem mai mult, domnule, izbuti să murmure Tumi, prinzînd glas din disperare.

— Și banii ăștia ? Ăia pe care-i ascundeți în pungă ? Nu vă zgîrciți !

— Sînt pentru biletele de tren, domnule. Cum o să mai plecăm acasă fără bani ?

— Nu vă îngrijiți de asta, camarazi. Am să vă obțin eu foi de drum pentru calea ferată. Eu ! Vă jur pe crucea asta ! — și sărutase apăsat arătătorul mîinii sale drepte încrucișat cu degetul cel gros.

Se mai ciorovăiră mult. Metisul nu mai înceta jurîndu-se și făgăduind. Pînă la urmă, nefericiții trebuiră să se dea bătuți. Rămaseră apoi umiliți și întristați, așa cum se întîmplă totdeauna cînd știi că ai făptuit o greșeală de neiertat.

Cînd ușa cabinetului se deschise pentru ei, simțiră că podeaua începe să li se legene sub picioare, le tremurau genunchii și pînă și aerul din fața ochilor îl vedeau tulbure, de parcă erau duși într-un loc de tortură. Însă de partea cealaltă a ușii îi primi un omuleț rotofei, cu un surîs blajin care părea să spună : „Bine-ați venit ! Nu aveți de ce să vă faceți griji".

Un alt bărbat, elegant îmbrăcat, le ieşi în întîmpinare cu mîna dreaptă întinsă. Solemn, cu ochi adînci care se uitau pieziş şi cu buzele ţuguiate arătînd parcă şi dojană şi dispreţ, îi pofti să ia loc pe scaunele înşirate în faţa mesei, care părea tăiată din cristal, iar el se aşeză într-un fotoliu de partea cealaltă. Era el, preşedintele.

Simţind că neliniştea li se împrăştie, ţăranii îşi aţintiră privirile asupra lui, dornici să găsească în omul din faţa lor ceva care să-l asemuie cu imaginea plăsmuită de ei în gînd, înainte de reformă. O fiinţă cu adevărat providenţială, ale cărei mîini fermecate nu ştiau să semene decît dragostea şi binele. Un viteaz născut pentru apărarea şi ajutorarea celor săraci şi, ca arhanghelul Mihail, înarmat cu o formidabilă suliţă de foc, pentru a ucide balaurul cu zeci de capete al bogătaşilor. Dar iată că se aflau în faţa unui om care nu se deosebea prea mult de ministru. Sau nu ! Nu-l vedeau bine. Ca soarele, cînd e înconjurat de un mare cerc luminos, astfel le apărea el, încununat cu o aureolă de majestate care-i orbea ; şi avea în fiinţa lui ceva care amintea parcă tot timpul nemărginita sa putere.

Văzînd că toţi tăceau, omuleţul rotofei, care era tălmaciul şi nu întîrziase să descopere medalia din pumnul strîns al lui Tumi, se îndreptă spre acesta socotindu-se dator să-i arate ce trebuia să facă în acea împrejurare. Tumi, spunîndu-şi că nu are de ce să se sperie în faţa nimănui, se apropie cu pasul sigur de preşedinte, care între timp se ridicase din fotoliu :

— *Compañero* preşedinte — astfel îl învăţase să se adreseze tălmaciul — părinte şi binefăcător al ţăranilor, venim la tine pentru a cere dreptate şi-ţi aducem acest umil omagiu, încredinţaţi că vei pleca urechea, cu bunăvoinţă, la plîngerile noastre, că vei avea înţelegere pentru suferinţele noastre şi mînă hotărîtă pentru a repara nedreptatea care s-a abătut asupră-ne.

Cînd sfîrşi de vorbit, medalia strălucea pe pieptul preşedintelui. Cu mişcări care arătau cît de emoţionat era, el strînse în braţele sale pe ţăran şi mulţumi apoi

tuturor, pentru omagiul adus, printr-un discurs care, deşi scurt, făcu să înflorească speranţa în inimile bătînd să se rupă.

Reluîndu-şi locul în fotoliu, preşedintele apăsă pe unul din nenumăratele butoane ce se vedeau pe birou şi, îndată după asta, ţăranii văzură intrînd printr-o uşă laterală o fată tînără, mai frumoasă decît îngerii care împodobeau biserica din orăşel, şi, ca şi ei, purtînd un veşmînt vaporos. S-ar fi crezut că îngerul va dispărea chiar numai la simplul contact cu privirile muritorilor ; departe de asta, se apropiase cu paşi vioi de o măsuţă aflată acolo, mai la o parte, şi se aşezase. Dintr-un sertar al măsuţei scoase cele trebuincioase pentru scris şi, cu creionul în mînă, zîmbi către preşedinte parcă spunîndu-i : „Sînt gata". Marele om grăi atunci prin mijlocirea tălmaciului :

— Spuneţi-mi ce vă aduce la mine. Vorbiţi liniştit, cel care vă ascultă aici vrea să vă vină în ajutor.

Jasù şi Doni îl priviră pe Tumi ; ochii lor spuneau lămurit : „Tu eşti cel chemat..."

Tumi începu cu oarecare stînjenire, gîngăvind puţin, dar nu întîrzie să-şi recapete stăpînirea de sine. Făcu o scurtă expunere asupra reformei, aşa cum fusese văzută, simţită şi trăită de ţărani. Scoase în relief în faţa preşedintelui neîncrederea, şovăielile şi speranţele pe care le iscase anunţarea decretului. Iar după promulgarea lui, deplina siguranţă cu care a fost aşteptată apropiata împărţire a marilor moşii. Oamenii îşi vedeau nădejdile ca şi îndeplinite, presupuneau că pămîntul era într-adevăr al lor şi, ca o confirmare, se îngăduise fiecăruia să-l lucreze pe locul unde socoteau că li se va măsura „unitatea de dotare". S-a scurs lungă vreme, dar, la toate rugăminţile ţăranilor, conducătorii veneau numai cu făgăduieli. Apoi s-au găsit într-o situaţie că trebuiră să se judece. La judecată, ţăranii avură de înfruntat puterea încă destul de mare a moşierilor, în faţa cărora pierduseră procesul. Raportă cu amănunte cazul de la Saipurenda.

— Nedreptatea judecătorului — continuă Tumi — ne-a silit să venim în capitală, să cerem dreptatea şi

protecţia ta, *compañero* preşedinte, părintele şi binefăcătorul nostru. Dar aici ni s-a spus că un nou decret ne ia ceea ce ne dăduse primul, limitînd dreptul nostru la micile dimensiuni ale *pegujalu*-lui. Cu asta nu vom scăpa de mizerie toată viaţa şi se va abate din nou asupra noastră tirania moşierilor.

Tălmaciul îi cerea din timp în timp cîte o pauză, pentru a transmite cu fidelitate conţinutul expunerii. Tumi vedea că preşedintele îl asculta pe interpret cu toată atenţia, în timp ce mîna sa dreaptă părea să se bucure lunecînd fără încetare asupra unei grămezi de medalii care străluceau pe masă. În răstimp, îngerul de fată gonea creionul pe hîrtie scriind cuvintele tălmaciului.

— Inima ne spune acuma, *compañero* preşedinte, părinte şi ocrotitor al ţărănimii, că tu vei asculta strigătul nostru împotriva acestui nou decret. Pentru că nici un părinte n-ar putea îngădui ca fiii săi să trăiască veşnic robiţi mizeriei, ignoranţei şi ruşinii.

Preşedintele îi puse prin tălmaci întrebarea dacă mai avea ceva de adăugat.

— Mai avem, spuse Tumi. Şeful de la Saukapanpa ne-a trimis vorbă că, nemaiavînd nici un drept asupra pămînturilor moşiei, să nu cumva să ne atingem de recolta ogoarelor pe care le-am semănat în afara *pegujales*-lor noastre. Asta nu trebuie să se întîmple. În aceste semănături e cuprinsă munca noastră, nu numai de zile, ci de săptămîni şi luni. Ogoarele acestea au fost stropite cu sudoarea noastră. Nu ne îndoim că tu, *compañero* preşedinte, ne vei da un ordin scris către şeful de la Saukapanpa ca să ne lase să culegem rodul sforţărilor noastre.

Fu întrebat din nou dacă mai avea ceva de adăugat. Tumi dădu din cap în semn că nu. Dar atunci luă cuvîntul Doni :

— Mai avem şi altă suferinţă, la fel de mare — şi raportă tot ce ştia cu privire la abuzurile pe care obişnuia să le comită şeful Rodas Plata prin sate, începînd cu colectele în bani şi în natură şi sfîrşind cu torturile la care erau supuşi oamenii în carcerele cazărmii sale,

fără să uite să denunțe și sălbăticia cu care fuseseră loviți, bărbați și femei, la locuința unuia dintre conducătorii sindicatului din Saipurenda.

— Dacă ar fi să-l comparăm pe acest tiran cu foștii moșieri, apoi aceia erau niște sfinți, încheiase Doni.

Fu întrebat și Jasù dacă, la rîndul său, nu avea ceva de reclamat. Nu, n-avea. Atunci președintele răspunse la fiecare punct, prin mijlocirea tălmaciului. La primul, spuse că într-adevăr se comisese o greșeală prin întocmirea ultimului decret. Făcu aluzie la tehnicienii de la „ajutorul american" ca instigatori ai decretului. Spuse că răul se datora faptului că acești domni se îndărătniceau într-o hotărîre și-și astupau urechile la glasul rațiunii. Mai prost era că nu se putea trece peste ei, pentru că s-ar fi călcat acordurile semnate cu guvernul țării lor. Dar se va găsi un mod de a ocoli articolele acestui ultim decret, pentru ca țăranii să-și primească pămînturile conform cu prevederile celui dintîi. La al doilea punct, le spuse să se ducă la minister, unde li se va da ordinul cerut pentru Saukapanpa, el va vorbi pentru asta la telefon cu ministrul. În privința celor de la punctul trei, plîngerile primite împotriva lui Rodas Plata erau multe. S-a și hotărît să fie înlocuit cu un altul.

3

Oamenii noștri urcară nesfîrșita scară a ministerului cu sprinteneala unor căprioare cățărîndu-se pe culmea cea mai înaltă a muntelui. Erau mulțumiți, siguri că se vor întoarce în sat cu misiunea bine îndeplinită. Președintele nu se împotrivise cu nici o vorbă la cererile lor, arătase cea mai mare bunăvoință pentru a le satisface. În ce privește acel „ajutor american", ei nu înțelegeau ce era, cine știe ce stingherează căreia nu trebuiau să-i dea prea multă însemnătate. La urma urmei, președintele era el și voința lui va îndepărta

orice piedică, oricît de mare ar fi. Mai tîrziu, vor găsi vreme să-l întrebe pe Miner ce era acest „ajutor". Cît despre ordinul ministrului, va fi treabă de o clipă pentru a-l obține. Cu acest gînd și altele la fel intrară ei în anticameră, dar o găsiră arhiplină de țărani care-și așteptau rîndul. Așteptară și ei, dar în zadar, ca și prima oară în palatul președintelui. După amiază, deși se duseră devreme, găsiră cel puțin douăzeci de persoane venite înaintea lor. De fiecare dată intrau în cabinet cîte patru, și cu toate că nu ieșeau atît de repede cum ar fi fost de dorit, Tumi și ai săi se vedeau tot mai aproape de a pune mîna pe ordin. Însă, cînd să le vină rîndul, ușierul îi vesti că ministrul fusese chemat de urgență la palat și, ca urmare, se amînau audiențele din acea după-amiază. Nici a doua zi nu fu cu putință întrevederea, căci ministrul participa la „o ședință de cabinet". În ziua a treia, se loviră de o altă piedică, mai mare decît toate cele de pînă atunci : ministrul plecase într-un district îndepărtat, unde avea să stea mai multe zile. Bieții oameni sfîrșiră prin a-și da seama că faimosul ordin era ca păsărica pe care ai încerca s-o vînezi cu mîna.

Hotărîră să se înapoieze acasă fără acel ordin. Vor vedea acolo cum să-și apere cu propriile lor puteri recolta. Se duseră mai întîi la palat în căutarea vînzătorului de medalii. Își dădeau seama că s-au lăsat amăgiți ca niște copilandri, și erau hotărîți să-l oblige pe metis să obțină „foile de drum" făgăduite. Dar fură întorși de la poartă. Sentinela nu permitea nimănui să intre, dacă nu avea audiență sau vreo treabă legată direct de președinție. Cerul întreg, cu toată greutatea lui, parcă s-ar fi prăbușit peste ei. Nu de frică, ci de rușine nu le făcuseră cunoscut tovarășilor că au căzut în plasa metisului. Acum nu mai aveau altă scăpare, decît să se agațe de acest căuș de lacrimi care era partidul, pentru că numai în acest chip se puteau întoarce la ei în sat. De cele întîmplate, tovarășii nu se mirară prea mult. Secăturile care se vînturau la palat erau buni imitatori : făceau în mic ceea ce stăpînii lor făceau în mare.

În ajunul plecării, pe înserate, se ivi în pragul camerei tovarășul José cu patru țărani necunoscuți. Camera nu era atît de strîmtă și se găsi loc și pentru proaspeții sosiți. Veneau dintr-o provincie din ținutul Potosí, tot cu scopul de a avea o întrevedere cu președintele.

Tovarășul José trebui să plece numaidecît. Cel mai în vîrstă dintre potosini, un bărbat de vreo 50 de ani, cu fruntea lată, barba rară și privirea pătrunzătoare, părea un izvor de întrebări. Voia să știe tot și toate. Cum erau văile din Cochabamba, ce fel de pămînt era pe acolo, ce soi de grîne produceau și cît la hectar ; cum trăiau oamenii ; cum se aplicase reforma ; dacă pămînturile au intrat în mîinile țăranilor și li s-au dat actele ; cum au făcut pentru a-l vedea pe președinte, cum i-a primit acesta, cum s-a purtat cu ei și ce le-a spus. Îi răspundea cînd Tumi, cînd Jasu sau Doni, satisfăcîndu-i cu răbdare curiozitatea.

— Socotind bine — începu a vorbi potosinul — voi, cei de la Saipurenda nu stați atît de rău ca noi. Voi ați scăpat de moșieri, cel puțin deocamdată, și nu-i puțin lucru. Noi, însă, trăim mai rău decît înainte de reformă — apoi, fără să mai aștepte întrebări, descrise calvarul lor vrednic de plîns. Povestea curgător, fără pauze și șovăieli, ca și cum ar fi recitat o lecție bine învățată. A vorbit mult și, din tot ce-a spus, în mintea ascultătorilor au rămas următoarele :

Ca toți țăranii din cuprinsul țării, și potosinii au așteptat reforma trecînd prin multe îndoieli și speranțe. La promulgarea decretului, au crezut că el aducea după sine eliberarea maselor indigene asuprite de secole. Țăranii au intrat în posesia marilor moșii și fiecare a semănat cît pămînt a putut. Moșierii au stat deoparte, prudenți, n-au îndrăznit să atîțe viesparul. Toți sperau că pămînturile vor fi parcelate și adjudecate țăranilor fără întîrziere, o dată cu respectivele acte de proprietate. Dar s-au scurs săptămîni și luni, fără să se poată afla cum și cînd se va face parcelarea. Cînd comisiile se prezentau cu cereri și proteste, autoritățile îi molcomeau cu făgăduieli. Moșierii au

început să apară la adunările partidului de la guvern, mai întîi stînd deoparte în tăcere, apoi ținînd discursuri și afirmînd zgomotos devotamentul lor față de președinte. Curînd, mulți dintre ei s-au ridicat ca șefi militari și au început să organizeze miliții înarmate, sub pretext că luptă împotriva dușmanilor guvernului. Încetul cu încetul, au pus în circulație zvonuri, după care proprietățile din acel district nu erau supuse decretului pentru reformă. Într-o zi, un proprietar și-a reluat în posesie moșia, cu sprijinul unui pluton de milițieni, silindu-i pe coloni să se întoarcă la lucru în aceleași condiții ca înainte de reformă. Fapta lui a fost imitată și de alți proprietari, la intervale parcă anume calculate. În scurt timp aproape toate moșiile din regiune s-au întors în mîinile vechilor stăpîni. Toate acestea s-au putut întîmpla și datorită marei distanțe dintre proprietăți. Zona aceea fiind mai mult muntoasă, moșiile se găsesc izolate unele de altele. Ceea ce se petrece aici întîrzie mult pînă să răzbată dincolo, pentru că între moșii se află nu numai o distanță de multe leghe, dar și rîpi, povîrnișuri, nu totdeauna lesne de trecut.

Să nu credeți că țăranii și-au acceptat cu supunere soarta. Au încetat să vină la lucru și moșierul îi găsea mereu gata de răzmeriță. În astfel de cazuri el stîrnea împotriva lor o bandă de ucigași înarmați. Atunci s-au pus în mișcare sindicatele, care, înainte de toate, s-au îndreptat spre „centrala țărănească" a regiunii. Firește, acolo n-au găsit nici un reprezentant al țăranilor, toți conducătorii erau meșteșugari din orășel și felul lor de a se purta nu se deosebea mult de acela al vechilor cozi de topor ale stăpînilor. Neobținînd nimic la centrală, au încercat alte căi și au ajuns la subprefectură, unde, ca o culme a nenorocirilor, au căzut în mîinile unui subprefect moșier. Văzînd cum stau lucrurile, s-au unit toate sindicatele din regiune și nemaivoind să recunoască centrala, au constituit una nouă, compusă din țărani adevărați. Apoi au numit o comisie însărcinată să plece în capitală, pentru a cere dreptate președintelui. Comisia s-a întors cu o grămadă de pro-

misiuni, dintre care nici una măcar nu s-a realizat. Atunci țăranii s-au hotărît să se folosească de propriile lor mijloace și să-și apere, după capul lor, drepturile pe care decretul pentru reforma agrară le acorda.

Noua centrală izbuti să fie recunoscută ca atare de către cei din Saukapanpa și de alte centrale importante din țară. A obținut și arme de la unele din ele, mai cu seamă la cea dintîi și și-a început activitatea prin recucerirea proprietăților, expulzînd pe moșieri, unul după altul. Cîțiva dintre aceștia, îndărătnici și trufași, au rezistat și nu rareori a fost nevoie să se dea lupte, soldate, din nefericire, cu morți.

Înfrînt, dușmanul nu s-a dat bătut însă. Subprefectul, primarul, conducerea politică și moșierii s-au organizat și au pornit să răspîndească prin gazetele orașelor povești înspăimîntătoare, născociri nerușinate, potrivit cărora țăranii se dedau la violențe și samavolnicii fără număr, tăbărînd nu numai asupra moșierilor, ci asupra populației întregi.

Văzînd că nu fac mare scofală aruncînd vina pentru toate relele asupra maselor rurale, au căutat un cap pe care să se descarce loviturile cu un efect mai puternic. Au găsit acest cap pe umerii conducătorului Qawina. Sfios și cumpătat, Andrés Qawina era un om de inimă, un om întreg, care nu-și afla liniștea pînă nu-și îndeplinea o sarcină primită. Departe de el gîndul de a voi să se pună în fruntea conducătorilor. Și nici de vreun altul dintre aceștia nu se putea spune că el era maimarele, pentru că în sindicatul lor nimeni nu-și impunea voința și orice treabă se săvîrșea cu învoirea tuturor.

Ca și cînd s-ar fi străduit să dea apă la moara defăimătorilor, Qawina a început să se dezbare de sfiala sa înnăscută ; devenea pe fiecare zi mai întreprinzător. Și s-a dovedit că el gîndea mai bine și vedea mai departe decît ceilalți ; în prudență și energie, nimeni nu-l întrecea ; pentru a înfrunta greutăți și pericole, el era trimis ; pentru a aplana certurile între țărani, tot el. Puțin cîte puțin a devenit primul dintre conducători și

astfel a abătut tot mai mult asupră-i înverşunarea moşierilor, care nu întîrziară să vadă că nu s-au înşelat.

După ce conacele au fost curăţate de moşieri, lupta a trecut în alte domenii şi a luat alte forme. Ţăranii care mergeau la oraş pentru a-şi vinde produsele cădeau victime unor spolieri şi abuzuri de tot felul. Adesea erau arestaţi şi nu puteau să-şi recapete libertatea fără a plăti amenzi mari, arbitrare. Cînd nu aveau destui bani pentru plata amenzii — şi aceasta se întîmpla mereu — nefericiţii aşteptau zile întregi pe conducătorii centralei, să vină ei să-i scoată din impas. Şi trebuiau să fie neapărat oameni de la centrală, pentru că aceia de la sindicat nici nu erau băgaţi în seamă, decît dacă veneau cu banii în mînă.

Într-o zi nu s-au mai întors la centrală conducătorii plecaţi să elibereze nişte deţinuţi. Asta însemna că au rămas şi ei arestaţi. Qawina nu mai călca de cîtva timp prin orăşelele din regiune, căci umbla zvonul că de-ar fi fost văzut în vreunul din ele, n-ar mai fi ieşit viu de acolo. Tovarăşii îl păzeau şi se păzea şi el însuşi. Astfel că de data aceasta, ca şi în alte dăţi, a rămas să îndeplinească la centrală diferite sarcini. Dar toată noaptea nu s-a culcat, cuprins de dorinţa de a şti sigur ce li se întîmplase tovarăşilor plecaţi. Deţinuţii pe care ei se duseseră să-i elibereze locuiau foarte departe şi Qawina avu de aşteptat multe ore pînă să capete ştiri despre soarta lor : nici unul nu se întorsese la coliba sa. S-au făcut cercetări prin împrejurimi şi chiar în oraş : unii îi văzuseră venind, dar nimeni nu-i văzuse întorcîndu-se. În plină noapte au plecat trimişi speciali, purtînd cuvinte de ordine către toate sindicatele din regiune. Spionii moşierilor au umblat în ziua aceea cu ochii în patru, de dimineaţă pînă seara, dar n-au descoperit nimic suspect şi peste noapte nu s-au îndurat să-şi strice somnul. Şi astfel, abia se crăpase de ziuă şi străzile oraşului s-au umplut de ţărani care înaintau tăcuţi şi hotărîţi spre centru. Porţile închisorii li s-au deschis fără să se fi tras un foc de armă şi fără vreo gălăgie ; îndată după asta

străzile, așa cum s-au umplut de oameni, tot așa de repede s-au golit.

Pentru moșieri a fost încă un prilej de a bombarda ziarele cu telegrame ; se spunea în ele că mii și mii de țărani au invadat orașul, devastînd și ucigînd pe locuitorii pașnici și fără apărare. În același timp cereau ajutorul și protecția guvernului. Atotputernicul guvern, dator să asculte strigătul înfricoșat al unui oraș întreg, a trimis la fața locului un pichet de carabinieri sub comanda unui locotenent. Dar aceștia au găsit peste tot în oraș liniște și pace.

Locotenentul a trăit acolo zile fericite. Cînd nu era invitatul vreunui bogătaș, nu lipsea de la *chicheria*, unde găsea mîncăruri suculente și picante, *chicha* bună și metise frumoase. Într-una din multele lui beții a mărturisit că avea ordin strict să nu părăsească orașul pînă nu-l va face pe Qawina să muște țărîna. La centrala sindicatelor s-a aflat asta și, de atunci, conducătorul umbla cu și mai multă băgare de seamă. Mai înainte obișnuia să străbată singur drumurile din munți. Acuma nu pleca decît întovărășit de patru sau cinci oameni înarmați. Qawina nu era nici orb, nici prost și simțea de departe pericolul. În munți nu era greu să-i pregătești cuiva o capcană. Dar locotenentul nu izbutise nici una.

Într-o dimineață Qawina a pornit pe drumul care ducea la o moșie depărtată, cunoscută sub numele de Anawaní. Erau acolo probleme care cereau neapărat prezența sa. Îl însoțeau patru oameni dintre care numai unul era conducător sindical. După cîteva ceasuri de mers, Qawina a descoperit urme de picior printre pietrele potecii și a hotărît, împreună cu ceilalți, că era primejdios să meargă înainte pe acel drum. Au cotit atunci spre Lluphi, un sat aflat pe un povîrniș al muntelui, destul de aproape. În treacăt puteau cerceta și acolo cum mergeau lucrurile. Au stat cîteva ore și au pornit iarăși la drum spre Anawaní. Ocoliră un munte de pe care, după părerea lor, îi pîndea pericolul și nu au mai întîlnit apoi nici o piedică. Poteca urca spre o trecătoare largă dintre doi munți. Ajungînd sus, pe

trecătoare, au dat cu ochii de o coloană lungă de oameni înarmați care urcau pe povîrnișul celălalt al muntelui. Ei de asemenea i-au văzut și s-au desfășurat pe loc, de o parte și de alta, în linie de bătaie. Qawina și ai săi, adăpostiți îndărătul unor pietroaie, și-au pregătit repede armele. Stînd pe șaua muntelui dominau un cîmp vast și dușmanii, pitiți de asemenea, căci bolovanii nu le lipseau nici lor, nu puteau să înainteze fără a fi văzuți. Cînd au început să împuște, soarele ajunsese drept deasupra capului.

Țăranii se aflau într-o situație grea. Deși bine adăpostiți, erau prea puțini la număr pentru a ține piept unui adversar atît de numeros. Dar trebuiau să lupte, și acesta era singurul lucru ce-l aveau de făcut. Qawina i-a găsit pe tovarășii săi tot atît de hotărîți ca și el. Singurele vorbe care s-au rostit au fost :

— Pînă la ultimul, tovarăși !

— Da, tovarășe, i-au răspuns într-un glas cei patru. Pînă la ultimul.

Dușmanul înainta cu mare greutate și cu o înfricoșătoare risipă de muniții. Țăranii trăgeau numai atunci cînd părea sigur că vor nimeri ținta. Și nimereau. Gloanțele lor au doborît pe mulți și cîțiva dintre aceștia nu s-au mai sculat de jos. Pe înserate, Qawina și-a dat seama că se aflau aproape încercuiți și văzînd că flancurile aveau nevoie de apărare, el însuși s-a apucat să urnească din loc un pietroi. Și tocmai în clipa aceea l-a nimerit un glonte în cap. Prietenii l-au văzut îmbrățișînd bolovanul și rămînînd încremenit în această poziție, dar n-au mai putut să se îngrijească de el, deoarece adversarii, ca și cînd ar fi știut ce se întîmplase, s-au aruncat înainte, fără a mai căuta să se adăpostească după pietre.

Așa cum făgăduiseră, au luptat pînă la ultimul. Nici unul din cinci n-a mai rămas în viață.

Moșierii au născocit un joc sinistru pentru a sărbători triumful lor. Capturînd pe cele cinci văduve, le-au silit să se plimbe în cerc prin piața publică, în văzul populației uluite, fiecare femeie purtînd, agățat de

piept, capul mutilat al soţului ei. Macabră procesiune, pe potriva josnicilor iniţiatori.

În ziua următoare oraşul a fost încercuit de ţărani, veniţi cu miile. Pichetul de carabinieri şi moşierii au luat măsuri de apărare. Asediatorii n-au izbutit să ajungă pe străzi, dar nici încercuirea n-a putut fi spartă. În ziua a patra a asediului, trimişii guvernului au venit cu arma lor fără greş : făgăduiala. Şi astfel s-a întors iarăşi pacea în munţi.

Cînd bătrînul îşi termină povestirea, se lăsă o adîncă tăcere, ca atunci cînd se sting ultimele răsunete ale ecoului în sînul munţilor. Apoi Tumi vorbi :

— Sîngele vărsat este sămînţa care cade pe brazdă ! În acea clipă văzu ochii bătrînului scăldaţi în lacrimi şi adăugă : Din sîngele celor cinci tovarăşi, din *jawarninchij* se vor zămisli cincizeci, o sută, o mie de luptători hotărîţi să-şi dea şi ei viaţa pentru eliberarea noastră.

4

Miquita se întoarse de la oraş cu un sul de reviste şi un pachet de cărţi, stîrnind uimirea fraţilor, ba şi a mamei. Juancho, Victucu şi Evanchu răsfoiau mereu revistele cu o curiozitate nepotolită. Îi fermecau pozele şi cu cît le priveau mai mult, cu atît doreau să le mai vadă. Erau în reviste copii durdulii, plini de sănătate, tineri care păreau să cînte fericirea vieţii, ţărani pe feţele cărora se putea citi numai bucurie şi încredere în viitor, femei despre care s-ar fi spus că nu plîng niciodată. Dar cînd li se spunea să citească ce era scris, băieţii se codeau ; în ciuda celor doi ani de şcoală, citeau foarte prost şi, mai rău decît atît, nu prindeau înţelesul cuvintelor. Asta nu i se mai întîmpla Miquitei. Ei îi plăcea să citească şi începea de la titlul tipărit sus cu litere mari : „Uniunea Sovietică", „China Populară", „Ungaria", „Bulgaria". Şi putea să explice oricui ce fel de ţări erau acestea. Ţări în care nu mai

existau nici bogaţi, nici săraci, nici mizerie, nici lipsă de lucru ; unde ţăranii erau stăpînii pămîntului ; unde toată lumea ştia carte şi toţi tinerii şi copiii învăţau la şcoli. Miquita înţelegea foarte bine tot ce citea. Nu-i fusese degeaba învăţătura cu Minerul, cu toate că durase atît de scurt timp.

A pomeni numele Minerului nu-i era de ajuns. Amintea şi cum se petrecuseră la clinică lecţiile de citit, scris şi celelalte. Părea că se transfigurează povestind cum într-o zi Tuli o săltase în aer, începînd să danseze cu ea, în ciuda piciorului său beteag, şi cum, la urmă, o aruncase în braţele Minerului culcat pe pat. Auzind-o povestind scena aceasta, pentru a nu ştiu cîta oară, Juancho se zbîrlise o dată la ea.

— Îi dai într-una cu Minerul. Mi-a ajuns pînă aici — şi dusese mîna la gît ca un brici.

— Nu mai vorbeşti decît despre el, adăugă şi Victucu. Mineru-ncoace, Mineru-ncolo.

— Dar despre cine să vorbesc ? Ştiţi voi un om mai bun decît el ?

— Da ! afirmase cu hotărîre Victucu, în timp ce Juancho rămăsese gînditor. Tata, tatăl nostru.

Convorbirea lor o auzise şi Fortuna. Mama tresărise cu neplăcere. Auzi, mucoasa ! Pentru ea, Miquita mai era puiul care abia şi-a spart oul. Unde s-a mai pomenit ca o fată de vîrsta ei să laude un bărbat ? Dar tăcu şi-şi ascunse tulburarea pînă a doua zi dimineaţa.

Atunci, după ce copiii plecară la şcoală, înainte ca Miquita să se urce pe munte cu vitele, Fortuna o chemă în bucătărie şi după ce se aşezară faţă în faţă, îi spuse :

— Fata mea, aud că vorbeşti mereu despre Miner.

Miquitei i se învăpăie obrazul ca cerul în amurg şi privirea îi alunecă în jos.

— De ce vorbeşti atîta despre acest tînăr ?

Fata se îmbujoră şi mai tare şi nu putu să găsească un răspuns.

— Spune-mi, de ce ? Răspunde-mi. De ce taci ?

Miquita înţelese că nu era de nici un folos să stea mută. Ceva trebuia să spună.

— Pentru că — izbuti ea să murmure — mă gîndesc mult la el, *mamay*.

— Cum ? Ce prostii îndrugi, mucoaso ?

— Mă străduiesc să mi-l scot din minte dar mi-e peste putinţă. Mă gîndesc la el tot mai mult, *mamay*.

— Îţi dai seama ce spui ? Doar mai eşti încă un copil ?!

— Spun numai ce simt, *mamay*. Şi trebuie să mai spun că m-am...

— Îţi baţi joc ? Te-ai îndrăgostit de el ?

— Da, *mamay*, şi nu pot să-l uit nici o clipă.

Fortunei i se uscase limba, îi ardeau ochii, iar pieptul i se zbătea ca omului care vede venind asupra lui o mare nenorocire şi ştie cît de greu îi va fi să o îndepărteze.

— Îţi închipui oare că şi el te iubeşte ? Nu-ţi dai seama că nu eşti o femeie pentru el ? Cum poţi măcar să te gîndeşti că un om cu atîta învăţătură şi cu o viaţă atît de zbuciumată ar putea iubi o fată ca tine ? Asta-i nebunie, nu altceva...

— Mă iubeşte, *mamay*, tot atît cît îl iubesc şi eu. Dacă ai şti cît mă iubeşte ! Dacă ai vedea... şi era să urmeze „cum mă sărută", dar maică-sa îi tăie vorba :

— Nerușinato ! Nici nu vreau să te mai ascult. Du-te !

După acest schimb de vorbe, dureros şi tulburător, Fortuna plecă la micile ei negustorii. Cînd se înapoie, ca de obicei pe înserate, Tumi o aştepta în colibă. Sosise de cîteva ceasuri, împreună cu sătenii din comisie. Bărbatului i se păru ciudat de posomorît obrazul femeii, cu urme proaspete de lacrimi în ochi.

— Parcă ai plîns, Fortuna ? Ţi s-a întîmplat ceva rău ?

— Nu, Tumi. Azi am făcut dever bun.

— Dar n-ai plîns ?

— Nu. M-a bătut vîntul în faţă. Asta trebuie să fie. Dar ce om şi tu ! Îmi vorbeşti de ochii mei şi nu-mi spui nimic despre călătorie. Cum ţi-a mers ? Aţi putut să-l vedeţi pe preşedinte ?

O ușoară umbră, ca acelea pe care le așternu pe cîmpie nourașii călători cînd trec pe sub soare, se ivi pe fața lui Tumi.

— Da, nevastă, am putut. Am vorbit cu președintele și am plecat de la palat cu un braț de făgăduieli.

Atît a spus și nici Fortuna nu întrebă mai mult, pentru că în clipa aceea Miquita aduse oala cu mîncare și copiii veneau zgomotoși cu vitele.

Înapoierea comisiei, așteptată cu mare neliniște în sat, stîrnise, cum e lesne de înțeles, un val de curiozitate nerăbdătoare. Li se dădu de veste sătenilor să se adune a doua zi în piață, pentru ca toți, pînă la unul, să fie puși în cunoștință despre cele întîmplate.

Adunarea începu în deplină liniște și încredere, pentru a lua apoi o întorsătură cu totul neașteptată. Oamenii ascultară cu un viu interes relatarea lui Tumi pînă ce pomeni de ordinul ministrului către cei din Saukapanpa, pe care ei trebuiau să-l aducă, dar nu le-a fost cu putință. Din acel moment, atmosfera deveni ca o coardă care vibrează de întinsă ce este. Istorisirea luptelor țăranilor potosini și jertfa lui Qawina sfîrși prin a-i înfierbînta pe toți. Izbucniră vociferări.

— Iată fața adevărată a președintelui, a părintelui nostru, strigă unul, ieșindu-și din fire.

— Strașnic președinte avem — îi ținu isonul altul — azi ne dă, mîine ne ia !

— Făgăduieli ! Făgăduieli ! Să făgăduiești fără să îndeplinești înseamnă să-ți bați joc ! Să-ți bați joc de cei săraci !

O voce groasă și puternică se ridică deasupra tuturor țipetelor în chip de întrebare :

— O să-i lăsăm să ne facă și nouă ca potosinilor ?

— Niciodatăăă ! răspunse mulțimea într-un glas.

— O să-i îngăduim lui Castillejo să se întoarcă la moșie ?

— Niciodatăăă !

Altă voce dezlănțuită de furie umplu aerul :

— Să dăm foc conacului !

Oamenii se întruniseră, cum am spus, în piața satului. De acolo porniră, revărsîndu-se pe cîmp, înspre

conacul moşiei, şi toate silinţele conducătorilor de a-i opri nu izbutiră. Atunci conducătorii alergară înainte, chemînd în ajutor, din mulţimea răsculaţilor, pe cei cu mai multă judecată ; din fericire se găseau şi de-aceştia şi astfel se putu înlătura catastrofa.

Conacul nu fu incendiat, dar seara colibele conducătorilor se umplură de ţărani. Toţi se arătau gata să apere, prin sînge şi foc, nu numai recolta, dar moşia întreagă. Unii propuneau să fie instruiţi oamenii în mînuirea armelor ; după cît se părea, vor fi în curînd nevoiţi să se slujească de ele. Alţii spuneau că era necesar să se întărească alianţa cu sindicatele vecine şi să se asigure sprijinul tuturor celorlalte din vale, pentru a se avînta apoi cu puteri mărite împotriva acelora care le smulgeau drepturile, drepturi pe care cu puţin înainte ei înşişi le recunoşteau.

5

În vreme ce Fortuna se pregătea să pună masa, Tumi tresări şi se întoarse spre ea.

— Iii ! Ce uituc sînt ! pune deoparte niţică mîncare, Fortuna. Ne vine cineva.

— Cine ? exclamă ea zvîcnind. Iarăşi Minerul ? Mereu la noi, toată viaţa nu mai la noi ? Sînt atîtea colibe în sat.

Tumi o privi înmărmurit, gîndindu-se : „Sărmana femeie ! Are dreptate, multă dreptate. A suferit atîtea, încît pînă la urmă s-a înfricoşat."

— Nu-ţi fie teamă, Fortuna. De rîndul ăsta nu se va întîmpla nimic.

— Nu-i asta pricina, Tumi. Cu totul alta. Omul ăsta nu trebuie să mai intre în coliba noastră.

— Vai de mine ! Ce s-a întîmplat ? Nu înţeleg.

— Ai să înţelegi. Acuma mîncăm. Am să-ţi spun după masă.

Miquita auzise tot şi simţea cum îi piere curajul ; nemişcată, cu inima cît un purice, îşi repeta sie-şi, parcă îndemnîndu-se să fie tare : „Sînt hotărîtă pentru orice. Nu mi-e teamă de nimic.“ Tatăl ei rămăsese îngîndurat, în timp ce Fortuna umplu o farfurie cu mîncare şi-l trimise pe Juancho să o pună pe aburi, în bucătărie.

De îndată ce terminară cina, Fortuna îi spuse Miquitei să-şi facă patul sub şopron şi să se culce toţi ; o mamă îşi închipuie că despre anumite lucruri nu trebuie să se vorbească în faţa copiilor. Însă cînd vru să înceapă, rămase cu vorba pe buze, căci tocmai în clipa aceea sosiră Jasu şi Tuli. După ei se iviră şi ceilalţi conducători, şi la urma tuturor, Agapu. Ca de obicei, se aşezară toţi de-a lungul peretelui cămăruţei şi, la lumina lămpii, începură să-şi răsucească foile de coca pentru mestecat.

Minerul sosi mai devreme decît în alte dăţi. Îmbrăţişîndu-l, Hilacu îl întrebă dacă s-a ferit destul de bine spre a nu fi văzut.

— Nu trebuie să vă îngrijoraţi, spuse Tomás, adresîndu-se tuturor. Îndeobşte, duşmanul nu face de două ori la rînd aceeaşi încercare. Dacă cea dintîi nu i-a reuşit după dorinţă, ştie că nici a doua oară n-o să-i meargă mai bine.

— Cum ? nu le-a mers bine ? se miră Agapu. Ne-a lăsat aproape morţi.

— Nu asta doreau, spuse Jasu. Planul lor era să ne ducă pe sus la Saukapanpa.

— Da, întări Ismichu. Cu *pututu*-ul şi cu focurile de armă le-am dat planul peste cap.

De data asta nu Miquita aduse cina ci Fortuna.

Întrunirea nu dură mult. Hotărîră o adunare în dimineaţa următoare. Luară înţelegere pentru unele măsuri de prevedere. Apoi conducătorii plecară.

Tumi dorea să mai stea de vorbă cu Minerul, dar acesta îl vesti de la început :

— Nu ştiu dacă fac bine să mai înnoptez în coliba ta. Poate nu-ţi va fi pe plac ceea ce se întîmplă cu mine...

Lui Tumi i se opri mintea în loc, așa cum stă ceasul cînd îi plesnește arcul.

— Dar... urmă Minerul, ceea ce am să spun trebuie să audă și Fortuna...

Ca la lumina unui chibrit aprins în întunericul nopții, tot astfel se limpeziră în mintea lui Tumi cuvintele pe care femeia lui i le spusese înainte de masă. Se lămuri și mai bine cînd își aduse aminte de unele fapte petrecute în clinică.

— Bine, să ne spui, murmură abia auzit și ieși în căutarea Fortunei. „Trebuia să se întîmple, zvîcni un glas din străfundul cugetului său, în timp ce trecea prin curte. Numai un prost n-ar fi luat-o în seamă."

Fortuna nu se culcase încă. Stînd pe pat, cu picioarele încrucișate sub ea, ca indienii, se închina, sau mai degrabă părea că așteaptă să fie chemată. Se îndreptă în tăcere spre cămăruță și se așeză pe jos, într-un colț. Sprîncenele îi erau ușor încruntate, privirea pironită într-un punct — nici la Tumi, nici la Miner — și buzele strînse, reci. Nu era greu să-ți dai seama că dinspre partea asta nu sufla un vînt prielnic.

Minerul începu să vorbească. Dar nu avîntat cum vorbea la întruniri, ci descumpănit, gîngăvind, cu un tremur în glas, ca și cînd ținea cuvintele ascunse într-o pungă și îi venea greu să le scoată de acolo. Tumi nu-l mai recunoștea. „Nu-mi vine să cred — se gîndea el — că-l aud vorbind pe Miner, pe flăcăul înzestrat cu atîta înțelepciune, atît de sigur de sine, atît de uimitor în toate. Eh, cum îi schimbă dragostea pe oameni!"

Tînărul vorbea despre sentimentele sale, cum s-au născut, cît de adînci erau și scopul lor. Le compara cu arborele, care la început nu-i decît o sămînță, un bob: cu timpul, sămînța dă rădăcini, caută să răzbată la lumină și aer, devine trunchi puternic și se acoperă cu frunziș. În zăpăceala sa și negăsind ceva mai potrivit pentru a dovedi tăria dragostei sale, sfîrși printr-o imagine poetică: numai securea morții ar fi în stare să doboare acest arbore.

Tumi tăcea îngîndurat, cu capul în jos, ca și în timpul cinei ; tăcea. Fortuna nu făcu nici o mișcare, ținea mereu buzele strînse și privirea fixată într-un punct care nu era nici Tumi, nici Minerul. Acesta izbuti să mai adauge, într-un murmur :

— Doresc să ne căsătorim fără zăbavă... Cer consimțămîntul dumneavoastră...

— Așa dintr-o dată — spuse Tumi după o lungă tăcere — nu știu ce să spun. Nu pot să spun nimic, pentru că nu știu ce simte fie-mea pentru tine.

— E-ei, fiică-ta ! izbucni Fortuna cu un amestec de durere și mînie. Fiică-ta e nebună după el ! Nebună ! Toată ziua nu face altceva decît vorbește despre el — și se porni pe plîns. Fata asta, pe care am învățat-o să facă toată treaba, care era brațul meu drept și avea grija casei în lipsa mea...

— Nu plînge, Fortuna... îi spuse Tumi, înțelegător. Plînsul nu-i semn bun pentru o căsnicie.

Alt om era cînd îl vedeai și-l auzeai la o întrunire. Sub ochii lui Tumi, Minerul devenise un uriaș, drept și puternic ca arborele despre care vorbise în ajun. Tatăl se simțea mîndru. „Miquita — gîndea el — n-ar fi putut să-mi dea un ginere mai bun."

Minerul vorbea pentru prima oară la o adunare țărănească. Și vorbea pentru că țăranii doreau să audă cuvîntul lui. Ceruseră asta deoarece multe din cele ce gîndeau ei că ar trebui să se facă nu se potriveau cu ceea ce îi sfătuiau conducătorii. Aceștia se tot dădeau în spatele Minerului : „Așa gîndește el". „Asta nu i se pare lui că ar fi bine." Țăranii surîdeau neîncrezători și răspundeau : „Nu se poate". La urmă, cerură : „Să vină dînsul și să-l auzim cu urechile noastre. Cum ne va spune el, așa vom face." Pentru că faima Minerului era mare și se vorbea despre el în toată valea. Dar puțini puteau să spună că l-au cunoscut. Unii îl văzuseră plecînd rănit în acea tragică dimineață, dar nici ei nu și-l aminteau bine. Acuma, satul întreg era de față ; veniseră și mulți oameni de pe la sindicatele vecine.

Minerul recapitulă expunerea făcută mai demult în fața grupului primilor săi prieteni din sat. Descrise amănunțit ce fel de partid era acela care guverna țara : cum se înființase, din cine era compus, interesele sale, scopurile urmărite și metodele de care se folosea pentru a se menține la putere, scoțînd în evidență că un guvern în atare condiții nu putea să servească în mod hotărît și cinstit interesele țăranilor. Vorbi apoi, tot ca atunci, despre reforma agrară : cauzele și scopurile care au dus la decretarea ei și felul în care guvernanții întîrziau să o aplice, abătîndu-se, ca în bătaie de joc, de la litera decretului promulgat cu surle și trîmbițe, și înșelînd, fără să le pese, speranțele țăranilor. Se opri îndelung asupra ultimului decret, din februarie, care reducea „unitatea de dotare" la suprafața neînsemnată a unui *pegujal*, adică la bucățica de pămînt pe care o posedau țăranii și înainte de reformă. Ei reacționaseră față de acest decret, știa asta. Dar, adăugă, era greșită calea pe care doreau s-o aleagă. Distrugerea, violența nu erau recomandabile, deoarece ar sluji țelurilor urmărite de guvernanți, și anume, de a vedea anulate și puținele concesiuni care se mai păstraseră din primul decret — și asta se va întîmpla dacă țăranii nu vor duce o luptă înțeleaptă și stăruitoare pentru a le menține. Pierderea acestor concesiuni ar însemna întoarcerea la timpurile dinaintea reformei, adică la robie și mizerie, cu toate urmările lor. Nu trebuie să se uite că bogătașii, pentru a-și apăra dominația lor de clasă, își rafinează mereu metodele de înfometare a muncitorilor. Ei știu că omul, cu cît e mai nevoiaș, cu atît renunță mai ușor la privilegiile și drepturile sale ; cererile lui sînt din ce în ce mai mici. Omul ai cărui copii sînt amenințați să piară de foame acceptă orice salariu, cît de mic ar fi. Ei știu că înfometarea e o metodă sigură pentru a descuraja și înrobi nu numai cîțiva oameni, ci popoare întregi. Un popor, cu cît e mai înfometat, cu atît e mai puțin mîndru, mai înapoiat și mai rar însuflețit de

spiritul de luptă. Aşadar, iată ceea ce e bine să se facă acuma : să se întreprindă o ofensivă paşnică şi organizată împotriva guvernului, cerînd invalidarea decretului din februarie. La această ofensivă trebuiau să participe toate sindicatele din vale, fie separat, fie împreună. Trebuia apoi să mai plece în capitală şi alte comisii, care să înmîneze preşedintelui cereri semnate de un mare număr de ţărani. S-ar putea ca toate acestea să nu aibă mai mult răsunet decît vocea care strigă în pustiu, dar pînă la urmă, tot vor fi de folos, căci vor sili guvernul să judece mai adînc, înainte de a se hotărî să anuleze şi celelalte concesiuni. Şi, mai mult ca orice, vor folosi pentru a-i menţine pe ţărani uniţi şi organizaţi, pentru a le întări mîndria şi combativitatea. În sfîrşit, referindu-se la recolta anului în curs, spuse că nimeni nu avea drept asupra ei, decît acei care au udat brazda cu sudoarea lor. Această recoltă trebuia apărată cu orice preţ.

6

Acum era loc de prisos în colibă. Copiii dormeau în cămăruţa care fusese a Miquitei, iar sub şopron nu mai rămăsese decît războiul de ţesut, în afară de cîteva lucruri vechi. Dimineaţa, copiii plecau la şcoală şi Fortuna, cu micuţa Tuna în braţe şi bocceaua de mărfuri la spinare, o pornea pe drumul cîte unui orăşel. Tumi nu găsise de lucru, simţea cum timpul îl apasă, îl roade şi se ducea să dea tîrcoale ogorului. Galbenul aprins al mătăsii de porumb vestea apropierea culesului. *Quinua*, secerată, zăcea în grămezi mari pe tarla. Holda de grîu începea să ceară şi ea secera. Uneori Tumi se ducea mai bucuros cu vitele pe munte, aşa cum făcea mai înainte Miquita. La amiază, Juancho şi Victucu, după ce ieşeau de la şcoală, îi luau locul. După-amiezile îi erau ocupate cu treburile sindicatului. Totdeauna avea ce face pe acolo, deşi nu mai era conducător. Pe la sindicatele

din vale aproape nu mai era nevoie să bată drumul : tot mai des îi întîlnea aci pe conducătorii lor, veniți din colțurile cele mai îndepărtate ale provinciei. Se aflase peste tot de călătoria comisiei la sediul guvernului, se cunoștea raportul dat și cum reacționaseră sătenii. Se povesteau pretutindeni faptele de vitejie și moartea lui Qawina. Se vorbea și despre Miner ; toți îl socoteau un om fără pereche.

„Ferice de voi — spuneau unii conducători către cei din Saipurenda — că vă sprijină un luptător ca acesta. Și pe noi ne vizitează unii și ne vorbesc aproape le fel, dar acesta al vostru trebuie să fie un om deosebit ; am dori și noi să-l cunoaștem și să-l ascultăm." Cei sosiți veneau mai ales să afle dacă într-adevăr se luase aici hotărîrea de a-i opri pe cei din Saukapanpa să le ridice recolta din ăst an. Notificarea — mai exact amenințarea — pe care cei din Saipurenda o primiseră de două ori pînă acum, era cunoscută, vestea se răspîndise pe la toate proprietățile din vale. În unele din ele oamenii se arătau șovăitori, stăteau în cumpănă, nu se hotărau pentru vreo cale, înainte de a ști cu siguranță ce aveau de gînd cei de aici.

În ciuda amenințării, Tumi nu credea că incursiunea lui Rodas Plata în Saipurenda va fi atît de apropiată. Sisiru nu era prost și trebuia să-și fi dat seama cu cîtă dîrzenie se împotriviseră întotdeauna cei de aici : poate nicăieri, în toată valea, nu avusese de înfruntat atîtea necazuri. De aceea, credea el, nu se va gîndi să atace decît mai tîrziu și luîndu-și toate măsurile. Cu destul temei se putea presupune că deocamdată el se va mulțumi să prade proprietățile mai puțin apărate, sau cel puțin va începe cu ele. Însă Tumi era dintre aceia care nu se lasă înșelați de iluzii. Știa că în orice împrejurare trebuia să prevezi totul ca să nu fii luat prin surprindere. De aceea, la sugestia lui, se puseră paznici în timpul nopții pe drumurile de acces, iar peste zi, pîndari în munți. Oamenii dormeau în colibele de pază de pe ogoare, cu pușca la căpătîi. Ar fi fost de ajuns un sunet de *pututu* pentru

ca toţi să sară ca arşi şi fiecare ştia ce are de făcut atunci.

De nevoie, Fortuna se întorcea acum în sat mai devreme ca înainte, pentru că acasă nu mai era Miquita care să-i aştepte pe toţi cu masa gata. Nu rareori trebuia să plece din tîrg înainte de a-şi fi vîndut toată marfa. Găsea coliba goală, de parcă nu locuia nimeni în ea, cu grămezi de gunoaie în curte şi o tăcere ameninţătoare peste tot. Pînă şi căţelul — încă micuţ — o primea fără să scheaune, dădea puţin din coadă şi se trăgea apoi într-un colţ, ca şi cînd ar fi fost bolnav. Pe Fortuna o podideau lacrimile, dar nu voia să plîngă, se stăpînea. Nespus de mult simţea lipsa Miquitei, a mîinilor ei harnice, a făpturii ei care umplea coliba şi făcea aerul îmbietor şi plăcut de respirat.

Ţinînd seama de pericolul care-l pîndea neîncetat pe Miner dinspre Saukapanpa, Miquita trebuise să facă nunta la oraş. Întreaga familie pornise la drum într-un camion plin cu oaspeţi. A fost un eveniment de neuitat, cum poate nu se mai petrecuse vreodată în satul lor. Mirele nu voise să cheme un preot, dar poate că s-ar fi supus la rugăminţile şi argumentele părinţilor, dacă mireasa n-ar fi declarat că nici ea nu avea nevoie de altar. Nunta s-a făcut în locuinţa unui prieten, într-o cameră mare şi luxos mobilată, unde se revărsaseră din ajun o ploaie de buchete de flori şi de daruri de tot felul trimise de tovarăşi: felurite obiecte, multe din ele necunoscute ţăranilor, dar folositoare pentru oameni instruiţi. Oaspeţi orăşeni veniseră o mulţime. Dar ce uluiţi au rămas ţăranii cînd Miquita, venind în faţa notarului, a apucat fără cea mai mică stinghereală tocul, apoi repede, cît se poate de firsc, şi-a pus iscălitura în registrul mare. Se ştia că Minerul i-a dat lecţii, dar nimeni nu se aştepta s-o vadă scriind cu atîta uşurinţă. După asta, veselia s-a dezlănţuit. S-a mîncat bine şi s-a băut cumpătat, nu pînă să cadă oamenii beţi-morţi, cum era obiceiul. S-a şi dansat mult, în sunetele unei orchestre care cînta melodioase *cuecas* şi duioase *waynus,* cîntece care îţi pătrundeau în suflet. Ceea ce le-a plăcut mult

țăranilor a fost purtarea cordială a tovarășilor față de ei ; le vorbeau ca și cînd le-ar fi fost de cînd lumea prieteni. Tineri din cei mai arătoși au dansat bucuroși cu mama Sipica, cu Evancha sau Katira. Iar tovarășele, domnișoare elegante sau metise frumoase, primeau fără mofturi și fără fasoane invitația lui Agapu, Hilacu sau Ismichu.

Proaspeții căsătoriți s-au instalat nu în strîmta cămăruță pe care o cunoștea Tumi, ci în alta mai mare și confortabilă, cu un pat bun, o etajeră plină de cărți și alte mobile arătoase. Fortuna era sigură acum că fiica ei nu s-a înșelat în alegerea soțului. Nimeni din sat nu-și amintea ca vreo fată de-a lor să fi făcut o căsătorie atît de bună.

Miquita nu uitase nici ea drumul colibei. De obicei venea lunea, ziua în care mama ei nu pleca de acasă pentru negoțuri. Se ivea dimineața, cu un coșuleț în mînă, îmbrăcată orășenește. În locul pălăriei înalte purta una micuță, rotundă, cochet aplecată pe o tîmplă. Fustița scurtă era dintr-un material moale, de culoare vie, care nu semăna de loc cu pînza groasă folosită în mod obișnuit în sat. Pelerina ușoară și-o arunca pe umeri cu multă grație. În sfîrșit, pantofiorii moi și strălucitori, cu tocul înalt și subțire, n-aveau nimic de-a face cu aceia grosolani care i se cumpărau înainte la iarmarocul din Cliza. Ei, da, fata se arăta acum în deplina înflorire a frumuseții ei.

Așa cum venea tatăl de la oraș, cu un pumn de dulciuri pentru ai săi, tot astfel aducea ea acum coșulețul plin de bunătăți, fructe, biscuiți, prăjiturele gustoase. Și nici nu sta cu brațele încrucișate, ca un musafir, ci îi ajuta mamei sale la toate treburile. Iar dacă-i mai rămînea timp, dădea o raită prin colibele cele mai apropiate, unde, firește, o primeau toți cu brațele deschise.

Cînd Miquita se pregătea să plece, era ca și cum lumina zilei s-ar fi retras din colibă. Așa cum în nopțile de iarnă îngheață apa, tot astfel îngheța bucuria pe fețele copiilor. Tumi apleca în tăcere capul și Fortuna simțea că i se rupe inima. Știau că nu pleca pen-

tru multă vreme, că după cîteva zile o vor vedea din nou venind pe cărăruie, totuşi, coliba rămînea pradă tristeţii. Dar cum în lume alăturea de rău se găseşte totdeauna un bine şi nu există durere fără leac, iar pe de altă parte viaţa te cheamă cu puterea obişnuinţei şi a datoriilor, se alinau şi ei îndată, mîngîierea înaripîndu-se din însăşi fericirea Miquitei. Toţi erau încredinţaţi că ea era o femeie fericită. Era destul s-o vezi şi s-o auzi. Fericirea i se citea în ochi, aşa cum se văd pietricelele curate, luminoase, pe fundul apei de izvor. O puteai şi auzi, se revărsa de pe buzele ei ca trilurile care pornesc dimineaţa din frunzişul copacilor, vrăjindu-te. Pentru că Miquitei îi plăcea să vorbească. În timp ce mîinile se îndeletniceau cu treburi gospodăreşti, buzele povesteau noul ei fel de viaţă. El nu mai era acum „Minerul", era Tomás „al ei". N-o auzeai numindu-l altfel ; numai uneori, cînd voia să-l alinte mai mult, îi zicea Tumi, ca şi tatălui.

Miquita trăia bine în locuinţa de la oraş. Tomás al ei pleca devreme la treburile lui. Ea, după ce isprăvea tîrguielile la piaţă, avea cîteva ore libere pentru învăţătură. Oho, ce de lucruri învăţa ! Mult mai multe decît la şcoală ! Înţelesese ea şi mai înainte că Tomás al ei ar putea să o ducă foarte departe pe calea asta. După învăţătură, gătea mîncarea. Nu în vatră, nici cu lemne, ca în colibă, înghiţind la fum toată ziua, ci într-o bucătărioară drăguţă, unde aprindea gazul. La amiază sosea Tomás al ei să prînzească, nu singur, ci cu doi tovarăşi. Aceştia nu veneau cu mîinile goale, aduceau pîine, fructe şi uneori bani. Tomás nu-i îngăduia Miquitei să mănînce deoparte, ci alături cu el, la masă. Şi nu-i plăcea ca ea să tacă în timp ce ei vorbeau. Uneori prietenii se contraziceau în discuţii şi nu erau mulţumiţi pînă nu-şi dădea şi ea părerea. Cînd rămîneau singuri, Tomás al ei devenea drăgăstos, îi vorbea dulce şi o săruta mereu, mereu. Pleca apoi din nou la ocupaţiile lui ; ea lua mai întîi cartea să înveţe şi după aceea pregătea cina. Uneori, serile, se plimbau prin parcuri. Şi ce parcuri frumoase erau, pline de arbori şi flori ! Automobilele

treceau pe străzi încoace și încolo orbindu-te cu farurile lor, lumea se plimba veselă iar perechile de îndrăgostiți pluteau în norii idilei lor. Alteori se duceau să viziteze vreun tovarăș sau, mai adesea, să vadă un film. Pentru Miquita nu exista nimic mai plăcut decît cinematograful. Cîte lucruri se vedeau pe ecran și ce nu aflai privindu-le ! Întîmplări triste, întîmplări vesele. Apoi despre viața oamenilor din alte țări, năzuințele lor, suferințele și luptele lor.

Vremea trecea dar satul nu era lăsat nici o zi fără pază, cu toate că cei de la Saukapanpa nu se mai arătau în nici o parte a văii. S-ar fi zis că s-au lăsat păgubași, dar cum Sisiru nu era mai puțin șiret decît vulpea, mai degrabă puteai presupune că încerca să adoarmă victimele, pentru a le sări apoi în spate, ca mîța cînd înhață șoarecele. Țăranii nu se grăbiră să ridice recolta socotind că acasă le-ar fi mai greu să o apere ca pe ogor. Aveau multe motive să gîndească astfel. Dar nesiguranța lor nu dură mult. Sosi într-o zi știrea că la o proprietate unde țăranii nu aveau arme, au venit cîteva camioane încărcate cu milițieni înarmați, dar n-au mai găsit pe cîmp decît pănușii de porumb, recolta fusese din vreme pusă la adăpost. Milițienii au încercat atunci să devasteze *pirwas*-ele, dar stăpînii lor s-au lăsat mai degrabă ciomăgiți decît să predea un singur știulete. Tîlharii au plecat luîndu-i cu ei pe conducătorii sindicatului, dar roadele muncii lor și le salvaseră.

Se află apoi că s-au năpustit asupra altei moșii, unde au fost primiți cu focuri de armă. Cum scopul lor era să devasteze, nu să se bată, s-au retras. Se vedea bine că Sisiru era mai dispus să verse sînge în carcerele cazărmii sale sau să atace cu urmări sigure pe țăranii nepreveniți. Știa apoi că, ucigînd oameni în cîmp deschis, și-ar putea pricinui mari neajunsuri.

Atacurile temute încetară. Saukapanpa părea că a declarat armistițiu. Saipurenda și celelalte proprietăți din vale, care își păzeau încă ogoarele cu arma în mînă, își ridicară fără vreun obstacol recolta. Apoi

o veste bună veni să umple de bucurie inimile : în curînd Sisiru avea să fie înlocuit, pentru a apare pe listele de candidaţi oficiali la apropiatele alegeri de deputaţi. În sfîrşit, valea se va vedea scăpată de acest zbir.

7

Miquita continua să vină ca de obicei la colibă. Însă, într-o luni, sosi tîrziu şi fără obişnuita ei bucurie pe faţă. Aducea ca totdeauna coşuleţul plin, dar lipsea de pe buzele ei vorba dulce, iar ochii păreau că răsfrîng o ciudată oboseală. Fortuna înţelese că a dat peste ea un necaz şi, înainte de a bănui ceva mai rău, o întrebă ce însemna îngîndurarea care-i era zugrăvită pe faţă. Ea răspunse într-o doară ; mama, cum lesne se înţelege, se nelinişti şi mai mult. Fireşte, întrebările sporiră şi atunci Miquita vorbi ; orişicum, tot trebuia să comunice vestea.

Sîmbătă seara, destul de tîrziu, veniseră poliţiştii în casa lor. Noroc că Tomás al ei ieşise în oraş. Negăsindu-l şi nemulţumiţi de rezultatul percheziţiei făcută în cameră, au pătruns şi în celelalte încăperi ale casei, au răscolit şi curtea şi magaziile, semănînd spaima peste tot. Au scos apoi cărţile în mijlocul curţii şi le-au dat foc. Pe ea n-au lăsat-o să iasă din cameră pînă a doua zi. Un miliţian înarmat păzea la uşă şi alţi doi în curte. A fost o fericire că Tomás al ei nu s-a întors peste noapte acasă. Dar nici în ziua următoare n-a venit. Poliţiştii au plecat. Cînd Miquita s-a dus apoi la piaţă după cumpărături, s-a apropiat acolo de ea o prietenă care, cu multă fereală, i-a strecurat în mînă o hîrtiuţă împăturită. A citit-o cînd a ajuns acasă. Era din partea lui Tamás al ei care-i scria că este urmărit. Cum primejdia nu va trece repede, era bine ca ea să se adăpostească fără întîrziere în sat, la coliba părinţilor ei, unde va primi curînd ştiri din

parte-i. O ruga să nu plîngă, în scurt timp vor fi iarăşi împreună. La sfîrşit îi scria să ardă hîrtia.

Altă mamă decît Fortuna s-ar fi pornit pe plîns şi ar fi spus : „Ce mai bărbat ţi-ai ales", şi alte dojeni de acest fel. Dar ea ştia ce însemnau astfel de clipe pentru o soţie ; pe lîngă asta, fusese martoră şi participantă la drama care, de atîţia ani, se desfăşura pe marea scenă a văii. Şi cînd fiica ei termină de vorbit, Fortuna, fără nici o undă de mîndrie în glas, ci mai curînd cutremurată de emoţie, spuse :

— El luptă pentru noi ! Oare urmăreşte altceva ? Vreun folos pentru sine ? Nu ! El luptă pentru noi ! Bine ar fi să vină aici. I-am putea găsi o ascunzătoare bună.

În scurtă vreme sosi şi Tumi de la munte. Ascultă în tăcere pe Miquita şi rămase pe gînduri, cu faţa înăsprită, privind parcă înlăuntrul lui, ca şi cînd retrăia o scenă din trecut.

— Grea încercare ! rosti apoi cu amărăciune. Cine ştie cît timp nu vom putea să-l vedem. Şi tocmai acuma, cînd toţi, din toate părţile, cer cuvîntul lui de îmbărbătare.

— Ba poate-l vom vedea curînd, spuse Fortuna cu însufleţire. Îmi pare că doreşte să se adăpostească în sat. Ar trebui să ne gîndim la un locşor sigur.

Tumi nu se alătură la părerea ei. Satul era locul cel mai nepotrivit pentru a-l primi pe Miner într-o asemenea împrejurare. Aici i se putea oferi mai puţină siguranţă ca oriunde.

Fortuna şi Miquita numărau zilele. În noaptea de vineri, către miezul nopţii se auzi căţelul lătrînd. Tumi, care de la sosirea fiicei sale dormea iepureşte, sări din pat, dar nu-şi trăsese bine pantalonii, cînd auzi pe Miquita, în curte, liniştind căţelul şi spunînd după aceea cu glas scăzut, dar foarte tulburată : „Dragul meu, inimioara mea"...

N-au aprins lampa. Fortuna s-a îmbrăcat pe întuneric şi au venit şi copiii. Micuţa Tuna începu să plîngă, cerea să sugă. N-au vorbit mult. Fortuna şi Miquita

se gîndiseră la o ascunzătoare cum nu se poate mai bună. Pe povîrnișul celălalt al muntelui se afla o peșteră mare și adîncă ; i se spunea Peștera sfîntă. Pe acolo muntele era sterp, fără pășune, necălcat așadar de vite și păstori. Ca pe vremea cînd încă nu se măritase, Miquita se va urca în fiecare dimineață cu vitele, ducînd în același timp de mîncare bărbatului, iar după-amiezile, pentru a nu trezi vreo bănuială, vor merge copiii, ca de obicei.

Minerul a ținut să le spună că însuși partidul îi alesese satul ca ascunzătoare, pentru a nu pierde legătura cu țăranii tocmai acum, cînd existau în vale condițiile cele mai favorabile pentru munca politică. Pe lîngă asta, sosise timpul să se creeze în sat primele celule de partid, el trebuind să le îndrume activitatea. După ce spuse acestea, Minerul porni pe drumul anevoios spre peșteră, numai în tovărășia lui Juancho, care purta în spate un sul mare de piei și pături pentru culcuș.

Zorile o găsiră pe Miquita cu focul aprins, cartofii curățați și toate celelalte merinde pregătite. Mai devreme ca atunci cînd nu era măritată, ieși din colibă cu legăturica de mîncare și cu vitele; niciciînd nu urcase coasta muntelui cu atîta grabă și nerăbdare.

Peștera se afla aproape de vîrful muntelui. Era mai spațioasă decît cămăruța Miquitei, dar înălțimea ei nu ajungea pe laturi nici la aceea a unui om scund. Un strat de pietriș mărunt era așternut pe jos. Pereții strîmbi aveau ieșituri netede, ca lustruite de mîna vremii. Intrarea în peșteră era astupată de un hățiș des de cactuși; ca să-l străbați, trebuia să-ți dai multă osteneală, altfel, ușor te pomeneai agățat în țepii ascuțiți și tari.

Dincolo de acest povîrniș se ridica altul, mai înalt și mai stîncos și între ele se săpa o prăpastie adîncă, șerpuită, pe fundul căreia creștea o pădure deasă. Din inima pădurii izvora și curgea în salturi un rîuleț pitulat în albia îngustă.

În acea lume singuratică și rustică trăiră multe ore, un șir lung de zile, Miquita și Tomás al ei, ca doi păstori dintr-o legendă.

De îndată ce auzea scîrțîitul pietricelelor sub tălpile Miquitei, Tomás ieșea grăbit din peșteră. Strîngea în brațe minunatul trup al iubitei și savura îndelung fructul copt al gurii ei. Coborau în pădure și acolo, pe malul apei, la umbră, ea desfăcea legătura cu merinde. Ceasurile le păreau prea scurte pentru a se bucura deplin de dragostea lor de neasemuit. Cînd sosea clipa despărțirii și Miquita începea să coboare pe clina muntelui, ochii, buzele, mîinile soțului se simțeau ca mieii care și-au pierdut mama. Nu știau că ea se îndepărta plină de el, ca și cînd ar fi purtat în sine întreaga lui ființă.

În unele nopți sosea Tumi cu o grămadă de vești. Schimbau cîteva păreri în legătură cu constituirea în sat a primelor celule de partid. Alegeau oameni și stabileau cifre. Mulți țărani, mai mult de jumătate din cîți erau la Saipurenda, ceruseră intrarea în partid. Era bine să fie aleși cei mai dîrji, mai combativi, cei care se arătau capabili de a răspunde la chemările și nevoile partidului, într-un cuvînt, oameni hotărîți pentru orice. Și, înainte de toate, să aibă grijă ca toată această activitate să rămînă tăinuită, pentru a nu trezi bănuieli în rîndul celor care țineau cu guvernul, cu clerul și moșierii. Iar pentru întruniri să nu se mai gîndească la coliba lui Tumi.

Formarea primelor celule de partid a fost un eveniment de seamă. S-a săvîrșit fără zgomot, în taină, dar însăși taina impusă i-a mărit importanța. Cel care fusese admis socotea că i s-a făcut o favoare neobișnuită ; începea să se simtă un om deosebit de ceilalți, obligat deci să răspundă cu toate forțele și voința sa la chemare, știind că partidul îi va cere mereu sforțări și sacrificii. Existînd obiceiul în partid ca celulele să poarte un nume, s-a hotărît ca aceea înființată mai întîi să fie numită „Qawina", cea de-a doua „Tomás Katari" și a treia „Julián Apasa".

Celula „Julián Apasa" fu constituită cu o rară însufleţire şi entuziasm. Părea că s-au întrunit în ea cei mai hotărîţi luptători, cei mai zeloşi şi aici fu auzit cel mai mişcător discurs al Minerului din toate cîte le rostise el în sat. Adunarea se sfîrşi tîrziu. Afară era o noapte minunată. Liniştită, cu cerul spuzit de stele, luminată de globul strălucitor al lunii. Sub farmecul acestei nopţi, cîmpul părea un copil adormit în braţele mamei. Pe drum, îndemnat de preaplinul bucuriei sale, Tumi îl pofti pe Miner să doarmă în colibă, a doua zi fiind aniversarea naşterii Fortunei, pe care dorea s-o sărbătorească mai bogat decît în alţi ani. Făcuseră pregătiri şi însăşi Miquita se ocupase de toate. Deocamdată n-aveau a se teme de nimic, Saukapanpa bătea în retragere, ba, umbla zvonul că iadul acela va fi în curînd închis. Pe lîngă asta, în ultimele zile Tumi ridicase mai înalt gardul împrejmuitor al casei, astfel că nu se mai putea vedea de afară ceea ce se întîmpla în colibă.

Firește, Minerul nu se gîndi să facă vreo obiecţie la poftirea socrului.

A fost o zi senină, fericită. De două ori fericită, pentru că Miquita o aşteptase, cu teamă şi înfrigurare, pentru a strecura la urechea celei care o adusese pe lume că ea va avea un copil. Se poate uşor bănui că Fortuna n-a ţinut ascunsă vestea bună. Bucuria lui Tumi fu mai mare chiar decît a Minerului; fălos, destăinuia tuturor prietenilor, veniţi să-l felicite pentru aniversarea soţiei, că-i surîdea norocul de a deveni în curînd bunic.

Silit să bea cîteva pahare mai mult, Minerul nu mai părea în stare să plece în miez de noapte la peşteră. Încercă totuşi, dar pînă la urmă trebui să asculte de sfaturile soacrei, care îi făgădui să-l scoale ea însăşi, înainte de a se crăpa de ziuă, cînd putea pleca fără grijă.

Miquita se deştepta din somn din oră în oră. Tomás al ei, care peste noapte dormise buştean, se trezi foarte devreme şi se pregătea să sară din pat să se îmbrace, dar soţia lui îl opri :

— Aşteaptă o clipă, inimioara mea. A mîrîit cîinele. Mi se pare că nici peste noapte n-a fost linişte deplină.

Minerul începu totuşi să se îmbrace, calm, pe întuneric şi apoi se aşeză pe marginea laviţei. Uşa se crăpă încet, lăsînd să treacă o umbră. Era Tumi.

— Am auzit cîinile mîrîind de cîteva ori, şopti el. Am fost să văd dacă umblă cineva pe afară. Nu e nimeni. Totuşi, vreau să te însoţesc o bucată de drum.

Minerul o sărută lung şi cu patimă, ca totdeauna, pe soţia sa, apoi se duse să-şi ia rămas bun de la Fortuna. Trecu prin curte în urma lui Tumi, care ţinea arma în mînă.

Satul se vedea luminat de lună ca adîncit în somnul împăcat al omului cu conştiinţa curată.

Tumi şi ginerele său o luară pe sub piersici spre munte. Ajunseseră aproape de zidurile şcolii cînd răsunară, aproape în acelaşi timp, două focuri de armă. Minerul simţi o uşoară atingere pe obraz, ca fîlfîitul aripilor unui strigoi. Dar Tumi se prăbuşi ca un trunchi de copac tăiat. Instinctiv, Minerul se aruncă la pămînt şi apucă arma care căzuse la o parte. Văzu apoi cum ţîşneau de după bucătăria şcolii două umbre şi alergau spre rîpă. Trase după ele. O dată, de două ori. Nu izbuti să doboare nici una. Cele două umbre se mistuiră apoi în întuneric. O clipă mai tîrziu se auzi alarma dată de *pututu* în sat.

Tomás îngenunche alături de trupul tovarăşului căzut. Murise. Capul îi era găurit de un glonţ.

Pututu-ul răsuna fără oprire, cu desperare.

— Tumi, tovarăşe !... strigă Minerul, ca şi cînd nădăjduia să se facă auzit. Tumi, tovarăşe !...

În acelaşi timp, îşi zicea în sine : „Sînt vinovat de moartea ta. De ce am rămas la tine aseară, cînd m-ai poftit? De ce am primit să mă însoţeşti pe drum? Viaţa ta ne era preţioasă. Mai preţioasă şi mai necesară ca oricînd... Şi n-am ştiut să ţi-o păzesc..."

Fortuna sosi alergînd, îndurerată. Apoi Miquita. Şi copiii.

Pututu-ul continua să buciume. Alt *pututu* răspundea de la un sindicat vecin. Şi altul...

Fortuna rămase în picioare, împietrită, mută. S-ar fi spus că nu vrea să creadă că e adevărat ce vedea. Apoi căzu în genunchi alături de soţul ei şi se lipi de el, plîngînd cu sughiţuri, fără să scoată un vaiet, o vorbă. Miquita şi frăţiorii priveau încremeniţi, ca şi cum grozăvia întîmplată nu ajunsese încă la înţelegerea lor.

Se apropia o mulţime mare de oameni. Jasu sosi printre cei dîntîi.

— Tumi !... strigă el prosternîndu-se în faţa tovarăşului neînsufleţit şi sărutîndu-i rana încă sîngerîndă. Tumi, *wauqey* !... *Wauqey* !... Ţi-ai dat viaţa pentru noi, pentru noi toţi. Tumi, *wauqey*, nu te vom uita niciodată ! În veci vei rămîne călăuza noastră în luptă. Te-am auzit spunînd într-o zi că sîngele, *yawarninchij* este ca sămînţa căzută pe ogor. Aşa e ! Şi sîngele tău va da roade în conştiinţa poporului, ca şi sămînţa încolţită în pămînt. Tumi, *wauqey !*...

O mulţime deasă de oameni înarmaţi înconjură mortul. Satul întreg venea să facă zid în jurul colibei. Cineva strigă :

— Iată-i pe ucigaşi ! Îi aduc !

Da, oamenii din sindicatul vecin îi aduceau tîrîş, traşi cu frînghii. Erau doi, trupurile lor săltau pe pietrele drumului ; nu mai erau în viaţă. Pe unul, îl recunoscuseră toţi : vechilul Rudecindo. Celălalt era un miliţian, da un miliţian de la Saukapanpa..

Uriaşe şi întunecate valuri de fum se ridicau în aerul paşnic al zorilor şi un miros înăbuşitor de ars ajungea pînă la colibe. Ardeau conacele moşiilor din regiune, se mistuiau toate în vîlvătăi de foc.

Redactor responsabil : NICULINA BENGUȘ
Tehnoredactor : SORINA MALCAȘ

Dat la cules 09.01.64. Bun de tipar 16.03.64. Apărut 1964. Tiraj 8140 ex. broșate. Hîrtie tipar înalt ed. mat tip B. de 63 g/m . Format 540 840/16. Coli ed. 17,44. Coli tipar 21,5 A. nr. T.72.263 C.Z. pentru bibliotecile mari 8A. C.Z. pentru bibliotecile mici 8A—31=R

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918" B-dul Ilie Pintilie nr. 58—60, București, — R.P.R. comanda nr. 61.

LEI 8,50

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ